

Volume 8 / Issue 2 / 2023

ISSN: 2548-0146

INCISS

Uluslararası Medeniyet
Çalışmaları Dergisi

The Journal of International
Civilization Studies

27.11.2023

www.inciss.com

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCIS

Baş Editör / Chief Editor

Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli University , Türkiye

Editörler / Editors

Doç. Dr. Uğur ÜNAL

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Hakan YALAP

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University , Türkiye

Editör Yardımcıları / Associate Editor

Doç. Dr. Erdoğan AKMAN

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Yrd. Doç. Dr. Seyil NAJIMUDINOVA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK (Başkan)

Ankara Hacı Bayram Veli University , Türkiye

Prof. Dr. Ljiljana Markovic

University for Peace est. by the United Nations, Costa Rica

Doç. Dr. Uğur ÜNAL

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Hakan YALAP

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University , Türkiye

Doç. Dr. Cengiz BUYAR

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Barış MUTLU

Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Seyil NAJIMUDINOVA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Alan Editörleri / Section Editors

Doç. Dr. Umur IŞIK

Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Doç. Dr. Cengiz BUYAR

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Armağan ÖZTÜRK

Artvin Çoruh University, Türkiye

Doç. Dr. Barış MUTLU

Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Naryngul MARGAZIEVA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCISS

Yrd. Doç. Dr. Meerim ARTYSHEVA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Dr. Bülent ÖZTÜRK

Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Dr. Serhat ATMACA

Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Bilim Danışma Kurulu/ Editorial Advisory Board

Doç. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL

Maltepe University, Türkiye

Doç. Dr. Andrew J. M. SMİTH

Emporia State University, United States of America

Doç. Dr. Armağan ÖZTÜRK

Artvin Çoruh University, Türkiye

Doç. Dr. Begayım MAKSUTOVA

Kyrgyz National University, Kyrgyzstan

Doç. Dr. Sercan DEMİRGÜNEŞ

Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye

Prof. Dr. A. Beril TUGRUL

Istanbul Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Aleksandra VRANES

Belgrade University, Serbia

Prof. Dr. Ali YAKICI

Gazi University, Türkiye

Prof. Dr. Alla KOVALEVA

Altai State University, Russia

Prof. Dr. Bekir ÇINAR

Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye

Prof. Dr. Enver AYDOĞAN

Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Prof. Dr. Fatima MUMİNOVA İZETTULLAH

University of World Economy And Diplomacy, Uzbekistan

Prof. Dr. Filiz KARTAL

Ankara University, Türkiye

Prof. Dr. Hatice İÇEL

Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye

Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK

Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Prof. Dr. İbrahim KAYA

Dokuz Eylül University, Türkiye

Prof. Dr. Joseph HALDANE

Osaka University, Japan

Prof. Dr. Kiyomitsu YUI

Kobe University, Japan

Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIĆ

Belgrade University, Serbia

Prof. Dr. Mukadder BOYDAK ÖZAN

Fırat University, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

Erciyes University, Türkiye

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCISS

Prof. Dr. Remzi OTO	Dicle University, Türkiye
Prof. Dr. Roberto VERALDİ	University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara, Italy
Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU	Necmettin Erbakan University, Türkiye
Prof. Dr. Zühal TOPCU	Gazi University, Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Serkan ÖZTÜRK	Yalova University, Türkiye

Dil Editörü

Dr. Araş.Gör. Banu ERDOĞAN ÇAKAR	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Dr. Öğretim Görevlisi Muhittin GÜMÜŞ	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Dr. Öğretim Görevlisi Leyla BABATÜRK	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Dr. Öğretim Görevlisi Nurgül KARİBEKOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Doktora - Tolkun BEKTURGAN KIZI	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Teknik Editör / Technical Editor

Kayahan KÜÇÜK	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

İletişim / Contacts

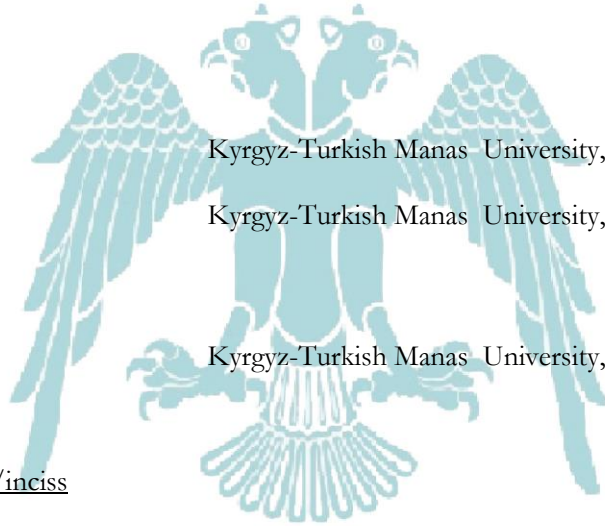
Doç. Dr. Uğur ÜNAL	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Kayahan KÜÇÜK	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Tasarım / Design

Uzm. Coşkun KALA	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Web Sayfası / Web Page

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/inciss>

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCISS

Dizinler / Indexed

Yıl – Year: 2023 / Cilt - Volume: 8 / Sayı - Issue: 1

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makalesi

Yazar - Author	Başlık - Title	Sayfa - Page
1 Şadiye Nur GÜLEÇ	Postmodern Tüketim Alışkanlıklarının Güzellik Algısına Etkisi <i>The Effect of Postmodern Consumption Habits on the Perception of Beauty</i>	116 – 177
2 Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK	Kabiliyetin Mecra Değiştirilmesi: Erken Cumhuriyet Dönemi Yazarları İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Ali Kami Akyüz'ün Düşünüşünde Çocuk Terbiyesi <i>Changing the Channe of Talent: Child Education in the Thought of Early Republican Period Writers İsmail Hakkı Baltacıoğlu and Ali Kami Akyüz</i>	178 – 197
3 Niyazi AYHAN ve Coşkun KALA	Yazılı Basından Dijital Yayıncılığa: Kırgızistan'da Dijital Haberciliğin İzini Sürmek <i>From Print Media to Digital Broadcasting: Tracing The Path of Digital Journalism in Kyrgyzstan</i>	198 – 208
4 Muhittin GÜMÜŞ ve Doolotbek ESHKENOV	Kırgızca Deyimlerde Geçen Güzellik ve Güzel Görünüm İle İlgili Kültürel Algılar <i>Cultural Ideas of Beauty and Beautiful Appearance in Kyrgyz Idioms</i>	209 – 229
5 Sümeyra TÜRK	Kültürel İletişim Ürünü Masallara Analitik Yaklaşımlar <i>Analytical Approaches to Cultural Communication Product Tales</i>	230 – 243
6 Ünal TÜRKÇAPAR ve Hüseyin EROĞLU	Bireysel ve Takım Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi <i>Examination of Aggression Levels of Individuals and Team Sports</i>	244 – 257
7 Nurgül GÜRCAN, Aziz BOSTAN ve Aylın DİLEK	Aydın İlinde Sağlık Turizm Sektörünün SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi <i>Evaluation of Health Tourism Sector in Aydın Province With SWOT Analysis</i>	258 – 268
8 Uğur KÜÇÜKOĞLU ve Mahmut Ensar GÖKTAŞ	Türk Yükseköğretiminde Araştırma Üniversitelerinin Rolü <i>The Role of Research Universities in Turkish Higher Education</i>	269 – 291

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
The Journal of International Civilization Studies
INCISS

Yazar - Author	Başlık - Title	Sayfa - Page
9 Tolkun BEKTURGAN KIZI, & Uğur ÜNAL	Screen Adaptation of Chyngyz Aitmatov's Literary Works As an Element of Cultural Diplomacy <i>Cengiż Aytmatov'un Eserlerinin Kültürel Diplomasinin Unsuru Olarak Sinemaya Yansıması</i>	292 – 303
10 Mahmut VURAL ve Celaledin SERİNKAN	Müşteri İlişkileri Yönetimi Uygulamalarının Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkileri: Kırgızistan Örneği <i>The Effects of Customer Relationship Management Practices on the Purchase Behavior of Consumers: Example of Kyrgyzstan</i>	304 – 316
11 Selma TÜMER ve Gökçe YOĞURTÇU	Çevre Etiği ve Medyanın Hayvan Haklarına Yönelik Sorumluluğu: Türkiye Gazeteleri Örneği <i>Investigation of Psychological Skill Levels of Individuals who Study at University and Participate in School Teams</i>	317 – 332
12 Bektaş BULUT ve Şamil BALCI	Ekonomik Özgürlüklerin Kırgızistan Özelinde Değerlendirilmesi <i>Evaluation of Economic Freedoms in Kyrgyzstan</i>	333 – 345
13 Cengiz BUYAR ve Amantur CAPAROV	Kırgız Toplumunda Sosyo-Kültürel Bir Yapı Olarak Bir Atanın Baldarı <i>As a Socio-Cultural Structure in Kyrgyz Society: Bir Atanın Baldarı</i>	346 – 358

Postmodern Tüketim Alışkanlıklarının Güzellik Algısına Etkisi

Şadiye Nur GÜLEÇ¹

Öz

Bu çalışmanın amacı postmodern tüketim alışkanlıklarının güzellik algısına etkisini belirlemektir. Çalışma nicel araştırma türü olan genel tarama modeline göre yürütülmüştür. Araştırmanın örneklem grubu Türkiye’de ikamet eden 18 yaş üstü 409 bireyden oluşmaktadır. 2022 yılı Temmuz-Aralık ayları arasında online ortamda toplanan veriler Google Formlar aracılığı ile elde edilmiştir. 4 bölümden oluşan anket formunun 21 sorusu medya kullanımı ve gündelik yaşam alışkanlıklarını ölçmeye, 7 tanesi ise demografik bilgilere yönelik tanılayıcı sorulardan oluşmaktadır. 11 soruluk kişisel güzellik algısı ile 22 soruluk ideal güzellik algısını ölçmek için hazırlanan sorular 5’li likert ölçeği kullanılarak oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan ideal güzellik algısı ölçeğine göre en yüksek ortalama puana sahip ifadelerin “Spor ve diyet yapan sağlıklı beslenen kadınları daha güzel ve çekici buluyorum” ve “Güzel dişlere sahip kadınları ve erkekleri daha güzel ve çekici buluyorum” olduğu tespit edilmiştir. En düşük ortalama puana sahip ifadeler ise “Dövmeli erkekleri daha yakışıklı ve çekicidir” ve “Dolgun dudaklı kadınları daha güzel buluyorum” olarak tespit edilmiştir. Kişisel güzellik algısı ölçeğine ait ifadeler değerlendirildiğinde ise en yüksek ortalama puana sahip ifadelerin “Gözlerimi- kaşlarımı beğeniyorum” ile “Dudaklarımı beğeniyorum” olduğu görülürken, “Cildimi beğeniyorum” ve “Kilomdan memnunum” ifadelerinin en düşük ortalama puana sahip ifadeler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Postmodern Tüketim, Postmodern Tüketici, Güzellik Algısı.

The Effect of Postmodern Consumption Habits on the Perception of Beauty

Abstract

The aim of this study is to determine the effect of postmodern consumption habits on the perception of beauty. The study was carried out according to the general survey model, which is a type of quantitative research. The sample group of the study consists of 409 individuals over the age of 18 residing in Turkey. The data collected online between July and December 2022 were obtained through Google Forms. 21 questions of the questionnaire, which consists of 4 parts, are about measuring media use and daily life habits, and 7 of them are diagnostic questions about demographic information. The questions prepared to measure the perception of personal beauty with 11 questions and the perception of ideal beauty with 22 questions were created using a 5-point Likert scale. According to the ideal beauty perception scale used in the research, it was determined that the expressions with the highest average score were “I find women who do sports and diet and eat healthy more beautiful and attractive” and “I find women and men with beautiful teeth more beautiful and attractive”. The expressions with the lowest average score are; It has been determined that “men with tattoos are more handsome and attractive” and “I find women with full lips more beautiful”. When the expressions of the personal beauty perception scale are evaluated; It was determined that the expressions with the highest average score were “I like my eyes and eyebrows” and “I like my lips”, while the expressions “I like my skin” and “I am satisfied with my weight” have the lowest average scores.

Key Words: Consumption, Postmodern Consumption, Postmodern Consumer, Perception of Beauty.

Atf İçin / Please Cite As:

Güleç, Ş.N.(2023). Postmodern tüketim alışkanlıklarının güzellik algısına etkisi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 161-177. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1349046>

¹ Öğr. Gör. – Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu, sadiyenur.gulec@omu.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-5399-764X

Giriş

Tüketim özellikle 1980'li yıllarla birlikte önem kazanmaya başlayan ekonomik, sosyal ve aynı zamanda kültürel bir faaliyettir. Küreselleşmenin ve küresel tüketimin ivme kazandığı bu dönem kapitalizmin son aşaması olan geç kapitalist döneme ya da postmodern döneme tekabül etmektedir. Tüketim toplumunun altın çağlarını yaşadığı bu dönemde *tüketim katedralleri* veya *drugstore*'lar olarak adlandırılan alışveriş merkezlerinin ortaya çıkması ile birlikte tüketim hayatımızda önemli bir konum elde etmiştir (Kantar, 2020:2180). Büyük mağazaların artışı, reklamların yaygınlaşması, boş zaman olgusuyla tatil gezintilerinin, kitlesel eğlencenin önem kazanması tüketim kültürünün gelişimini sağlamıştır. İnsanların görünüşte anlamsız, işlevsel olmayan alışverişler yaparak büyük kredi kartı borçları yapması tüketim toplumundaki tüketim ve tüketici dönüşümünün boyutlarını etkilemiştir. Gerçek paranın simgesi olan peşin para gibi gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçların da ortadan kalktığı tüketim toplumunda birey satın aldığı tüketim mallarını sergileyerek kendini diğerlerinden ayırma ve statü elde etme gayesi gütmektedir.

Modern dönemden postmodern döneme geçiş sürecini yaşadığımız bu dönemde postmodern unsurlar mimaride, sanatta, edebiyatta olduğu gibi tüketimde de izlenmektedir. Postmodern dönem baskın bir ideolojinin olmadığı ancak tarzların çoğulculuğunun olduğu bir dönemdir. Bu dönemin sosyal ve teknolojik değişimler, pazarların ve deneyimlerin parçalanması, ürün ve hizmetlerin hipergerçekliği, tüketim döngüsünün ilerleyen dönemlerinde değer gerçekleştirilmesi ve karşıtların paradoksal yan yana gelmesi olmak üzere dört baskın özelliği bulunmaktadır. Bu dört özelliğin reklam ve pazarlamaya, tüketici davranışına, ürün geliştirmeye ve tanıtmaya giderek daha fazla yansımaya başlamasıyla birlikte ekonomik ve sosyolojik koşulların yanı sıra tüketici psikolojisi de değişmeye başlamıştır (Van Raaij, 1993:551).

Postmodern tüketici, farklılaşmış ve bölünmüş tüketim anları yaşayan parçalanmış özelliklere sahip bir bireydir. Postmodern birey reklamlar, spam sms veya mailler, TV programları, ünlülerin sosyal medya hesapları, filmler, şarkılar vb. birçok medya üretimi aracılığıyla sık sık imaj değiştirmeye teşvik edilir ve bu nedenle yeni rollere ve yeni kimliklere uyum sağlamaya çalışır. Kendi kural ve prosedürlerini bir yaşam biçimi olarak empoze eden pek çok ürün ve markanın sürekli olarak yeni imajlar ve anlamlar yarattığı postmodern kültürde tüketici toplumda bireysel ihtiyaçlarını karşılamak için konumlandırılan özne olma durumunu aşar ve hipergerçeğin taleplerinin gerektirdiği imajları rollere yansıtarak, tükettiği şey tarafından konumlandırılır ve tanımlanır. Ayrıca, postmodern tüketici artık yalnızca kendi amaçları için tüketen bir tüketici değil, aynı zamanda içinde bulunduğu sistemin amaçları için üretim döngüsündeki bir nesne, bir *metatüketici*dir (Fırat, 1991:72).

Tüketim malları, alışveriş alanları ve tüketim alanları şeklinde kitlesel maddi kültür birikimine yol açan kapitalist meta üretiminin genişlemesine dayanan tüketim kültürü (Featherstone, 2005:36), postmodernizm ile birleşince başkalaşım yeniden şekillenmektedir. Hipergerçekliklerle çevrili postmodern tüketim kültürü marka ve sembollerle çevrelediği postmodern tüketiciyi cezbetmekte ve etkisi altına alarak yeniden büyülemeye çalışmaktadır. Yeniden büyüleme etkisinin atfedildiği tüketim, postmodern kültürde George Ritzer'in (2016:34) *tüketim katedralleri* olarak nitelediği zincir mağazalar, alışveriş merkezleri, elektronik alışveriş merkezleri, süper mağazalar, indirimli mağazalar, kumarhane oteller, eğlence merkezleri, fast food restoranlar, spor merkezleri ve güzellik merkezleri aracılığı ile büyülemektedir.

Postmodern dönemde bilgi ve iletişim teknolojilerinin beden üretim işlevi yerine tüketim işlevini önemli hale getirmesi sağlık, diyet, kişisel ve kozmetik bakım, genç kalma, fit olma, prezantabl görünme gibi eylemleri ön plana çıkararak, bireyin bedenine yönelik tüketim faaliyetlerine odaklanmasını sağlamıştır (Kalan, 2014:146). Bedenin tüketim alanına girmesiyle birlikte bedene yönelik estetik, kozmetik ve sağlıkla ilgili tüm eylem ve faaliyetler postmodern kültürde birer tüketim aracı haline getirilmiştir. Sürekli olarak gençlik, güzellik ve bakımlı olma öykülerinin anlatıldığı, gösterildiği ve yaşandığı tüketim toplumunda bireyler kusursuz beden

idealine ulaşma gayesi gütmektedirler. Bu uğurda hem kadınlara hem erkeklere hizmet eden kozmetik sektörünün yanı sıra estetik cerrahi sektörüyle birlikte bireyler yağ aldırarak, yüzlerini gerdirerek, burunlarını küçülterek vücutlarını istedikleri gibi yeniden şekillendirebilmektedirler. Rekabetin yoğun olduğu dünyada sıra dışı ve imrenilen bedenlere sahip olarak hepimiz kusursuzluk gayesi güderken, meta olarak sunulan bedenin hareket alanı içinde postmodern tüketim araçları bizi bu durumun içine her geçen gün daha da fazla çekmektedir (Watson'dan aktaran Özbolet, 2011:322).

Tüketim ve Postmodern Tüketim

Ekonomik bir aktivite olarak, mal ve hizmetlerin insanlar tarafından nihai kullanıma sunulduğu süreç (Roach vd., 2019:5) olarak tanımlanan tüketim, ekonomik olmasının yanı sıra sosyal ve kültürel bir olgu olarak betimlenmektedir. Tüketimin bu çok yönlü rolü onu fiziksel ihtiyaçların karşılanmasının ötesine geçirerek bireylerin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasında da bir araç haline getirmiştir. Tüketim olgusu artık bireylerin satın aldıkları ürün ve markalarla kendi kimliklerini oluşturdukları gösterge ve sembol üzerine yoğunlaşmıştır (Bocock, 2014:74-75). Bocock'a (2014) göre, "Postmodern kapitalizmde tüketim malları anlam, kimlik ve cinsiyet rollerinin oluşturulmasında önemli alan haline gelmişlerdir". Tüketim ürünleri üzerinden kimlikler yaratan, statüsünü vurgulayan tüketiciler kişisel ve kültürel anlam arayışı ile bu karmaşık sürecin sosyal bağlamını şekillendirmektedirler. Tüketim davranışı ile bir yandan çevreye uyum sağlayan birey diğer yandan kim olduğunu topluma ve diğer insanlara ifade ederek, onlardan kendini nasıl ayırdığını gösteren mesajlar iletmektedir.

Tüketime atfedilen bu ideolojinin gerisinde esasında bireylerin bilinçaltı tarafından üretilen toplumsal mantık ve süreçler bulunmaktadır. Bu süreçte tüketici tarafından nesnelere belli anlamlar yüklenmekte ve nesne bu anlam üzere değer kazanmaktadır. Artık nesnelere olduklarından daha fazla anlam ifade etmeye başlamışlardır. Nesne denildiğinde akıllara belli bir biçim ve işlevden oluşan maddesel varlıklar yerine, işlevsel özelliklerinin haricinde ona yüklenen soyut anlam ve değerleri ifade eden simgesel öğeler gelmektedir (Adanır, 2016:80, 81). Bugün bir bulaşık makinesi ya da bir buzdolabı tek başına bir ev aleti olmaktan çok daha fazla anlamlar iletir. Nesnelere yüklenen anlamlar bolluğun ve tüketimin merkezi olan 'drugstore'lar ile yaygınlaştırılır ve pekiştirilir. Drugstorelar; mağazaların, ürünlerin, reyonların yan yana gelmesinden oluşan niceliksel bir mekan değil, tüm ürün kategorilerinin kültürelleştirildiği bir yaşam tarzı, bir ambiyans sunan lüks tüketim merkezidir. Tüketimin tüm yaşamı kuşattığı günümüzde drugstorelar tüm etkinlikleri aynı birleştirici biçime uygun şekilde zincir oluşturabilen, çevresini bir bütün halinde iklimlendirip düzenleyebilen, insanları ödüllendirme yollarını önceden ayarlayıp yaşamı, ürünleri, nesnelere, hizmetleri bir arada eksiksiz bir şekilde sunabilen tüketimin tamamlanmış halini temsil etmektedir (Baudrillard, 2017:18-20).

Yeni iletişim teknolojilerinin tüketicilerin yaşamında yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte gündelik alışkanlıkların yanı sıra tüketim alışkanlıkları da önemli biçimde değişime uğramıştır. Dijitalleşen dünya ile birlikte sanal bir evrende yaşamaya başladığımız günümüzde gerçeklik algısı kaybolmuş, amacımız tüketmek için tüketim olarak şekillenmiştir. Postmodern tüketim kültüründe tüketimi sağlamak ve artırmak için her yol mubah görülmekte, simülasyon ortamını yaratan televizyon, reklam, sanat, sinema, ekonomi, politika vb. alanlar da buna hizmet etmektedir. "Düşsel olan ile gerçek olanın artık tamamen birbirine karıştığı patafizik bir evrende, toplumların yaşamlarını belirleyici yegâne süreç tüketim ve onun organize edildiği ekonomik unsurlar" olarak görülmektedir (Çakır, 2014:57). Modern kapitalist toplumların geçirdikleri bu evrim dolayısıyla simülasyon evreni denilen başka bir aşamaya geçildiğini Baudrillard, bundan böyle kapitalizmin ideolojik ve maddi amaçlarını yitirdiğini; bundan böyle kapitalizm yerine tüketim toplumu ve tüketim ideolojisi üzerinde durmak gerektiğini söylemektedir (Adanır, 2016:49). İmge ve sembollerle ifade edilen bu tüketim modelinde tüketim nesnelere ise imajlar ve markalar ile ifade edilmektedir. Esasında tüketimin anlamlandırılması, sınıflandırılması ile ürüne kültürel anlam ve imgelerin yüklenmesi, tüketimin ve tutundurma faaliyetlerinin postmodern yönlerini oluşturmaktadır. Çünkü tüketimin postmodern aşamasında, tüketim süreci paradoksal bir şekilde hem gerçek hem de hayali olanı

birleştirerek özgürleştirmekte, buna bağlı olarak postmodern tüketim modelinde nesnelere, semboller ve imgeler tüketilebilir hale gelmektedir (Batı, 2008:217).

Postmodern dönemle birlikte üretim yöntemlerinin ve iletişim ağlarının değiştiği, kitleler yerine bireylerin önem kazandığı yeni bir dünya düzenine geçilmiştir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016:33). Endüstri sonrası dönem olarak da adlandırılan bu yeni düzende teknolojiye büyük atılımlar gerçekleşmiş ve üretim sınırsız hale gelmiştir. Kol gücünün yerine beyin gücünün baskın hale geldiği dönemde beyaz yakalı çalışanlar mavi yakalı çalışanların önüne geçmeye başlamıştır (Odabaşı, 2012:25). Tüketim toplumu ve tüketim kültürünün etrafında oluşan gündelik yaşam pratikleri değişerek, sadece ürünlerin değil yaşam tarzlarının da sürekli tüketilip yeniden üretildiği bir toplum yapısı oluşturmuştur (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016:33). Boş zaman tüketimi, tüketimin popülerleşmesi, harcama kolaylıkları, sembolik ve hazcı tüketim (Odabaşı, 2019:46), parçalanma, zıtlıkların yan yana gelmesi, üretim ve tüketimin tersine dönmesi ve öznenin merkezden uzaklaşması (Fırat ve Venkatesh, 1995) bu dönemin başlıca özellikleri olarak belirtilmektedir.

Postmodern Tüketici ve Değişen Güzellik Algısı

21. yüzyıl toplum yapısı bireyselleşen tüketici modeliyle “postmodern tüketici”yi oluşturmuştur. Bu konuya “Postmodern Durum” adlı eserinde değinen Lyotard; ileri kapitalist toplumlarda yaşayan bireylerin 1960’lardan itibaren postmodern bir dünyada yaşadığını dile getirerek ifade etmiştir (Marshall, 1999:592). İsteddiği zaman, istediği yerde ve istediği şekilde ürün ve hizmetlere ulaşmayı isteyen postmodern tüketici, bağımsız bir biçimde yaşamının kontrolünü elinde tutmak istemekte ve bunun için de kendisini diğer bireylerden ayıracak biçimde kendine özgü bir tüketim biçimi sergilemektedir. Bu nedenle postmodern tüketici herhangi bir zaman ve mekân kısıtlaması olmadan istediği zaman, istediği şekilde alışveriş yapabilmelidir. İnternet ve bilgi iletişim temeline dayalı teknolojik platformların varlığı bu sebepten postmodern dönem tüketicisi için önemlidir (Elden vd., 2005:49). Bireysel olmayı ön planda tutan postmodern tüketici tüketimleri yoluyla sürekli olarak kendilerini yeniden keşfetmeyi, yeni ve heyecan verici tüketim deneyimleri yoluyla son derece bireyselleştirilmiş kimlikler geliştirmeyi sevmektedir. Postmodern tüketiciler akranlar arasındaki etkileşime değil, markalarla bağlantılı işaretler ve ritüeller aracılığıyla diğer tüketicilerin önünde kişisel benliğini sergilemeye dayalı yeni sosyallik ve güçlendirme biçimleri sergilemeyi sevmektedir (Simmons, 2008:303). “Sosyal arzu edirlilik” adı verilen bu tüketim olgusu insanların başkalarının kendileri hakkındaki imajını kontrol etmeye çalıştıkları süreci ifade etmektedir (Hamouda, 2015:612).

Postmodern dünyada tüketim deneyimi medyanın ve teknolojinin de etkisiyle ağırlıklı olarak kültürel tüketime, yaşam deneyimlerine, farklı kimliklerin ve imajların oluşumuna göre şekillenmektedir. Gösterge ve sembollerle donatılmış ürünler tüketicilerin girmek istediği kimlik ve yaşam biçimlerini ifade etmekte (Aydos, 2005:159), postmodern tüketici, ait olmak ve deneyimlemek istediği bu yaşam biçimlerine özgü kimlikleri gönüllü ve bilinçli bir şekilde üstlenmektedir. Nitekim tüketicinin belirli kimlik sembolleri taşımayan herhangi bir ürün satın alması günümüzde pek de mümkün değildir. Postmodern birey tüketerek kim olduğunu ve nereye ait olduğunu göstermekte, kendini toplumun geri kalanından ayırarak tüketimin kültürel göstergesinden istifade etmektedir (Baldil, 2016:88). Postmodern tüketim kültürünün içinde markaların reklamlar vasıtası ile oluşturmaya çalıştıkları kimlik tüketicilerin benlikleriyle örtüştürülmekte, tüketici kendi kimliğini marka kimliği vasıtası ile tamamladığını düşünmektedir (Odabaşı, 2019:124). Nitekim tüketicinin kişisel ve sosyal dünyasının yaratılması için değer ve anlam sağlamada kilit rol oynayan tüketim bunu tüm sembolik değer ve anlamları markalara aktararak sağlamaktadır. Ancak tüketim toplumunun özgürlük yanılması içindeki tüketici, sembol ve imajlarla çevrili dünyada tüketim arzusunu giderirken çoğu zaman neyi tükettiğinin farkına varamayabilmektedir. Tüketim ağlarının çoğunlukla daha geniş toplumsal ve kültürel süreçlerin içine gömülü olması bir yandan tüketim kültürünün genişlemesine sebebiyet verirken; bir yandan da tüketimin öznesi olan bireyi tüketimin nesnesi haline getirmektedir (Bilgin, 2016:230).

Tüketim toplumu içerisinde bireyler artık yalnızca satın alıp tükettikleri metaller ile değil tıpkı modadaki ürün çeşitliliği gibi toplumsal ideallere uygun bir bedene sahip olabilmek adına yaptıkları harcamalarla hem kendilerini hem de bedenlerini sergiler hale gelmişlerdir (Biçer ve Sunay, 2022:238). Tüketim kültürü içinde beden hem bir statü hem de bir zevk aracı olarak ilan edilmiştir. İnsan bedeni toplumsal etkileşim alanları dâhilinde sosyo-kültürel bir varlık olarak değerlendirilmektedir. Beden, sosyo-kültürel idealler ve anlamlandırmalar çerçevesinde olması gerekene yani sosyal bedene dönüştürülmektedir. Bunun temeli ise biyolojik bedenin toplum sahnesine çıkarılarak toplumsal cinsiyet oluşumunun gerçekleştirilmesidir (Bilgin, 2016:222). Böylece *toplum sahnesi giysisi* giyen biyolojik cinsiyet 'sosyal beden' olma yolundaki süreçte girmektedir. Bunun neticesinde tüketim kültürü içindeki bireyler kadınlık ve erkeklik kodları üzerinden haz alma, mutlu olma, seçkin ve değerli olma gibi kriterleri bedenleri üzerinden gerçekleştirmektedir. Tüketim toplumu içerisinde moda, kozmetik ve estetik cerrahi sektörünün bedene, bilhassa kadın bedenine, 'tasarı beden' ya da 'kültürel plastik' yaklaşımı bedeni bir tür hamur gibi görerek onu ideallere uygun şekilde yeniden biçimlendirmek istemektedir (Nazlı, 2005:35, 43). Çünkü kişinin bedeni idealize edilmiş gençlik, sağlık, zindelik ve güzellik imgelerine ne kadar yaklaşırsa ve ne kadar arzu edilir olursa değişim değeri de o kadar yüksek görülmektedir. Mitleştirilmiş ideal beden olgusu da bu nedenle tüketim kapitalizmine hizmet etmektedir. Onaylanma ihtiyacı duyan birey kozmetik ürünlerden plastik cerrahiye, modadan spor ve diyeteye kadar geniş bir tüketim sektörünün cazibeli çekim alanına kolaylıkla girebilmektedir. Göz rengi, cilt rengi ve boy gibi sabit özelliklerin haricinde belirli bir çaba ve vücut çalışması ile istediği görünüme kavuşabilecekleri yönündeki ikna çalışmaları dergi ve gazetelerdeki reklamlar, özel yazı ve röportajlar, tavsiye köşeleri, sosyal medya fenomenleri vb. medya çalışmaları ile gerçekleştirilmektedir. Artık hiç kimse doğal yaşlanma sürecine girmek istememekte, yaşlanmaya eşlik eden kırışıklık, saç dökülmesi, kilo alımı, deri sarkması vb. istenmeyen bedensel değişikliklere tahammül edememektedir. Çünkü kendisine daha genç, daha güzel, daha enerjik bir vücut temenni eden devasa bir güzellik ve bakım sektörü bireylere bedenine ihanet eden tüm bedensel bozulmalar ile mücadele etmesini salık vermektedir (Featherstone, 1982:21-22).

Güzellik standartları insanlık tarihi boyunca içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve politik sistemler tarafından şekillenerek var olmuştur. Bugün ise moda, kozmetik, estetik, tıp, spor, iletişim ve medya dünyası tarafından şekillendirilmekte, bireylere neyin güzel olduğunu tanımlayarak, bu normatif güzelliğe nasıl ulaşabileceğini de gösterilmektedir (Kaur vd., 2023:2265). Dahası zamanla daha seçici hale gelen güzellik kavramına güç, statü, feminizm eklentileri getirilerek güzellik üzerinden güç ve rekabet üstünlüğü elde edilebileceği gösterilmiştir. Ataerkil toplumlarda hâkimiyet altına alınan ya da metalaştırılan kadın bedeninin sömürüldüğü düşüncesi bugün yönünü özgürlük felsefesine çevirmiştir. Baudrillard'ın (2017:166) da belirttiği gibi özgürleşme ve kendini tamamlama sistemi olarak düzenlenen bu "yeniden kuşatma" sistemi ile yeniden sahip çıkılan beden aslında kapitalist amaçlara bağlı bir yatırımdır ve sayısız toplumsal statü göstergelerinden biri olarak güdümlenir. Kadınlar, metallerin satın alınmasını ve tüketilmesini organize etmede büyük sorumluluk almalarının yanı sıra, bedenleri sembolik olarak reklamlarda kullanıldığı için, elbette en açık biçimde imgelerin narsist, kendi kendini gözetleme dünyasına hapsolmuştur. Ancak kozmetik ve moda endüstrileri bu dengesizliği gidermeye ve pazarda tüketicilerin eşitliğini sağlamak için kadınların yanı sıra erkekleri de teşvik etmeye oldukça heveslidir (Featherstone, 1982:22). Artık günümüzde kadın-erkek tüm bireyler kendi bedenleriyle, görünüşleriyle, sağlık ve zindelikleriyle daha fazla ilgilenmektedir. Televizyon, gazete, dergi ve sosyal medyada bedenin kozmetik ve estetik sektörü ile nasıl daha genç, daha güzel olacağı gösterilir (Bilgin, 2016:231). Kişinin dış görünüşünün o anki durumuna ilişkin günlük farkındalığı, kişinin kendi geçmiş fotoğrafik görüntülerinin yanı sıra reklamlarda ve görsel medyada çoğalan idealize edilmiş insan vücudunun görüntüleriyle karşılaştırılarak keskinleştirilir. Görüntüler, karşılaştırmalara davet ederek, bizim ne olduğumuzu ve çaba gösterirsek ne olabileceğimizi sürekli olarak hatırlatmaktadır (Featherstone, 1982:22). Bu nedenle sorumluluk sahibi bireyler de hayat sahnesinde yaşam kalitesini yükseltmek, bedenin formunu korumak ve sağlıklı yaşamak için

postmodern beden kültürünün faaliyetlerine (sağlık, estetik, kozmetik, güzellik, diyet, fitness gibi) katılmayı kendileri için bir zorunluluk olarak görmektedirler (Bilgin, 2016:231).

Yöntem

Postmodern tüketim alışkanlıklarının güzellik algısına etki düzeyini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma genel tarama modeline göre yürütülmüştür. “Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinden yapılan tarama düzenlemeleridir” (Karasar, 2015:79).

Evren - Örneklem

Araştırma örneklemini Türkiye’de ikamet eden 18 yaş üstü bireylerden oluşmaktadır. Araştırmada olasılık örneklerinden biri olan basit rastgele örneklem yöntemi kullanılmıştır. Uygulama öncesi gerçekleştirilen pilot çalışma neticesinde geçerlilik ve güvenilirlik analizlerine göre örneklem sayısı 400 olarak belirlenmiştir. Bu araştırmanın örneklemini 94’ü kadın, 315’i erkek olmak üzere 409 katılımcıdan oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

2022 yılı Temmuz-Aralık arasında online ortamda toplanan veriler Google Formlar aracılığı ile elde edilmiştir. 4 bölümden oluşan anket formunun 21 sorusu medya kullanımı ve gündelik yaşam alışkanlıklarını ölçmeye, 7 tanesi ise demografik bilgilere yönelik tanılayıcı sorulardan oluşmaktadır. 11 soruluk kişisel güzellik algısı ile 22 soruluk ideal güzellik algısını ölçmek için hazırlanan sorular 5’li likert ölçeği kullanılarak oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmaya katılanların demografik verileri, medya kullanım ve gündelik yaşam alışkanlıklarına yönelik kategorik sorulara verdikleri yanıtlara frekans analiz uygulanmış, verilerin dağılımı “n” ve “%” olarak tablolarda sunulmuştur. Sonrasında, Kişisel Güzellik Algısı ve İdeal Güzellik Algısı ölçeklerine ait ifadelerin ortalama ve standart sapmaları değerlendirilmiştir. Demografik verilere göre *Kişisel Güzellik Algısı* ve *İdeal Güzellik Algısı* ölçeklerinin farklılık gösterip göstermediği anlamlılık testleri ile analiz edilmiştir. Hangi analizin kullanılacağına karar vermeden önce, verilerin normal dağılıma uyup uymadığı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk sınamaları ile değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Normal Dağılım Analizleri

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk			Skewness	Kurtosis
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.	Statistic	Statistic
Kişisel Güzellik Algısı	,063	409	,200	,978	409	,031	-,529	,962
İdeal Güzellik Algısı	,066	409	,200	,976	409	,839	-,602	,817

Ayrıca verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş -1.5 ile +1.5 aralığında olduğu gözlenmiştir (Tablo 1). Normal dağılıma uyan verilerin; analizi için iki grup karşılaştırmalarda Bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında ise ANOVA kullanılmıştır. Anlamlı çıkan analizlerde hangi gruplar arasında fark olduğunun belirlenmesi için Levene testi sonuçlarına göre LSD ve Hochberg’s GT2 post-hoc analizi uygulanmıştır. Araştırmanın analizinde SPSS v23 istatistik programı kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği ise Cronbach’s Alpha kat sayısı ile değerlendirilmiş ve ileri derecede güvenilir olarak bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Güvenirlilik Analizleri

	Cronbach's Alpha	n
Kişisel Güzellik Algısı	,834	11
İdeal Güzellik Algısı	,903	22

Bulgular

Araştırma kapsamında online anket tekniği ile 409 katılımcıya ulaşılmış olup katılımcıların %23'ü erkek (N=94), %77'si kadındır (N=315). Katılımcıların yaş gruplarına bakıldığında %54'ünün 19-24 yaş grubunda (N=221), %36'sının 25 yaş ve üzerinde (N:148), %9,8'inin ise 18 yaşında (N=40) olduğu tespit edilmiştir. %77,3'ünün bekâr (N=316), %22,7'sinin evli (N=93) olduğu katılımcıların %79,5'inin önlisans ve lisans mezunu (N=325), diğerlerinin ilk ve orta öğretim (%12,7) ile lisansüstü (%7,8) mezunu olduğu görülmektedir (Tablo.3).

Tablo 3. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Dağılımı

	Sıklık (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	94
	Kadın	315
Yaş	18 yaş	40
	19-20 yaş	105
	21-22 yaş	86
	23-24 yaş	30
	25 yaş ve üzeri	148
Medeni Durum	Bekâr	316
	Evli	93
Eğitim Durumunuz	İlk ve orta öğretim	52
	Ön Lisans	173
	Lisans	152
	Lisansüstü	32

Katılımcıların büyük çoğunluğu şehir (%16,4), büyükşehir (%53,3) ve metropol şehirlerde (12,7) yaşamakta iken, yalnızca %17,6'sı köy, kasaba ve ilçede ikamet etmektedir. Katılımcıların meslek durumuna bakıldığında %6,4'ünün öğretmen, %4,2'sinin sağlıkçı, %2,7'sinin akademisyen, %2,4'ünün mühendis, %5,1'inin ev hanımı olduğu görülmektedir. Katılımcıların %57,2'si (N=234) ise öğrencilerden oluşmaktadır. Buna paralel şekilde katılımcıların %50,1'inin 2000 TL ve altında, %16,4'ünün 2001-5000 TL, %18,6'sının 5001-10000 TL %8,8'inin 10001-15000 TL aralığında, %6,1'inin ise 15001 TL ve üstünde kazanca sahip olduğu tespit edilmiştir (Tablo.4).

Tablo 4. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Dağılımı-2

	Sıklık (n)	Yüzde (%)
Yaşanılan Yer	Kasaba/Köy	14
	İlçe	58
	Şehir	67
	Büyükşehir	218
	Metropol	52
Meslek	Öğrenci	234
	Ev hanımı	21
	Öğretmen	26
	Akademisyen	11
	Mühendis	10
	Sağlıkçı	17
	Diğer	87
Gelir	2000TL ve altı	205
	2001-5000TL	67
	5001-10000TL	76
	10001-15000TL	36
	15001TL ve üstü	25
Toplam	409	100,0

Katılımcıların medya kullanım alışkanlıklarına bakıldığında %25,7'sinin TV izlemediği, %43,5'inin ise günde 1 saatten az izlediği görülmekte iken sosyal medya kullanım yoğunluğu TV izleme alışkanlıklarıyla ters orantılı olduğu gözlenmiştir. Sosyal medya kullanmayanların oranı sadece %3,4 iken, günlük 1 saatten az kullananların oranı % 10 olarak görülmektedir. Günde 5 saat ve üzeri kullanım oranına bakıldığında ise bu oranın %39,8 (N=163) olarak tespit edildiği görülmektedir. En çok kullanılan sosyal medya platformu %68,7 oranla Instagram iken onu %14,2'lik oranla Youtube takip etmektedir. Katılımcıların yarıdan fazlasının (%56,5) Netflix dijital platformunu kullandığı gözlenirken, %32,8'lik kısmın dijital platform kullanmadığı sonucu elde edilmiştir (Tablo.5).

Tablo 5. Medya Kullanım ve Gündelik Yaşam Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi-1

	Sıklık (n)	Yüzde (%)	
Televizyon izleme sıklığınız	Televizyon izlemiyorum	105	25,7
	1 saatten az	178	43,5
	2-4 saat arası	108	26,4
	5-7 saat arası	15	3,7
	8 saatten fazla	3	,7
Televizyonda en çok hangi tür programları izlersiniz?	Dizi / film	231	56,5
	Yarışma programları	44	10,8
	Haber ve ekonomi	73	17,8
	Diğer	46	11,2
Sosyal medya kullanım sıklığınız?	İzlemiyorum	15	3,7
	Kullanmıyorum	14	3,4
	1 saatten az	41	10,0
	2-4 saat arası	191	46,7
	5-7 saat arası	122	29,8
En çok hangi sosyal medya platformunu kullanırsınız?	8 saatten fazla	41	10,0
	Instagram	281	68,7
	Twitter	27	6,6
	Youtube	58	14,2
	TikTok	17	4,2
	Facebook	12	2,9
En sık kullandığınız dijital platform hangisidir?	Kullanmıyorum	14	3,4
	Netflix	231	56,5
	Youtube	13	3,2
	Exxen	10	2,4
	Diğer	21	5,1
	Kullanmıyorum	134	32,8

Gündelik yaşam alışkanlıkları içinde sorulan sorulardan 1 tanesi boş zaman, 3 tanesi alışveriş, 2 tanesi ise sosyal medya fenomenleri ile ilgilidir. Bu doğrultuda katılımcıların %36,4'ünün boş zamanını internet ya da sosyal medyada dolaşarak, %29,1'inin arkadaşlarıyla görüşerek, %12,5'inin Tv ya da film izleyerek, %4,9'unun oyun oynayarak, %2,7'sinin alışveriş yaparak, %5,1'inin kitap okuyarak ve %9,3'ünün ise başka faaliyetler yaparak geçirdiği tespit edilmiştir. Alışveriş alışkanlıklarına bakıldığında katılımcıların sadece %4,4'ünün AVM'ye gitmediği, %6,6'sının sık sık, %51,3'ünün ara sıra, %37,7'sinin ise nadiren gittiği görülmektedir. Online alışveriş yapmayan katılımcı sayısı %6,6 iken, sık sık yapanların oranı %24,9, ara sıra online alışveriş yapanların oranı %4,8, nadiren yapanların oranı ise %25,7'dir. Sosyal medyada ünlü kişileri ya da fenomenleri takip eden katılımcı oranı %60,1 iken, takip etmeyenlerin oranı %39,9'dur. Fenomen ya da ünlü kişilerin en çok seyahat-gezi-eğlence (%25,7), giyim-stil (%23,2) konularında örnek alındığı görülürken, sadece %8,8'lik bir katılımcı oranının fenomen ya da ünlü kişileri örnek almadığı tespit edilmiştir (Tablo.6).

Tablo 6. Medya Kullanım ve Gündelik Yaşam Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi-2

	Sıklık (n)	Yüzde (%)	
Boş vakitlerinizi genellikle nasıl değerlendirirsiniz?	Arkadaşlarımla buluşarak / gezerek	119	29,1
	Sosyal medyada / internette gezinerek	149	36,4
	Tv- film izleyerek	51	12,5
	Oyun oynayarak	20	4,9
	Alışveriş yaparak	11	2,7
	Kitap okuyarak	21	5,1
Alışveriş merkezine gitme sıklığınız?	Diğer	38	9,3
	Gitmiyorum	18	4,4
	Nadiren	154	37,7
	Ara sıra	210	51,3
Online alışveriş yapma sıklığınız?	Sık sık	27	6,6
	Yapmıyorum	27	6,6
	Nadiren	105	25,7
	Ara sıra	175	42,8
Sosyal medyada takip ettiğiniz fenomen / ünlü sayısı nedir?	Sık sık	102	24,9
	Takip etmiyorum	163	39,9
	1-5 arası	152	37,2
	5-10 arası	46	11,2
Sosyal medya fenomenlerini / ünlü kişileri en çok hangi konularda örnek alırsınız?	10 ve daha fazla	42	10,3
	Seyahat-gezi-eğlence	105	25,7
	Giyim-stil	95	23,2
	Saç-makyaj	36	8,8
	Alışveriş	20	4,9
	Yeme-içme	16	3,9
	Diğer	56	13,7
Örnek almam	36	8,8	

Tablo.7 incelendiğinde kozmetik ya da estetik işlem yapılma oranına bakıldığında katılımcıların sadece %5,9'unun (N=24) evet yanıtı verdiği, %94,1'nin (N=385) herhangi bir işlem yaptırmadığını ifade ettiği görülmektedir. Estetik ya da kozmetik işlem yaptırmayanların %47,9'unun kendisini beğendiği için, diğerlerinin (%52,1) ise farklı nedenlerden ötürü (maddi sebepler, dini sebepler vb.) yaptırmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 7. Medya Kullanım ve Gündelik Yaşam Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi-3

	Sıklık (n)	Yüzde (%)	
Kozmetik / estetik işlem var mı?	Evet	24	5,9
	Hayır	385	94,1
Hangi kozmetik / estetik işlemleri yaptırdınız?	Botox	8	2,0
	Burun ve Dolgu	11	2,7
	Diğer	4	1,0
Neden kozmetik / estetik işlem yaptırmadınız?	Kendimi beğendiğim için	196	47,9
	Maddi imkânlarım yetersiz	58	14,2
	Dini açıdan sakıncalı	51	12,5
	Memnun kalmayabileceğim için	31	7,6
	Diğer	48	11,7
Her gün makyaj yapar mısınız?	Evet	81	19,8
	Hayır	328	80,2
Düzenli spor yapar mısınız?	Evet	88	21,5
	Hayır	321	78,5
	Paylaşım yapmam	79	19,3
Sosyal medyada ne sıklıkla paylaşım yaparsınız?	Ayda bir	43	10,5
	Haftada bir	86	21,0
	Ara sıra	180	44,0
	Her gün	21	5,1
	Diğer	21	5,1
Fotoğraf çekerken filtre kullanır mısınız?	Evet	204	49,9
	Hayır	205	50,1

Tablo 7 Devamı. Medya Kullanım ve Gündelik Yaşam Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi-3

	Sıklık (n)	Yüzde (%)	
Filtre / efekt kullanmanızın nedeni nedir?	Daha güzel görünmek için	52	12,7
	Eğlence için	49	12,0
	Işık ayarı yapmak için	88	21,5
	Kendimi beğenmediğim için	22	5,4
	Diğer	8	2,0
Temel ihtiyaçlarınız dışında en çok ne satın alırsınız?	Giyim-ayakkabı	259	63,3
	Kozmetik	40	9,8
	Teknoloji	30	7,3
	Aksesuar	25	6,1
	Ev eşyası	22	5,4
	Kitap	17	4,2
Bir ürün satın alırken hangisine dikkat edersiniz?	Diğer	16	3,9
	Fiyatı	91	22,2
	Güzellik/Estetik	97	23,7
	Markası	39	9,5
	Performansı	133	32,5
	Tavsiye edilmesi	40	9,8
Diğer	9	2,2	

Her gün makyaj yapanların oranı %19,8 iken, düzenli spor yapanların oranı %21, 5'tir. Sosyal medyada paylaşım yapanların oranı %80,7 iken, fotoğraflarında ya da paylaşımlarında filtre kullananların oranı %49,9'dur. Temel tüketim maddelerinin dışında en çok ne satın alındığı sorulduğunda katılımcıların büyük oranı (%63,3) giyim-ayakkabı cevabını verirken, diğerleri kozmetik (%9,8), teknoloji (%7,3), aksesuar (%6,1), ev eşyası (%5,4) ve kitap (%4,2) aldıklarını belirtmişlerdir. Ürün satın alırken en çok performansına (%32,5) dikkat ettiğini belirtilen katılımcılar daha sonra güzelliğine/estetikliğine (%23,7), fiyatına (%22,2), tavsiye edilmesine (%9,8), ve markasına (%9,5) dikkat ettiklerini belirtmişlerdir (Tablo.7).

Tablo 8. Araştırmada Kullanılan Kişisel Güzellik Algısı Ölçeğine Ait İfadelerin Değerlendirilmesi

Kişisel Güzellik Algısı	Ort.	Sd.
1- Kendimi beğeniyorum, güzel buluyorum	3,80	,930
2- Saçlarımı beğeniyorum	3,81	1,046
3- Gözlerimi- kaşlarımı beğeniyorum	4,11	,886
4- Cildimi beğeniyorum	3,48	1,138
5- Ellerimi- Ayaklarımı beğeniyorum	3,82	1,023
6- Dişlerimi beğeniyorum	3,51	1,203
7- Burnumu beğeniyorum	3,49	1,266
8- Dudaklarımı beğeniyorum	3,95	,989
9- Kilomdan memnunum	3,00	1,277
10- Boyumdan memnunum	3,64	1,193
11- İnsanların beni beğendiğini / güzel bulduğunu düşünüyorum	3,52	1,008

1: Kesinlikle Katılmıyorum - 5: Kesinlikle Katılıyorum

Araştırmada kullanılan kişisel güzellik algısı ölçeğine ait ifadeler değerlendirildiğinde; en yüksek ortalama puana sahip ifadelerin "Gözlerimi- kaşlarımı beğeniyorum" (ort: 4.11) ve "Dudaklarımı beğeniyorum" (ort: 3.95) ifadeleri olduğu görülmektedir. En düşük ortalama puana sahip ifadelerin ise; "Cildimi beğeniyorum" (ort: 3.48) ve "Kilomdan memnunum" (ort: 3.00) ifadeleri olduğu tespit edilmiştir (Tablo.8).

Araştırmada kullanılan ideal güzellik algısı ölçeğine ait ifadelerin değerlendirilmesi tablo.9'da verilmiştir. Tablo.9 incelendiğinde; en yüksek ortalama puana sahip ifadelerin "Spor ve diyet yapan sağlıklı beslenen kadınları daha güzel ve çekici buluyorum" (ort: 3.73) ve "Güzel dişlere sahip kadınları ve erkekleri daha güzel ve çekici buluyorum" (ort: 3.87) ifadeleri olduğu görülmektedir. En düşük ortalama puana sahip ifadelerin ise; "Dövmeli erkekleri daha yakışıklı ve çekicidir" (ort: 2.30) ve "Dolgun dudaklı kadınları daha güzel buluyorum" (ort: 2.81) ifadeleri olduğu tespit edilmiştir (Tablo.9).

Tablo 9. Araştırmada Kullanılan İdeal Güzellik Algısı Ölçeğine Ait İfadelerin Değerlendirilmesi

İdeal Güzellik Algısı	Ort.	Sd.
1- Uzun ve ince kadınları daha güzel buluyorum	3,08	1,217
2- Sarı saçlı ve renkli gözlü kadınları daha güzel buluyorum	2,77	1,216
3- Düzgün ve küçük burunlu kadınları daha güzel buluyorum	3,54	1,139
4-Dolgun dudaklı kadınları daha güzel buluyorum	2,81	1,243
5-Çekik gözlü ve kalkık kaşlı kadınları daha güzel buluyorum	2,87	1,226
6- Açık tenli kadınları daha güzel buluyorum	3,26	1,225
7- Makyaj yapan ve güzel giyinen bakımlı kadınları daha güzel buluyorum	3,39	1,212
8- "90-60-90" vücut ölçülerine sahip kadınları daha güzel ve çekici buluyorum	2,92	1,272
9- Küçük ellere ve ayaklara sahip kadınları daha güzel ve çekici buluyorum	3,08	1,246
10- Spor ve diyet yapan sağlıklı beslenen kadınları daha güzel ve çekici buluyorum	3,73	1,132
11- Kadın ne kadar genç görünüyorsa o kadar güzel ve çekicidir	2,88	1,256
12- Güzel dişlere sahip kadınları ve erkekleri daha güzel ve çekici buluyorum	3,87	1,019
13- Uzun boylu erkekler daha yakışıklı ve çekicidir	3,53	1,135
14- Kaslı erkekler daha yakışıklı ve çekicidir	3,00	1,225
15- Saçlı (kel olmayan) erkekler daha yakışıklı ve çekicidir	3,37	1,222
16- Geniş omuzlu erkekler daha yakışıklı ve çekicidir	3,44	1,183
17- Belirgin yüz hatlarına sahip erkekler daha yakışıklı ve çekicidir	3,50	1,123
18- Esmer erkekler daha yakışıklı ve çekicidir	3,31	1,216
19- Sakallı erkekler daha yakışıklı ve çekicidir	3,36	1,217
20- Dövmeli erkekleri daha yakışıklı ve çekicidir	2,30	1,211
21- Spor yapan dengeli beslenen erkekler daha yakışıklı ve çekicidir	3,63	1,130
22- Erkek ne kadar genç görünürse o kadar çekici ve yakışıklıdır.	2,91	1,178

1: Kesinlikle Katılmıyorum - 5:Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 10. Alışveriş Merkezine Gitme Sıklığına Göre Kişisel Güzellik Algısı ve İdeal Güzellik Algısı Ölçeğinin Değerlendirilmesi

	AVM	n	Ort.	Sd.	f	p*	Fark**
Kişisel Güzellik Algısı	Gitmiyorum	18	36,83	9,587	1,939	,123	-
	Nadiren	154	40,14	7,380			
	Ara sıra	210	40,60	7,141			
	Sık sık	27	38,48	7,356			
İdeal Güzellik Algısı	Gitmiyorum	18	61,55	19,002	3,809	,010	3,4>1,2
	Nadiren	154	68,98	13,526			
	Ara sıra	210	72,11	15,689			
	Sık sık	27	73,22	13,336			

*ANOVA **Hochberg's GT2 post hoc analizi

Alışveriş merkezine gitme sıklığına göre kişisel güzellik algısı ve ideal güzellik algısı ölçeği değerlendirildiğinde; ideal güzellik algısında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p=0.010$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla Levene testi değerlendirilerek Hochberg's GT2 post hoc analizi uygulanmıştır. Sonuçlara göre, alışverişe ara sıra ve sık sık gidenlerin, gitmeyen ve nadiren gidenlere göre ideal güzellik algı düzeyleri yüksek bulunmuştur (Tablo.10).

Tablo 11 Estetik Yaptırma Durumuna Göre Kişisel Güzellik Algısı ve İdeal Güzellik Algısı Ölçeğinin Değerlendirilmesi

	Estetik	n	Ort.	Sd.	t	p*
Kişisel Güzellik Algısı	Evet	24	40,33	6,895	,146	,884
	Hayır	385	40,11	7,427		
İdeal Güzellik Algısı	Evet	24	78,12	10,907	2,556	,011
	Hayır	385	70,07	15,185		

*Bağımsız Örneklem t testi

Estetik yaptırma durumuna göre kişisel güzellik algısı ve ideal güzellik algısı ölçeği değerlendirildiğinde; ideal güzellik algısında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p=0.011$). Sonuçlara göre, estetik yaptıranların ideal güzellik algıları, yaptırmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur (Tablo.11).

Tablo 12. Her Gün Makyaj Yapma Durumuna Göre Kişisel Güzellik Algısı ve İdeal Güzellik Algısı Ölçeğinin Değerlendirilmesi

	Makyaj	n	Ort.	Sd.	t	p*
Kişisel Güzellik Algısı	Evet	81	40,62	6,785	,676	,499
	Hayır	328	40,00	7,535		
İdeal Güzellik Algısı	Evet	81	76,08	15,131	3,752	,000
	Hayır	328	69,17	14,769		

*Bağımsız Örneklem t testi

Her gün makyaj yapma durumuna göre kişisel güzellik algısı ve ideal güzellik algısı ölçeği değerlendirildiğinde; ideal güzellik algısında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p=0.000$). Sonuçlara göre, her gün makyaj yapanların ideal güzellik algıları, yaptırmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur (Tablo.12). Bu sonuçlara bakarak ideal güzellik algısı yüksek olanların kendilerini normatif güzellik anlayışına uygun hale getirebilmek için makyaj yapmaya diğerlerine göre daha çok önem verdiği söylenebilir. İpek Özgen'in "Tüketim Kültürü ve Medyada Güzellik Söylemi: Bir Alımlama Çalışması" (2017) isimli çalışmasında görüşme yapılan 20 kadından 17'si günlük uyguladıkları bakım rutinleri olduğunu, bakım yapmadıklarında kendilerini kötü, çirkin, özgüvensiz hissedeceklerini ve insanlarla gün içindeki iletişimlerinin olumsuz etkileneceğini belirtmişlerdir. Aynı çalışmada 13 katılımcı her gün makyaj yaptığını, 4 görüşmeci çoğunlukla makyaj yaptığını belirtirken görüşmeciler makyajın kusursuz görünümüne yardımcı olduğunu ilave etmişlerdir.

Tablo 13. Düzenli Spor Yapma Durumuna Göre Kişisel Güzellik Algısı ve İdeal Güzellik Algısı Ölçeğinin Değerlendirilmesi

	Spor	n	Ort.	Sd.	t	p*
Kişisel Güzellik Algısı	Evet	88	42,67	7,455	3,712	,000
	Hayır	321	39,42	7,226		
İdeal Güzellik Algısı	Evet	88	71,56	14,354	,718	,473
	Hayır	321	70,26	15,279		

*Bağımsız Örneklem t testi

Düzenli spor yapma durumuna göre kişisel güzellik algısı ve ideal güzellik algısı ölçeği değerlendirildiğinde; kişisel güzellik algısında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p=0.000$). Sonuçlara göre, düzenli spor yapanların kişisel güzellik algıları, yaptırmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur (Tablo.13).

Sonuç ve Tartışma

Güzellik algısı kavramı, insanların kendilerinde ve başkalarında algıladıkları bir dizi görünüm ve stile bağlı özelliklerden oluşan algısal bir kavramdır. *İdeal güzellik algısı* ise tarih boyunca kültürel dönemlere bağlı olarak değişikliğe uğramış, ancak her dönem kendini belli kalıplar üzerinden ifade eden tektipleştirilmiş güzellik kavramıdır. Her ülkenin ve kültürün "kadınlık" ve "erkeklik" imajı üzerinden kendine özgü ideal güzellik anlayışı bulunmaktadır. Örneğin Kore, Çin, Japonya gibi Asya ülkelerinde beyaz ten, Amerika'da sarı saç, mavi göz, İspanya'da uzun ve gür saç, Hindistan'da uzun saç, badem göz ve kara kaş güzelliğinin simgesi olarak görülmektedir. Ancak günümüzde iktidar tarafından belirlenen güzellik ideali tüketim kültürü çerçevesinde moda ve kozmetik sektörü başta olmak üzere güzellik sektöründeki marka ve firmaların hegemonyası üzere kurulmaktadır. 20. yüzyıldan itibaren genişleyen ABD kozmetik ve güzellik pazarının tüm dünyaya yayılmaya başlamasıyla birlikte modern Batı'nın güzellik olgusuna ilişkin yarattığı "ideal boyutlar" ve "ideal vücut" imajı evrensel ölçüt haline gelmiş, idealleştirilmiş kadın bedeni ise aynı zamanda kadın bedeninin nesneleştirilmesi sonucunu doğurmuştur (İlden ve Bostancı, 2022:31). Amerikalı yazar, gazeteci ve sosyal aktivist Naomi Wolf, "Güzellik Efsanesi" adlı kitabında, güzelliğin nesnel ve evrensel bir değer olduğu konusuna karşı çıkarak, güzelliğin kadınları boyunduruk altına almak için yaratılmış bir efsaneden başka bir şey olmadığını iddia etmiştir. Wolf'a göre güzellik, güzellik imgeleri yaratan ve bunları kadınlar için afyon gibi takas eden milyarlarca dolarlık endüstrilerin kullandığı bir kurgudur. Güzellik, kadınları iktidar yapılarından çıkarıp erkeklerin görmeyi tercih ettiği yere

geri getirir (Akt. Danylova, 2020:39). Bunu yaparken de moda dergilerinden, best modellerin, güzellik uzmanlarının röportajlarından, sosyal medyadan ve reklamlardan bolca yararlanır.

Postmodern toplumlarda hayatın merkezine oturan tüketim bireylerin kimlik ve benlik duygularından statü belirlemelerine, iş ve sosyal yaşamdaki rekabete kadar hayatın her alanında etkin bir rol oynamaktadır. Artık ürünlerin birincil işlevlerine çok az önem verilmektedir, faydacılığın yerini hazcılık almıştır. Satın alınan, tüketilen ürünler imajlar, simülasyonlar ve göstergeleri için tüketilmektedir. Postmodern tüketim alışkanlıkları ise nesne tüketiminin ötesindedir. Yaşamlar, kimlikler, bedenler, zamanlar, imajlar ve hatta tüketimin kendisi de postmodern tüketim alışkanlıklarının normal seyri içindedir. Hiçbir zaman tatmin olmayan postmodern tüketiciler için ürünler yalnızca "sahte nesnelere veya mutluluğun karakteristik işaretleridir" ve sahibine mutluluk bahşedecek gerçek bir güce sahip değildir (Akt. Todd, 2012:48). İçi boş, mutsuz tüketiciler tatmin olma umuduyla daha fazla tüketmekte ve tüketim girdabının içinde kendini kaybedebilmektedir.

Postmodern tüketim alışkanlıklarının güzellik algısına etkisinin incelendiği bu araştırma kapsamında öncelikle katılımcıların medya kullanım alışkanlıkları, gündelik yaşam içindeki alışveriş, boş zaman faaliyetleri, makyaj, kozmetik-estetik müdahaleler, spor, diyet vb. postmodern tüketim alışkanlıkları irdelenerek bunların kişisel ve ideal güzellik algısına etki edip etmediği araştırılmıştır. Katılımcıların televizyondan ziyade sosyal medyada vakit geçirdikleri, televizyonda genellikle dizi ya da film izledikleri, en çok Instagram ve Netflix kullandıkları, alışveriş yapma ve özellikle online alışveriş yapma sıklıklarının yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Baudrillard'a göre (1994) günümüz kitle iletişim araçları bir "hipergerçek" yaratarak, insanların doğal ve sosyal çevrelerinden kopmalarına, onlara yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Ekrandan gelen mesajların izleyiciler tarafından gerçek dünyadan geliyormuş hissi yaratması, gerçek ile hipergerçeğin karışmasına sebebiyet vermektedir.

"Televizyon bizi izliyor, Televizyon bizi yabancılaştırıyor, Televizyon bizi yönlendiriyor, Televizyon bizi bilgilendiriyor. . . Bütün bunlarda, medyanın analitik anlayışına, harici aktif ve etkili bir faile, gerçeğin ve anlamın ufuk noktasının ufuk noktası olduğu "perspektif" bilgiye bağımlı kalınıyor" (Baudrillard, 1994:21).

Araştırma sonuçlarına göre medya kullanım alışkanlıkları postmodern tüketicilerin Baudrillard'ın simülasyon kuramındaki durumu betimler niteliktedir. Ayrıca televizyon izleme alışkanlığının yerini sosyal medya ve dijital platformlara kaydırması da Baudrillard'ın deyimiyle artık televizyonun gösterişli bir araç olmamasından, belirli bir yabancılaşma ve baskı türlerinde olmamamızdan kaynaklanmaktadır (1994:20). Artık gerçek anlamda bir ortam yoktur; soyut, gerçekliği dağılmış ve kırılmış bir medya ortamı söz konusudur. Sosyal medyadaki ütopyik hayatlar, belirli bir kalıptan çıkmış bedenler, mükemmel insanlar, mübalağa edilmiş güzellikler kişileri gerçek ile sanal olanın arasındaki ayrımın yapmasını engellerken kişilerin sosyal medya kullanmasının da önünü açmaktadır.

Araştırma bulguları doğrultusunda katılımcıların sosyal medya üzerinden sık sık paylaşım yaptığı, büyük çoğunluğunun sosyal medya fenomenlerini takip ettiği ve yarısının (kadınların %55'inin) fotoğraf ve video çekerken filtre kullandığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Yine katılımcıların belli kesiminin (n=81) her gün makyaj yaptığı ve düzenli spor yaptığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Sadece kadın örneklemin olduğu çalışmalarda makyaj ve filtre kullanım oranının daha yüksek çıkacağı öngörülmektedir. Çünkü bireylerin kendisini var ettiği, konumlandığı ve gündelik hayatı ile özdeşleştirdiği bir uzantı olarak görülen sosyal medya ideal güzellik algısının oluşmasına görsel ve söylemsel eylemleriyle katkıda bulunmaktadır (Karakuş, 2019:11).

Güzel ve Ümit "Filtreli Güzellik: Güzellik Hegemonyasının Gözde Mekânı Instagram, Güzellik Kraliçeleri Ve Süper Modeller" (2018) adlı çalışmalarında 2000 yılından sonra taç giymiş 20 güzellik kraliçesi ya da süper model ile görüşme yapmış ve görüşmecilere sosyal medya ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Sosyal medyada filtre kullanıp kullanmadıkları sorusuna InstaBeauty-Makeup Camera, PicBeauty, YouCamMakeup-Magic Selfie Cam, VSCO Cam, Adobe Photoshop Express gibi fotoğraf ve video filtrelerini kullandıklarını söyleyen katılımcılar "ciltlerinin daha iyi görünmesi için, soluk görünmemek için, gençlerin yanında güzellik mücadelesinde var olabilmek

için, meslek icabı güzel görünmek ve hep güzel kalmak zorunda oldukları için” filtre kullandıklarını belirtmişlerdir. Yamout ve arkadaşlarının (2019) Lübnan’da gerçekleştirdikleri araştırma sonucuna göre kullanıcıların en çok kullandığı sosyal medya araçlarının Twitter, Facebook ve Instagram olduğu, bu kullanıcıların büyük çoğunluğunun vücut imajlarından memnun olmadığı sonucu elde edilmiştir. Yine Lübnan’da bir üniversitede yapılan bir araştırmada, zayıf mankenlerin ve "mükemmel şekilli" ünlü figürlerin görüntülerine maruz kalan öğrencilerin vücutlarından memnun olmadıkları ve yeme davranışlarında değişiklikler sergiledikleri sonucu elde edilmiştir (Richa, 2019).

Kişisel ve ideal güzellik algısı bulgularına bakıldığında katılımcıların en çok gözlerini-kaşlarını ve dudaklarını beğendiği sonucuna ulaşılırken, en rahatsız oldukları konunun kiloları ve ciltleri olduğu görülmektedir. Kişilerin cilt bozuklukları ve kiloları sosyal medyada filtre kullanımının temel nedenlerindedir. Elbette sosyal medyanın yarattığı simülasyon evreninde sürekli olarak kusursuz cilt ve fit vücutlarla karşılaşan kişilerin güzellik algılarının etkilenmesi ve mükemmele ulaşmak istemeleri son derece tabii karşılanmalıdır. Nitekim Macit’in (2020) çalışması bu durumu desteklemektedir. Instagram’da güzellik kategorisindeki en çok takipçisi olan 10 influencerın hesaplarını inceleyen Macit (2020), bu hesapların kozmetik kullanımını teşvik etmesi ve paylaştıkları fotoğraflar ile birlikte takipçilerin görsel algılarını değiştirmesi üzerindeki etkisinin yüksek düzeyde olduğunu tespit etmiştir.

Düzenli spor yapanların kişisel güzellik algılarının yapmayanlara göre, her gün makyaj yapanların ve estetik yaptıranların ise ideal güzellik algılarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. AVM’ye gitme sıklığı ile ideal güzellik arasında da yakın ilişki tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre AVM’ye sık sık gidenlerin gitmeyenlere göre ideal güzellik algıları daha yüksek bulunmuştur. Tatmin duygusu düşük postmodern tüketici için daima yenisini istemek, en iyisini istemek bir tutku olduğundan, ideal güzellik algısı yüksek bireylerin kendini var etmek ve trendi takip etmek için sık sık *tüketimin mabedi* olan alışveriş merkezine gitmesi de son derece olağan görülmektedir.

Günümüzde kusursuzluk arayışı içinde güzelliğin takıntı haline dönüştüğü modeller ve onları medya aracılığıyla örnek alan kişiler için “ben de varım” deme şekli haline dönüşmüştür güzel görünme arzusu (Güzel ve Ümit, 2018:99). Bilhassa maskeli, filtrelili, doğallıktan uzak güzellerin mekânı olan Instagram aynı zamanda özellikle kadınlar arası rekabeti kızıştıran, ataerki ideolojinin ve cinsiyet eşitsizliğinin de görülmesinde bariz rol oynamaktadır. “Kadın hiç durmadan kendisini seyretmek zorundadır” diyen Berger (1995:4) kadın olarak doğmanın erkeklerin mülkiyetinde olan özel, çevrelenmiş bir yerde doğmak anlamına geldiğini, kadınların toplumsal kişiliklerinin koşullandırıldığından her zaman kendi imgesiyle dolaştığını ifade etmektedir. Kadının içindeki ‘gözleyen’ ve ‘gözlenen’ kişiliklerden ötürü sürekli olarak erkeklere ve diğerlerine nasıl görüldüğüyle ilgilenen kadın, başkası tarafından beğenilmeyi kendi varlık anlayışı ve başarı kriteri saymaktadır. Ancak bakımlı ve fit olmak, güzel görünmek elbette sadece kadınlara özgü davranış biçimleri değildir. Özellikle 1990’lardan itibaren yükselen trend “metroseksüel erkek” anlayışı post kapitalist çağımızın içinde oldukça kabul görmüş, sosyal medyanın da etkisiyle cazip hale getirilmiştir. Son yıllarda erkekler de kadınlar kadar güzellik salonlarına gitmekte, saçlarına, tırnaklarına ve cilt bakımlarına özen göstermekte, spor ve diyet ile daha fit bir görünüm elde etmek istemektedirler. Nitekim içinde yaşadığımız *cilalı imaj devrinde* gerek kadının gerekse erkeğin sosyal statüsü ve başarısı artık bu yoldan geçmektedir.

Etik Beyan

“Postmodern Tüketim Alışkanlıklarının Güzellik Algısına Etkisi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Adanır, O. (2016). *Baudrillard*. İstanbul: Say Yayınları.
- Aydos, S. S. (2005). Tüketim çılgınlığının ağında bir gençlik altkültürü: clubber'lık. *Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2, 147-166.
- Baldil, O. (2016). Postmodern tüketim kültürlerinde kimlik oluşumu: rock'çı alt kültürlere bir örnek. *Uluslararası Medya Kültürü ve Edebiyatı Dergisi*, 2 (3), 81-102.
- Batı, U. (2008). *Postmodern impacts on the consumption patterns, activities and theories*. Marmara İletişim Dergisi, 13 (13), 215-231.
- Baudrillard, J. (1994). *The precession of simulacra*. İçinde Simulacra and Simulation, ss.1-42. (Çeviri: Sheila Faria Glaser). Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Baudrillard, J. (2017). *Tüketim toplumu: söylenceler/yapılar*, Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, J. (1995). *Görme Biçimleri*. (çev. Yurdanur Salman). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bıçer, Ö. ve Sunay, C. (2022). Tüketim toplumunda "ideal beden" miti. *Social Sciences Research Journal*, 11 (2), 235-249.
- Bilgin, R. (2016). Geleneksel ve modern toplumda kadın bedeni ve cinselliği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 26(1), 219-243.
- Bocock, R. (2014). *Tüketim*. İ. Kutluk (Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- Çakır, T. M. (2014). *Postmodern tüketim ve tüketicinin değişen özellikleri "online satın almaya yönelik tutumların ayrıştırılmış planlı davranış teorisi çerçevesinde incelenmesi"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Danylova, T. (2020). The modern-day feminine beauty ideal, mental health, and jungian archetypes. *Mental Health: Global Challenges Journal*, 3(1), 38-44.
- Elden, M., Ulukök, Ö., ve Yeygel, S. (2005). *Şimdi reklamlar...* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Featherstone M. (2005). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*, (Çev. Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Featherstone, M. (1982). The body in consumer culture. *Theory, Culture & Society*, 1(2), 18-33.
- Fırat, A. F. (1991). *The consumer in postmodernity*. ACR North American Advances.
- Fırat, A. F. ve Venkatesh, A. (1995). Liberatory postmodernism and the reenchantment of consumption, *Journal of Consumer Research*, 22 (3) December 1995, 239-267.
- Güzel, E., ve Ümit, E. C. (2018). Filtreli güzellik: güzellik hegemonyasının gözde mekanı instagram, güzellik kraliçeleri ve süper modeller. *Sosyologca*, 8(15-16), 80-102.
- Hamouda, M. (2015). *The postmodern consumer: an identity constructor?*. In Marketing Dynamism & Sustainability: Things Change, Things Stay the Same... Proceedings of the 2012 Academy of Marketing Science (AMS) Annual Conference (pp. 612-620). Springer International Publishing.
- İlden, S.Y., ve Bostancı, E. (2022). Ideal Perception of Beauty and Beauty in Female Figures in Matthias Verginer's Sculptures. *Art Times*, 2 (3), 17-33.
- Kalan, Ö. (2014). Foucault'un biyopolitika kavramı bağlamında moda ve beden: vogue dergisi üzerinden bir söylem analizi. *Selçuk İletişim*, 8 (3), 140-162.
- Kantar, G. (2020). Tüketim kültürünün yaşam biçimlerine etkileri: bir lokma bir hırka felsefesi bağlamında küreselleşme, medya ve tüketim kültürü. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15 (23), 2178-2199.
- Karakuş, Ö. (2019). *Sosyal Medya'da "Güzellik Algısı'nın" Temsili*. www.academia.edu
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kaur, J., Asif, A., Aur, S., Kumar, V. A., ve Wani, M. A. (2023). Beauty standards: Ideologies and stereotypes. *Eur. Chem. Bull*, 12(Special Issue 5), 2264 - 2278.
- Kırılmaz, H. ve Ayparçası, F. (2016). Modernizm ve postmodernizm süreçlerinin tüketim kültürüne yansımaları, *İnsan & İnsan Dergisi*, 3 (8) 32-58.
- Macit, A. (2020). *Bir güzellik miti olarak kozmetiğin yeni medyada algı yaratışı: Instagram'da influencer*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi SBE.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü). Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Nazlı A. (2015). *Kadın bedeni ve toplumsal izdüşümleri: sosyolojik bir bakış*, (içinde Kadın Bedeni ve İstismarı) Editörler: Fatma Zehra Fidan & Duygu Alptekin, (1. Baskı), İstanbul: Opsiyon Yayınları.
- Odabaşı, Y. (2012). *Postmodern Pazarlama*, İstanbul:MediaCat Yayınları.
- Odabaşı, Y. (2019). *Tüketim Kültürü*, İstanbul: Aura Kitapları.
- Özbolat, A. (2011). Postmodern dönemde bedenin tüketim temelinde yeniden inşası. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (38), 317-334.
- Özgen, İ. (2017). Tüketim kültürü ve medyada güzellik söylemi: bir alımlama çalışması. *Global Media Journal TR Edition*, 8(15), 1-28.

- Richa, N. (2019, March 11). Social Media and Eating Disorders in Lebanon. Retrieved June 03, 2019, from Life & Entertainment Health: https://www.annahar.com/english/article/946480-social-media-and-eating-disorders-inlebanon?fbclid=IwAR369g9Ll6dX5XXskselu7C3_sbfUjNrpXIf4zNI0LWvPmSiQXWcul7laK4
- Ritzer G. (2016). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek*, (Çev. Şen Süer Kaya), (3. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Roach, B., Goodwin, N., ve Nelson, J. (2019). *Consumption and the consumer society*. Medford, MA.: Global Development and Environment Institute, Tufts University. Recuperado de https://www.bu.edu/eci/files/2019/10/Consumption_and_Consumer_Society.pdf.
- Simmons, G. (2008). Marketing to postmodern consumers: introducing the internet chameleon. *European Journal of Marketing Vol. 42 No. 3/4*, 2008 pp. 299-310.
- Todd, D. (2012). You are what you buy: postmodern consumerism and the construction of self. *Hohonu Academic Journal of University of Hawaii, 10*, 48-50.
- Van Raaij, W. F. (1993). Postmodern consumption. *Journal Of Economic Psychology, 14*(3), 541-563.
- Yamout, F., Issa, J., ve Ghaddar, A. (2019). Beauty standards set by social media and their influence on women's body image. *Politics of the Machine Beirut, 2*, 61-69.

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study is to determine the effect of postmodern consumption habits on the perception of beauty. The study was carried out according to the general survey model, which is a type of quantitative research. The sample group of the study consists of 409 individuals over the age of 18 residing in Turkey. The data collected online between July and December 2022 were obtained through Google Forms. 21 questions of the questionnaire, which consists of 4 parts, are about measuring media use and daily life habits, and 7 of them are diagnostic questions about demographic information. The questions prepared to measure the perception of personal beauty with 11 questions and the perception of ideal beauty with 22 questions were created using a 5-point Likert scale. Frequency analysis was applied to the answers given to the categorical questions about demographic data, media usage and daily life habits of the participants, and the distribution of the data was presented in the tables as "n" and "%". Afterwards, the mean and standard deviations of the expressions of the Personal Beauty Perception and Ideal Beauty Perception scales were evaluated. Significance tests were used to determine whether the Personal Beauty Perception and Ideal Beauty Perception scales differ according to demographic data. Before deciding which analysis to use, whether the data fit the normal distribution was evaluated by Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk tests. Within the scope of the research, 409 participants were reached with the online survey technique, and 23% of the participants were female and 77% male. Considering the age groups of the participants, it was determined that 54% were in the 19-24 age group, 36% were 25 years old and over, and 9.8% were 18 years old. It was concluded that 77.3% of the participants were single, 22.7% were married, 79.5% of them were associate degree and undergraduate graduates, while the others were primary, secondary and postgraduate graduates. Considering the media usage habits of the participants, it is seen that 25.7% do not watch TV, 43.5% watch less than 1 hour a day, while the intensity of social media use is inversely proportional to their TV watching habits. While the rate of those who do not use social media is only 3.4%, the rate of those who use less than 1 hour a day is seen as 10%. Considering the usage rate of 5 hours or more per day, it is seen that this rate is determined as 39.8%. The most used social media platform is Instagram with 68.7%, followed by Youtube with 14.2%. It was observed that more than half of the participants used the Netflix digital platform, while 32.8% did not use the digital platform. One of the questions asked in daily life habits is about leisure time, 3 of them are about shopping, and 2 of them are about social media phenomena. In this direction, 36.4% of the participants spend their free time by browsing the internet or social media, 29.1% by meeting their friends, 12.5% by watching TV or movies, 4.9% by playing games, 2% by It was determined that 0.7% spent by shopping, 5.1% by reading books and 9.3% by doing other activities. Looking at their shopping habits, it is seen that only 4.4% of the participants do not go to shopping malls, 6.6% go frequently, 51.3% occasionally, and 37.7% rarely. While the number of participants who do not shop online is 6.6%, the rate of those who do it frequently is 24.9%, the rate of those who shop online occasionally is 4.8%, and the rate of those who do it rarely is 25.7%. While the rate of

participants who follow famous people or phenomena on social media is 60.1%, the rate of those who do not follow is 39.9%. While it is seen that the phenomenon or famous people are mostly taken as an example in the subjects of travel-travel-entertainment (25.7%), clothing-style (23.2%), only 8.8% of the participants do not take the phenomenon or famous people as an example detected. Considering the rate of cosmetic or aesthetic procedures, it is seen that only 5.9% of the participants answered yes, and 94.1% stated that they did not have any procedure. It was determined that 47.9% of those who did not have aesthetic or cosmetic procedures liked themselves, while others (52.1%) did not have it done for different reasons (financial reasons, religious reasons, etc.). While the rate of those who wear make-up every day is 19.8%, the rate of those who do regular sports is 21.5%. While the rate of those who share on social media is 80.7%, the rate of those who use filters in their photos or posts is 49.9%. When asked about the most purchased items other than basic consumer goods, the majority of the participants (63.3%) answered clothing-shoes, while the others answered cosmetics (9.8%), technology (7.3%), accessories (6.1%). stated that they bought household goods (5.4%) and books (4.2%). Participants who stated that they paid the most attention to performance (32.5%) when purchasing a product, followed by beauty/aesthetics (23.7%), price (22.2%), recommendation (9.8%), and brand (9.5%).) stated that they paid attention. According to the ideal beauty perception scale used in the research, it was determined that the expressions with the highest average score were "I find women who do sports and diet and eat healthy more beautiful and attractive" and "I find women and men with beautiful teeth more beautiful and attractive". The expressions with the lowest average score are; It has been determined that "men with tattoos are more handsome and attractive" and "I find women with full lips more beautiful". When the expressions of the personal beauty perception scale are evaluated; It was determined that the expressions with the highest average score were "I like my eyes-eyebrows" and "I like my lips", while the expressions "I like my skin" and "I am satisfied with my weight" have the lowest average scores.

Kabiliyetin Mecra Değiştirmesi: Erken Cumhuriyet Dönemi Yazarları İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Ali Kami Akyüz'ün Düşünüşünde Çocuk Terbiyesi

Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK ¹

Öz

Erken cumhuriyet döneminde, nasıl bir toplum istiyoruz sorusu nasıl bir eğitim istiyoruz sorusundan bağımsız değildi. Genç cumhuriyet hasta adam imajından sıyrılmak ve savaştan çıkan yorgun halka çıkış yolu göstermek için, en önemli reformlarını eğitim alanında gerçekleştirmiştir. Çocuk olunmadan yetişkin olunmuyor kabulü, eğitim politikalarının çıkış noktası olarak değerlendirilebilir. Bu makale, erken Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarında özel bir sınırlandırmaya giderek "çocukların terbiyesi" başlığına odaklanmıştır. Çalışma, belgesel tarama yöntemine dayanmaktadır. Cumhuriyet Gazetesinin 1938 ve 1939 tarihli baskılarında, Peyami Safa'nın amcası Ali Kami Akyüz tarafından "Çocuk Terbiyesi" başlıklı otuz iki (32) yazı kaleme alınmıştır. Yazılar "çocukların özellikleri", "ceza", "okul-öğretmen- aile", "irade- itiyat" şeklinde dört temaya ayrılmıştır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun "Çocukların Terbiyesi" kitabı, dijital içerikleri desteklemek için değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçları özetleyecek olursak; otorite, itaat, disiplin ve düzen, pedagojik kaygılar temelinde irdelenmiş, eşdeğer kavramlar ile açıklanmıştır. Şöyle ki otoritarizm otorite ile itaat-korku ise hürriyet-saygı ile eşlenmiştir. Bu eşlemeye bağlı olarak sert bir disiplin yerine liberal disiplinin detaylarına inilmiştir. Rejime sadakatin korku ile değil hürmet temelli olması, metinlerin geneline hâkimdir. Haksız ceza, oyun/teneffüs hakkının gaspı, çocuklar için hürriyetin kaybıdır. Cılız vicdan eğitiminin yardımcı kuvveti olan ceza, adalet duygusunu beslemeli, çocuğun onurunu kırmamalı ve en son çare olarak düşünülmelidir. Cezanın son durağı olan şiddet/dayak ise yazarlar tarafından reddedilmektedir. Okul âleminin güneşi olan öğretmenler ise sürecin hâkim rolündedir.

Anahtar kelimeler: Çocuk terbiyesi, çocuk pedagojisi, erken Cumhuriyet dönemi, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ali Kami Akyüz.

Changing the Channe of Talent: Child Education in the Thought of Early Republican Period Writers İsmail Hakkı Baltacıoğlu and Ali Kami Akyüz

Abstract

In the early republican period, the question of what kind of society we wanted was not independent of what kind of education we wanted. The young republic realized its most important reforms in the field of education in order to get rid of the image of a sick man and to show a way out to the war-weary people. The assumption that one cannot be an adult without being a child can be considered the starting point of educational policies. This article focuses on the "upbringing of children" by making a particular limitation in the educational policies of the early republican period. The study is based on the documentary survey method. In the 1938 and 1939 editions of Cumhuriyet, Ali Kami Akyüz, Peyami Safa's uncle, wrote thirty-two (32) articles titled "Child Terbiyesi." The articles are divided into four themes: "characteristics of children," "punishment," "school-teacher-family," and "willpower-impulse." İsmail Hakkı Baltacıoğlu's book "Children's Terbiyesi" was evaluated to support the digital content. To summarize the study's results, authority, obedience, discipline, and order were examined based on pedagogical concerns and explained with equivalent concepts. Namely, authoritarianism was equated with authority, and obedience-fear was equated with freedom-respect. Based on this equation, liberal discipline was elaborated instead of harsh discipline. Loyalty to the regime is not based on fear but on reverence.

Key words: Child upbringing, child pedagogy, Early Republican period, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ali Kami Akyüz.

Atıf İçin / Please Cite As:

Karakuş Öztürk, H.(2023). Kabiliyetin mecra değiştirmesi: erken cumhuriyet dönemi yazarları İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Ali Kami Akyüz'ün düşünüşünde çocuk terbiyesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 178-197. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1371601>

¹ Doç. Dr. – Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, hkarakus1946@gmail.com,

 ORCID: 0000-0002-9929-3637

Giriş

Medeniyetler için değer üretiminin öznesi çocuklardır. Bir medeniyet çocuk yetiştirme formasyonuna hâkim değilse, iddiasız, gelip geçici olma riski ile karşı karşıyadır. İnsanın bir soy ileri varlığı olan çocuk bu nedenle medeniyet düşüncesinin tam merkezindedir. Birçok medeniyet özelinde düşüncecek olursak, güçlü tarihi figürler unvanlarını çocukları üzerine tapulamış ve topraklarını onlar ile eşlemiştir. Bu nedenle, tarihi figürlerin yumuşak karnı hep çocukları olmuştur. Çocuk bazen intikamın, bazen gücün, bazen korkunun bazen nefretin bazen de kahramanlığın sembolü olarak tarihin kayıtlarına geçmiştir. Benzer bir durum devrim dönemleri için de geçerlidir. Her devrim, değişimin vasiyetnamesini çocuklara bırakmış ve çocukları uzun soluklu bir hikâyenin öznesi yapmıştır. Bu sebeple, hangi dönemi kazırırsanız altından mutlak surette bir çocuk hikâyesi çıkacaktır. Çünkü çocuklar birer taşıyıcıdır ve sistemin bütün hikâyesi onlara zimmetlidir. Güçlü (2016:1) çocukluğun bir inşa süreci olduğuna ilişkin pek çok görüş olduğu bilgisini aktarmaktadır.

Ülkeler için değişmek ve dönüşmek zorlayıcıdır. Güçlü ya da gürbüz çocuk, en çok da bu yılların bir refleksidir. Büyük bir değişim fırtınasından çıkan toplumun, az hasarla yol alabilmesi için bu değişimi sahiplenecek küçük vatandaşlara ihtiyacı vardır. Yüz yıllık tarihine imparatorluk ve cumhuriyet fikrini yerleştiren ülkemiz tarihi, en çok da eğitim ile ilgili reformlara sahiptir. Cumhuriyet bir devam rejimi değildi. Büyük ve köklü bir yeniliğin adıydı. Ve büyük dönüşümlerin büyük sorunlara gebe olabileceği de tahmin ediliyordu. Bilindiği üzere tarih her devirde sorunlarını eğitime havale etmiştir. Nasıl bir toplum istiyoruz sorusu nasıl bir eğitim istiyoruz sorusundan bağımsız değildir bu sebeple. Cumhuriyetin kabullerine uygun bir toplumsal yapı mekanizmasının inşası için, aile, eğitim, din, ekonomi, hukuk gibi yapısal bütün unsurlar yeniden gözden geçirilmeliydi.

Büyük bir savaştan çıkan genç cumhuriyetin insan sermayesinde ciddi kayıplar vardı. Ülkenin yeniden inşası kültürel ve sosyal sermaye yatırımlarının başarısına bağlıydı. Bu nedenle eğitim, ülkenin varoluşunun anahtarı idi. Dönemin eğitim felsefesi insana yatırım yapmak (Karakulah, 2021:55), ruhun derinden işlenmesi (cultura animi) (Coşkun, 2011:43-44) ve büyük işler yapacak insanları yaratmak (Gündüz, 2021:16) şeklinde özetlenebilir. Batı dünyasının ülkemize, no man's land (sahipsiz-insansız ülke) (Erdem, 2021:13) olarak seslenmesi, bu girişimi bir devlet politikası haline getirmiştir. Öte yandan dış dünyada oluşturulan ve cumhuriyet kadrolarına miras kalan "hasta adam" imgesi de, eğitim kurumunun sil baştan ele alınmasına zemin hazırlamıştır (Kayaalp, 2015:152).

Cumhuriyetin modernleşme biçimi üst yapısalıdır. Yeni devlet, yurttaşlık kültürü ve modern insan için eğitim, önemli bir araç olup, diğer yapısal unsurlara göre çok daha belirleyiciydi. Devletin eski gücüne kavuşması için modern eğitimin toplumsal, siyasal ve ekonomik çıktılarına ihtiyaç vardı. Çünkü cumhuriyet yeniydi ve varlığını sürdürme endişesi taşıyordu. Atatürk değişim çağrısını 1 Mart 1922 tarihinde Meclis'in üçüncü toplanma yılını açarken (Çelebi ve Asan, 2013:143) "hükümetin en önemli ödevi milli eğitim işleridir" vurgusu ile yapmıştır. Bu çağrı karşılıksız kalmamış ve 1923'ten itibaren idari ve yasal boyutta sayısız düzenleme yapılmıştır.

Bir devletin politik başarısı için eğitim başat aygıtlardan birisidir. Yavaş ve Hamarat'a göre (2021:3) bu durum sadece baskıcı rejimler için değil çocuklara politik katılım bilinci kazandırma amacıyla olan sistemler için de geçerlidir. Yazarlar (2021:8-15) eğitim ve politika ilişkisinin değişen hikâyesini dört ana başlıkta topluyor. Yönetici vasıflı insan yetiştirme, ulus inşası amacıyla insan yetiştirme, politik endoktrinasyon, politik katılım bilincine sahip insan yetiştirmek. Sel ve Sözer ise (2021:138) ilgili çalışmalarında yeni kurulan devletin vatandaşlık eğitimi ile bireyleri sadık, milliyetçi, itaatkâr, edilgen bir kimlikle yapılandırmasını yeni rejimin konsolidasyonu, geçmişin izlerinin silinmesi, toplumun modern bir anlayış ile inşa edilmesi ve devletin bekasına verilen önem sebebiyle doğal ve dönemin refleksine uygun bir gayret olarak değerlendirmektedirler.

Özta'n'a göre (2011:77) çocuklar daha ilk yıllardan yurttaşlık, ulusçuluk ve nüfus siyasetinin² merkezine yerleşmiştir. Yükselen ulus devletler, sanayileşme, işbölümü, nüfus hareketleri, kentleşme, kapitalizmin gelişimi, özel mülkiyet gibi gelişmelerin toplamı, çocukluğu önceki dönemlerden farklı bir boyuta taşımıştır. Bu gelişmelere ek olarak çocuk pedagojisi, çocuk sağlığı, çocuk psikolojisi ve okullaşma, bu yeni gelişmelerin başat nedenleri arasındadır (Öztürk Karakuş, 2017:265). Bu yönüyle ulus devletlerin gelişimi ile çocukluk arasındaki temas önemli bir hal almıştır. Şöyle ki Bumın'e göre (2013:57) ulus devletlerin Fransız devriminin değerlerini topluma kabul ettirebilmeleri için modern eğitime ve okullara ihtiyacı vardı. Bu yönüyle aydınlanmayı okul ve eğitim yoluyla önce çocuklara sonra da halka ulaştırmak gerekliydi. Modern çocuğu okullar ile inşa etme amacında olan ulus devletler, böylece yetişkin ve çocuğu da birbirinden ayırmış olacaktı (Onur, 2007:27). Kartal (2018) ilgili çalışmasında devletin gücünü topluma gösterebilmek için okulun önemli bir ideolojik araç olduğunu belirtmektedir. Yazar çalışmanın bütününde çocuklar üzerinde kamunun tasarruf hakkını nasıl kullandığının geniş çaplı bir analizini yapmaktadır.

Köksal ise (1997:8, 12) ilgili yazısında ulus inkılabını gerçekleştirmek için geçmişten "sarfi nazar" etmeli, geçmiş (ulus öncesi) dönemlerin bugünü tehdit eden toplumsal bağlarını unutmali, geçmişin de bir iç tutarlılık ve tamlık dönemi olabileceği göz ardı edilmelidir tezini işliyor. Bu anlamda çocukluk (mazi) bastırılmalıdır. Köksal'ın ilgili yazısından devam edecek olursak, yeni ulus devlet bir kalkınma seferberliğine girmiştir. Bu süreçte iki anahtar kavram vardı. İlki üretim ikincisi ise faydadır. Tahmin edileceği gibi çocuğun üretime katkısı yoktur. Ancak aynı çocuk, faydalı olabilir. Yani çocuğun üretken bir yetişkin olması ve ulusal kalkınmaya fayda sağlaması için eğitilmesi gereklidir.

Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışı üzerine çok söz söylemek mümkün. Bu çalışma özel bir sınırlama ile dönemin eğitim anlayışında "**terbiye**"nin detaylarına odaklanma amacına sahiptir. Bu sebeple literatür ve veriler terbiye üst başlığına göre şekillenmiştir. Çalışmanın ana kaynağı olan nekistanbul, "**Gazeteden Tarihe Bakış**" projesi ile dönemin hafızasını okuyuculara açmıştır. İstanbul üniversitesi tarafından geçtiğimiz yıllarda erişime açılan bu dijital arşivlerin (gazetelerin) analizi yapılmıştır. Analiz edilen yazılar, eğitimcilerden halka giden haber mektupları (Özçağlayan, 153) şeklinde değerlendirilebilir.

Yöntem

Çalışma belgesel tarama yöntemine dayanmaktadır. Belli bir amaca uygun kaynakları bulma, okuma, not alma ve analiz etme (Karasar, 2005) işlemine dayanan bu yöntemde, içerik analizi ve tematik analiz sıklıkla kullanılmaktadır (Sak vd., 2021:236). Cumhuriyet gazetesinin 1938 ve 1939 tarihli baskılarında, Peyami Safa'nın amcası Ali Kami Akyüz tarafından "**Çocuk Terbiyesi**" başlıklı otuz iki (32) yazı kaleme alınmıştır. Makalenin sınırları dikkate alındığında bütün yazılara ayrı bir başlık açmak imkânsızdır. Bu sebeple yazılar dört temada (çocukların özellikleri, ceza, okul-öğretmen-aile, irade-itiyat) toplanmış olup, benzer yazılar aynı başlıkta değerlendirmeye alınmış, bazı yazılara ise sadece atıf yapılmıştır. Aynı başlık adı altında bir seri olarak kaleme alınan yazılar ise (Mekteplerde Ceza I, Mekteplerde Ceza II, Mekteplerde Ceza III) tek bir başlıkta notlandırılmıştır³. Baltacıoğlu'nun çocuk terbiyesine yönelik saptamaların yer aldığı "**Çocukların Terbiyesi**" kitabının, dijital içerikleri destekleyeceği düşünülmüştür. 1948 tarihli 36 sayfalık kitabında Baltacıoğlu, çocuğun üstün yararı için terbiyenin pedagojik ilkelerini, özgün anlatımı ile detaylandırmaktadır. Analizi yapılan yazılar, Baltacıoğlu'nun saptamaları dikkate alınarak değerlendirmeye alınmıştır.

² Cumhuriyet dönemi Pronatalist politikaları için bkz: Öztürk, Hatice Karakuş (2021). Pronatalist Kültürde Çocuk Olmak, 1929-1940 Yıllarına Ait Gazete Haberlerine İlişkin Bir Deneme, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C: 50, S: 2, 965-1002.

³ Analizi yapılan yazılar siyah ile işaretlenmiştir.

Tablo 1. Analizi Yapılan Gazete Yazıları

Temalar	İlgili Gazete Yazıları
Çocukların özellikleri	Pısırık çocuk, Tenbel (tembel) çocuk, Hırçın çocuklar, Geveze çocuklar, Alınan çocuklar, Yaşa göre devreler ve tipler, Marazi temayüller
Ceza	Mekteplerde Ceza I, Mekteplerde Ceza II, Mekteplerde Ceza III, Dayak cezası, Cezasız Terbiye Sistemi ve Anormal Çocuklar, Otorite ve Otoritarizm, Baba hakimiyeti ve dayak, Ceza nasıl olmalı?, Tarihe gömülen cezalar.
Okul, öğretmen ve aile	Mektedir disiplini, Mektep otoritesi, Mürebbinin kaliteleri, Mektep âlemi, Aile disiplini, Küçüklerime açık mektup, Teşvik yolları, Karakter farkları
Çocuk, oyun, kamp	Kamp hayatı, Küçüklerin kampları, Çocuk bahçeleri, Oyun hakkı, Tabiat ve biz
İrade, itiyat	İrade terbiyesi, İtiyadın rolü

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Çocuğun Terbiyesi Üzerine Görüşleri

Terbiye sözcüğünün “eğitim, görgü” (Türkçe Sözlük, 2011:2328) şeklinde bir açılımı vardır. İnsan grupları, tarihin her döneminde kendi bilgi, tecrübe ve ihtiyaçlarına göre bir terbiye anlayışı yaratmıştır. Yaklaşık beş yüz yıllık bir birikime sahip olan Osmanlı imparatorluğunda da çocuklar terbiyeden mahrum değildi. Ancak bu birikim, cumhuriyetin esaslarına ters düşmekteydi. Büyük insan yığınlarını ilgilendiren konularda, köklü bir birikime sahip olanın yerine yeni bir şeyler getirmek zordur. Genç cumhuriyetin, hayatı yeniden üretmeye ve olgunlaşmaya duyduğu ihtiyaç yeni bir usulü gerektirmekteydi. Peki, eğitime işi bundan sonra nasıl olacaktı?

Baltacıoğlu 1948 tarihli “*Çocukların Terbiyesi*” kitabında bu soruya özgün cevaplar vermektedir. Farklı temalar ile çocuğun üstün yararı için anne baba tutumlarından terbiyenin pedagojik ilkelerine kadar pek çok konuya farklı bir bakış açısı ile yaklaşan Baltacıoğlu'nun, terbiye ile ilgili görüşlerine yer vermeden önce terbiyeye neden ihtiyaç vardır? Sorusuna yönelmek faydalı olacaktır.

Köksal'a göre (1997:7) Baltacıoğlu cumhuriyetin eğitim politikalarında etkili olan çekirdek kadroda yer almaktadır. Bu kadrolar için homojen yapıdaki milleti inşa etmek (Levend, 1940:49-50) bir memleket meselesi idi ve imparatorluğun çocuğa yüklediği anlam kabul edilemezdi. Şöyle ki patriyarkal toplumda çocuk babasının eşyasıdır. Aile reisi olarak baba hem öğretmen hem baba hem hâkimdi (Akyüz, 25 Nisan 1939). Osmanlı ailesinde babanın hukuki denetim ve velayeti altında olan çocuk, baba çizgisinde bir aidiyet ile doğardı (Ortaylı, 2009:83). Osmanlıdan Tanzimat'a geçen süre içinde çocuk ve çocukluk yoktu (Öztan, 2011) yorumunu yapabiliriz. Bu nedenle çocuk pasif ve daha çok alıcı bir rolde idi (Ortaylı, 2009:84, 88). Ortaylı'ya göre çocuğun toplumsal kültüre uyumunu sağlayacak olan iki davranış itaat ve edebin öğretilmesidir. Bekir Onur'un (2005:262-275) ilgili çalışmasında “büyüklerine karşı gelen taş olur” sözü, dönemin özet söylemi olarak düşünülebilir. Yetişkinler dünyasına uyum göstermenin bedeli, otorite için sevginin feda edilmesidir. Çünkü yazara göre, otorite kurmanın en iyi yolu sevgiyi gizleyip, korku duygusunu öne çıkarmaktır. Bu tercihe bağlı olarak imparatorluk döneminde korku ve dayak tercih edilen usullerdendir. Umacı, hamam anası, çarşamba karısı, gulyabani, kesik baş, cin, peri, cadı, şeytan gibi hayali tipler ile çocukların ruhsal ve bedensel olarak varlıklarına ipotek konulmuştur.

Köksal ilgili yazısında (1997:7-9) Cumhuriyet dönemi yeni çocukluk anlayışının unutulmak istenen mazi ile özdeş olduğu yorumunu yapıyor. Yazara göre Baltacıoğlu'nun düşüncesi de bu yöndedir. Bu anlamda amaç hem çocukluğu ulus lehine terk edilmesi gereken bir dönem hem de yaşatılması gereken, kendi içerisinde bir değer düşüncesi öne çıkıyor.

Baltacıoğlu'na göre terbiye sosyal kimliğin inşasında başat bir role sahiptir (Köksal, 1997:9). Öyle ki terbiye, çocuğu toplumun ihtiyaçları özelinde işler ve dönüştürür (Baltacıoğlu, 1948, Baltacıoğlu, 1932'den akt: Başboğa, 2018b:159-165). Terbiye bireylerin icat ettiği bir konu değildir ve metaforik bir anlatım ile terbiyeyi “hayata sormak” şeklinde açıklanıyor.

Baltacıoğlu'nun çocuk terbiyesine yönelik saptamaları, ulus devletin kaygılarından bağımsız değildir. (Köksal, 1997:7). Bu kaygı terbiyenin milli olma özelliğini de beslemekteydi. Gökalp'a

göre terbiye, kültüre olan uyumu kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple terbiye milli olmalıdır (Gökalp, 2018:57). İyi vatandaşın devlet ve toplumla ilişkisi de uyumlu olacaktır (Şerifsoy, 2013).

İyi vatandaş olma ideali “çocuk kimindir?” sorusunu da öne çıkarmaktadır. Yılmaz'a göre (2016:36) çocuğın iyi vatandaş olma görevi, Osmanlıdan cumhuriyete miras kalmıştır. Ve çocuğın vatandaş olma yolundaki sorumluluğu için devlet mekanizması aktif olmalıdır. Ali Kami Akyüz konuyla ilgili bir yazısında çocuğın ailenin olmadığı gibi devletin de olmadığını da toplum için dünyaya geldiği tezini işlemektedir. Yazara göre çocuk ebeveyn ve okuldan aldığı terbiye ile değerli bir vatandaş ve gürbüz bir asker olacaktır. Bir diğer isim Kazım Nabi ise, ana babaya ait olan çocuğın sorumluluğu ancak devlet aygıtı ile yerine getirilebilir tezini işliyor. Bu nedenle yazara göre çocuk kamusal bir öznedir. Durkheim Eğitim ve Sosyoloji (2016) kitabında eğitim bir dereceye kadar devlete teslim edilebilir fakat devlet bu yetkiyi tekelleştirmeye dönüştürmemelidir savunusu yapar.

Baltacıoğlu “*Çocuğunuzu tanımakla işe başlamalıyız*” (1948:9-15) ve “*Çocuk nedir öğrenmeye çalışınız*” (1948:15-17)başlıkları ile çocuk nedir/ne değildirin yanıtını veriyor. Yazara göre, çocuk fizik bakımından güçsüzdür. Çocuk ruhu ruhların en zengini ve sonsuzudur. Bu ruh henüz hiçbir şey olmadığı gibi her şey olmaya susamıştır. Ve çocuk bir yetenek haznesidir. Yazara göre çocuk için ruhun coşkunluğu ve gövdenin yoksulluğu sebebi ile bir trajedi söz konusudur. Çocuk her şey olmak ister ama elinden bir şey gelmez. Bu nedenle ağlama, hırçınlık, onun doğal halidir. Öte yandan çocuk kendisine yetici bir içeriğe sahiptir. Kendine göre keskin bir mantığı, ihtisası, amacı, girişim ve takip enerjisi vardır. Hatta son derece kurnaz, diplomat ve azgın bir yaratıktır. Neticede çocuk insanın ilkel hali değil, bir soy ileri varlığıdır.

İki özellik yazara göre çocuğın karakterini belirler (Baltacıoğlu, 1948:9-17). Son derece muhafazakârlık ile ileri derece inkılapçılıktır. Çocuklar hayatlarının ilk izlerini kaybetmezler ancak yeni izler kazanmaya da açıktırlar. Çocukta hem ferdi hem de kolektif arzular vardır. Yazarın deyişi ile çocuk hem bir hayvan hem de melek yapısına sahiptir. Bu iki kuvvet her insanda olduğu gibi çocukta da vardır ve çatışması kaçınılmazdır. Çocuğın dünyasında olan hareket, hayal, oyun, yalan, dram ilerideki hayatına hazırlanma girişimleridir. Çocuk ne bir hayvan ne bir yabancı ne de bir adamdır. Çocuk sadece bir şeye benzetilebilir. Kitaptaki ifadeye sadık kalacak olursak, çocuk yine kendisine yani çocuğa benzetilebilir.

Bahsi geçen bu özellikler çocuk terbiyesinin de çıkış noktasını oluşturmaktadır. Öğretmeni ve ebeveyni tarafından bilinen bir çocuğın terbiye edilmesi kolay olduğu kadar keyiflidir de. Yazara göre bir çocuğu terbiye etmek ona huy kazandırmak ile eşe değerdir. Terbiye yalnız başına ne bilgi ne de duygudur. Belki beceri ve yapıcılık (karakter) olarak yorumlanabilir (Baltacıoğlu, 1948:9).

Baltacıoğlu toplum hayatı (aile, meslek, şehir, millet hayatı) yaşamayanların terbiye edilemeyeceği saptaması ile toplum ve terbiye arasındaki ilişkiye güçlü bir atıf yapıyor. Yazar doğal benzetmelerden hareketle ağaç ve bahçivan örneği üzerinden düşüncelerini olgunlaştırıyor. Şöyle ki bahçivan “şu elma ağacına elma nasıl verdirmeli? demez. Çünkü elma ağacı zaten elma verecektir. Kritik soru “ağaca nasıl yardım etmeli?” olmalıdır. Çocuklar da yazara göre ağaç gibidir. Çocuk bu anlamda terbiye edilmez, o terbiyesini aslında kendisi yapar. Öğretmen terbiye etmez ancak çocuğın kendini terbiye etmesi, yetiştirmesi ve güç ve karakter kazanması için destekçidir. Yazarın ifadesi ile ağaca yabancı bir yemiş dışarıdan kazandırılmayacağı gibi bir çocuğa da yabancı bir huy dışarıdan kazandırılmaz. Yabancı bir yemiş ağaçta nasıl yapmacık kalırsa yabancı bir terbiye de çocukta yapay kalacaktır. Bu terbiye eğretidir ve gerçekte yüz yüze kaldığında düşecek bir maske gibidir. Yazara göre çocuk sosyal bir ağaçtır. Bahçivan nasıl ki çekirdeği yetişebileceği bir toprağa koyar, gübre verir ve etrafındaki zararlı otları temizler ise, çocuklar da bir toplum içine dikilmeli, ona sosyal azıklar verilmeli ve özellikle de etrafındaki yabancı otlar ayıklanmalıdır. (Baltacıoğlu, 1948:9-10, 15). Kısacası bahçivanın çekirdeği uygun bir çevreye yerleştirmesi gibi çocuğın çevresinde yer alanların da çocuğa uygun çevresel koşullar hazırlaması gerekir.

Baltacıoğlu'na göre çocuk terbiyesinin on (10) altın kuralı vardır. Özetle (Baltacıoğlu, 1948: 12-14):

- ✓ Terbiye çocuk doğduğu anda başlar.
- ✓ Çocuk her şeyi küçük yaşta öğrenir.
- ✓ Çocuk harekete ve faaliyete muhtaçtır. Çocuğun her şeyle oynamasına izin verilmelidir. Başka türlü büyümesi mümkün değildir.
- ✓ Çocuk da büyükler gibidir. Hakkını ve hürriyetini bilir. Hürriyet insanın doğal ve sosyal gelişimi için zorunludur. Bu şartlar çocuktan esirgenir ise çocuk asi ve kötü olur. Nitekim baskı içinde iyi insan yetişmez.
- ✓ Doğru konuşulduğu müddetçe çocuklar her şeyi kolayca öğrenebilirler.
- ✓ Çocuklar kadar öğrenmeye ve bilgiye açık bir canlı yoktur. O nedenle çocuğa her şeyi öğretmek ve doğruyu söylemek gerekir.
- ✓ Çocuklara cin, peri, şeytan gulyabani gibi varlıklardan bahsetmemek gerekir. Öğretmen ve ebeveynin görmediği ya da bilmediği şeyleri bilir gibi davranması sadece çocuğu bozacaktır.
- ✓ Çocuklar yazarın ifadesi ile samimiyete âşıktır.
- ✓ Çocuklar dövülmemelidir. Çünkü dayak cennetten çıkmıştır anlayışı yanlıştır. Dayak bir azap, hakaret ve zulümdür. Dayak bir terbiye aracı değil emperyalist bir devletin insanına uygulayacağı bir zulüm aracıdır. Dayak terbiye etmez çocuğu korkutur ve bozar.
- ✓ Tekniksiz bahçıvanlık olmayacağı gibi tekniksiz terbiye de olmaz. Çocuğu terbiye edenin az biraz psikanaliz bilmesi gerekir.

Baltacıoğlu, farklı anne baba tutumları üzerinden, çocuğun gelişim öyküsünün detaylarını da vermektedir. Çocukları cansız eşya gibi anlayan ana babalar için çocuk orijinal bir şahsiyet değil, taş gibi cansız bir şeydir. Dövülebilir hatta gerektiğinde kaldırılıp atılabilir. Bu gruptaki aileler için çocukların öleni ölür kalanı kalır. Santimantal ana baba tipi ise duygu taşkınlığı ile birlikte akıl eksikliği de yaşayan ebeveynleri anlatır. Bu gruptaki aileler çocuklarını çıldırması severler. Yazara göre sevgi çocuğun varlık kazanmasında önemlidir ancak her şey değildir. Çocuğun var olması daha önce de vurgulandığı üzere, ağacın var olmasına benzer. Şöyle ki her ikisi de zaruretlerin eseri olduğundan daha çok akıl işidir. Hatta yazar, bu düşünceyi daha ileriye taşıyarak ana babanın görevi çocuğu sevmek değil onu yetiştirmektir yorumunu yapıyor. Modern ana baba tipi için ise beş noktaya dikkat eder. İlki çocuk terbiyesinde amaç, içinde yaşayacağı toplumun ana babalık, yurttaşlık, askerlik, pilotluk mühendislik gibi gerçek mesleklerinden birinin şahsiyetini kazandırmaktır. İkinci olarak çocuğu terbiye etmek için onu gerçek bir aile ve meslek çevresi içine koymak gerekir. Zira çocuk sözle terbiye edilemez. Üçüncüsü ise çocuklar toplumun gerçek görevlerini bizzat ve bilfiil yapmalıdır. Dördüncü nokta ise çocuklar bir eser vermelidir. Son olarak yazara göre çocuklar selam vermek, görüşmek, mektup yazmak, ağaç dikmek, harita kullanmak, kitap okumak, kütüphane sahibi olmak, elbisesini temiz tutmak ve yıkamak gibi gereklilikleri öğrenmelidir (Baltacıoğlu, 1948:5-7).

Hürriyet ve düzen çocuk terbiyesinde iki vazgeçilmez ilkedir. Çocuğun emmek, yemek yemek, yatmak, yıkanmak, giyinmek gibi düzen ile ilişkili olan yaşantıları vardır. Belli aralıklar ile düzenli olarak emzirilen çocuklar, hırçınlaşmaz, ağlamaz. Çünkü çocuk bilir ki emme vakti gelince ihtiyacı karşılanacaktır. Bu ilke tüm çocuklar için geçerlidir. Ebeveynler yazara göre, düzen ve keyfiyet ikileminde kalabilirler. Çocuğun keyfi karşısında güçlü bir irade göstermek kritik önemdedir. Öte yandan çocuğa zarar verecek her şey ayıklandıktan sonra hürriyet dolaşıma sokulmalıdır. Çocuğa hürriyet vermek her şeyine olur vermek anlamına gelmiyor. Çocuk varlık kadar yokluğun da bilgisine sahip olmalıdır (Baltacıoğlu, 1948:23-24, 26).

Son olarak Baltacıoğlu dayağa insani olmadığı için değil, antipedagojik olup, terbiye etmekten aciz olduğu için karşı çıkmaktadır. Çocukta istenmeyen davranışlar, işin uzmanı tarafından arayıp bulunmalıdır. İşte bunun adı terbiyedir. Hastalık karşısında nasıl ki hiddet, şiddet, ceza etkisiz

kalıyor ise terbiyesizlik karşısında da şiddet, hiddet ve ceza etkisiz olacaktır. Yazara göre terbiyenin sırrı sevgidir. Dayak çocuğun canını acıtır, şerefini azaltır, onu korkutur ve sonunda da dayak atana düşman yapar (Baltacıoğlu, 1948: 29-30, 32-33). Yapılacak şey, kusurun neden ileri geldiğini bulmaktır. Hastalıklar gibi terbiyesizliklerin de derin ve gizli sebepleri vardır. Ve bunlar bulunmadıkça iyileştirilmesi mümkün değildir.

Ali Kami Akyüz'ün "Çocuk Terbiyesi" Köşesinde Yer Alan Yazıların Analizi

Genç Cumhuriyet vatanını seven, devletine karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde olan iyi insan iyi yurttaş yetiştirme ideali için (Yamaner, 1999:108) eğitime özel bir önem atfetmiştir. Atatürk'ün söylev ve demeçleri ile Cumhuriyet dönemi eğitim kurultayların tümünde, bu beklentinin dile getirildiğini söyleyebiliriz. Çocukların küçük yetişkinler olduğu düşüncesinin terk edilmesi ile birlikte, çocuk özellikli bir yaş grubu olarak formüle edildi. Ve büyük bir değişimin arifesinde olan çocukların eğitimi de doğru olmalıydı. Bu kaygılarla yola çıkan eğitimciler kendilerine açılan alanlar üzerinden eğitimi konuştular. Bu kaygıya sahip olan isimlerden birisi de Peyami Sefa'nın amcası Ali Kami Akyüz'dür. Canbaz, (2018:231-234) ilgili çalışmasında Akyüz'e ilişkin detaylı bilgiler vermektedir. Akyüz yazı hayatını geniş bir yelpazede sürdürmüş, edebiyat ve farklı alanlarda çeşitli çalışmalara imza atmıştır. Yazarın edebiyata olan ilgisi Servet-i Fünun dönemine denk gelmektedir. Yaşadığı dönemin tarihi meselelerine kayıtsız kalmayan Akyüz, eserlerine de bu tercihinin yansıtmıştır. Yazar tercüme çalışmalarına çok genç yaşta başlamış ve edebiyatımıza önemli bir katkı sağlamıştır. Aynı zamanda eğitimci ve pedagoğ olan Akyüz, öğretmenlik yapmış ve yabancı dil eğitimi üzerine yazılar ve ders kitapları kaleme almıştır. Ali Kami Akyüz yazı hayatını, ömrünün sonuna kadar aktif bir şekilde devam ettirmiştir.

Ali Kami Akyüz'ün farklı akademik mecralarda kaleme aldığı yazılar, çocukluk ve millet olmak arasındaki ilişki, çocuk olmadan büyük olunmuyor şeklinde özetlenebilir (Akyüz, 14 Ağustos 1938). Yazarın, Cumhuriyet gazetesinde yaklaşık iki yıl düzenli olarak kaleme aldığı yazıları bu iki düşünce üzerine bina etmiştir. Dijital ortamda erişimi sağlanan otuz iki (32) yazı, beş (5) temaya ayrılmış ve analiz edilmiştir.

Tema 1: Çocukların özellikleri

Şekil 1. Çocukların Özellikleri Bakımından Çocuk ve Terbiye Yazıları

1. Ali Kami Akyüz, *Pısrık çocuk*, Cumhuriyet Gazetesi, 1938, 27 Eylül.
2. Ali Kami Akyüz, *Tenbel çocuklar*, Cumhuriyet Gazetesi, 1938, 20 Birinci Teşrin.
3. Ali Kami Akyüz, *Hırçın çocuklar*, Cumhuriyet Gazetesi, 1938, 21 Ağustos.

Akyüz'e göre pısrıklık bir hastalıktır ve bu gruptakiler yazarın ifadesi ile "*tazyik altında ezilmiş*" çocuklardır. Baltacıoğlu da benzer şekilde çocuğu trajedi ile özdeşleştirmektedir. Çocuğun ruhunu zenginlik ve sonsuzluk ile eşleyen yazar, bir yetenek hazinesi olan çocuğun gövdenin yoksunluğu ve ruhun henüz bir şey olmaması nedeni ile bir trajedi ile karşı karşıya olduğunu düşünmektedir. Akyüz ise bir başka yazısında (Akyüz, 21 Mayıs 1939) çocuk için tahayyülü çok muhakemesi az ifadelerini kullanıyor. Ve bizlerin realiteyi kavrayan zihnimiz ile çocuğun peri masallarından hoşlanan geniş hayali arasında büyük bir yarıklık vardır. Pısrık çocuk yazısında yazar, kontrolü kolaylaştırdığı için mahzunluğun tercih edildiği tezini işliyor. Zekâsı ve kabiliyeti bu özelliği nedeni ile felce uğrayan çocukların miskin, aciz, beceriksiz, cüretsiz, korku,

mahcubiyet gibi davranışlar göstermesi ise yazara göre kaçınılmazdır. Sonuçta çocuk için, zekâya rağmen yaşanan mağlubiyetler vardır. Bu gruptaki çocuklar, misafirlikte yemek değil dayak yerler. Ve kişiliklerini bu nedenle gösteremezler. Örneğin, insanlara karıştığı zaman yalnız kalmak isterler. Çevresindeki diğerlerini rahatsız etme korkusu, bu çocukların haklarına gölge düşürür. Pısrıklığı nedeni ile manen ölümü gerçekleşen bu çocuklar, bütün kabiliyetlerine rağmen unutulurlar. Unutulan çocuklar kıyaslama yaparak kendilerini bulmak isterler. Akyüz'e göre, çocukların yaşadığı bu sorun alıştırtılma ve yetiştirilme tarzından kaynaklı bir sonuçtur. Çözüm ise çocukların ilk etapta evde yemek yemeyi ve söz söylemeyi öğrenmeleridir. Çocuklar çok küçük yaşlarda oldukça meraklıdırlar. Bu gelişim özelliğinden dolayı çocuk, konuşmaya özellikle teşvik edilmeli ve soruları gereksiz denilerek geçiştirilmemelidir. Böylece çocuk söz dinlemeyi öğrenme, bekleme, sırası gelince konuşma becerilerin tümünü kazanacak ve iç dengesine kavuşacaktır.

“Tembel çocuklar” yazısında Akyüz, hayatın başlangıç yıllarında yaşlarına uygun zorluklara alıştırtılmanın, beden, kafa ve ahlak terbiyesi gibi üç kefeli terazide dengede kalmak için gerekli olduğu tezini işlemektedir. Yazarın özgün anlatımı ile **“düşman mikrop hangi cepheyi zayıf bulursa oraya hücum eder. Zayıf tarafından nakavt olan boksör kuvvetli taraflarını da kaybetmiş demektir.”** Çocuklarda işe yarama hevesi formunda bir duygu istenci olduğu için, çocukları yormaktan çekinmemeli. Bu istenci köreltmemek hatta bundan faydalanmak hem ailenin hem de çocuğun menfaatinde. Akyüz tembellik yapan çocuklar için **“kabiliyetin mecrasını değiştirme”** şeklinde bir durum saptaması yapmaktadır. Teşvik, iltifat ve müdahale yerine, ilgiyi uygun bir şekilde dağıtmak tembelliğin önünü alacaktır. Öte yandan, yazar derste tembel olan çocuğun, oyunu büyük bir şevkle oynamasını, psikolojik sebeplere bağlıyor. Sağlığı yerinde olan her çocuk oyun yorucu da olsa oynamaya devam edecektir. Oyundan düşen çocuğun ya sağlık ya da baskı gibi bir sorunu vardır. Konuyla ilgili bir başka yazısında Akyüz (Akyüz, 29 İkinci Kanun 1939) imparatorluk dönemi eğitim uygulamalarına, çocuğun oyun hakkı üzerinden yükleniyor. Dönemin disiplin anlayışında, çocuğun oyundan mahrum edilmesine değinen yazar, bu tercihin çocukluğun yok olması ile eşdeğer olduğunu düşünmektedir. Oyun hakkı gasp edilen çocuk sessizleşir ve silikleşir.

Çocuklar neden hırçınlaşırlar? Sorusu **“Hırçın çocuklar”** yazısının ana gövdesini oluşturmaktadır. Yazara göre otorite boşluğu hırçınlığın mayasıdır. Otorite zamanında devreye girmez ise, çocuklar hırçın davranışları ile bu boşluğu dolduracaklardır. Yazar okulun en etkili otorite merkezi olduğu tezinden hareketle, okul dışı zamanların bu davranışı tetikleme olasılığından özellikle söz eder. Akyüz, çocuğun her istediğini yapmasını, özgürlüğün suiistimali olarak tanımlıyor. Şöyle ki bütün suçlular da özgürlüklerini suiistimal ederek aslında suçlu olmuşlardır. Kanun ve kuralların hürriyetimizin sınırlarını çizmesi sadece siyaseten değil toplumsal olarak da ayarlı bir durumdur. Bu yönüyle toplumun da bizler için sınır çizmesi kaçınılmazdır. Hürriyet ve düzen ilişkisi Baltacıoğlu'nun eserlerinde de belirgin bir öneme sahiptir. Yazar bu iki kavramı terbiyenin iki vazgeçilmezi olarak formüle ediyor. Şöyle ki çok küçük yaşlarda daha bebeklik döneminde çocuğun düzen ile bağlantılı yaşantıları vardır (Emmek ya da uyumak gibi). Düzen/düzenli olmak hırçınlık gibi davranış bozukluklarının panzehridir. Yazara göre belli aralıklar ile emzirilen çocuklar hırçınlaşmaz. Çünkü düzene alışan çocuk bilir ki ihtiyacı karşılanacaktır. Ve bu ilke tüm yaş gruplarındaki çocuklar için geçerlidir. Düzen duygusu, otoritenin işletilme biçimi ile bağlantılıdır ve ilk başlangıç noktası ise ailedir. Çocuklar ilk hırçınlık denemelerini bebeklik dönemi ile başlatırlar. Ebeveynlerin tutumları, çocukların hırçınlığa karşı vereceği sınav açısından kritiktir. Baltacıoğlu'na göre aile ya düzen ya da keyfiyetten yana tavrını koyacaktır. Boyun eğen, aşırı çocuk merkezli hareket eden aileler için gücün kontrolsüz bir şekilde çocuğa geçmesi kaçınılmazdır. Son olarak çeşitli gerekçeler ile hırçınlaşan çocuklara öfke göstermek yanlışır. Çünkü Akyüz'e göre bu gruptaki çocuklar, diğer çocuklara göre eğitime daha uygundur, duygusaldırlar ve üzülmeye kabiliyetine fazlasıyla sahiptirler. Kin tutmazlar, öfkelenirler ama öfkelerini kolay terk ederler. En nihayetinde, çocuğun çevresinde bulunanların muamele şekli otoritenin kimde kalacağını da belirleyecektir.

“Aile Disiplini” yazısında (Akyüz, 28 Birinci Kanun 1938) yazar, aile ve terbiye ilişkisini daha da detaylandırıyor. Aile disiplinin olmadığı bir hanede geçimsizlik baş gösterecek ve çocuk terbiye edilemeyecektir. Çocukların aile yaşamında büyüklerine itaat etmesi saygı, disiplin ve terbiyeyi

bir arada tutacaktır. Bu kavramlar arasındaki ilişki bir örüntüye benzetilebilir. Saygının olduğu yerde disiplin, disiplinin olduğu yerde de terbiye varlık gösterecektir. Bu örüntünün başarısı duyguların içten olması ile de bağlantılıdır. Çocuğun saygı duyması, disiplini benimsemesi ya da terbiyenin kurallarına içten riayet etmesi, örüntüye yönelik sahici duygular beslemesi ile mümkündür. Akyüz'ün yazılarında sıklıkla kullandığı disiplin ise, farklı duyguların bir karmasıdır. Disiplinin içinde var olan korkunun bir derecesi vardır ki bu sevgi ve saygıdan ileri gelir. Büyüklerinin gözünden düşmek, teveccühünü kaybetmek ve birini gücendirmekten çekinmek de bir çeşit korkudur. Bütün bu kavram setlerinin buluşma adresi ise nezakettir. Aile disiplini işte böylesi bir ortamda filizlenir. Aileden beklenen, disiplini bu haliyle dolaşıma sokmasıdır. Metindeki ifadeye sadık kalacak olursak, çocuğa dayak korkusunu değil bu korkuyu aşılama önemli. Etrafındakilerin sevgisini kaybetmekten korkmak, çekinmek ilk çocukluk çağında aşılması gereken duygu halleridir. Akyüz'e göre çocuk büyüdükçe bu duyguyu hürmet ve şükran duygusu ile harmanlayacaktır.

Tema 2: Ceza

2.1. Cezalarda uygulama

Şekil 2. Ceza konusunda Çocuk ve Terbiye Yazıları-I

1. Ali Kami Akyüz, *Mekteplerde ceza I*, Cumhuriyet Gazetesi, 1938, 24 Nisan.
2. Ali Kami Akyüz, *Mekteplerde ceza II*, Cumhuriyet Gazetesi, 1938, 25 Nisan.
3. Ali Kami Akyüz, *Mekteplerde ceza III*, Cumhuriyet Gazetesi, 1938, 26 Nisan.

Çocuk terbiyesi çok uzun yıllar itaat, ceza ve disiplin gibi kavram setleri üzerinden okundu. Bu tercih imparatorluk kadar cumhuriyet dönemi için de geçerlidir. Cumhuriyetin yazar kadroları imparatorluk düzeninden kalma itaat ve korkuyu, hürriyet ve saygı sözcükleri ile idame etmişlerdir (Sabiha, 1930'dan akt: Özen, 2023). Dönemin genel eğilimi, çocuk üzerinde baskı kurmadan itaatin gerekçelerini anlatıp, çocuğun zihin dünyasında bir bakış açısı açmak şeklinde özetlenebilir. Benzer bir düşünce Peyami Safa'nın (1938:3) yazılarında belirginleşmektedir. Çocuğu kaybetmemek ve çocuğun saygısını ve muhabbetini kazanmak için kavramların (otorite/itaat) daha dikkatli ve özenli kullanıldığını söyleyebiliriz. Yazar sıkı/sert disiplin yerine hür bir disiplin anlayışına yakın olduğunu özellikle belirtiyor. Metinlerde öne çıkan "çocuğu kazanmak" yaklaşımından kastedilen ise, çocuğun her isteğinin yapılması değil, hakkı olandan mahrum edilmemesidir. Baltacıoğlu da (1948) benzer şekilde, çocuğa hürriyet vermek her şeyine olur vermekle eşdeğer değildir düşüncesine yakındır. Çocuğa zarar verecek her şey ayıklandıktan sonra, hürriyet dolaşıma sokulmalıdır.

Disiplin erken cumhuriyet dönemi metinlerinde sıklıkla kullanılan kavramlardan birisidir. Kurallara titizlikle uymak, düzen, önlem (TDK, 2011:678) açılımına sahip olan bu sözcüğün rejimler arası geçiş dönemi için ideal olduğunu söyleyebiliriz. Tezcan ilgili çalışmasında (2012:41-43) korku ve cezayı çağrıştıran disiplinin bir düzeltme olduğunu savunmaktadır. Disiplin yazarın da belirttiği üzere eğitici olmalı, yol göstermeli, öğretmek için koşullar hazırlamalı, ceza ve kısıtlamaya gitmemelidir. Bu disiplin anlayışında sorumluluk duygusu öne çıkmakta ve bireylerin yani çocukların rejimin öne çıkardığı sorumluluğu içselleştirmeleri beklenmektedir. En nihayetinde bireye kendi kendini disipline edebilme alışkanlığının kazandırılması hedefi öne çıkmaktadır. Disiplin bu şekli ile yapıcı ve ıslah edicidir. Yapıcı disiplinde uygun düşünüş ve davranışların kökleşmesi hedeflenmektedir.

Ali Kami Akyüz'ün ceza temalı yazılarını bu pencereden değerlendirebiliriz. Yazıların genelinde ceza, disiplin otorite yok sayılmıyor, farklı benzetmeler ve kabuller üzerinden dolaşıma sokuluyor. Mekteplerde ceza serisinin ilk yazısında cezaya bakış açısının genel bir değerlendirmesi yapılıyor. Çocuklar geleceğin yurttaşı olarak kendi haline bırakılmaması gereken bir yaş grubudur. Bu sebeple farklı derecelerde terbiye araçları dolaşıma sokulmalıdır. Buradaki amaç öç almak değil ıslah etmektir. Akyüz'e göre çocukların tutkuları güçlüdür, muhakeme yetenekleri zayıftır ve deneyimlediği bir geçmişleri de yoktur. Bu sebeple çocuklar masumdur ve mazur görülmelidir. Ceza, çocuk eğitiminde en son pratik edilmesi gereken yoldur. Yazar metnin devamında ceza ile ilgili olarak tenbih, ihtar, tescil ve azarlama şeklinde bir sıralamanın detaylarına odaklanmaktadır. Ve ceza verirken merhametli olmayı önemli bir kıstas olarak yazıya yerleştiriyor. Çocuğun onurunu kırmamak, izzetini nefsinin korumayı da gerekli bir şart olarak öne çıkarıyor. Bu bakış açısını temellendirmek için doğayla insan arasındaki ilişkiye gidiyor. Şöyle ki doğa bize büyük cezalar verse de hakaret etmez. Canımızı yakar ama kalbimize dokunmaz. Bu nedenle doğanın bize verdiği cezayı haklı bulur, kin beslemeyiz. Doğanın bizi cezalandırması ağır olsa da gücümüze gitmez, suçun bizde olduğunu düşünürüz. Akyüz'e göre ceza-insan ilişkisi de tıpkı doğa insan ilişkisi gibi olmalıdır. Ceza kötülük değil iyiliğin bir ön aşamasıdır. Suçu ya da hatayı çocuğun kendi takdir etmesi ise kritik önemdedir.

Ceza temalı yazının diğer serilerinde, cezada adaletin önemi ile sosyal sorumluluğun gözetilmesi ilkelerine özel bir atıf yapılıyor. Akyüz'e göre, sosyal sorumluluk ahlaki yapılanmayı getirecektir. Yazar Eflatun'un "suçunu saklayan hastalığını saklayan gibidir" benzetmesinden hareketle, cezanın bireyin menfaatine olduğuna inanmaktadır. Şöyle ki ceza kırgın bir demirdir ve yarayı dağlar. Ve hasta ruhlara hürriyet verir. Suçlu olan ancak bu sayede eski ahengine kavuşur. Akyüz, ceza ve irade arasındaki ilişkinin gücüne inanan bir yazardır. Ceza korkusu çocuğun iradesini disiplin altına alacak, düşünmeden yapılan tüm eylemlerin önüne geçmek mümkün olacaktır. Yine ani hoyratlık ve öfke halleri de bu şekilde engellenecektir. Örneklendirmek gerekir ise, yazara göre ceza alan çocukların tembelliği devam eder. Derslerini bir şekilde yapan bu çocuklar başkalarından istifade etmeye rahatlıkla kayabilirler. Çünkü bu çocukların kabiliyeti zayıflamış, dikkati azalmış, irade ise buz olmuştur. Cezanın istenilen sonucu yaratabilmesi için çocuğun küçük yaşlardan egoizm ve kabalıktan kurtarılması gerekir. Ve yine çocuğun yaşına uygun bir ahlak bilinci ile süreç pekiştirilmelidir. Bunların eksikliği yazara göre iradede bir değişiklik yapmayacağı gibi sahtelik, yapmacıklık ve yalancı düşüncelere geçit verecektir. Bu durumun olası sonucu ise çocuğun haklı cezaya bile isyan etmesidir. Bu nedenle öğretmen cezayı vermeden önce bunun yolunu hazırlamalı, çocuğun muhakemesine başvurarak çocuğu cezayı hak ettiği konusunda ikna etmeli, çocuk bunu bir yardım olarak yorumlamalıdır. Baltacıoğlu da tekniksiz bahçıvanlık olmayacağı gibi tekniksiz terbiye olmaz benzetmesi ile süreci öğretmene havale etmektedir. Ve sürecin sağlıklı yönetilebilmesi için, çocuğa temas eden bütün eğitimcilerin az biraz psikianaliz bilmesini önermektedir.

Sonuç olarak ceza temalı üç serilik yazıda, Akyüz cezayı çocuk eğitiminde gerekli görmeye birlikte akla ilk gelen yöntem olmaması konusunda eğitimci ve aileleri özellikle uyarılmaktadır. Yazara göre ceza ile uykuda olan irade uyandırılmalı, paslı fikirlere cila yapılmalı, öğrenci teşvik ile hareketlendirilmelidir. Bu anlamda çocukların heveslenmesi için en ufak girişimleri bile takdir edilmeli, merakları diri tutulmalı, çocuğu cezbedecek uyarıcılar bulunmalı ve iyi hareketleri gözlemlenerek geri bildirimler yapılmalıdır.

2.2. Ceza sistemi hakkında öneriler

Şekil 3. Ceza konusunda Çocuk ve Terbiye Yazıları-II

1. Ali Kami Akyüz, *Ceza nasıl olmalı*, Cumhuriyet Gazetesi, 1939, 7 Nisan.
2. Ali Kami Akyüz, *Otorite ve otoritarizm*, Cumhuriyet Gazetesi, 1939, 24 Mart.
3. Ali Kami Akyüz, *Cezasız terbiye sistemi ve anormal çocuklar*, Cumhuriyet Gazetesi, 1939, 3 Mayıs.

Karabekir (1995:16-18) şiddet ve aşağılamanın çocuğun masumiyeti ile ters düştüğünü belirtmektedir. Ona göre, aşağılanan çocuklar sadece terbiyelerini kaybetmezler tüm yaşamları boyunca inatçı ve aptal olurlar. Şiddet ile çocuğu terbiye edenler sadece çocuğun çocukluğunu çalmakla kalmazlar memlekete de ihanet ederler. Baltacıoğlu da şiddeti azap, hakaret, zulüm ile tanımlayarak, şiddete olan mesafesini ortaya koymaktadır. Şöyle ki dayak bir terbiye aracı değil emperyalist bir devletin insanına uyguladığı bir zulüm aracıdır ve şiddetin çocuğu bozması ise kaçınılmazdır. Dr. Ali Şükrü Bey (akt:Başboğa, 2018a:223) korkutma, arsızlaştırma ve yalana alıştırma şeklinde terbiye etme yöntemlerine dikkat çekiyor. İlkinde şiddet, ikincisinde her denilenin yapılması üçüncüsünde ise çocuğu sürekli suçlayarak yalana alıştırma şeklinde davranışlar söz konusudur. Aileler ya da eğitimciler çocuğu yönlendirmek için bu üç terbiye yöntemine başvurabilmektedir. Terbiye özü itibari ile çocuğu ve aileyi özgürleştirir. Terbiyesi yerinde olan bir birey için korkutmak, her denileni yapmak zaten söz konusu değildir. Ona göre terbiye çocuğun ıssız bir mekânda yol almasını sağlayan bir ışıktır. Bu anlamda terbiye zannedilen yöntemler ile esasında aileler ve eğitimciler yönünü kaybetmiştir.

Ceza temalı yazıların tümünde Akyüz, çocuğun üstün yararı için cezanın sınırları nedir? ve nasıl uygulanmalıdır? sorularına odaklanıyor. **Ceza nasıl olmalı?** başlıklı yazıda Akyüz ceza ve fayda arasındaki ilişkiye değiniyor. Ceza çocuğun hayvani egoizmi ile mücadele amacına sahiptir. Yani ceza çocukta ham, kaba yanlarının iyileştirilmesine yönelik bir tedavidir. Çocuğun cezayı hangi duygu ile deneyimlediği kritiktir. Cezayı korku duygusu ile yaşayan çocuğun, yalancı sahtekar olması kaçınılmazdır. Yazar bu sebeple, konuyla ilgili tüm yazılarında cezanın iyileştirici etkisine/gücüne özellikle vurgu yapmaktadır. Bu anlamda çocuk cezayı hak ettiğine önce kendi inanmalı. "Yolunda gitmeyen bir şeyler var ve ben değişmeliyim" kaygısının ilk ait olduğu yer çocuğun benliğidir. Yazar bu yönüyle cezayı cılız vicdan eğitiminin yardımcı bir kuvveti olarak değerlendiriyor. Bu ifadeyi önemsiyoruz zira ceza bu işlevi görmediği vakit korku duygusu merkeze yerleşecektir. Esasında yazar, cezayı iyileştirici işlevi olan yapıcı bir girişim olarak görmektedir. Diyebiliriz ki yazı serinin genelinde anlatılanlar, ceza şeklinde formüle edilse de hedeflenen davranışların değişimidir.

Yazar "**Cezasız terbiye sistemi ve anormal çocuklar**" başlıklı yazısında cezayı iki şarta bağlıyor. İlki sözden anlayan, cezasız yola gelecek çocuk, ikincisi ise çocuk ruhundan anlayan, çocuğu cezasız yola getirecek olan öğretmenlerin varlığı. Yazara göre kötü huyun bitki gibi tohumu, kökü, gövdesi ve en nihayetinde zehirli bir çiçeği vardır. Bu nedenle bu teşhisi koyacak olan öğretmenin tavrı/duruşu kritik önemdedir. Öğretmene bu aşamada iki görev düşmektedir. İlki bu durumu fark etmek ve yaraya neşter vurmak, ikincisi ise çocuğu mesleki olgunluğuna bağlı olarak cezasız yola getirmenin yöntemini bulmaktır.

Çocuk eğitiminde öğretmen taşıdığı vasıflar ile otorite kaynağıdır. Yazar "**Otorite ve Otoritarizm**" başlıklı yazıda öğretmenlerin otoritarizme gitmeden nasıl otoriter olunacağını

detaylarını vermektedir. Akyüz farklı yazılarında otoritenin sınırlarını dikkatli çizmekte, kaba kuvvet ve aşırı korkuya varan otoritarizme ciddi bir mesafe koymaktadır. Yazarın çıkış noktası ise, otorite ve disiplin arasındaki ilişkidir. Otoritenin doğru kullanımı yapıcı disiplinin de yapı taşıdır. Cennet dayaktan çıkmadır düşüncesine sert bir tavır alan yazar, otorite ve otoritarizm arasındaki farkın altını çiziyor. Akyüz'e göre otorite sevgi ve saygıyı, otoritarizm ise korkuyu merkeze alır. Bu saygının içinde ise biraz korku ve sevgi vardır. Ancak otoritarizm içinde olan korkuda sevgi ve saygıya yer yoktur. Derin bir nefret ve keskin bir korku vardır. Otoritenin aciz kaldığı yerde otoritarizm başlar ve disiplin ortadan kalkar. Cumhuriyet öncesinde var olan disiplin yazara göre otoritarizme dayanmaktaydı. Yazının devamında Akyüz, terbiyede otoriteyi sağlayacak olan insanların azlığının otoritarizme olan eğilimi artıracak tezini işliyor. Ancak vasıflı bir öğretmen ile doğru otorite uygulamaya konulabilir. Özellikle de öğretmenlerdeki eksikliğin acısını en çok da çocuklar çekmektedir. Akyüz'e göre, otoritenin yardımcı kolları düzgün bir dış görünüş, kuvvetli bir hafıza, geniş bir zihin kuvveti (kariha) alınan kararlarda isabetli olma ve düşüncede sürattir. Bütün bunları tümleyen ise öğretmenin vakar, haysiyet, sükûn, metanet, kuvvetli bir irade, hak ve hakikate karşı heyecan gibi karakteristik özellikleridir. İrade kuvveti yazar tarafından özellikle satır aralarında öne çıkarılıyor. Doğa örneklerini sıkça kullanan Akyüz, doğanın otoritesine karşı duranları cezalandırdığını tekrar hatırlatıyor. Şöyle ki tabiat affetmez, bir daha yapma demez. Düşen çocuk için dizlerindeki yara tabiatın ona bir ihtarıdır. Tabiatın can yakması "bir daha yapma" demektir. Çocuk ateşi tutmaz çünkü yakacağını öğrenmiştir. Ancak maşayı tutarsa bu da bir ihtiyat dersidir. Çocuk sınamadan elini maşaya uzatmaz. Yazara göre hiçbir öğüt tabiatın verdiği dersler kadar etkili değildir.

Tema 3: Okul, Öğretmen ve Aile

3.1. Okul temalı yazılar

Şekil 4. Okul temalı yazılar

1. Ali Kami Akyüz, *Mektep otoritesi*, Cumhuriyet Gazetesi, 1939, 8 Şubat.
2. Ali Kami Akyüz, *Mektep disiplini*, Cumhuriyet Gazetesi, 1939, 25 İkinci Kanun.

Bir okulun değeri otoritesini kullanma tarzı ile ölçülür "**Mektep otoritesi**" yazısının ana gövdesini oluşturmaktadır. Otoritesini sevgi ve saygı ile harmanlayamayan idareler, okulda sıkıyönetim tarzı bir usul yaratmak zorunda kalırlar ve otoriter olalım derken otoritarizme kayarlar. Otoritarizm öğrenciyi aşağı çeker, özgürlüğünü azaltır ve şiddet duygusu içerdiği için de bir savaş halidir. Askeriyeye yakışan bu düzen, okul için doğru değildir. Baltacıoğlu da terbiyenin sırrını sevginin ne derece verildiğine bağlamaktadır. Dayak çocuğun sadece canını yakmaz şerefini de azaltır ve sonunda düşmanlık duygularını besler. Akyüz ve Baltacıoğlu'nun her ikisi de terbiyede şiddetin varlığına keskin bir mesafe koymaktadırlar.

Akyüz, otoritarizme kaymayan bir otorite için öğretmenin kilit rolde olduğunu düşünmektedir. Öğrenci-öğretmen ilişkisinin gerçekliği bu kaygıyı/beklentiye dengede tutacaktır. Öğretmeni kendi gelişiminin merkezine yerleştiren öğrenci için korkarak değil saygı duyarak derse katılmak önemlidir. Yazarın deyişi ile put gibi, mermer gibi sessizlik çocuğun doğasına da uygun değildir. Sadece teneffüs saati bekleyen çocuklardan oluşan sınıf, ölü bir sınıftır ve çocuğun sağlığı ve maneviyatı açısından da risklidir. Söz almak için sınıfta ses çıkaran çocukların sesi hayat taşkınlığıdır. İyi öğretmen bu iklim içinde az söyler çok sorar, çok söyletir uyku getirmez. Öğretmen öğrenci ilişkisi canlı olduğu vakit teneffüs zili önemsizleşir. Böylesi bir ortamda

otoritarizm okullara uğramaz. Karşılıklı saygı ve sevgi esasına dayanan tatlı bir otoritenin temin ettiği disiplin de pedagojik ve rasyonel olacaktır.

“Mektep disiplini” yazısı bu yönüyle okulun bahsi geçen disiplini yaratmadaki rolüne özel bir atıf yapmaktadır. Yazar, otoriter ve liberal disiplin ekollerine dikkat çekerek yazıyı şekillendiriyor. Otoriter disiplin, dışardan gelen bir etki yapar ve öğretmen körü körüne bir itaat ister. Liberal disiplin ise, içten gelen bir tesir yaratmayı amaçlar. Öğretmenin görevi çocuğa itaati zorla değil onun onayından geçirerek, arzu ile yerine getirmesine aracı olmaktır. Bu ekole göre çocuğun fikri bir kere işlemeye başlayınca emir kulu değil görev insanı olacaktır. Bu anlamda emir verenin ikna kabiliyeti önemlidir. Akyüz'e göre çocukların kendini idare edecek bir bireye dönüşmesi, düşünmeyi öğrenmesi, cezadan korkmayıp içsel motivasyonlar ile harekete geçmesi için, liberal disiplin anlayışına ihtiyaç vardır. Çocukluk, toyluk, gençlik, okul hayatı ve sosyal hayat için idealize edilenler, liberal disiplinin detaylarında gizlidir. Otoriter disipline göre işleyen bir mekanizma gerçek disiplini öldürebilir. Bu yönüyle okul paydaşlarının hangi disipline yaslanacağı meselesi bu yönüyle önemlidir. Otoriter disiplini okul ve öğretmen yoluyla deneyimleyen birey, bu duyguyu hayatın olağan akışına göre normalleştirebilir.

3.2. Öğretmen Temalı Yazılar

Şekil 5. Öğretmen Temalı Yazılar

1. Ali Kami Akyüz, *Mektep âlemi*, Cumhuriyet Gazetesi, 1939, 17 Şubat.
2. Ali Kami Akyüz, *Mürebbinin Kaliteleri*, Cumhuriyet Gazetesi, 1939, 28 Şubat.

Yazar **“Mektep âlemi”** yazısında, öğretmeni okul âleminin güneşi olarak betimliyor. Öğretmenler disiplin silahını itimad ve sevgi telkin ederek kullanılmalıdır. Akyüz, metin içinde kendine bir düzeltme vererek, “buna silah demeyelim çünkü silah keser yaralar” vurgusunu da özellikle ekliyor. Ona göre disiplin öğretmen için silah değil maniveldir ki öğretmenin gücünü artırır. Böylece öğretmen istediğinden fazlasını elde eder. Yazının genelinde sevgiye duyulan güçlü ihtiyacın dile getirildiğini söyleyebiliriz. Yazarın ifadelerine sadık kalacak olursak “öğretmen ve muallim her ikisinin de ortak muallimi sevgidir”. Öğretmenin öğrenciyi sevmesi ile öğrenci öğretmeni sevmeye başlar. Sevmek burada onlar ile yüz göz olmak ya da onları şımartmak değildir. Aradaki otorite farkını sağlayamayan öğretmen maskara olur. Yazara göre şımarıklık da hastalık gibi kantarla gelir miskalle gider. Öğrenciyi sevmek demek doğruluk ve adaletten ayrılmamak, onların iyiliğini istemek, gerçek dost olduğu duygusunu uyandırmaktır.

Akyüz (22 Şubat 1939) konuyla ilgili bir başka yazısında da çocuklarla kurulan sevgi ilişkisinin detaylarına iniyor. Yazara göre sevgi ve saygı ahenklidir. Sevginin içinde biraz korku ve çok saygı; saygının içinde biraz korku ve çok sevgi olmalıdır. Çocuğun öğretmen sevgisi için öğretmenin tarafsızlığı kritik önemdedir. Tarafsız olan öğretmen her öğrencinin hakkını verecektir. Her bir çocuk parmak izlerinin farklı olması gibi karakteristik olarak farklıdır ve özeldir. Bu sebeple öğretmen bir gözlemci olarak her bir öğrenci için karakter analizi yapılmalıdır. Metindeki ifadeye sadık kalacak olursak, otorite bütün kuvvetini buradan alacaktır. Ayrıca çocuğun ahlaki yapısının ortaya çıkması için de en kestirme yol budur. Yazara göre öğretmen için gözlem ve kayıt teneffüs ve oyun saatlerinde yapılmalıdır. Bu veriler öğretmen için birer istatistiktir. Öğrenci özgürlüğünün kayıt altına alındığını hisseder ise bunu bir ceza olarak algılayabilir. Bu sebeple öğretmen gizliliğe tam önem vermelidir. Baltacıoğlu da benzer şekilde, öğretmenin farklı vasıfları ile sürecin en önemli aktörü olduğu vurgusunu yapıyor. Hatırlayacak

olursak, bahçıvanın ağaca hayat vermesi gibi öğretmen de doğru dokunuşlar ile öğrenciye uygun ortam ve koşulları sağlamalıdır. Ayrıca başarı için öncelikle öğretmenin öğrenciye örnek olması gerekir. Özellikle kız çocukları öğretmenin dış görünüşüne çok dikkat ederler. Yazara göre “kılıksızlık” otoritenin aleyhine işleyen bir düşmandır. Öğretmenin dakikliği zamanında dersine gelmesi ve bütün işlerini düzenli yapması öğrenci için bir düzen dersidir. Derse geç girmek öğrencinin dersten hakkını yemek olduğu gibi, vaktinde dersten çıkmamak da tenefüs hakkını gasp etmektir. Denilebilir ki öğretmenler Pedagojik mesainin bir parçasıdır (Bourdieu ve Passeron, 2020:67-68).

Akyüz, okul âleminin güneşi olan öğretmenlere ilişkin saptamaları “**Mürebbinin kaliteleri**” yazısında daha da detaylandırıyor. Öğretmen bir psikolog gibi yol haritasını çizmelidir. Çocuğun asıl kimliği kolektif ortamda gösterdikleri değildir. Çünkü sınıfta tüm çocuklar tıpkı asker gibi tek pare bir kitledir. Ancak hepsi farklı birer kişiliktir. Öğrencinin kişiliğini ihmal edip sadece kitle ile meşgul olan bir öğretmen, görevini yazara göre ihmal etmiş olur. Öğretmen sabırlı olmalı, işini sonuna kadar götürmeli ve metanetli olmalıdır. Çocukluk haylazlık devri olmakla birlikte yazara göre, nefsin islahına da en müsait dönemdir. Öğretmen olgun olmayan çocuğu olgunlaştıracak, disiplini damla damla verilen bir iksir gibi kullanacaktır.

Tema 4: İrade ve İtiyad

Şekil 6. İrade ve İtiyad Temalı Yazılar

1. Ali Kami Akyüz, *İrade terbiyesi*, Cumhuriyet Gazetesi, 1938, 15 Birinci Kanun.
2. Ali Kami Akyüz, *İtiyadın rolü*, Cumhuriyet Gazetesi, 1938, 22 Birinci Kanun.

İrade terbiyesi, Akyüz'ün düşüncesinde pedagojik hedeflerin son durağı iken, Baltacıoğlu için huy kazandırmak ile eşdeğerdir. Bu durak yazara göre bir idealdir ve kendini gerçekleştirmenin de duygusal tatminidir. Akyüz, öğretmen, okul ya da aile merkezli bütün yorumlarını iradenin nasıl inşa edileceği üzerine temellendirmektedir. İrade kuvvetini terbiye etmek karakter yaratmakla eşdeğerdir ve irade terbiyesi itaat ile yan yanadır. Ve basit girişimler ile çocuğun iradesini inşa etmek mümkündür. Farklı görüşler olmakla birlikte, Akyüz irade terbiyesi için, çocuğun ilk yaşına işaret etmekte, hayatın başlangıç yıllarında daha kesin ve makul olunmanın önemine vurgu yapmaktadır. Bu gelişim hikâyesinde ailenin rolü ise kritik önemdedir. Şöyle ki aile kendi kumaşında bulunan irade ve karakterinden çocuğa giysi diker. Kumaş aynıdır ancak beden farklıdır. Aile bugün ve yarın söylediklerinde çelişir ve farklı istikametlerde yönlendirmeler yapar ise, çocuğun irade kuvveti yönünü kaybeder. Yapılması gereken ise basitçe çocuk oynarken onu kendi haline bırakıp uzaktan kontrol etmektir. Çünkü ruhun samimiyeti bu anlarda belirecektir. Çocuğun arkadaşlarına karşı tavrı, saflığı, kurnazlığı, hilekârlığa eğilimi, nazikliği, hoyratlığı, uysallığı, oyun anlarında daha sahici olacaktır. Yazara göre gezmeler, toplu gidisler ve okuldaki eğlenceler çocuğun ruhunu anlamak ve işlemek için önemli fırsatlardır. Çünkü bu anlarda çocuk kendi benliğine sahip olduğu için cüretkârlığını, çevikliğini, teşebbüs ruhunu, icat isteğini de öne çıkaracaktır. Akyüz'e göre çocuğun bilet alması, hesap yapması aile ve öğretmenin gözlem yapması için, özel fırsatlar sunacaktır. Çocuk sırasını usulüne göre takip ediyor mu?, sırasını başkasına kaptırıyor mu? ya da sırasını yaşlı bir kadına bilerek mi veriyor?. gibi soruların cevapları bu gözlemlerde gizlidir. Bütün bu gözlemler esnasında çocuk izlendiğini bilmemelidir. Öte yandan çocuğun merakı tahrik de edilmelidir. Çocuğu sıkmadan, azarlamadan, ukala bir tavır

takinmadan bir akran gibi onunla fikir yarışları yaparak onu etkilemek mümkündür. Muhakemesinde özgür bırakılan çocuğun hürleşme hikâyesi de başlayacaktır.

“İtiyadın⁴ Rolü” yazısı irade terbiyesi ve itiyat arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Akyüz'e göre, bu iki kavram arasındaki niteliksel ilişki, cumhuriyetin idealize ettiği çocukların geleceğini belirleyecektir. İtiyadlar yani alışkanlıklar çocuğun ikinci tabiatıdır (Nami, 1928'den akt: Başboğa, 2018a:221). Hayatın erken dönemleri alışkanlıkların çıkış noktasıdır. Arkadaşından ilk sigarasını alan genç ikinci adımı daha kolay atacaktır. Çünkü yazara göre her hareket bir alışkanlığın sunulması ve her alışkanlık iradeyi zaafa uğratan bir eylemdir. Bu sebeple kötü alışkanlığa yol açan ilk hareketleri gözden kaçırmamak önemlidir. Doğru olan ve olmayanı ayırt etmek için, iyi veya kötü bir alışkanlığın başlangıcına dikkat etmek yeterlidir. Çocuk bu süreçte fazla sıkılmaz, kayırılmaz ve bütün kaprislerine boyun eğilmez ise bu amaca ulaşılabilir. Yazara göre fazla baskı çocukta girişim kuvvetini kırar ve çocuğun kişilik gelişimi sekteye uğrar. Çocuğu kendi haline bırakmak ise hem karakter gelişimini engeller hem de iradesini zaafa uğratar. Çocukların başıboş bırakılmasının olası sonuçları metinde özel olarak işleniyor. Baltacıoğlu'na göre çocuklar da büyükler gibi hakkını hukukunu bilir. Ve hürriyet insanın doğal ve sosyal gelişimi için kritiktir. Bu istekler çocuktan esirgenir ise çocuk asi olabilir. Çocukların bazıları Akyüz'ün ifadesi ile mazlum konumdan zalim bir konuma geçebilirler. Aileler ve eğitimciler başkaldıran çocuğa boyun eğer ise çocuğa en büyük kötülüğu yapmış olacaktadırlar. Çocuğun kötü bir alışkanlığa dönüşen iradesi, etrafındakilerin enerjik iradesi ile çarpışmalıdır. Bunun yapılmaması durumunda, olmaz deme hakkı çocuğa verildiği için, aileler ciddi bedeller ödeyebilir. Çocuğu kendi kendine itaate alıştırmak irade terbiyesinin ruhudur. Alışkanlığın büyük rolü de buradadır. Ailede önce bir maymun taklitçiliği ile yetişen çocuk, yavaş yavaş akıllandıkça irade terbiyesinin yardımı ile düşünen, inanan ve doğru prensiplere göre eyleme geçen küçük bir insana evrilecektir. Akyüz'e göre, sirklerdeki hayvanların terbiyesi ile insan yavrusunun terbiyesi arasındaki fark da buradadır. Hayvan doğrudan doğruya terbiyecisinin iradesini temsil eder ve kendi iradesi yoktur.

Yazar konuyu bütünlemesi açısından irade terbiyesinin üç aşamasına dikkat çekiyor:

Birinci devre: İlk terbiye. İlk terbiye yaşlarında, çocuğun ruhu iyiliğin ve kötülüğün bütün tohumlarını taşır. Eğitimci ve anne babalara düşen görev, bu tohumların iyilerini besleyip kötülerini körleştirmektir. Bu hedefe, terbiyenin sınırlarının belirlenmesi ile ulaşılabilir. Şöyle ki sıkı bir terbiye ile otoriter eğilimlere maruz kalan çocuk, içerde ve dışarda bambaşka davranışlar sergileyebilir. Yazara göre bu terbiye anlayışı sinsi ve korkak tipler yaratır. Bu nedenle, çocuğun samimi ve hissettiği gibi konuşması, eğitimci için bir fırsattır. Bu yapılmadığı vakit, kötü terbiyenin etkisi ile çocuk sinsi ve ikiyüzlü olacaktır.

İkinci devre: Faal terbiye. Okul dönemine denk gelen bu yıllarda, irade ve itiyad açısından çocuğun çaba ve gayrete alışması kritik önemdedir. Yazara göre “çaba”, derslerin dersi ve terbiyenin de ruhudur. Çocuğa yapabileceğinden fazlasını vermek irade kuvvetini kıracaktır. Çocukların gelişim dönemlerine göre çabanın tonu da değişmektedir. Örneğin küçük yaş grupları için çaba “dikkat” demektir. Bu yaş grubundaki çocukların dikkati yorulmaya gelmez. Öyle ki öğretmen için çocuğun dikkatini yirmi (20) dakika canlı tutabilmek büyük bir başarıdır. Yazarın ifadesi ile büyük bir terbiye ve talim kanunu olan “dinlendirme” esasını korumak gerekir. Dinlenme oyun ile de olur.

Üçüncü devre: İtiyad devresi: Kendi mecrasında akan çaba, olgunlaşma evresine girildiğine işarettir. Zorlama duygusu yerini gönüllülüğe bırakmıştır. Ve Akyüz'e göre çocukta bir soğukkanlılık hali vardır ve süreç içten gelen bir sevinç, vicdani bir zevk duygusuna gebedir. Doğru olma isteği ile yapılan eylemler tekrar edildikçe rutinler oluşacaktır. Rutinlerin çokluğu ve tekrarı yazara göre irade terbiyesinin amacına ulaştığının göstergesidir.

Sonuç ve Değerlendirme

İmparatorluktan Cumhuriyete geçişin güçlü bir akademik tartışma zemini vardır. Değişimin toplumsal, siyasal ve ekonomik sonuçları, uzun süredir bu tartışmayı farklı yapısal unsurlar üzerinden alevlendirmektedir. Siyaset, eğitim, aile, hukuk, ekonomi gibi bütün yapısal dengeler,

⁴ İtiyad: Alışkanlık, huy.

geçiş dönemlerinde dönüşmekte ve bu değişime bireyin/toplumun tartışmasız uyumu beklenmektedir. Eğitimin çıktıları ise bahsi geçen tartışmaların bu anlamda ana gövdesini oluşturmaktadır. Cumhuriyet kadroları, nasıl bir toplum istiyoruz sorusuna nasıl bir eğitim istiyoruz sorusu ile karşılık vermiştir. Belki de bu nedenle hiçbir reform eğitim alanında yapılanlar kadar tartışılmadı, konuşulmadı.

Savaş sonrası dönem için hasta adam, insansız/sahipsiz ülke imajını miras alan genç cumhuriyet, geçmişin izlerini silmek, yeni devletin bekasını sağlamak için eğitimi sil baştan yapılandırmaya karar verdi. Büyük değişimin küçük aktörleri olan çocuklar ise bu büyük dönüşümün tam merkezinde idi. Bu çalışmada, erken cumhuriyet dönemi eğitim politikalarında özel bir sınırlandırma yapılarak "**çocukların terbiyesi**" teması öne çıkarılmıştır. Yaklaşık beş yüz yıllık bir birikime sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, çocuklar terbiyeden mahrum değildi şüphesiz. Ancak bu birikim cumhuriyetin esaslarına ters düşmekteydi. Genç cumhuriyetin büyümeye olan ihtiyacı yeni bir terbiye anlayışını da öne çıkardı.

Çalışma 1938 tarihli dijital arşivlerin analizine dayanmaktadır. Arşivler toplumsal olanın geçmişine yönelik özellikli bilgiler vermektedir. 1938 tarihinde Cumhuriyet Gazetesinde kaleme alınan yazılar, 1930'ların ruhundan bağımsız değildir şüphesiz. Otoriter eğilimlerin kabul gördüğü bir dönemde, genç cumhuriyet de payına düşeni almıştır. Cumhuriyet rejiminin eğitim pratikleri üzerine eleştirel bir yazın vardır. Genel kanı yeni rejimin Osmanlı mirasından devraldıklarından hareketle, baskıcı eğilimlere sahip olduğu yönündedir. Bahsi geçen zaman diliminde kabul gören hâkim düşünce ve cumhuriyetin başarılı olmaya olan inancı, baskıcı uygulamaları dolaşıma sokmuş olabilir. Bu çalışma bu tartışmanın biraz dışından biraz da içinden geçerek, dönem gazetelerindeki pedagojik kaygıların detaylarına odaklanmaktadır.

İnsanın bir soy ileri varlığı olan çocukluk, dönemin aydın ve yazarları için hem ulus lehine terk edilmesi gereken bir dönem hem de kendi içinde yaşatılması gerekli bir değerdi. Çalışmada görüşlerine yer verilen Baltacıoğlu ve Akyüz için, çocuğun terbiyesi milli olma ve sosyal kimliğin inşasına karşılık gelmektedir. Çalışmanın ana veri kaynağı olan gazete yazılarında Akyüz, "çocuk olunmadan büyük olunmuyor" tezini sıklıkla işleyerek, çocukların bugününü cumhuriyetin geleceğine zimmetlemektedir.

Bu büyük ideal, kullanılan kavram setlerindeki (otorite, itaat, düzen, disiplin) kararlılığa da yansıyor diyebiliriz. Kulağa sert gelen bu kavramlar, pedagojik kaygılara göre işleniyor ve eşdeğer kavramlar ile yeniden üretiliyor. İlgili temalardan "otorite"nin aile/okul/öğretmen özelinde bir ihtiyaç olarak sunulduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki Akyüz sert, baskıcı ve askeri disiplini andıran otoritarizm yerine saf bir otoriteyi savunmaktadır. Dönemin genel eğilimi baskı araçlarını kullanmadan çocuğun dünyasında meşru bir yol açabilmektir. Bu meşruiyet ise otoritarizme konulacak olan mesafe ile ilgilidir. İtaat ve korkunun hürriyet ve saygı ile eşlenmesi, sert disiplin yerine hür bir disiplin anlayışın duyulan inanç, bu mesafenin pedagojik açılımlarıdır.

Otorite, itaat, düzen kavram setlerinin varış noktası olan disiplin ise öğretmene güç veren bir maniveladır. Öğretmen disiplini sevgi ile harmanlayıp, çocuğu kendi dünyasına yaklaştırdığı ölçüde disiplin yapıcı olacaktır. Bu disiplin çocuğu korkutmak değil eğitmek ve rehberlik yapmak üzerine yükselecek ve sorumluluk duygusuna uygun davranış modelleri de aktif olacaktır. Rejime beklenen sadakat bu anlamda korku değil hürmet temellidir.

Akyüz yazılarında yeni rejimin otoritarizm ile anılmaması yönünde ciddi bir çaba göstermektedir. Çünkü yazara göre otoritarizm imparatorluk dönemi ürünüdür, nefret ve korku içerdiği için bir savaş halidir. Doğru ellerde dolaşıma sokulan otorite ile okulların otoritarizme kayması önenebilir. Akyüz, çocuk terbiyesinde otoriteyi sağlayan insanların yokluğunun otoritarizme olan eğilimi artıracaktır tezini düzenli olarak işlemektedir. Okul âleminin güneşi olan öğretmenler hürmet temelli sadakatin ve otoritarizme varmayan otoritenin baş aktörüdür. Öğretmenler sevgi ve saygı duygusunu dengeleyen, tarafsız, cezanın özünü çocuğa anlatabilen ve düzeni merkeze alan uygulamaları ile otoritenin ne olduğunu ya da ne olmadığını en iyi anlatandır. Öğretmeni kendi gelişiminin merkezine yerleştiren çocuk, korkarak değil saygı duyarak otoriteyi tanıyacak ve kendi kimliğinde onu meşrulaştıracaktır.

Kötü ceza ve dayak/ şiddet çocuğun doğal ve sosyal gelişiminin özü olan, hürriyet istencine darbedir. Şiddet, emperyalist bir devletin insanına uyguladığı zulüm şeklinde tarif ediliyor. Haksız cezaya maruz kalan, oyun ve teneffüs hakkı elinden alınan çocuğun kabiliyeti mecra değiştirecek, çocuk asiliği bir çözüm olacak görecektir. Analizi yapılan metinlerde, cezanın hangi durumlarda ve nasıl kullanılacağına yönelik detaylar söz konudur. Şöyle ki ceza cılız vicdan eğitimine yardımcıdır ve cezalar yapıcı girişimlerin ön hazırlığıdır. Bu ön alma ceza ve fayda arasındaki ilişkinin niteliğine bağlıdır. Cezanın nihai amacı çocukta var olan kaba yönleri iyileştirmek ve çocuğun hayvani egoizmi ile mücadele etmektir. Cezanın iyileştirmesi ve faydalı olabilmesi için adalet duygusu gözetilmeli, çocuğun onuru kırılmamalı ve ceza gerçek değerü ile çocuğa anlatılmalıdır. Şiddete varan ceza düşmanlık duygularını besleyecek, çocuğun onurunu kıracak, inatçı, kendini gerçekleştirme becerisinden yoksun bir çocuk profili yaratacaktır. Yazarlara göre bu çocukların çocukluğu çalınmıştır. Bu yönüyle her iki yazar da korku, öfke ve nefret duygusu ile harmanlanmış cezaya yüksek perdeden itiraz etmektedirler. Pedagojik hedeflerin son durağı olan irade terbiyesi ve çocuğun ikinci tabiatı olan itiyadlar ise sürecin son halkasıdır. Bu aşamada çocuk olgunlaşacak, takdir için değil iç inancı ile kişisel gelişimine yön verecektir.

Etik Beyan

"Kabilyetin Mecra Değerüştirmesi: Erken Cumhuriyet Dönemi Yazarları İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Ali Kami Akyüz'ün Düşünüşünde Çocuk Terbiyesi" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değerildir.

Kaynakça

- Baltacıoğlu, İ.H. (1948). *Çocukların Terbiyesi*, Halk Kitapları.
- Başboğa, S. (2018a). Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Bedeni Ahlaki ve Terbiyevi Özellikleri ile İnşa Edilen Çocukluk (Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başboğa, S. (2018b). Yeni Bir Çocuk Yeni Bir İnsan: Erken Cumhuriyet Dönemi Süreli Yayınlarında Çocukların Milli Terbiye Anlayışı ile İnşası (İçinde), Taşağıl, Ah, Kar, A., Büyükaksoy, A., Müderrisoğlu, A. (Ed.), *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü I. Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu*, 159-165.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2020). *Varisler Öğrenciler ve Kültür*, Türkçe Söyleyenler: Levent Ünsaldı, Aslı Sümer, Ankara: Heretik yayıncılık.
- Bumin, K. (2013). *Batı'da Devlet ve Çocuk*, Konya: Çizgi Yayınevi.
- Canbaz, C. Y. (2018). Ali Kami Akyüz ve Gündüz Dergisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü, İstanbul.
- Çelebi, N. Ve Asan, H. T. (2013). Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi ile Karşılaştırmalı Analizi, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 140-148, Erişim adresi: http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/15.n_celebi_tezer_aslan.pdf.
- Coşkun, B. (2011). *Cultura Animi Olanakları Bakımından Kentte İnsan*, *TC. Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 43-44. Erişim adresi: <https://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/115/maltepe%20makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji*, Çev: Pelin Ergenekon, İstanbul: Pinhan Yayınevi.
- Erdem, H. Haluk (2021). Eğitim ve Kültür Devriminin İki Öncü ismi: İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel", *Tebeşir*, Sayı 15: 13-14. Erişim adresi: https://www.academia.edu/49728035/Hasan_Ali_Y%C3%BCcel_ve_Yurtta%C5%9F%C4%B1k_Any%C4%B1%C5%9F%C4%B1
- Gökalp, Z. (2018). *Türk Terbiyesi*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları
- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları, *Sosyoloji Dergisi Armağan Sayısı*, 1-22. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/592766>

- Gündüz, M. (2021). Hasan Ali Yücel ve Yurttaşlık Anlayışı, *Tebesir*, Sayı 15, 15-16, Erişim adresi: https://www.academia.edu/49728035/Hasan_Ali_Y%C3%BCcel_ve_Yurtta%C5%9F%C4%B1k_Anay%C4%B1%C5%9F%C4%B1
- Karabekir K. (1995). *Çocuklara Öğütlerim*, F. Özerengin (Hazırlayan) İstanbul: Emre Yayınları.
- Karakulah K. İ. (2021). Hasan Ali Yücel ve Nurettin Topçu'nun Eğitim Felsefesinin Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kartal, S. (2018). *İktidardaki Okul: Eğitimin Politik İşlevi*, İstanbul: Parodi Yayınları
- Kayaalp, F. (2015). İdeoloji-Vatandaşlık İlişkisi Bağlamında 1923-1950 Türkiye'sinde Sosyal Bilgiler Kapsamındaki Ders Kitaplarının İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Köksal, D. (1997). İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Inkılap ve Terbiye: Ulusun Çocukluğu, *Toplumsal Tarih*, 40, 7-12.
- Levend, A. S. (1940). *Maarifimiz ve Milli Terbiyemiz*. İstanbul: Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat Şubesi.
- Onur, B. (2005). *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Özçağlayan, M. Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme), *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 131-159, Erişim adresi: file:///C:/Users/hp/Downloads/Gazetelerin_Gelisimi_ve_Gazeteciligin_Ge.pdf
- Özen, S. B. (2023). Cumhuriyet Dönemi Çocuk yayınlarında İdealize Edilen Ahlaki Erdemler: Dayanışma-Yardımlaşma, Tutumlu ve Tasarruflu Olmak, *Atatürk Yolu Dergisi*, 72, 18-45. DOI: 10.46955/ankuayd.1219735
- Öztan, G. G. (2011). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, H. K. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 13, 253-276. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2154222>
- Safa, P. (1938). Sıkı Disiplinden Hür Disipline, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 İkincikanun,3.
- Sak, R. , Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ö. Ç. ve Nas E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 227-25. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1456954>
- Sel, B. ve Sözer, M. A. (2021). Politik Bir Kavram Olarak Vatandaşlık Eğitiminin Dönüşümü (İçinde), Mehmet Akif Sözer ve Turgay Öntaş (Edt.), *Çocuklukta Politik Toplumsallaşma* , (s:113-151), Ankara: Pegem Akademi.
- Şerifsoy, S. (2013). Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi, 1928-1950 (İçinde), Ayşe Gül Altınay (Der.), *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tezcan, M. (2012). *Çocuk Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, Terbiye Maddesi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, Disiplin Maddesi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yamaner, Ş. (1999). *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim Dinsel ve Geleneksel Eğitimden Laik ve Çağdaş Eğitime*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yavaş, M. ve Hamarat, E. (2021). Eğitim ve Politika İlişkisi (İçinde), Mehmet Akif Sözer ve Turgay Öntaş (Edt.), *Çocuklukta Politik Toplumsallaşma* , (s:3-23), Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz, G. (2016). Çocukların ve Çocukluğun Tarihi, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 274, 36-37.

Analizi Yapılan Dijital İçerikler (Gazete Yazıları)

- Akyüz, A. K. (1938). Pısrık Çocuk, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Eylül. Erişim adresi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_eylul/cumhuriyet_1938_eylul_27_.pdf
- Akyüz, A. K. (1938). Tenbel Çocuklar, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Birinci Teşrin, Erişim adresi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_birincitesrin/cumhuriyet_1938_birincitesrin_20_.pdf
- Akyüz, A. K. (1938). İrade Terbiyesi, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Birinci Kanun. Erişim adresi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_birincikanun/cumhuriyet_1938_birincikanun_15_.pdf
- Akyüz, A. K. (1938). İtiyadın rolü, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Birinci Kanun. Erişim adresi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_birincikanun/cumhuriyet_1938_birincikanun_22_.pdf
- Akyüz, A. K. (1938). Mekteplerde Ceza I, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Nisan. Erişim adresi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_nisan/cumhuriyet_1938_nisan_24_.pdf

- Akyüz, A. K. (1938). Mekteplerde Ceza II, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Nisan. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_nisan_/cumhuriyet_1938_nisan_25_.pdf
- Akyüz, A. K. (1938). Mekteplerde Ceza III, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Nisan. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_nisan_/cumhuriyet_1938_nisan_26_.pdf
- Akyüz, A. K. (1938). Kamp Hayatı, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Temmuz. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_temmuz_/cumhuriyet_1938_temmuz_23_.pdf
- Akyüz, A. K. (1938). Çocuk Bahçeleri, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ağustos. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_agustos_/cumhuriyet_1938_agustos_14_.pdf
- Akyüz, A. K. (1938). Hırçın Çocuklar, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ağustos. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_agustos_/cumhuriyet_1938_agustos_21_.pdf
- Akyüz, A. K. (1938). Aile Disiplini, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Birinci Kanun, Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1938/cumhuriyet_1938_birincikanun_/cumhuriyet_1938_birincikanun_28_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Mektep Otoritesi, *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Şubat. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_subat_/cumhuriyet_1939_subat_8_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Mektep Alemleri, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Şubat. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_subat_/cumhuriyet_1939_subat_17_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Mürebbinin Kaliteleri, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Şubat. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_subat_/cumhuriyet_1939_subat_28_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Otorite ve Otoritarizm, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Mart. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_mart_/cumhuriyet_1939_mart_24_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Ceza Nasıl Olmalı?, *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Nisan. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_nisan_/cumhuriyet_1939_nisan_7_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Cezasız Terbiye Sistemi ve Anormal Çocuklar, *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Mayıs. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_mayis_/cumhuriyet_1939_mayis_3_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Marazi Temayüller, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mayıs, Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_mayis_/cumhuriyet_1939_mayis_21_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Mektep Disiplini, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 İkinci Kanun. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_ikincikanun_/cumhuriyet_1939_ikincikanun_25_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Oyun Hakkı, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 İkinci Kanun. Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_ikincikanun_/cumhuriyet_1939_ikincikanun_29_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Karakter Farkları, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Şubat, Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_subat_/cumhuriyet_1939_subat_22_.pdf
- Akyüz, A. K. (1939). Baba Hakimiyeti ve Dayak, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Nisan, Erişim adresi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1939/cumhuriyet_1939_nisan_/cumhuriyet_1939_nisan_25_.pdf

EXTENDED ABSTRACT

The young republic attached particular importance to education to raise good citizens who love their homeland and know their duties and responsibilities towards the state. We can say that this expectation was expressed in Atatürk's speeches and statements and all the educational congresses of the republican period. With the abandonment of the idea of children as young adults, the child was formulated as a specific age group. And children's education on the eve of a significant change had to be correct. Every revolution has left a testament of change to children and made children the subjects of a long-term story. For this reason, no matter which period you

scrape, a children's story will surely come out from underneath. Children are the carriers and the whole story of the system is entrusted to them. It is not easy for countries to change. The robust child is mostly a reflection of these years. Society needs small citizens to embrace this remarkable transformation. This is why children have been at the center of the strategist moves of politics in times of drastic change. This is why education was the key to the country's existence. As a sum of these concerns, the educational philosophy of the period can be summarized as investing in people and creating people who would do great things. The analogy of the post-war period as a country without people made this initiative a state policy. On the other hand, the image of the "sick man" inherited by the republican cadres also paved the way for an overhaul of education. In this study, the documentary screening method was used, and thirty-two (32) articles dated 1938 and 1939 were analyzed. The articles written by Ali Kami Akyüz, Peyami Safa's uncle, under the title "Children's Terbiyesi" were analyzed in terms of four main themes ("characteristics of children", "punishment", "school-teacher-family", "willpower-intention"). It was thought that İsmail Hakkı Baltacıoğlu's book "Terbiyesi Çocuk Terbiyesi", one of the most influential thinkers of the period, would support digital content. Throughout the articles, the concepts (authority, obedience, order, discipline) are treated with pedagogical expansions. Authority functions as a central concept in a child's upbringing. We can say that this word, which sounds harsh, provides this functionality through objections to authoritarianism. Namely, authoritarianism, which has a counterpart in the military order and, in a sense corresponds to the state of war, has no place in child education. A child is an age group that should not be left unattended. For the right guidance, an authority that harbors feelings of love and respect must be put into circulation. In this authority, fear is replaced by respect. Punishment, on the other hand, will not serve the purpose of revenge, but to awaken the dormant consciousness. According to the authors, the main reason why children are petulant, lazy, or wimpy is authority that is not circulated in the right hands. In this respect, power should be centered on guidance, not harshness, and should serve the child to acquire habits. Proper administration of punishment and discipline is critical. Dire punishment and beatings/ violence are a blow to the child's desire for freedom. Violence is defined as the cruelty of an imperialist state against its people. The ability of a child subjected to unjust punishment, whose right to play and recreation is taken away, will change its course, and the child will see rebellion as a solution. In the analyzed texts, there are details on how and under what circumstances punishment can be used. Namely, punishment helps to educate the feeble conscience, and punishments are preliminary to constructive initiatives. This preparation depends on the nature of the relationship between punishment and benefit. Punishment aims to facilitate the child's brute aspects and combat the child's animal egoism. For punishment to heal and be beneficial, a sense of justice must be observed, the child's dignity must not be offended, and punishment must be explained to the child in terms of its actual value. Violent punishment will nurture feelings of hostility, break the child's dignity, and create a profile of a child who is stubborn and incapable of self-realization. According to the authors, the childhood of these children has been stolen. In this respect, both authors object loudly to punishment blended with fear, anger, and hatred. Akyüz describes the teacher as the sun of the school world. Love is a strong emotion in the teacher-student relationship. Teachers are the main actors of loyalty based on respect and authority without authoritarianism. Teachers are the ones who balance love and care, who are impartial, who can explain the essence of punishment to the child, and who best explain what authority is or is not with their order-centered practices. By placing the teacher at the center of their development, the child will recognize power and legitimize it in their own identity, not through fear but through respect. The last link in the process is the last stop of the pedagogical goals, the training of the will, and the child's second nature, habits. At this stage, the child will mature and direct their personal development with inner conviction, not for appreciation.

Yazılı Basından Dijital Yayıncılığa: Kırgızistan'da Dijital Haberciliğin İzini Sürmek

Niyazi AYHAN¹ ve Coşkun KALA²

Öz

Bu çalışma, insanlığın tarih boyunca bilgi edinme ihtiyacından doğan gazetecilik ve habercilik alanının teknolojik gelişimini ele almaktadır. İlk insanların hayatta kalma amacıyla başlayan bu ihtiyaç, zaman içinde merak ve dünyayı anlama isteğine evrilmiştir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, gazetecilik ve habercilik formatları da değişime uğramıştır. Çalışma, özellikle Kırgız basınının bu paradigmalardaki değişimini ele alarak, Kırgızistan'daki internet ve sosyal medyanın yükselişinin gazeteciliği nasıl dönüştürdüğünü incelemiştir. Kyrgyztuusu adlı devlet gazetesi ve ticari yayın yapan Super.kg gazetelerinin web sitelerine odaklanarak, Kırgız basınının dijital devrimle uyum sağlama süreci üzerine verilere ulaşılmıştır. Bu verilerin analizi sonucunda, incelenen web sitelerin başarılı oldukları alanlar belirtilirken, web sitelerin geliştirilmesi gereken alanlara vurgu yapılmış ve bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırgız basını, Dijital yayıncılık, Kırgızistan basın tarihi

From Print Media to Digital Broadcasting: Tracing The Path of Digital Journalism in Kyrgyzstan

Abstract

This study delves into the technological evolution of the field of journalism and reporting, which has emerged as a result of humanity's historical necessity for acquiring information. The initial impetus of this need, driven by the imperative for survival in early human societies, has progressively evolved into a pursuit of curiosity and a yearning to comprehend the intricacies of the world. With the advent of technological progress, journalism and reporting formats have undergone notable transformations. This research, in particular, places special emphasis on the shifts in these paradigms, scrutinizing the manner in which the ascendancy of the internet and social media in Kyrgyzstan has fundamentally reshaped the landscape of journalism. By concentrating its investigation on the online platforms of both the official state publication "Kyrgyz Tuusu" and the private enterprise "Super.kg," the study has gathered and analyzed data to discern the process through which Kyrgyz journalism has aligned itself with the digital revolution. In light of the data analysis, the study accentuates the salient achievements of the scrutinized websites while also pinpointing areas necessitating refinement. Furthermore, the study furnishes valuable suggestions aimed at optimizing and enhancing these online platforms.

Key Words: Kyrgyz press, Digital publishing, Kyrgyzstan press history

Atf İçin / Please Cite As:

Ayhan, N. ve Kala, C. (2023). Yazılı Basından Dijital Yayıncılığa: Kırgızistan'da Dijital Haberciliğin İzini Sürmek. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 198-208. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1364231>

¹ Doç Dr. - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, niyazi.ayhan@manas.edu.kg,

 ORCID: 0000-0002-6839-6422

² Doktora - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, coskun.kala@manas.edu.kg,

 ORCID: 0009-0008-8938-9257

Giriş

Gelişen yeni iletişim teknolojileriyle birlikte habercilik ve gazetecilik anlayışı da değişime uğramıştır. Bu değişim süreci ülkeden ülkeye fark etmektedir. Bazı ülkeler gelişen yeni iletişim teknolojileriyle birlikte haber formlarına ve habercilik anlayışına kısa sürede adapte olurken, bazı ülkeler ise söz konusu gelişmelere adapte olamamaktadır.

Yukarıdaki satırlardaki bilgilerden hareketle çalışmanın konusu Kırgızistan'daki yeni iletişim teknolojilerinin dönüştürdüğü habercilik anlayışına yoğunlaşmıştır. Konu itibariyle çalışma aynı zamanda Kırgızistan'ın gazetecilik tarihi açısından da önemli dönüm noktalarına değinmiştir.

Kırgız basınının tarihsel devinimine bakıldığında, Kırgız basınının kökenleri 1917'deki Bolşevik Devrimi'ne dayandırıldığı görülmektedir. Bu dönem, Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte gazetecilik faaliyetlerini ve yayın politikalarını şekillendiren belirleyici bir dönemdir.

Çalışmada 'Kyrgyz Tuusu' gazetesinin Kyrgyztuusu.kg ve 'Super-İnfo' gazetesinin Super.kg web sitelerini ayrıntılı bir şekilde incelenmesi amaçlanmış, bu temel amaç ile birlikte değişen Kırgız basını hakkında bir kesit sunulması planlanmıştır. Söz konusu web sitelerinin seçimi günlük olarak büyük bir ziyaretçi kitlesi tarafından kullanılmasından kaynaklanmaktadır. İçerik analiziyle yapılan incelemelerde web sitelerinin sayfa düzeni, gezinme kolaylığı, arama seçenekleri ve kullanıcı deneyimi gibi faktörleri göz önünde bulundurularak çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Ulaşılan bulgular, Kırgızistan'daki diğer haber siteleri için de bir rehber niteliğinde olup, çalışma bulgularından hareketle, diğer haber sitelerinin kendi web sitelerini iyileştirmelerine ve kullanıcılar için daha iyi bir deneyim sunmalarına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Gazeteciliğin Kökeninden Başlangıcına: Kırgız Basınının Tarihsel Gelişimi

İnsanlık, varoluşunun başlangıcından itibaren çevresinde meydana gelen olaylar hakkında bilgi edinme gereksinimi duymuştur. Bu gereksinim, ilk insanların hayatta kalma çabalarıyla beraber kendilerini güvende hissetmeleri için de büyük öneme sahip bir olgudur. Bu nedenle, ilk zamanlarda çevresel olaylarla ilgili bilgileri elde etme faaliyeti, temelde hayatta kalma mücadelesine dayalı olsa da, zamanla merak duygusuna evrilmiş ve insanın dünyayı anlamlandırma süreçlerinden biri olarak etkili bir role sahip olmuştur. Bu konudaki akademik literatürde birçok tartışma olmasına rağmen, en eski gazetenin M.Ö. 59 yılında Roma İmparatorluğu'nda "Acta Diurna" adıyla yazılı bir metin olarak halka dağıtıldığı kabul edilmektedir. Ancak bu tarihten önce, Roma Senatosu oturumlarına ait tutanakların "Acta Senatus" adlı günlük bir yayında topluma iletilmiş olduğu bilinmektedir. Bu gazetede fethedilen topraklar, iktidarın buyrukları gibi siyasal olaylarla ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Bir diğer görüş ise Çin'de yayımlanan "Kai Yuan ZaBao" adlı gazetenin ilk örneklerden biri olduğu görüşüdür. Yukarıda vurgulandığı üzere, bu gazetelerin gerçek anlamda gazete olup olmadığına dair büyük bir tartışma konusu bulunmaktadır. Bu tartışmanın merkezinde, her iki gazetenin de ileti akışının iktidardan halka doğru bir yönelim gösterip göstermediği ve olay veya olguların aktarılmasında ne derece iktidara bağımlı olduğu yer almaktadır.

Modern anlamda gazete faaliyetleri ve habercilik işlevselliğinden yola çıkılacak olursa, gazetelerin kökenlerini, haber mektuplarının ilk öncülerine dayandırmak mümkündür. 13. yüzyılda ortaya çıkan ilk gazeteler, bu perspektiften bakıldığında, özellikle gemicilere veya bankerlere haber sağlama amacıyla kullanılan bir araç olarak öne çıkmaktadır. İlk gazetelere dair bilgiler farklılık gösterebilse de, genel olarak kabul gören görüşe göre modern gazeteciliğin temelleri Antwerp'te 1605 yılında ticari bilgiler içeren bir bülten olarak başlayan haftalık gazete "Nieuwe Tijdingen" ve Augusburg'da 1609 yılında yayın hayatına başlayan "Avis Relation Oder Zeitung" adlı gazete ile atılmıştır (Özçağlayan, 2008:133). 17. yüzyıla gelindiğinde, hem matbaanın teknolojik gelişimi hem de genel nüfusun okuma ve yazma becerilerindeki artış gazetecilik faaliyetlerinin önem kazanmasını sağlamıştır. Bu dönemde gazeteler, kitlesele bir şekilde bilgi ileten iletişim araçlarına dönüşmüştür. Aynı zamanda, gazeteler sadece bilgi aktarımı amacıyla kullanılmakla kalmamış, toplum için önemli bir vakit geçirme biçimi olarak da işlev görmüştür.

Kırgız basınının gelişimi, 1917'deki Ekim Bolşevik Devrimi ile benzer bir zaman çizelgesi içerisinde şekillenmiştir. 7 Kasım 1924 tarihine gelindiğinde, Kırgızistan'ın ilk gazetesi olan "Erkin Too" yayımlanmaya başlamıştır. Bu durum, gazetenin yayımına başlanmasının aynı zamanda 1917 Ekim Devrimi'nin 7. yıl dönümüne denk gelmesiyle gerçekleşmiştir. "Erkin Too" gazetesinin ilk yayımına başlaması, Kırgızistan'ın siyasi ve sosyal hayatında büyük bir olay olarak değerlendirilmiştir (İstoriya Kirgizskoy SSR, 1986:470). Gazete, yayın politikası açısından dönemin Sovyet rejimine uygun içerikler sunmaktaydı. Bu içerikler, toplumu Sovyet idealleri çerçevesinde eğitmeyi ve buna uygun bir yaşam biçimini teşvik etmeyi amaçlamaktaydı. Bu bağlamda, gazete Sovyet dönemi basınının en önemli özelliklerinden biri olan toplumsal eğitim ve ideolojik yönlendirmeyi üstlenmiştir. Gazetenin bu yaklaşımı, Sovyet iktidarının propaganda araçlarından biri olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Erkin-Too gazetesinin ardından Sovyetler Birliği, diğer süreli gazeteleri yayımlamaya başlamıştır. Bu gazetelerden bazıları şunlardır: 1926 yılında "Kommunist", "Leninçil Caş"; 1928 yılında "Canı Medeniyet Colunda", "Dıykan"; 1930 yılında "Sabattu Bol"; 1931 yılında "Çabuul"; 1934 yılında "Kızıl Kırgızstan" gibi gazeteler yayın hayatına başlamışlardır. 1990 yılına gelindiğinde ise Kırgızistan'da toplam 148 adet gazete bulunmaktaydı (Altımuşova, 2013:88). Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Kırgızistan'da tecimsel yayıncılık faaliyetleri hızla gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte, ülkede bağımsızlık döneminde toplam 184 adet gazete yayımlanmıştır. Ancak, bu sayıya rağmen, gazetelerin çoğu günlük olarak değil, haftalık veya aylık periyotlarda yayımlanmaktadır. Ayrıca, bu gazetelerin tirajları genellikle düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durumun arkasında, televizyonun giderek yaygınlaşması ve toplumun bu medya aracına olan ilgisinin artması etkili olmuştur (Kulikova ve İbraeva, 2002:38). Bağımsızlık döneminin ilk yıllarında, en fazla okunan gazeteler arasında "Arman", "Tagdır" (Kader), "El Tamırı" (Halkın Kökleri), "Ata-Curt" (Ata Yurd), "Delo №", "Obon", "Kerbez" gibi gazete ve dergiler ön plana çıkmaktadır (Bakaşova, 2002:55-66).

Gazeteciliğin Dijitalleşme Serüveni: Kırgızistan'da İlk Adımlar

Günümüzde, internetin toplumun hayatına entegre olmasıyla birlikte birçok meslek dalı, işleyişlerinde derinlemesine değişimlere uğramıştır. Bu değişimden etkilenen mesleklerden biri de gazetecilik mesleğidir. İnternetin getirdiği dijitalleşme, gazetecilik alanında çalışan profesyonellere geniş bir kaynak ve fırsat yelpazesi sunmuştur. Ayrıca dijitalleşme gazetecilere haberlerin düzenlenmesi, haberlerin anında yayınlanması gibi teknolojik imkânlar da sağlamaktadır. Bu sayede haberler daha hızlı bir şekilde topluma iletilirken, gazeteciler de içeriklerini daha çeşitli ve etkili bir şekilde sunma imkânı bulmuşlardır (Bayram, 2022:156)

Dolayısıyla günümüzde tüm toplumsal gelişmeleri doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkileyen dijitalleşme süreci, yeni medya türlerini de beraberinde getirmektedir (Çakır ve Narmamatova, 2020:1290). Basın ve gazetecilik alanı içerisinde, internet tabanlı gazetecilik çeşitli terimlerle ifade edilmektedir. Bu terimler arasında; İnternet gazeteciliği, dijital gazetecilik, elektronik gazetecilik, sanal gazetecilik ve çevrimiçi gazetecilik yer almaktadır (Karaduman, 2003:143). Bu tür gazetecilik yaklaşımı, ilk kez 1995 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Hemen ardından, Çin ve Almanya gibi ülkelerde dijital gazeteciliğin ilk örneklerine rastlanmıştır.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Kırgızistan'ın dijital platformlarda var olma süreci tabii ki yalnızca gazetecilik alanında olmamış, iletişimin olduğu her yerde olmuştur. Örneğin bakanlık web siteleri de dijitalleşmeye geçmiştir (Çakar ve Erdoğan Çakar, 2022:93). Ancak Kırgızistan özelinde gazetecilik faaliyetleri dijitalleşme bakımından daha ön sıralarda yer almaktadır.

Kırgızistan'da, 1995 yılında internetin yoğun bir şekilde kullanımıyla birlikte, 2000'li yılların başlarında saygın ve geniş okuyucu kitlesine sahip birçok devlet ve ticari gazete, dijital platformlara geçiş gerçekleştirmiştir. Günümüzde ise, Erkin-Too gazetesinin ardılı olan KyrghyzTuusu gibi devlet yayın organlarının yanı sıra ticari hedeflerle faaliyet gösteren popüler dijital gazeteler; AKIpress, Super.kg, 24.kg, Vecherni Bishkek, K-News ve VESTI.KG olarak sıralanabilir. Genel olarak, Kırgız basını diğer ülkelerle benzer şekilde dijitalleşme sürecini benimsemiş ve teknolojik altyapı konusunda benzer bir yapılanma dönemine girmiştir. Bu çalışma, Kırgızistan'da gazetecilik faaliyetlerinin tarihsel perspektiften incelenmesinin yanı sıra

günümüzdeki dijital Kırgız gazeteciliği hakkında çeşitli bulguların elde edilmesini amaçlamaktadır.

Kırgız Basınının Dijital Dönüşümü: KyrgyzTuusu ve Super.kg Web Sitelerinin İçerik Analizi

Bu bölümde Kyrgyztuusu ve super kg yayın organlarının web siteleri incelenecektir. Bu incelemede söz konusu sitelerin ana sayfaları ve sitelerinde kolay dolaşım gibi faktörler göz önüne alınacaktır. Söz konusu incelemede yöntem olarak içerik analizi kullanılacaktır. Bu yöntem ile birlikte Fiske'nin (Fiske, 1996:176) deyimiyle iletişimsel iletilerin açık, ölçülebilir bir açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

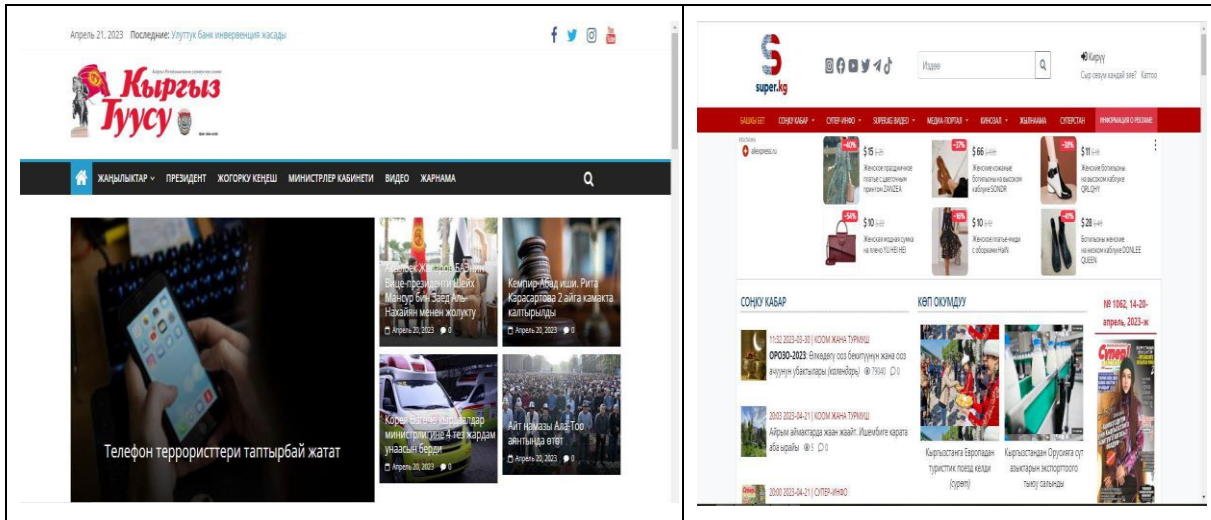
Araştırmanın 31 Mart 2023– 30 Nisan 2023 tarihleri arasında haber sitelerinin verileri ile sınırlandırılmıştır. Bu tarih aralıklarında veriler elde edilmiştir. Web sitenin kriterlerine ilişkin verilerin incelenmesi Akyazı ve Kara'nın (2017) kullanmış olduğu web site kriterlerinden uyarlanmıştır. İncelenen konuya uygun olarak içerik analizinin frekans ve kategorisel tekniklerinden faydalanılarak, veriler birimlere bölünüp orantısal değerleri çıkarılmıştır.

Bu genel amaçla aşağıdaki araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır.

- ✓ Web sitelerin multi-medya kullanma durumları nasıldır?
- ✓ Web siteleri sosyal medya ile nasıl bir etkileşim içindedir?
- ✓ Sunulan iletilerin geri bildirimleri hangi kanal aracılığıyla alınmaktadır?
- ✓ Web sitelerin enfomasyona ulaşım kriterleri nasıldır?
- ✓ Karşıladıkları ve karşılamadıkları nelerdir?

Haber sitelerinin görünümü ve haberi sunuş biçimleri

Aşağıda incelenen haber sitelerinin ana sayfa görünümüleri verilmektedir.

Şekil-1: Haber sitelerinin ana sayfa görünümüleri.

Haber sitelerinin ana sayfaları incelendiğinde Kyrgyztuusu gazetesinin ağırlıklı olarak siyah renk kullandığı, Super.kg'nin ise beyaz renge ağırlık verdiği görülmektedir. Kyrgyztuusu haber sitesi ana sayfasına Superkg'ye göre daha az habere yer verdiği dikkat çekici bir diğer unsurdur. Ana sayfadaki bir başka görüntü ise gazetelerin okuyucularıyla etkileşim kurmak adına kullandıkları iletişim bilgileridir.

Kyrgyztuusu.kg okuyucularıyla e-posta, telefon, fax ve sosyal medya üzerinden iletişim kurarken, Superkg ise bu iletişim araçlarından yalnızca faxı kullanmamaktadır. Çalışmada okuyucular hangi iletişim araçlarıyla hangi sıklıkla etkileşimde bulunuyor tarzında ayrıca bir veri sunulmamıştır.

Tablo 1. Haber Siteleri Tarafından Sağlanan Çoklu Seçenekler.

Kategoriler	Dil Seçenekleri					Multi Medya						
	Kırgızca	Rusça	İngilizce	Toplam	%	Metin	Fotoğraf	Video	Canlı Yayın	İnfoğrafik	Toplam	%
Kyrgyz Tuusu. Kg	+	-	-	1/3	33,33	+	+	+	-	-	3/5	60
Super.kg	+	-	-	1/3	33,33	+	+	+	-	-	3/5	60

İki gazete de yayınlarını Kırgızca olarak yapmakta, okuyucularına içeriği yalnızca Kırgızca sunmaktadır. Dijital yayıncılığın bir diğer önemli özelliği multimedya özelliğidir. Bu özellikte birlikte yayınlanan içerikler hem göze hem de kulağa hitap edebilmektedir. Araştırmanın gerçekleştiği tarih olan 31 Mart 2023– 30 Nisan 2023 tarihleri arasında haber sitelerinin multimedya kullanma durumlarına bakılmıştır. Bu çerçevede metin, fotoğraf, video, canlı yayın, infografik şeklinde bir kodlama oluşturulmuştur.

Sonuç itibarıyla Kyrgyzruusu.kg ve Super.kg sitelerinin kullandıkları multimedya özellikleri aynıdır. Daha ayrıntılı şekilde bakılacak olursa yayın organları metin, fotoğraf, video şeklinde haberlerini okuyucularıyla buluştururken, her iki yayın organı da canlı yayın, infografik başvurmamışlardır.

Haber Sitelerinin Sosyal Medyaya ve Dijitalleşmeye Uyum durumları

Tablo 2 : Haber Sitelerinin Sosyal Medyada Var Oluşu.

Kategoriler	Facebook	Instagram	Twitter	Telegram	YouTube	Tik-Tok	Toplam	%
Kyrgyz Tuusu.kg	+	+	+	-	+	-	4/6	66,67
Super.kg	+	+	+	+	+	+	6/6	100

Çalışmada haber sitelerinin sosyal medya ile etkileşimlerine de değinilmiştir. Dijitalleşmenin en önemli unsurlarından biri olan sosyal medyada var olma, görünür olma durumları incelenmiştir. Bu çerçevede günümüzde bir haberin iletim kanallarının birden fazla olması haberin ulaşılabilirliğini etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Bu çerçevede incelemeye alınan iki haber sitesinin ayrıştığı görülmektedir.

Kyrgyztuusu.kg sitesi sosyal medya sitelerinden sadece Facebook, Instagram, Twitter kullanmak suretiyle haberlerini hem güncel web sitesi üzerinden hem de sosyal ağ platformları tarafından iletmektedir. Super.kg sitesi ise kullanıcıya Facebook, Twitter, Telegram, Instagram ve Tik-Tok gibi çeşitli sosyal medya sitelerinde içeriklerini hem iletme hem de paylaşma olanağı sağlamaktadır.

İki sitenin benzer özelliği haber videolarını YouTube üzerinden yayınlamalarıdır. Bu çerçevede sosyal ağlara entegre olan haber yayın organları YouTube kanalları aracılığıyla haberlerini izleyicisi ile buluşturmaktadır.

“Кыргыз Туусу-Кыргыз Туусу-” kanalının 7400, Super.kgsitesinin kanalı olan SuperTv'nin ise 1,42 milyon takipçisi bulunmaktadır. Dolayısıyla superkg haber portal daha geniş bir izleyici kitlesine sahiptir. Bunun yanı sıra superkg sitesinde yayınlanan haberler, ilgili haber sitenin tüm sosyal medya platformlarında yayınlandığı görülmüştür. Kyrgyztuusu.kg sitesi ise sosyal medya hesapları bulunmasına rağmen Instagram'da son bir senedir, Facebook'ta ise hiçbir paylaşım yapılmadığı tespit edilmiştir.

Dijital medyanın bir diğer önemli özelliği ise etkileşimcilik özelliğidir. Etkileşimcilik haber portalları için okuyucuların habere ilişkin tutumlarının belirlenme sürecini ifade etmektedir. Okuyucular haberlere yorum görüş anketleri, ses, video, fotoğraf gönderme, beğeni gönderme şeklinde katkıda bulunabilmektedir. Çalışmanın bu kısmında haber yayın organlarının etkileşimcilik özelliğinin kullanma durumları belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3. Kullanıcılar ile Etkileşim.

Kategoriler	Yorum	Görüş Anketleri	Ses, Video, Fotoğraf Gönderme	Beğeniler	Toplam	%
Kyrgyztuusu.kg	+	-	+	-	2/4	50
Super.kg	+	-	+	-	2/4	50

Etkileşimli iletişim kurmak için önemli bir unsur olan yorumlar kriterini hem Kyrgyztuusu.kg hem de Super.kg siteleri sağlamaktadırlar. Bu sayede kullanıcılar kendi fikirlerini haberin altına bırakabilmektedirler. Aynı zamanda, iki site de görüş anketleri unsuru ve beğen unsuru kullanmamaktadırlar. Kyrgyztuusu.kg ve Super.kg sitelerinin kullanıcının istediği şeyi sitelerin sayfasında yayınlaması için bir alan ayırmamaktadırlar ancak kullanıcının yalnızca sitelerin yönetimine sayfada bulunan numaralar üzerinden resim, video ve ses klipleri gönderebilmektedirler. Daha sonra bunları değerlendirmesi ve bunları sitenin sayfasında yayınlama olasılığı vardır. Ayrıca Super.kg sitesinin kullanıcılar için Superstan adında ayrı forumu bulunmaktadır. Orada kullanıcılar kendi fikirlerini bırakarak birbiriyle iletişim kurma imkânına da sahiptirler.

Dijital medyanın bir diğer özelliği ise güncellik, anındalıktır. Bu özellik sayesinde bir yandan okurlar haberleri en güncel halleriyle okuma imkânına sahip olurken, diğer yandan güncel haberler ve son dakika haberleri site ziyaretçilerinin artmasını sağlamaktadır. Bu çerçevede iki haber sitesine bakıldığında Kyrgyztuusu.kg sitesinde son dakika haberleri tarzında bir sekmeye rastlanmazken, süper.kg sayfasında güncel haberler sekmesi bulunmaktadır. Bu veri haber sitelerinin sosyal medya kullanma durumlarıyla da yakından ilişkili olduğundan veriler güncelleme kriteri süper.kg sayfasında daha aktif olarak yönetilmektedir.

Haber Sitelerinin Web Site Kriterlerine Göre İncelenmesi

Bu bölümde Kyrgyztuusu ve Süper.kg yayın organlarının web siteleri incelenecektir. Bu incelemede söz konusu sitelerin ana sayfaları ve sitelerinde kolay dolaşım gibi faktörler göz önüne alınacaktır. Bölüm genel olarak web sitelerin genel değerlendirmelerine yönelik bulgular ve enfomasyona kolay ulaşım ile ilgili bulgular şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

Web Sitelerin Genel Değerlendirmelerine Yönelik Bulgular

Tablo 4: Web Sitelerin Genel Değerlendirmesi.

Kriter	Kyrgyztuusu.kg	Super.kg
1 Açıklama, resim ve başlıkların görünürlüğü	+	+
2 Sitenin sahipliğine ya da sponsorluğuna ilişkin bilgiler	+	+
3 Sitenin hazırlanma ve telif haklarına ilişkin bilgiler	+	+
4 Site içeriği ve haritası	+	+
5 Site içerisinde yönlendirmeye ilişkin bilgiler	+	+
6 Site içerisinde yönlendirmeye ilişkin bilgilerin açık ve anlaşılır olması	+	+
7 Site içerisindeki kolay dolaşımında link verilmesi	+	+
8 Linklerin çalınması, ölü linkin bulunmaması	-	+
9 Ana sayfada az reklama yer verme	+	-
10 Reklamları kapatma imkânı	+	+
11 Ana sayfaya dönüş imkanı	+	-
Toplam / %	10 %90,90	9 % 81,81

Bu değerlendirme sonuçlarına göre, her iki web sitesi de farklı kriterleri farklı biçimlerde karşılamaktadır. Genel anlamda, Kyrgyztuusu.kg %90,90 başarı elde ederken, Super.kg %81,81 başarı seviyesi yakalamıştır. Tabloda yer alan verilere göre, bazı kriterler yalnızca bir web sitesi tarafından yerine getirilmiştir.

Daha ayrıntılı bir inceleme yapıldığında, Linklerin Çalışması ve Ölü Link Bulunmaması kriterinin Kyrgyztuusu.kg tarafından yerine getirilmediği görülmektedir. Bu durum, ölü linklerin kullanıcı deneyimini olumsuz etkileyebileceği ve sitenin güvenilirliğini zedeleyebileceği anlamına gelmektedir. Diğer bir önemli nokta ise Ana Sayfada Az Reklam Yer Verme kriteriyle ilgilidir. Super.kg web sitesi, ana sayfada aşırı reklam kullanmakta, bu durum kullanıcıların içeriğe erişimini zorlaştırabilmekte ve kullanıcılarda rahatsızlık yaratabilmektedir. Bu konu, Super.kg web sitesinin ticari bir platform olarak faaliyet göstermesinden kaynaklanmaktadır. Web sitesinin gelir kaynakları genellikle reklam gelirlerine dayandığından, daha fazla reklam alanı sunma eğilimindedir. Ana Sayfaya Dönüş İmkânı kriteri incelendiğinde, Super.kg sitesinin ana sayfaya dönüş imkânı sunmadığı görülmektedir. Bu eksiklik, kullanıcıların başlangıç noktasına kolayca geri dönememesine yol açabilmektedir.

Yukarıda belirtilen kriterlerin yeniden gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi, her iki web sitesi için de kullanıcı deneyimini artışına imkân sağlayabilmektedir. Site erişilebilirliği, içerik düzeni ve reklam yönetimi gibi unsurlar, kullanıcıların siteleri tercih etme ve daha uzun süre geçirme olasılığını artırabilmektedir.

Enformasyona Kolay Ulaşım

Gazeteciliğin temelinde bilgi aktarma ve bu bilgiyi ulaştırma yer almaktadır. Bu nedenle günümüz teknolojisine uygun olarak kullanıcıların, web sitelerin sunmuş olduğu bilgilere kolay ulaşımı önem arz etmektedir. Aşağıdaki tabloda web sitelerin enformasyona kolay ulaşım durumları sunulmaktadır.

Tablo 5: Web Sitelerin Enformasyon Sunum Biçimleri.

Kriter	Kyrgyztuusu.kg	Super.kg
1 Benzer semboller kullanma	+	+
2 Açılır (pop up) pencere kullanmama	+	-
3 Hangi haber kategorisinde bulunduğunu bildirme	+	+
4 Yönlendirici butonlar (önceki-sonraki)	+	+
5 Menülerin tek tıklama ile açılmasını sağlama	+	+
6 Kaydırma gerektirmeyecek menüler kullanma	-	-
7 Fark edilebilir bağlantılar kullanma	-	-
8 Ziyaret edilen bağlantıları vurgulama	-	-
9 Fark edilebilir butonlar kullanma	+	+
10 Sayfada yatay kaydırma kullanmama	+	+
11 Yeni sayfaları aynı pencerede açma	+	+
12 Arama motoru kullanma	+	+
13 Arama motorunda tamamlayıcı öneriler sunma	-	-
14 İletişim bilgilerini sunma	+	+
15 Hareketli içerik (kayan yazılar vb.) kullanmama	+	+
16 Haber metni ortasında reklam kullanmama	+	+
17 Hedefe kolay ulaşmayı (foto haberler vb.) sağlama	+	+
Toplam / %	13 % 76,47	12 % 70,58

Yukarıdaki tablo incelediğinde benzer semboller kullanma kriterini her iki web sitenin de sağladığı görülmektedir. Bu durum, kullanıcıların site içerisindeki farklı bölümleri daha rahat tanımlarını sağlamada yardımcı olmaktadır. Açılır (pop-up) pencere kullanmama kriterini Kyrgyztuusu.Kg web sitesi karşılamışken, Super.kg web sitesi karşılamamıştır. Açılır pencereler

kullanıcı deneyimini olumsuz etkileyebilmekte bunun yanında site haberlerine ulaşımında kullanıcıların rahatsızlık duymasına neden olabilmektedir. Hangi haber kategorisinde bulunduğunu bildirme kriterini her iki web sitesi de karşılamaktadır. Web sitelerde kullanıcılara haberlerin hangi kategorilere ait olduğu hakkında bilgi vermek, içeriği daha iyi anlamalarına yardımcı olabildiği gibi ilgi duydukları haber türlerinin erişimine de olanak vermektedir. Yönlendirici butonlar (önceki-sonraki) kriterin her iki web sitesinin karşıladığı görülmektedir. Yönlendirici butonlar, kullanıcıların içerik arasında gezinmelerini kolaylaştırmasında önemli etkenlerden biridir. Menülerin tek tıklama ile açılmasını sağlama kriterini de her iki web sitesi de karşılamıştır. Tek tıklama ile menülerin açılması, kullanıcıların içerik ve enformasyona kolay erişimine olanak sağlamaktadır. Kaydırma gerektirmeyecek menüler kullanma kriterini her iki web sitesi de karşılamadığı görülmektedir. Kaydırma gerektirmeyen menüler, kullanıcıların içeriğe daha kolay erişmelerini sağlayabilmektedir. Bu kriterin iki web sitesinde de sağlanmaması durumu enformasyona ulaşımında engellerden biridir. Fark Edilebilir Bağlantılar Kullanma kriteri ve Ziyaret Edilen Bağlantıları Vurgulama kriterini her iki web sitesi de karşılamadığı görülmektedir. Söz konusu kriterler, kullanıcıların gezinmeyi kolaylaştırabildiğinden bu durum kullanıcıların sitede kolay gezinmesine ket vurmaktadır. Fark Edilebilir Butonlar Kullanma kriterini her iki web sitesi de karşılamıştır. Fark edilebilir butonların önemli bir yanı kullanıcıların, istedikleri işlemleri gerçekleştirmelerini kolaylaştırabilme olanağıdır. Sayfa Yatay Kaydırma Kullanmama, Yeni Sayfaları Aynı Pencerede Açma ve Arama Motoru Kullanma gibi kriterleri her iki web sitesi de karşıladığı görülmektedir. Bu kriterlerin sağlanmış olması kullanıcı deneyimini daha tutarlı hale getirebildiği gibi site içindeki gezinmelerini kesintiye uğratmamakta ve içerik ve enformasyona dair aramaları kolaylaştırma imkânı sınımlanmaktadır. Ancak Arama Motorunda Tamamlayıcı Öneriler Sunma kriteri web sitelerinde bulunmamaktadır. Bu durum kullanıcıların aramalarını yavaşlatan bir olgudur. Enformasyona ulaşımı sekteye uğratan bazı durumlar da bulunmaktadır. Böyle durumlar her iki web sitesinde de bulunmamaktadır. Örneğin İletişim Bilgilerini Sunma, Hareketli İçerik (kayan yazılar vb.) kullanmama, Haber Metni Ortasında Reklam Kullanmama kriterleridir. Söz konusu kriterleri her iki web sitesinin de sağladığı görülmektedir. Enformasyona kolay ulaşım kriterinden bir diğeri olan Hedefe Kolay Ulaşmayı (foto haberler vb.) sağlama kriterini yine her iki web sitesi de sağlamaktadır. Bu durum kullanıcıların istedikleri içeriğe daha hızlı erişmelerini sağlayan bir olgudur.

Bu sonuçlar, Kyrgyztuusu.kg web sitesinin kullanıcı deneyimini daha iyi optimize ettiğini ve daha fazla kriteri yerine getirdiğini gösterirken, Super.kg web sitesinin belirli alanlarda gelişime ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Her iki web sitesi de kullanıcıların içeriklere daha hızlı ve kolay erişmelerini sağlama amacı doğrultusunda çeşitli adımlar atmış olsalar da, sitelerden tamamlayıcı öneriler sunma ve bazı özelliklerini geliştirme konularında daha fazla çalışma gereksinimi duyulmaktadır.

Sonuç

Çalışmada Kırgız basınının dijital dönüşümünü açıklayabilmek ve bazı çıkarımlarda bulunmak için Kırgızistan'ın en yüksek tirajlı haber yayın organları olan KyrgyzTuusu ve Super.kg web sitelerinin içerik analizi yapılmıştır. Bu çerçevede haber sitelerinin ana sayfalarının incelenmiş, Kyrgyztuusu gazetesinin ana sayfasında siyah rengin ağırlıklı olarak kullanıldığı, Super.kg'nin ise beyaz rengine daha fazla yer verdiği görülmektedir. Kyrgyztuusu web sitesinin ana sayfasında Super.kg'ye göre daha az haber içeriğine yer verildiği gözlemlenmiştir. Ana sayfadaki bir başka dikkat çekici unsurlardan biri de gazetelerin okuyucularıyla etkileşim kurma amacıyla kullandıkları iletişim bilgileridir. Kyrgyztuusu.kg okuyucularıyla e-posta, telefon, fax ve sosyal medya aracılığıyla iletişim kurarken, Super.kg yalnızca fax dışındaki iletişim araçlarını kullanmaktadır. Ancak, okuyucuların hangi iletişim araçlarıyla ne sıklıkta etkileşimde bulduklarına dair ayrıntılı bir veri sunulmamıştır.

Çalışmada haber yayın organlarının haber içerikleri de incelenmiştir. Her iki gazete de içeriklerini yalnızca Kırgızca olarak sunmaktadır. Dijital yayıncılığın önemli bir yönü olan multimedya özelliği incelendiğinde ise, araştırmanın gerçekleştiği tarihlerde (31 Mart 2023 - 30 Nisan 2023) her iki web sitesinin de metin, fotoğraf ve video gibi temel multimedya özelliklerini

kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Ancak canlı yayın ve infografik gibi daha karmaşık multimedya özelliklerine her iki web sitesinde de rastlanmamıştır.

Yeni medyanın önemi özelliklerinden biri olan etkileşimcilik özelliği de çalışmaya dâhil edilmiş olup, haber sitelerinin sosyal medya ile etkileşimleri de analiz edilmiştir. Kyrgyztuusu.kg sitesi sadece Facebook, Instagram ve Twitter gibi platformları kullanarak haberlerini iletirken, Super.kg ise Facebook, Twitter, Telegram, Instagram ve Tik-Tok gibi daha geniş bir yelpazedeki sosyal medya platformlarında içeriklerini paylaşma ve iletim imkanı sağlamaktadır. Super.kg'nin daha geniş bir izleyici kitlesine ulaştığı ve haberlerini farklı sosyal medya platformlarında yayınladığı gözlemlenmiştir. Etkileşimcilik özelliği incelendiğinde, her iki haber sitesinin de okuyucuların katkıda bulunmalarına olanak sağlayan yorumlar özelliğini kullanıcılara sunmaktadır. Ancak, görüş anketleri ve beğeni özellikleri kullanılmamaktadır. Her iki site de kullanıcıların istedikleri içerikleri site sayfalarına direkt olarak eklemelerine olanak tanımamaktadır.

Son olarak, yeni medyanın önemli özelliklerinden olan güncellik ve anındalık özellikleri çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu bağlamda Kyrgyztuusu.kg sitesinde son dakika haberlerine dair özel bir sekme bulunmazken, Super.kg'de güncel haberler sekmesine rastlanmaktadır. Bu durum, haber sitelerinin sosyal medya kullanımıyla da ilişkilendirilmiştir. Super.kg'nin daha aktif sosyal medya kullanımının, güncel haberlerin daha hızlı ve etkili bir şekilde site ziyaretçilerine iletilmesine yardımcı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın ikinci ayağında haber yayın organlarının web sitelerinin belirli kriterleri sağlayıp sağlamadıkları değerlendirilmiştir. Ana sayfa bazlı yapılan bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Örneğin, Kyrgyztuusu.kg web sitesi ölü linklerin bulunması ve linklerin çalışmaması konusunda başarısız bir durum sergilemiştir. Bu durum kullanıcı deneyimini olumsuz etkileyebilmekte ve site güvenilirliğini zedeleyebilmektedir. Diğer bir örnek olarak, Super.kg'nin ana sayfasında çok fazla reklama yer verdiği görülmüş, bu durum kullanıcıların içeriğe erişimini zorlaştırmasına ve rahatsızlık yaratılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, Super.kg'nin ana sayfaya dönüş imkanı sunmaması da kullanıcıların site içindeki gezinmesini olumsuz etkileyebilmektedir.

İncelenen bir diğer web site kriteri ise enformasyona kolay ulaşım kriteridir. Bu bağlamda, her iki web sitesinin de benzer semboller kullanma kriterini sağladığı ancak Super.kg'nin açılır (pop-up) pencere kullanma kriterini yerine getirmediği görülmüştür. Ayrıca Super.kg'nin ziyaret edilen bağlantıları vurgulama ve sayfayı yatay kaydırma kullanmama gibi kriterleri sağlamadığı belirlenmiştir. Genel değerlendirmeler kapsamında her iki web sitesinin belirli kriterlere ne ölçüde uyduğu değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonuçlarına göre, Kyrgyztuusu.kg'nin %90,90 başarı seviyesine ulaştığı, Super.kg'nin ise %81,81 başarı seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Farklı kriterlerde farklı başarı seviyeleri gözlemlendiği için, her iki web sitesi de iyileştirme alanlarına sahiptir.

Çalışmada elde edilen tüm bu bulgular ışığında Kyrgyzruusu.kg ve Super.kg haber siteleri farklı alanlarda farklı düzeylerde performans gösterdikleri tespit edilmiştir. Her iki site de iyileştirme alanlarına sahip olsa da, Kyrgyzruusu.kg'nin daha yüksek bir uyum seviyesi elde ettiği ve Super.kg'nin belirli alanlarda gelişime ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Etik Beyan

“Yazılı Basından Dijital Yayıncılığa: Kırgızistan'da Dijital Haberciliğin İzini Sürmek” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Akyazı, Erhan ve Kara, Tolga (2017). Bilişim Çağının Haber Kaynağı Olarak İnternet Gazetelerinin Yaşlı Dostu Web Sitesi Kriterleri Açısından Karşılaştırmalı Analizi, *International Journal of Social Sciences and Education Research Online*, 3(4), 1352-1363.
- Altımişova, Z.(2013). Kırgızistan'da İlk Milli Gazetenin Tarihçesi (1924-1940), *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 73-90.
- Bakaşova, C. (2002). *Kırgız Journalistikasının Tarihi*, KC İlim Cana Madaniyat Ministirliği
- Bayram, P. (2022). Dijital Çağda Gazetecilik: Geleneksel ve Dijital Gazetecilik Pratiklerinin Karşılaştırılması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2022 (58), 153-169
- Çakar, A. ve Erdoğan Çakar, B. (2022). Evaluation of Websites as Digital Diplomacy Tools in Terms of Design Criteria: In the Case of Sports Ministry of Turkey and Kyrgyzstan: The Truth Behind Events in Ukraine and Donbass. içinde *Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies and Discourses* (ed. Türker Elitaş) ss 82-95, IGI Global Publisher of Timely Knowledge, Hershey : ABD
- Çakır, H. ve Narmamatova, T. (2020). Dijital Çağda Kırgızistan'da Radyo Yayıncılığı . *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 1285-1302.
- Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Ankara.
- İstoriya Kirgizskoy SSR, (1986). Cilt 3, Frunze.
- Karaduman, M. (2003). "İnternet ve Gazetecilik", Der., Sevdal Alankuş, Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kulikova, S. ve İbrayeva, G. (2002). Kırgızstandağı Massalık Maalimat Karacattarının Önüğü Tarihi jana Azırkı Kezdegi Abalı, Bişkek: Cimera.
- Özçağlayan, M. (2008). Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme). *Marmara İletişim Dergisi*, 13 (13), 131-159.

EXTENDED ABSTRACT

The period from 1995, when the internet began gaining widespread usage in Kyrgyzstan, to the early 2000s witnessed a significant transition within the media landscape. During this era, many respected state-run and commercial newspapers in Kyrgyzstan transitioned to digital platforms. Today, alongside state-run publications like KyrgyzTuusu, which succeeded the Erkin-Too newspaper, a number of popular digital newspapers with commercial objectives have emerged, including AKIpress, Super.kg, 24.kg, Vecherni Bishkek, K-News, and VESTI.KG. This transformation aligns with global trends where media outlets have embraced digitalization, marking a structural shift in technological infrastructure. This study seeks to offer insights into the historical context of journalistic endeavors in Kyrgyzstan while also presenting findings related to contemporary Digital Kyrgyz journalism. To elucidate the digital transformation of the Kyrgyz press, a content analysis was conducted on the websites of KyrgyzTuusu and Super.kg, two prominent news publications in Kyrgyzstan. The study primarily focuses on the homepage analysis of these news sites. The examination of the homepages revealed certain distinct features. KyrgyzTuusu predominantly utilizes black color schemes on its homepage, while Super.kg leans towards a white color scheme. Furthermore, KyrgyzTuusu's homepage contains relatively less news content compared to Super.kg. An additional noteworthy aspect pertains to the contact information provided by these newspapers for reader interaction. KyrgyzTuusu.kg engages with its audience through various channels, including email, phone, fax, and social media, while Super.kg employs all communication methods except fax. Nevertheless, detailed data regarding the frequency of reader interactions through these channels remains undisclosed. The study further delved into the content of these news publications. Both newspapers deliver content exclusively in the Kyrgyz language. In terms of multimedia features, a pivotal facet of digital journalism, it was observed that during the research period (March 31, 2023 - April 30, 2023), both websites predominantly favored basic multimedia elements such as text, photos, and videos. However, more intricate multimedia features like live broadcasts and infographics were conspicuously absent from both platforms. Interactivity, another essential attribute of new media, was also scrutinized in the study, with a focus on the interaction of news websites with social media. KyrgyzTuusu.kg primarily disseminates its news on platforms like Facebook, Instagram, and Twitter, whereas Super.kg exhibits a broader outreach strategy by utilizing an array of social media platforms including Facebook, Twitter, Telegram, Instagram, and Tik-Tok. In terms of interactivity, both news sites incorporate a comments feature, allowing readers to engage and

contribute. However, features like opinion polls and likes are notably underutilized, and neither platform permits users to directly submit content to their pages. Finally, the study evaluated whether the news websites fulfilled specific criteria. Certain assessments were based on homepage structure. For instance, KyrgyzTuusu.kg displayed dead links and non-functional links, which can adversely affect user experience and site credibility. Conversely, Super.kg exhibited an excess of advertisements on its homepage, impeding user access to content and potentially causing discomfort. Additionally, Super.kg lacked a homepage return option, which could hinder user navigation within the site. The assessment of ease of access to information also factored into the study. Both websites adhered to criteria involving the use of similar symbols. However, both platforms fell short in terms of pop-up window usage, with Super.kg failing to meet this criterion entirely. Moreover, Super.kg failed to highlight visited links and did not prevent horizontal page scrolling. Overall evaluations in the study indicated that KyrgyzTuusu.kg achieved a success level of 90.90%, whereas Super.kg scored a success level of 81.81%. Given the varying success levels across different criteria, both websites possess areas in need of improvement. In conclusion, this study highlights the varying performance of KyrgyzTuusu.kg and Super.kg news websites across different aspects. While both platforms exhibit potential for enhancement, KyrgyzTuusu.kg demonstrates a higher level of alignment with established criteria, while Super.kg necessitates development in specific domains.

Kırgızca Deyimlerde Geçen Güzellik ve Güzel Görünüm İle İlgili Kültürel Algılar

Muhittin GÜMÜŞ¹ ve Doolotbek ESHKENOV²

Öz

İnsan; tıp alanında fizyolojik bir yapı, sosyolojide toplumun bir üyesi, psikolojide farklı bir benlik sistemi ve yaratıcılığın unsuru, ekonomide sistem içinde bir birim, teolojide Tanrı'nın yarattığı en mükemmel canlı, antropolojide kültürün işlediği bir varlık sayılmaktadır. Dilbilimde insanın kendisi değil onun dili ve dille ilişkisi bütün boyutlarıyla ele alınır. İnsanoğlu yaratıldığından beri değişik arayışlar içindedir. Sürekli olarak daha iyiyi, daha güzeli, daha estetik olanı ve mükemmeli aramaya devam ederken yaşadığı kültürel çevrede kişisel hazlarını, içgüdüsel davranışlarını daha seçici ve etkili kullanma arzusunu da devam ettirdiği görülür. Yaratılmışların üstünü olarak tanımlanan insan; güzellik ve güzelliğin unsurlarından, ölçütlerinden güzellik duygusundan geri kalamayacağını bu kavramları bilim ve felsefe alanına kadar ileri götürmesinden anlamak mümkündür. Dünyada bütün kültürlerde olduğu gibi Türk uygarlığının içinde köklü bir geçmişe sahip olan Kırgız kültüründe de dile yansıyan güzel görünüm ve güzellik kavramını ifade eden sözler vardır. O sözler leksikolojik unsurlar içinde kısa ve öz olarak deyimler aracılığıyla yansıtılmıştır. Bu çalışmamızda Kırgızca deyimlerde geçen güzellik ve güzel görünüm ile ilgili kültürel algılara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güzel görünüm, Güzellik kavramı, Kırgızca deyimlerde güzellik, Güzellik algısı

Cultural Ideas of Beauty and Beautiful Appearance in Kyrgyz Idioms

Abstract

Human; It is regarded as a physiological structure in medicine, a member of society in sociology, a different self-system and element of creativity in psychology, a unit within the system in economics, the most perfect creature created by God in theology, and a being in which culture operates in anthropology. In linguistics, not the person himself, but his language and his relationship with language are handled with all its dimensions. Mankind has been in different pursuits since its creation. While he continues to search for the better, the more beautiful, the more aesthetic and the perfect, it is seen that he maintains the desire to use his personal pleasures and instinctive behaviors more selectively and effectively in the cultural environment he lives in. Man, who is defined as the superior of the creatures; It is possible to understand that beauty and beauty cannot be left behind from the elements, criteria and the sense of beauty by taking these concepts as far as science and philosophy. In the Kyrgyz culture, which has a deeprooted history in Turkish civilization, as in all cultures in the world, there are words that express the concept of beautiful appearance and beauty reflected in the language. Those words were reflected briefly and concisely through idioms within the lexicological elements. In this study, cultural perceptions about beauty and beautiful appearance in Kyrgyz idioms are included.

Key Words: Beautiful appearance, Concept of beauty, Beauty in Kyrgyz idioms, Perception of beauty

Atıf İçin / Please Cite As:

Gümüş, M. ve Eshkenov, D. (2023). Kırgızca deyimlerde geçen güzellik ve güzel görünüm ile ilgili kültürel algılar. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 209-229. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1354829>

¹ Öğr. Gör. - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, muhittin.gumus@manas.edu.kg,

 ORCID: 0000-0002-0991-2642

² Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, doolotbek.eshkenov@manas.edu.kg,

 ORCID: 0000-0003-0129-8702

Giriş ve Kavramsal Çerçeve

Kırgız kültüründe güzellik ve güzel görünüm üzerine algının izlerini araştırarak Kırgız kültürünü anlamaya katkı sağlamak amacıyla yazılmış olan bu çalışmada güzellik ve güzel görünüm kavramı Kırgızca deyimler temelinde incelenmiştir. Çünkü deyimler, atasözleri ve başka kalıplaşmış dil yapıları genel olarak o dili konuşan toplum tarafından yüzyıllar boyunca süregelen hayat tecrübesi, dünya algısı çerçevesinde oluşan birer dil ve kültürel arketip değeri taşımaktadırlar.

Güzel olarak adlandırılan kavram; değişik kültürlerde insan, hayvan, bitki ya da nesnelere, objelere, sanat eserlerine yüklenen olumlu anlam ifade eden bir niteliğe sahiptir. "Güzel" kavramının çağlar içinde hem evrensel hem de yerel anlamda değişkenlik göstermiş olduğunu felsefî ve edebî eserlerden anlamak mümkündür. Aristo güzel kavramını Poetika'da güzelin karakterleri olarak düzenlilik: coordination, bakışım: cymetrie, ve belginlik:"recision" olarak tanımlar ve güzelin genelde bulunabileceğini savunur (Gültekin ve Tokdil, 2016). Kırgız kültürünün en önemli eserlerinin başında yer alan Manas Destanında güzelliğin ifadesiyle modern dönemdeki güzellik ve güzel görünüm üzerine benzetmelere çokça rastlanır. *Aç maral gibi gösterişi/ Akkula'nın güzeli/Ak tepe gibi büyük idi* (Kulaliyeva, 2022; 58). Kahramanın talebine uygun kızın nitelikleri, SO - [2006, VI: 470-473] başlığı altında ifade edilen kahraman Manas'ın babasına kendine uygun sevgilinin nasıl olması gerektiğini tasvir eder. *... Güzel, akıllı ve mahir olması gerektiğini belirtir.* (Kulaliyeva, 2022; s.110; çev. M. Gümüş). Aynı eser içinde Manas'ın ölüm döşeğindeki vasiyeti bölümünde *"Köbüş ile Abıke / Şu millete baş olun/ Hor görmeyin halkımı/ Güzelliği göl gibi/ Talas'ı yok etmeyin!"* derken Talas şehrinin güzelliğini göl gibi güzel benzetmesi ile dile getirir.

İnsanlar, güzellik anlayışını ve güzel görünüm konusundaki düşüncelerini yalnızca insana mahsus olarak değil, yaşadığı çevredeki soyut ve somut varlık ve nesnelere için de kullanılırken diğer yandan da karakter, tutum, davranış, beceri ve eylemlerin de güzelliğini ifade etme isteğini de dile getirir. Bu düşünceleri dile getirirken etkileyici ve ikna edici konuşma sanatı olan belagat ve retorikten de yararlanma yoluna gider.

"Sözlükte "güzellik" anlamına gelen cemâl kelimesi, sanat felsefesi terimi olarak genellikle eşya ve olgularda varlığı hissedilen ve insan ruhunda beğenme, hoşlanma, zevk alma gibi olumlu duygular ve yargılar doğuran nitelikleri ifade eder. (Ayvazoğlu, 2000; cilt, 22., s.146-148). Kırgızcada da "camal" kelimesi edebî dilde ve günlük konuşma dilinde Türkçedeki anlamıyla benzer nitelikte kullanılmaktadır. Bayzakov'un yazdığı Kırgız toplumu tarafından çok beğenilen "Kırgız Ceri" adlı şarkıda geçen *"Жарык нур жер жамалын өпкөн кезде/ Mihr-i nûr yer cemâlin öptüğünde"* dizesinde de yeryüzünün güzelliğinin öpülecek düzeyde beğenilmesi, hoşluğu dile getirilmektedir. Kırgız kültürünü birçok yönleriyle eserlerine yansıtan Kırgız sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerinde olduğu gibi ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un eserlerinin çoğunda kadın, anne, çocuk, hayvan ve tabiat güzelliğine dair algısal ve somut tasvirleri dikkati çeker.

Yöntem

Konuyla ilgili kaynak taraması yapılarak konuyu içerik bakımından yeterli derecede temsil edebilecek sözlük tespit edildi. Sonra eserden çalışmanın kavram alanıyla ilgili deyimler fişleme yoluyla toplandı. Toplanan deyimler, içerik analizi yöntemiyle konularına göre tasnif edildi. Deyim anlamları betimleme yöntemiyle açıklandı, daha geniş açıklama gerektiren durumlarda yorumlama yöntemine başvuruldu.

Evren ve Örneklem

Kırgızca deyimler üzerine Kırgızca olarak çok sayıda bilimsel yazılar (Şükürov, 1956; Osmonova, 2007; Egemberdiev, 2009, 2016) ve ders kitapları (Saparbaev, 1997; Mukambaev, 1998; Mamitov, 1999) yayınlanmıştır; sözlükler (KTFS, 1980; Abduldaev ve Seydakmatov, 1990; KTFS, 2001, 2015; Osmonkulov ve Akunova, 2007; Boobekova, 2013; Musaeva, 2016) hazırlanmıştır. Bilimsel yazılar genel olarak deyim yapıları, gramer özellikleri üzerine konuları işlerken, sözlüklerde daha çok Kırgızca deyimler alfabetik sıraya göre dizilerek yanlarında açıklamaları verilmiştir. Deyimler konu özelliklerine göre ilk olarak A. Osmonkulov ve A. Akunova

(2007) tarafından üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanmış sözlükte incelenmiştir. Ancak bu eser, genel olarak beş konuyla ilgili (insanın olumlu ve olumsuz karakter özelliklerini yansıtan deyimler, içinde organ adları bulunduran deyimler, içinde hayvan adları bulunan deyimler, içinde sayı adları bulunan deyimler, alkış ve kargış niteliğindeki deyimler) Kırgızcada kullanılan 1200 deyim içermeyle sınırlandırılmıştır. Deyimleri konusuna göre analiz eden diğer bir eser ise, Kırgızca ve Türkiye Türkçesindeki insan davranışıyla ilgili deyimleri karşılıklı olarak alfabetik sıraya göre ele alan K. Boobekova (2013) tarafından hazırlanmış *Cürüş-turuşka baylanıştuu kırgızça-türkçö frazeologizmder / İnsan Davranışıyla İlgili Türkçe-Kırgızca Deyimler* adlı sözlük eseridir.

Türkiye Türkçesi olarak Kırgızca deyimleri konu edinen çalışmalara Ahmet Güngör (2018) ile E.Arıkoğlu, C.Alimova, R.Askarova, B.K. Selçuk, D. Eşkenov (2023) tarafından hazırlanmış olan sözlükleri; Mayrambek Orozobaev (2013), Nurdin Useev (2014), Erdal Aydoğmuş (2019, 2020) tarafından yayımlanmış olan makale ve diğer eserleri eklemek mümkündür.

Kaynak taramaları sonucunda, Kırgızca deyimlerde geçen güzellik ve güzel görünüm kavramını doğrudan veya dolaylı olarak incelemiş olan herhangi bir eser olmadığı kanısına varıldı. Bu nedenle konuyu incelemeye karar verildikten sonra deyim örneklerini toplamak için C. Osmonova, K. Konkobaev, Ş. Caparov tarafından hazırlanmış *Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü* (KTFS, 2001) adlı esere başvuruldu.

C. Osmonova, K. Konkobayev, Ş. Caparov tarafından hazırlanmış olan bu sözlük (KTFS, 2001), Kırgızca deyim sözlüklerinden en çok deyim örneği bulunduran, evren ve örneklem yönünden kapsamlı eser niteliği taşımasıyla başka eserlerden farklı olmaktadır. Sözlük, aslında 1980 yılında yayınlanmış olan *Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü* (KTFS, 1980) eserinin düzeltilmiş ve tamamlanmış ikinci baskısıdır. Aynı sözlük 2015 yılında üçüncü kez basılmıştır. Üç baskı arasından 2001 baskısı deyim örnek sayısı ve kapsamlılığı bakımından zenginlik göstermektedir. 1980 baskısı 4.000'den fazla, 2001 baskısı 7980, 2015 baskısı 6774 madde başı deyimlerden oluşmaktadır. Bunlardan 2001 ve 2015 baskıları içerik bakımından birebir aynı olsa bile 2001 baskısında yer alan çok sayıda deyim madde başının 2015 baskısına girmediği, bu nedenle sayı bakımından azalma olduğu görülmektedir.

Bulgular

Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü (KTFS, 2001) eserinde yer alan 7980 madde başı deyim (bu sayı, asıl deyimler ve asıl deyimlerin içinde bazı kelimelerin değişik söylenmesiyle ortaya çıkan deyim varyantlarının toplamı) fişleme yoluyla güzellik ve güzel görünüm kavramı üzerinde incelenerek derlenmiş, derleme sonucunda konuyla ilgili Kırgızcada 110 deyim madde başının (genel deyim sayısının % 1.37'si) bulunduğu tespit edilmiştir. Deyimleri alfabetik olarak Türkiye Türkçesine birebir çevirileri (tırnak içerisinde) ve anlam açıklamaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Ak söök 'Beyaz kemik'. Çok nazik, narin, dış görünüşü temiz kız için kullanılır.

Ak cuumal 'Beyaz tenli'. Beyaz tenin üstünlüğünü yansıtan bir deyimdir.

Al monçoktoy 'Al boncuk gibi' Anne babanın gözüyle çocuğun güzel görünmesini anlatır.

Alda nemedey (*Alda neme* deyim Karasaev'e göre, "Allah, ne!" gibi kelimelerden ortaya çıktığı düşünülür (Karasaev, 1996: 72). Deyim aracılığıyla güzelliği söz konusu olan öznenin her yönüyle güzel, kudretli ve sevimli olduğunu anlayabiliriz. Deyimin *alda emnedey* gibi başka bir kullanım varyantı da bulunmaktadır.

Arık çiray 'Zayıf yüz'. Zayıf, güzel görünen insana karşı kullanılan bir deyimdir.

Ay camalduu 'Ay çehreli'. Kadın yüzünü Ay'ın biçimine benzeterek güzellik algısı oluşturan bir deyimdir. *Ay cüzdüü* 'ay yüzlü', *ay çirayluu* 'ay çehreli' biçimleri de kullanılır.

Ay dese - arki cok, kün dese - körkü cok 'Ay dersin arılığı yok, güneş dersin güzelliği yok'. Daha çok masal, efsane vb. folklor metinlerinde rastlanan bu deyim, herhangi bir kadının Ay ve Güneş'ten daha güzel görünüm sergilemesiyle dünyadaki en güzel kadın olmasını ifade eder.

Deyimin *Ay dese – ay, kün dese – kün* ‘Ay dersen ay, güneş dersen güneş’ şeklinde kullanımı da mevcuttur.

Ayday suluu ‘Ay gibi güzel’. Deyim kadın güzelliğini Ay ile benzetme yapan bir deyimdir.

Bakanday azamat ‘Direk gibi delikanlı’. Uzun ve cüsseli beden yapısı, erkeğin fizyolojik yönden erkek özelliklerinin baskın olduğuna işaret eder.

Bay sakal ‘Zengin sakal’. Yaşlı erkeğin gür sakallı olmasını onun toplumdaki yerinin saygın, fiziksel olarak güçlü, güzel görünmesiyle ilişkilendiren bir deyimdir.

Beşenesi carık ‘Alın nurlu’. İnsanın açık huylu, gülyüzlü, güzel görünmesini yüzündeki nur, tebessümle ilişkilendiren bir deyimdir.

Betine kızıl cügürüü ‘Yüzüne kırmızı koşmak’. İnsanın yüzünde “kızıl” (kan) dolaşımının bol olması onun sağlıklı olup güzel görünmesini sağlar. Deyimin *betine kan cügürüü* ‘yüzünde kan koşmak (dolaşmak)’, *öñünö kızıl cügürüü* ‘yüzünde kırmızı koşmak (dolaşmak)’, *öñünö kızıl çurkoo* ‘yüzünde kırmızı hızlı koşmak (dolaşmak)’ şeklinde varyantları bulunmaktadır.

Betinen kanı tamgan ‘Yüzünden kanı damlayan’. Çok kırmızı, dolgun, sağlıklı görünen güzel yüzü betimler. Deyimin *eki betinen kanı tamgan* ‘iki yüzünden kanı damlayan’ şeklinde varyantı vardır.

Biri kün, biri ay ‘Biri güneş, biri ay’. Daha çok masal metinlerinde geçen bu deyim, birbirine güzellik yönünden uyumlu olan çiftler, arkadaşlar için kullanılır.

Boto köz ‘Potuk / Deve yavrusu gözlü’. Kadın gözünün güzelliğini deve yavrusununkine benzeten bir deyimdir.

Bukta bakay ‘Sağlam aşık’. Folklor türü eserlerde karşımıza çıkan bu deyim; gösterişli, duruşu güzel at için kullanılır. *Bukta* kelimesi, Kırgızcaya İran dillerinden geçmiş olup ‘sağlam, pek’ anlamına gelmektedir (Karasaev, 1996: 204). *Bakay* ise, bu deyim bağlamında “at tırnağı altındaki kemik, aşık” anlamına gelmektedir (Yudahin, 1985: 100).

Burañ bel ‘Gencecik bel’. Ergenlik çağından evlenme yaşına gelen kadın bireyinin bel kısmını güzel olarak gösteren bir deyimdir.

Buuday cüzdüü ‘Buğday yüzlü’. Ten rengi olarak buğday sarısında olan kişilerin güzel olduğunu anlatır. Deyimin *buuday öñdüü* ‘buğday renkli’ gibi başka bir varyantı da bulunmaktadır.

Buura san ‘Buğra uyluklu’. Uylukların buğraninkine benzer iri yarı olması, bir erkeğin çok güçlü olmasını simgeler.

Cal-kuyruğu tögülgön ‘Yele kuyruğu dökülen’. Atın yele ve kuyruk kısmındaki tüy oranının gür olması atın güzel olarak algılanmasını sağlar.

Cata karın ‘Yatacağı yere kadar karın’. Çok semiz, güzel görünen hayvanı ifade eder.

Cer soorusu ‘Yer sağrısı’. Hayvancılık, çiftçilik yapmaya en uygun, görünüşüyle görkemli yeri betimlerken kullanılır.

Cez kanat ‘Bakır kanatlı’. Başka atlardan ayak kısmının uzun olması ve hızlı koşmasıyla güzel görünen atı tarif ederken kullanılır.

Cıldızı carık ‘Yıldızı parlak’. Sevimliliği, güzelliğiyle kendine çeken insanı betimlerken kullanılır. Diğer kullanımları: *cıldızı artık* ‘yıldızı fazla’, *cıldızı cangan* ‘yıldızı parlayan’.)

Cıldızı ısıq ‘Yıldızı sıcak’. Sempatik, güzel görünümü olan insanı ifade eder. Diğer kullanım varyantı: *cıldızı cıluu* ‘yıldızı ılık’.

Conu bar ‘Sırtı olan’. Hayvanın semiz olmasını belirtir.

Cüzü carık ‘Yüzü parlak’. Açık ve parlak tenli olan yüzün güzel olduğunu anlatan bir deyimdir.

Çap caak ‘Zayıf yanak(lı)’. İnce görünümlü, zayıf yanağı olan kişinin güzelliğini tarif ederken kullanılır.

Çıtırıp turgan kezi 'Çıtırdadığı an'. Bir şeyin tam kıvamında güzel, dolu dolu tam bir güzellik sergilediğini anlatan bir deyimdir.

Çöyçök aluu 'Çanak almak'. Etenmiş atın güzel görünmesini belirtir.

Etine kelüü 'Etine gelmek'. Zayıflamış olan bir hayvanın tekrar semirerek güzel görünmeye başlamasını anlatır. *Tap etine kelüü* 'tam etine gelmek' şeklinde başka bir kullanımı da bulunmaktadır.

Ilayday semiz 'Çamur gibi semiz'. Hayvanın aşırı derecede semiz olmasının güzel olması ve kesmek için uygun olduğunu anlatan bir deyimdir.

Iymanı ısıık 'İmanı sıcak'. Görünüşü ve davranışlarıyla insana sıcak, olumlu algılanan insana karşı kullanılır.

Kabağı açık 'Kapağı açık'. Yüzünde neşesi olan, suratı asık olmayan insanın güzel görünmesine vurgu yapan bir deyimdir. Deyimin *kabağı carık* 'kapağı parlak', *mañdayı carık* 'alını parlak', *mañdayı açık* 'alını açık', *köñülü açık* 'gönlü açık', *kabak-kaşı açık* 'kapak kaşı açık' gibi kullanımları da mevcuttur.

Kabağı açılıu 'kapağı açılmak'. Birinin yüzündeki somurtkanlık, asık suratlılık görünümü dağılarak yüzünün neşeli, güzel görünmeye başlamasını ifade ederken kullanılır. *Kabağı cazılıu* 'kapağı serilmek (iyileşmek)' gibi başka bir kullanım varyantı var.

Karap ele turganday 'Sadece bakıp duracakmış gibi'. "Güzel görünen, çok yakışıklı bir şeyin güzelliğine bakmaya doyum olmaz" şeklinde bir deyimdir.

Kıpça bel 'İnce bel'. Kadının dış görünüşünde bel güzelliğini anlatırken kullanılır.

Kızdın balasınday 'Kızın çocuğu gibi'. Bir dede veya nine için kızından doğan çocukların çok nazik, sevimli ve güzel görüldüğünü konu edinen deyimdir.

Kızılı kızıl, ağı ak 'Alı al, akı ak'. Kadın yüzünün al olması gereken yerlerinde al, beyaz olması gereken yerlerde beyaz olmasıyla güzel görünmesini anlatan bir deyimdir.

Kirse çıkııs 'Girince çıkıl(a)mayacak'. İnsanın çok ilgi duyacağı, güzel, temiz, görkemli evi betimlerken kullanılır.

Köz aldınan ketirböö 'Göz önünden uzaklaştırmamak'. Güzel bir şeyi insan göz önünden uzaklaştıramaz, sürekli onu hatırlar. Deyimin *köz kırınan ketpöö* 'göz ucundan gitmemek' gibi başka bir kullanımı mevcuttur.

Köz artuu 'Gözünü (birisinin üzerine) yüklemek'. Güzel görünen bir şeye imrenmekten dolayı o şeyi almak, elde etmek için tüm gücüyle gayret etmeyi, açgözlülük etmeyi ifade eden olumsuz çağrışımı olan bir deyimdir.

Köz coosun aluu 'Göz yağını almak / akıtmak'. Güzel görünen şeye insan sürekli olarak bakar, göz nuru gider, ondan gözünü alamaz. Deyimin başka kullanım varyantları: *köz coosun tartuu* 'göz yağını çekmek', *köz coosun tüşürüü* 'göz yağını düşürmek', *köz coosun kıçıştırıuu* 'göz yağını kaşındırmak'.

Köz kaykuu 'Göz yüzmek'. Yayla, tarla vb. uçsuz bucaksız, güzel görünen mekân güzelliğini anlatırken kullanılan bir deyimdir. Burada *yüzmek* fiilinin kullanımı, *göz*'ün *gemi* misali göl veya deniz gibi büyük su alanında yüzmesine benzeten bir metaforla ilgilidir.

Köz kızartuu 'Göz kızartmak'. Güzel görünen şeye insanın aşırı derecede ilgi duyduğunu, imrendiğini, onu elde etmek için gözlerinin kızardığını anlatan bir deyimdir.

Köz kumarın kandıruu 'Göz hazzını gidermek'. Göz, genellikle güzel şeyleri görmeyi arzu eder. Eğer insan o güzel şeyi hayatında gördüyse gördüğünden çok memnun kalır. Deyim, bu tür durumu anlatırken kullanılır.

Köz taygılıu 'Göz kaymak'. Karşıdaki kişinin veya nesnenin çok fazla güzel, hoş görünmesinden dolayı bakmak isteyen *göz*'ün (insanın) o güzelliğe dayanamayıp başka yöne

doğru "kaydığını" ifade eden bir deyimdir. Deyimin başka bir kullanım varyantı *köz tayuu* 'göz kaymak' şeklindedir.

Köz tiyüü 'Göz değmek'. Çok güzel görünüşü olan insana veya hayvana başka birinin yoğun ilgi duyarak bakması sonucunda bakan kişinin bakılana karşı bir kötülüğünün, zararını geçmesi düşünülen bir inanç türü, nazar değmek.

Köz uyaluu 'Göz kamaşmak'. Karşıdaki kişi veya nesnenin çok fazla güzel olması nedeniyle *göz*'ün bakma kabiliyetini aşarak "kamaştığını" anımsatan bir deyimdir.

Közdü kıştıruu 'Gözü kaşındırmak'. Güzelliği ile kişiyi tekrar tekrar bakmaya zorlayan, "gözü kaşındıran" durumlar için kullanılır.

Közgö tolumduu 'Göze dolgun'. Bir şeyin göze dolması, göz hazzını gidermesi, gözü doyurması o şeyin güzelliğiyle ilişkilidir.

Közü kıcışuu 'Gözü kaşınmak'. Bir kişinin, nesnenin güzelliğine çok ilgi duymayı anlatan deyimdir.

Közü kızaruu 'gözü kızarmak'. "Çok güzel görünümü olan bir şeye aşırı derecede ilgi duyma" anlamındadır. Deyimin *közü küyüü* 'gözü yanmak' şeklinde başka bir varyantı vardır.

Közü ötüü 'gözü geçmek'. Güzel bir şeye aşırı derece bakakalmayı anlatan bir deyimdir.

Közü toyboo 'Gözü doymamak'. "Bir şeyin güzel olmasını tam olarak kavrayamayıp tekrar tekrar o güzel şeye bakmaya, ondan yararlanmaya çalışarak açgözlülük yapmak" anlamını verir.

Közü toyuu 'Gözü doymak'. "Bir şeyin güzel olmasından, tam olmasından memnun kalmak" anlamında kullanılır.

Közü tüşüü 'Gözü düşmek'. 1. Güzel bir şeye çok fazla ilgi duymak, onu elde etme isteği uyanmak; 2. Birisini sevmeye başlamak. Deyimin *köñülü tüşüü* 'gönlü düşmek' şeklinde varyantı da kullanılır.

Közün toyguzuu 'gözünü doyurmak'. Bir nesnenin, mekânın güzel görünmesiyle bakan kişiyi çok memnun bıraktığını ifade eden bir deyimdir.

Közünün kıçuusu kanuu 'Gözünün arzusu giderilmek'. Güzel bir şeyi görmekten çok memnun kalmayı anlatan bir deyimdir.

Kuba cülün 'Beyazımsı omuriliği'. Omuriliği üzerinden beyaz tenli kimseleri güzel olarak gösteren bir deyimdir.

Kumar köz 'Arzulu göz'. İnce bakışlarıyla karşıdaki kişiyi kendine çeken çok güzel gözleri olan kadın için kullanılır.

Kumurska bel 'Karınca bel'. Kadın güzelliğinde ince belin güzel olmasına vurgu yapan bir deyimdir.

Orton koldoy 'Orta parmak gibi'. Elinden her tür iş gelen, başkalarından boyu posu ile özel, güzel görünen kişiye karşı kullanılır.

Ottuu köz 'Ateşli göz'. Bakışları keskin, karşıdaki kişiyi etkileyebilen gözler için kullanılır.

Otu betine çıguu 'Ateşi yüzüne çıkmak'. Alev gibi al renge bürünerek karşıdaki kişiye bir sıcaklık duygusu ileten, güzel görünüm durumunu aktarmak için kullanılır.

Oymok ooz 'Yüksük ağız(lı)'. Ağızı yüksük gibi küçücük, yuvarlak biçimde olan sevimli, güzel görünen küçük kızları betimler.

Öñünö kirüü 'Rengine girmek'. Görünüş olarak eskisinden daha iyi, güzel görünmeye başladığını ifade etmek için söylenir. Deyimin *öñünö çıguu* 'rengine çıkmak' gibi başka bir kullanım şekli de mevcuttur.

Sagızgan kubalap ketçüdöy 'Saksağan kovalarmışçasına'. "Kırmızı renk ağırlık basmak üzere çok çeşit rengi bir arada bulunduran güzel" bir varlığı, nesneyi anlatırken kullanılır.

Sımgı tartkanday ‘Tele çekmiş gibi’. Duruş olarak çok emin bir şekilde düz ve dik duran, güzel görünen kişiyi betimleyen bir deyimdir.

Söögü agaruu ‘Kemiği açarmak’. Hayvanın semirerek güzel görünmeye başladığı süreci anlatmak için kullanılır.

Söögü taza ‘Kemiği temiz’. Boyu posu, kemik parçaları yerinde, güzel görünen kişiyi belirtir. Deyimin ustukamı *taza* ‘kemik parçası temiz’ gibi başka bir eş anlamlısı da bulunmaktadır.

Süyrüsünö süt toluu, iyrisine et toluu ‘Sivri olanına süt dolmak, eğri olanına et dolmak’. Hayvanın öncekisine göre semirmeye, kuvvetli olup daha güzel görünmeye başladığını anlatır.

Teke coomart. Çok iyi koşan, iri yarı güzel atı betimleyen bir deyimdir. *Teke coomart*’ın kökeni ile ilgili olarak Karasayev’den aşağıdaki gibi bilgi edinmekteyiz (Karasayev, 1996: 715): “*Teke coomart*, Türkmen halkının Teke ve Yomud boylarının adıdır. Kırgızcaya *Yomud* kelimesi *coomart* şeklinde geçmiştir.” Burada *yomud* kelimesinde Kırgızcaya geçerken *coomart* ‘cömert, eli açık’ kelimesiyle bir analogi bağ kurulduğunu görmekteyiz. Bunun dışında deyim üzerinden eski yüzyıllarda Kırgız ve Türkmen halkları arasında bir kültürel ilişkinin olduğu ve Türkmen ahal teke atlarının tıpkı bugünkü gibi eski çağlarda da güzelliği ve koşu atı olarak kullanıldığını anlamak mümkündür.

Telegeyi tegiz ‘Alemi düz’. Bütün yönüyle güzel, hiçbir eksiği gediği olmayan kişiyi anlatırken kullanılır. *Telegeyi teñ* ‘Alemi denk’ şeklinde başka bir kullanımı vardır.

Tüsü iygi ‘Teni iyi’. İnsanın dış görünüşünün güzel, karşıdaki kişiyi kendine çekebilecek bir sempatik özelliği olduğunu anlatır. Deyimin dilde *cüzü iygi* ‘yüzü iyi’, bazen de *tüzü iygi* ‘teni iyi’ şeklinde küçük bir fonetik ayrımı olan varyantları da kullanılmaktadır.

Ukuruk moyun ‘Sırık boyun’. Ukuruk, atı yakalamada kullanılan bir sırık türüdür. Bu aletin uzun ve ince olması kadın güzelliğinde boyunun bu aletle kıyaslanarak tarif etmeye temel oluşturmuştur.

Urumdan aşkan ‘Urum’u geçen’. “Her yönüyle güzel, eşsiz benzersiz, değeri çok yüksek (kız)” anlamını taşır.

KTS’de *Urum* kelimesi, Roma, Bizans, Türkiye topraklarının eski adı olarak açıklanmıştır (KTS, 2010: 1260). Bugünkü Kırgızcada daha çok bazı atasözleri ve deyimlerde rastlanan *Urum* kelimesinden biz eski çağlarda Kırgızların Rum ile ilişkisi olduğu ve Rum’a gidip gelenin değeri daha yüksek görülmüş olduğuna (belki de Rum’dan getirilmiş olan malların da değerinin yüksek olduğuna) dair bir kültürel bellek oluştuğunu söyleyebiliriz.

Güzellik ve güzel görünüm kavram alanıyla ilgili deyimler üzerinde içerik analizi yapıldığında deyimlerin aşağıdaki gibi tasniflere ayrılabilceği tespit edilmiştir:

1. *Konusuna göre güzellik ve güzel görünüm*. “Kırgızcadaki deyimler neyin / nelerin güzelliğini somut olarak konu edinir?” sorusundan yola çıkarak 110 deyim örneğinin içerikleri incelendiğinde deyim konuları ve bunların sayı değerleri aşağıdaki gibi olmaktadır: insan güzelliği (72), hayvan güzelliği (12), mekân güzelliği (3), doğadaki herhangi bir şey (bunlara insan, hayvan ve mekân güzelliği de eklenebilir) (23).
2. *Cinsiyetine göre güzellik ve güzel görünüm*. İnsanlar ve diğer canlıların cinsiyetlerine göre deyimleri tasnif ettiğimizde, Kırgızca deyimler cinsiyetine göre sadece insan türüne değindiği ve bunlardan 18’inin kadın güzelliği, 4’ü erkeğin güzel görünümü, 1’inin her iki cins için geçerli olabileceği görülmüştür.
3. *Beden parçalarına göre güzellik ve güzel görünüm*. “Deyimler hangi beden parçalarının güzelliği ve güzel görünümü üzerine kurulmuştur?” sorusuna cevap aradığımızda aşağıdaki gibi beden parçalarının kavram alanı için konu olduğunu görebiliriz: göz (31); yüz (14); kabak ‘gözler üzerindeki alın kısmının çıkıntılı bölümü’ (5); kemik (4); bel (3); alın (2); ağız, aşık (at için), boyun, kanat (at için, mecaz anlamda), karın (hayvan için), kaş, kuyruk (at için), omuriliği, orta parmak, sağrı, sakal, sırt (hayvan için), uyluk, yanak, yele (at için) (1).

4. *Hayvan türüne göre güzellik ve güzel görünüm.* Kırgızcada güzellik ve güzel görünüm kavram alanıyla ilgili 110 deyimden 15'inde hayvan türlerinin izlerini bulabiliriz. Bunlardan 3'ü (deve yavrusu / potuk, karınca, buğra) insan güzelliğini betimlemede benzetme malzemesi olarak kullanılmıştır. Bir deyimde de saksağan'ın güzelliğe karşı algısı anlatılmıştır. 7 deyim, hayvan türünü somut olarak belirtmeden genel olarak hayvanın semiz olması veya semirmeye başlamasının güzel görünümde olmasını işaret etmiştir. Sadece 4 deyimde at'ın güzelliği anlatılmıştır.
5. *Benzetme kaynağına göre güzellik ve güzel görünüm.* Deyimlerde neyin neyle benzetildiği incelendiğinde, Kırgızca deyimlerde güzellik ve güzel görünüm kavramıyla ilgili insan ve doğadaki başka nesnelere arasında benzetmeler kurulduğunu ve daha çok insan güzelliğini anlatırken insanın başka nesnelere benzetilmeye çalışıldığını görebiliriz. İnsan ve nesnelere arasındaki bu benzetmelerin sayısal dağılımları aşağıdaki gibidir: ay (6); yıldız (5); güneş (3); ateş, buğday (2); bakır, boncuk, buğra, çanak (ağaçtan yapılan bir kâse olarak), direk, karınca, orta parmak, potuk gözü (deve yavrusunun gözleri), sırık uzunluğu, yüksük (1).
6. *Metinde kullanım türüne göre güzellik ve güzel görünüm.* Kavram alanıyla ilgili deyimlerin Kırgızca metinlerde kullanımları bakıldığında, genel olarak 104 deyim yerine göre herhangi bir edebi dille yazılan metinde işlek kullanılırken 2 deyim masal metinlerinde hazır dil klişesi olarak geçtiğini görebiliriz. 1 deyim daha çok destan türü folklor metinlerinde rastlarken 3 deyim artık sözlükler veya eski kültürü anlatan bazı kaynaklarda eskicil deyim örnekleri olarak korunduğunu fark edebiliriz.
7. *Güzelliğe algı yönünden baktığımızda Kırgızca deyimlerde üç tür algı unsurunu görmekteyiz: dokunma algısı, bilişsel algı ve görsel algı.* Dokunma algısına beş deyim girerek bunlar karşındaki kişiyi kendine daha çok parlaklık, sıcaklık iletilmesiyle kendine çekmekte, güzel görünmektedir. Bilişsel algıda ise maddenin başka şeylerle değişmeyecek üstün değeri ön plana çıkmaktadır. Görsel algıda ise, nesnenin göz tarafından güzel kabul edilmesi söz konusudur. Kırgızcadaki deyimlerin birçoğu (18 deyim), bu kategoriye girmekte ve Kırgız kültüründe güzellik ve güzel görünüm daha çok gözün görmesi ve hoşlanmasına bağlı olan bir durumdur şeklinde düşünmemize yardımcı olmaktadır.

Yorum ve Açıklamalar

Kadınla ilgili deyimler daha çok kadının yüzü, gözü, beli, boynu gibi beden yapılarını güzellik bakımından odak noktası olarak görürken; erkeğin güzel görünümü boyun uzunluğu, sakal gürlüğü ve uyluk kısmının iri yarı biçimde güçlü görünmesiyle sınırlandırılmıştır.

Sadece Atın özel bir yeri olduğu ve onun deyimlere yansıdığını görebiliriz.

KTFS (2001)'de geçen güzellik ve 'den fişleme yoluyla topladığımız 71 deyim konu içeriği bakımından tasnif ettiğimizde, deyimlerin genel olarak hangi nesneye yönelik kullanılabileceğine göre iki sınıf –insan ve hayvan– ayrımının açık olduğu anlaşıldı. Bu iki ayrımın deyimler üzerinden tasnif bileşenleri aşağıdaki gibidir:

A. İnsan güzelliği ve güzel görünümüyle ilgili deyimler

1. Cinsiyet özelliğine göre kullanılan deyimler.
 - Her iki cinsiyetin güzelliğini anlatan deyimler
 - Kadın güzelliğini anlatan deyimler
 - Erkek güzelliğini anlatan deyimler
2. Algıya dayalı olan güzellik ve güzel görünüm ile ilgili deyimler
 - Dokunma algısında dayalı deyimler
 - Bilişsel algıya dayalı deyimler

- Görsel algıya dayalı deyimler
- 3. Beden güzelliğini odak noktası olarak gösteren deyimler
 - Odak noktası yüz olan deyimler
 - Odak noktası değişik beden parçaları olan deyimler.
 - Odak noktası boy pos olan deyimler.
- 4. İnsan hareketini güzel görünüm olarak gösteren deyimler
- 5. Masal metinlerinde insana dair güzellik anlatımı

B. Hayvan güzelliği ve güzel görünümüyle ilgili deyimler

1. Atı konu edinen deyimler
2. Değişik tür hayvanları konu edinen deyimler.

A. İnsan güzelliği ve güzel görünümüyle ilgili deyimler

Deyimlerde güzellik ve güzel görünüm söz konusu olunca daha çok insan odaklı deyimlerin sayı bakımından çok, içerik yönünden değişik olacağı beklenir. Zira, deyimler çoğunlukla insan hayatının çeşitli yönlerini insan odaklı görerek bunları tekrar insan için dolaylı olarak etkili anlatım olarak kullanılan dil yapılarıdır. İnsan, bütün İslam inancının gereği olarak Allah'ın yarattığı şerefli mahluk olarak kabul edilir ve aynı düşünce Kırgız kültüründe de mevcuttur. Güzellik, fiziksel görünümle ilgili olduğu gibi insanın iç dünyası ve karakteriyle de ilgilidir. Bu durumda güzelliği ahlak kavramıyla bütünleştirmek uygundur. İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan mânevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünü (Çağrı,1989; 1-9) olarak tanımlanmakla insanda olması gereken en büyük güzellik ahlakı düşüncesi ön plandadır. Ancak İslâm literatüründe yaygın olarak kullanılan güzellik anlamındaki "hüsün" Kırgız kültüründe yaygınlaşmamıştır.

A.1. Cinsiyet özelliğine göre kullanılan deyimler.

KTFS'den derlediğimiz deyimleri konu bakımından tasnif ederken çok sayıda deyim hem erkek hem de kadın cinsi için ortak kullanılabilirliği, diğerlerinin ise yalnızca kadın veya erkek olmak üzere tek cinse mahsus kullanılabilirliği tespit edilmiştir.

Her iki cinsiyetin güzelliğini anlatan deyimler. Bu gruptaki deyimler, insanın her iki cinsiyetine ait güzellik ve güzel görünümü konu çerçevesine alan deyimlerden oluşmaktadır.

Al monçoktoy 'Al boncuk gibi.) Genellikle yaşı farketmeden (yaşlı bile olsa) anne babanın gözünden bakınca çocukların güzel, sevimli olarak görüldüğünü ifade eden bir deyim.

Alda nemedey. "Güzel, göze hoş gelen" anlamında bir deyimdir. *Alda neme* kullanımını Karasaev, "Allah, ne!" anlamında olduğunu açıklamıştır (Karasaev, 1996: 72). Deyim aracılığıyla güzelliği söz konusu olan öznenin her yönüyle güzel, kudretli ve sevimli olduğunu anlayabiliriz.

Arık çıray 'Zayıfyüzlü.) Zayıf, ancak güzel görünen her kişi için kullanılabilir.

Beşenesi carık 'Alnı parlak.) Göze hoş görünen, karakter güzelliğiyle kendisine çeken kişiyi belirtir.

Biri kün, biri ay 'Birisi güneş, birisi ay.) Birbirine güzellik yönünden uyumlu olan çiftler, arkadaşlar için kullanılabilir.

Bittin içegisine kan kuygan 'Bitin bağırsağına kan döken.) Çevik ve tetikliğiyle güzel algı bırakan her kişi olabilir.

Buuday cüzdüü 'Buğday yüzlü.) Ten rengi olarak buğday sarısında olan kişilerin güzel olduğunu anlatan bir Kırgız deyimidir.

Cıldızı carık 'Yıldızı parlak.) Sevimli, güzelliği ve cana yakınlığı ile kendisine çeken gizemli bir gücü olan her insandır. Deyimin *cıldızı artık 'yıldızı fazla'* şeklindeki kullanımı da bulunmaktadır.

Cıldızı ısıık 'Yıldızı sıcak.) Sempatik ve sıcak görünümü yönünden kendisine çeken insanları anlatır.

Cünü tirüü 'Omuriliği diri.) Hareketleriyle diri, canlı olan herkeştir.

Çap caak 'Zayıf yanaklı.) Yanakların zayıf olmasına karşın, zayıf ama iyi görünen insanı anlatan bir deyimdir.

Eti tirüü 'Eti diri.) Hareketleriyle çevik, tetik olup karşıdaki kişiye olumlu izlenim bırakan kişiyi anlatır.

İymanı ısıık 'İmanı sıcak.) Görünüşü ve davranışlarıyla insana sıcak, olumlu algılanan herkes için kullanılabilir.

Kabagı açık 'Alnı açık.) İnsan davranışlarında asık suratı olmayan, açık karakterli kişilerin güzel olmasına vurgu yapan bir deyimdir. Yerine göre bazı metinlerde *kabagı carık, mañdayı carık, mañdayı açık, kabak-kaşı açık* şeklindeki alternatif kullanımları vardır.

Kızdın balasınday 'Kızın çocuğu gibi.) Bir dede veya nine için kızından doğan çocukların çok nazik, sevimli ve güzel görüldüğünü konu edinen deyimdir.

Kuba cülün 'Beyazımsı omuriliği.) Omuriliği üzerinden beyaz tenli kimseleri güzel olarak gösteren bir deyimdir.

Orton koldoy 'Orta parmak gibi.) Elinden her tür iş gelen, başkalarından boyu posu ile değişik, güzel görünen kişiye karşı kullanılır.

Ottuu köz 'Ateşli göz.) Bakışlarıyla karşıdaki kişiyi "yakan", güçlü kişileri ifade ederken kullanılır.

Otu betine çıguu 'Ateşi yüzüne çıkmak.) Yüzü kırmızı olup güzel görünen kişiyi anlatır.

Sımgı tartkanday 'Tele çekmişçesine.) Duruşuyla asil, gösterişli olan kişiyi bildirir.

Söögü taza 'Kemiği tam.) Dış görünüşüyle güzel, bedendeki kemik parçaları belirgin olan kişilere yönelik kullanılır.

Telegeyi tegiz 'Dünyası düz.) Bütün yönüyle güzel, hiçbir eksiği gediği olmayan kişiyi anlatırken kullanılır. *Telegey* kelimesi, bugünkü Kırgızcada deyim ve atasözü gibi kültür ağırlık metin yapılarında seyrek kullanılmakla birlikte "evren, dünya" anlamında bir kelimeydi.

Tüsü iygi 'Teni iyi.) Dış görünüş olarak iyi görünen kişinin karakter ve insan davranışları bakımından da iyi olabileceğine vurgu yapan bir deyimdir.

Kadın güzelliğini anlatan deyimler. İnsana bir tür olarak bakılarak iki cinsiyet birbiriyle güzellik yönünden karşılaştırıldığında, dış görünüş olarak kadınların daha güzel olması, insanda psikolojik olarak güzelliğe dair olumlu izlenimler bıraktığı aşikâr bir durumdur. Cennet kadınlarını ve onların güzelliğini ifade eden bir tabir olarak Türkiye Türkçesinde "hûri" denen söz Kırgızcada kadın adı olarak ("KT: Uriya, TT: Hûriye) kullanılmaktadır. Büyüleyen kadın anlamındaki "peri" de özel ad olarak kimi adlara eklenerek veya birleşik ad (Perizat, Gülperi, Ayperi, Nurperi vb.) olarak sıkça yer alır.

Kırgız deyimlerinde kadın güzelliğini konu edinen deyimler aşağıdaki gibidir.

Ay camalduu 'Ay çehreli.) Kadın yüzünü Ay'ın biçimine benzeterek güzel olarak algılayan bir deyimdir. *Ay cüzdüü* 'ay yüzlü', *ay çırayluu* 'ay çehreli' biçimleri de kullanılır.

Ay dese – arki çok, kün dese – körkü çok 'Ay dersen arılığı yok, güneş dersen güzelliği yok.) Bir kadının Ay ve Güneş'ten daha güzel görünüm sergilediğini ifade eden bir deyimdir. Deyimde geçen *arkı* (<*ark*) kelimesi, bugünkü Kırgızca sözlüklerde geçmemekle birlikte kullanım yönünden eskicil unsurlara girmektedir. Biz bu kelimenin Eski Türkçeden beri Türkçenin değişik lehçelerinde kullanılmakta olan *arık* 'arı, temiz' kelimesine 3. şahıs iyelik ekinin eklenmesiyle ikinci hecedeki ünlünün önce daralması, sonra kaybolması yoluyla *arkı* biçiminde kalıplaşmış bir kelime olduğunu düşünmekteyiz. Eski Türkçenin değişik lehçeleri ve dönemlerinde *arığ* / *arıq*

kelimesinin "1. arı, temiz, kirlenmemiş; 2. *mecaz* temiz, asil (insan); 3. *din*. temiz, hakikî; 4. *din*. helâl (yemek için); 5. büsbütün, tamamıyla" anlamlarında kullanıldığını görmek mümkündür (DTS, 1969: 51, 52).

Boto köz 'Potuk / Deve yavrusu gözlü.) Kadın gözünü deve yavrusunkine benzeterek güzel olarak algılamada kullanılır.

Burañ bel 'Genç bel.) Ergenlik çağından evlenme yaşına gelen kadın bireyinin bel kısmını güzel olarak gösteren bir deyimdir.

Cüzü carık 'Yüzü parlak.) Daha çok beyaz tenli, başkalarına nurlu yüzüyle izlenimi olan kadının güzelliğini anlatır.

Kıpça bel 'İnce bel.) İnce bel, kadın güzelliğini belirleyen bir unsurdur.

Kızılı kızıl, ağı ak 'Alı al, akı ak.) Kadın yüzünün al olması gereken yerlerinde al, beyaz olması gereken yerlerde beyaz olmasıyla güzel olduğunu anlatan bir deyimdir.

Kumar köz 'Arzu gözlü.) İnce bakışlarıyla karşıdaki kişiyi kendine çeken çok güzel ve akıllı kadınlara yönelik kullanılır.

Kumurska bel 'Karınca bel.) Kadın belinin inceliğinin güzel olmasına vurgu yapan bir deyimdir.

Sakaday boy sarı altın 'Aşık kemiği kadar boyu sarı altın.) Boyunun kısa olmasına rağmen elinden iş gelen, becerikli kadınlara söylenir.

Ukuruq moyun 'Sırık boyunlu.) Ukuruq, atı yakalamada kullanılan bir sırık türüdür. Kadındaki ince ve uzun boyun, güzelliğin bir sembolüdür.

Urumdan aşkan 'Urum'u geçen.) Kadının, özellikle bir anne baba için kızının başkaları tarafından yaptıkları ve güzelliğiyle hoş karşılanarak, şöhreti uzaklara kadar uzayan, değerli olduğunu anlatan bir deyimdir. *Urum* (Türkiye Türkçesiyle: *Rum*), eskiden Kırgızların yaşadığı bölgeden çok uzakta bulunarak güzel malların getirildiği ve belki de eğitim ve gelişim için gidildiği bir yerdi.

Erkek güzelliği ve güzel görünümünü anlatan deyimler. Kırgızca deyimlerde, özellikle, erkeklerin güzel görünümüyle ilgili birkaç deyim bulunmaktadır. Esasen Türk dünyası kültüründe erkekte güzellik aranmaz ancak bunu cüssesinin heybetinin dikkat çekici, pehlivan yapılı, gürbüz insan olarak görmek arzusunu ifade eden az sayıda söz mevcuttur.

Bakanday azamat 'Direk gibi delikanlı.) Uzun ve cüsseli beden yapısı, erkeğin fizyolojik yönden erkek özelliklerinin baskın olduğuna işaret eder.

Bay sakal 'Zengin sakal.) Yaşı ilerlemiş bir erkek için gür sakallı olmak, onun yaşı ve toplumdaki saygın yerini kesin olarak belirleyen bir unsurdur.

Buura san 'Buğra uyluklu.) Uyluklarının iri yarı olması, bir erkeğin çok güçlü olmasını simgeler.

A.2. Algıya dayalı olan güzellik ve güzel görünüm ile ilgili deyimler

Algı, bizi kuşatan dünyayı, belli aralıklarda çevreden gelen uyaranların duyu organlarımıza yaptığı etkiler yolu ile tanıma ve kavrama demektir. Duyularımız, belli aralığın dışındaki uyaranları algılamaktan bizi alıkoymakta ve dünyada neleri ve ne şekilde algılayacağımızı belirlemektedir (Robinson, 2003: 121). Diğer bir deyişle, algı genel olarak duyu yoluyla alınan bilginin seçilmesi, düzenlenmesi ve yorumlanması süreci olarak nitelendirilir (Porteus, 1996; Bell, 1999). Görüşlerden algının çekirdeğini bilgi oluşturarak duyu aracılığıyla beynimiz tarafından seçilip düzenlenerek yorumlanan bir bütün varlık olduğunu anlamaktayız. Bunu dar anlamda ferden algı oluşturması seviyesinde düşünürsek bireysel algı; birbiriyle anlaşılabilir konuşabilen kişilerin ortaklaşa ortaya koyduğu sistematik bilgi seviyesinde kabul edilerek toplumsal algı meydana gelir. Deyimler ise, daha çok toplumsal algıya dayalı verileri dilsel klişeler yoluyla dışavuran yapılar olarak düşünülebilir.

Elimizde olan Kırgız kültürüne ait deyimlerde geçen güzellik ve güzel görünüm kavramlarına algı yönünden baktığımızda, bunların genel olarak üç tür algıya dayandığını farkedebiliriz: 1. Dokunma algısına dayalı güzellik bildiren deyimler; 2. Bilişsel algıya dayalı güzellik bildiren deyimler; 3. Görsel algıya dayalı güzel görünümün anlatımı.

Dokunma algısına dayalı deyimler, güzellik ve güzel görünüm kavramlarını genel olarak özne ve nesne arasında bir ışık, nur, parlaklık gibi sıcaklığın, enerjinin etkileşimi ve bundan etkilenen kişinin de ışık saçan tarafı güzel olarak algılanması şeklinde kalıplaştırmıştır. Bu kategoriye aşağıdaki gibi deyimleri eklemek mümkündür.

Beşenesi carık ('Alın nurlu.) Deyim, daha çok insana dönük kullanılmakla birlikte söz konusu insanın karakter bakımından açık huylu olup yüzünde bir parlaklık olduğu ve başkalarına da nur saçtığını ifade eder.

Cıldızı carık ('Yıldız nurlu.) Diğer kullanımları: *Cıldızı artık* ('Yıldız fazla.); *Cıldızı cangan* ('Yıldız parlayan.) Bu deyimde geçen *cıldız* 'yıldız' kavramı, genel olarak insan doğasında başkalarını kendine çeken bir sempatik görünüm algısı olmasını simgelemektedir.

Cıldızı ısıık ('Yıldız sıcak.) Diğer kullanımı: *Cıldızı cıluu* ('Yıldız ılık.) Yukarıdaki deyimde olduğu gibi, bu deyimde de *cıldız* 'yıldız', insanın doğasında başkalarını kendisine çekmekle ilgili bir kavramdır. *Yıldız*'ın sıcak olması, onun psikolojik ve bilişsel olarak insan tarafından beğenilmesine neden olur. Öte yandan sıcaklık kavramının ise, bilişsel dilbilim kuramlarında Joseph Grady (1997) tarafından "birincil metafor" başlığı altında sevgi, şefkat, yakınlık gibi duygularla özdeştiği bilinmektedir.

Cüzü carık ('Yüzü nurlu.) Deyimin başka bir kullanım versiyonu: *Cüzü ak*'tır ('Yüzü beyaz.) Bu deyimde de kişide bir "nur"un olması ve başkaları tarafından belirginleşmesi söz konusudur.

İymanı ısıık ('İman sıcak.) *İman* gibi soyut bir kavramı kaynak olarak ele alan bu deyim, karşıdaki kişinin hem görünüş olarak hem de ruhsal boyutta kendi varlığıyla kişiye güzel etki bıraktığını anlatmak için kullanılır.

Bilişsel algıya dayalı deyimler, güzellik ve güzel kavramını nesnenin doğuşsal değeriyle özdeşik, bütünleşik olması şeklinde betimler. Bu kategoride *cok* 'yok' kelimesiyle kurulan *kunda cok* ('pahada yok'), *oyrotto cok* ('Oyrat'ta yok'), *sında cok* ('eleştiriye yok') deyimleri ve *Urumdan aşkan* ('Urum'u geçen') deyimini ele almak mümkündür.

Kunda cok, *oyrotto cok*, *sında cok* deyimlerindeki birebir çevirilerden "pahada yok" tabirini, "paha biçilemez, en büyük değeri de aşan"; "Oyrat'ta yok"u "Oyrat halkından çıkan güzellerin arasında bulunmayan, onlardan daha güzel"; "sında cok"u ise "eleştiriye açığı olmayan, eleştirecek eksik yönü olmayan" şeklinde anlamlandırabiliriz.

Oyrotto cok deyiminde geçen *oyrot* kelimesinin "Kalmuk", "halk" anlamları bulunmaktadır. *Oyrot*; bugünkü Kalmuk halkının eski adıdır. Kırgızlar arasında söylenen eski rivayetlere göre, Oyrot halkının kızları ve atları güzel olurmuş. K. K. Yudahin'in *Kırgızca-Rusça Sözlüğü*'nden ise, kelimenin 'halk' anlamı olduğunu da öğrenebiliriz (Yudahin, 1965: 563).

Urumdan aşkan deyimini ise, "her yönüyle güzel, eşsiz benzersiz, değeri çok yüksek" anlamını taşır. Bugünkü Kırgızcada daha çok bazı atasözleri ve deyimlerinde rastlanan *Urum* kelimesinden biz eski çağlarda Kırgızların Rum ile ilişkisi olduğu ve Rum'a gidip gelenin değeri daha yüksek görüldüğüne (belki de Rum'dan getirilmiş olan malların da değerinin yüksek olduğuna) dair bir kültürel bellek oluştuğunu söyleyebiliriz. KTS'de *Urum* kelimesi, Roma, Bizans, Türkiye topraklarının eski adı olarak açıklanmıştır (KTS, 2010: 1260).

Görsel algıya dayalı deyimler, gözün görme duyusu yoluyla bir nesnenin güzellik, güzel görünümünü anlatmaktadır. Diğer algı türlerinden görsel algıya ait deyimler, görünen şeyin kısa bir an için geçerli olması, güzelliğin doğuştan beri gelen özellik olmasına doğrudan bir işaret ipucunun olmamasıyla farklılaşmaktadır. Kategori içindeki deyimler, daha çok süreç odaklı durumları anlatmak üzere kullanılıp içerik bakımından gözün görmesine, görme isteğini uyandıracak halleri ifade etmektedir.

Algı sürecinde görme duyusu, çevredeki varlıkların uzaklık, derinlik ve şekil algısı ile bu varlıkların büyüklük, boyut, yönleri hakkında bilgi vererek evreni anlama ve yorumlamada etkilidir (Akpınar ve Ersözlü, 2008: 45). Görme duyusu, Cobun'a göre, insanın dış çevreyi öğrenme yollarında beş duyunun aşağıdaki gibi etkisi vardır: görme %83, işitme %11, koklama %3.5, dokunma %1.5, tat alma %1 (Ergin, 1998: 66).

Aslında evrende bulunan nesnelere birbirlerinden ayırt ederek bunların arasından bazılarını "güzel" derecesine göre nitelendirmemizi sağlayan unsur, görme duyumuz aracılığıyla beynimizde güzellik kavrayışımıza dair ölçüler bütünüdür. Türkçedeki *güzel* kelimesinin kökeni de güzelliğin *göz* ile ilişkili olduğuna işaret eder. Çağatayca ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden itibaren ortaya çıkmaya başlayan bu kelimeyi E.V.Sevortyan ve yazar arkadaşları, **göz*- şeklindeki fiilden türediğini belirtirler; ancak eski metinlerde rastlanmayan bu fiilin hangi anlama, kavrama denk gelebileceği üzerinde durmazlar. Bunun yanı sıra, fiilin bundan daha eski şekillerinin **kös*- ~ **gös*- olabileceğini düşünerek kelime sonundaki *s* sesinin iki ünlü arasında *z* sesine dönüşmüş olduğunu farz ederler. Aynı noktada, A.M.O.Räsänen tarafından kelimenin kökenini *köz* ~ *göz* 'göz' kelimesiyle ilişkilendirmesi; A.Zajaczkowski tarafından ise, ise *kör*- 'gör-' / *köz* (*göz*) 'göz' kelimesine fiil yapım eki olan *-a* ve isim yapım eki olan *-l* eklerinin birleşmesinden ortaya çıkması üzerine görüşünü paylaşırlar (Sevortyan, 1980: 63-64). Biz de *güzel* kelimesinin eski kökünün homojen bir **kör*- şekline dayandığı ve zamanla *r > z* (rotasizm-zetasizm) olayına göre *köz* / *göz* şeklinin ikincil derecede oluşarak isim olarak kullanılmış olması ve buna isimden fiil yapan *-e* ve fiilden isim yapan *-l* ekinin getirilmesiyle oluşan bir kelime olarak düşünmekteyiz.

Genel olarak bakıldığında, Türk kültürel arketip algısında güzellik kavramının ontolojisi "gözle kavranan şey" ile bağlı olduğu aşikardır. Bunu güzellik ve güzel görünüm ile ilgili Kırgızca deyimlerdeki güzellik olgusunun anlatımında kullanılan *bakmak*, *görmek* kelimelerinin sözcüksel sıklığından da açık görmekteyiz. KTFS'de (2015) bununla ilgili olarak aşağıdaki deyimler geçmektedir.

Karap ele turganday 'Sadece bakaduracakmış gibi.) "Güzel görünen, çok yakışıklı bir şeyin güzelliğini bakmaya doyum olmaz" şeklinde bir deyimdir.

Köz aldınan ketirböö 'Göz önünden uzaklaştırmamak.) Güzel bir şeyi sürekli hatırlayarak unutamamak eylemini anlatan bir deyimdir.

Köz artuu 'Gözünü (birisinin üzerine) yüklemek). Bir şeye imrenmekten dolayı o şeyi almak, elde etmek için tüm gücüyle gayret etmeyi, açgözlülük etmeyi anımsatan olumsuz çağrışım yapan bir deyimdir.

Köz coosun aluu 'Göz yağını almak / akıtmak.) Güzelliğiyle birisini kendisine çok çekmek, çok güzel görünmek için kullanılır. Deyimde geçen *coo* kelimesi çağdaş Kırgızcada 'yağ' anlamında kullanılmamakta; ancak kelimenin Eski Türkçedeki *yağ* 'yağ' kelimesi ile ilişkili olduğu malumdur.

Köz kaykuu 'Göz yüzmek.) Yayla, tarla vb. uçsuz bucaksız, güzel görünen mekân güzelliğini anlatırken kullanılan bir deyimdir. Burada *yüzmek* fiilinin kullanımı, *göz*'ün *gemi* misali göl veya deniz gibi büyük su alanında yüzmesine benzeten bir metafora bağlıdır.

Köz kızartuu 'Göz kızartmak.) Güzel görünen şeye insanın çok ilgi duyduğunu, imrendiğini anlatan bir deyimdir.

Köz kumarın kandıruu 'Göz arzusunu / hazzını gidermek.) Göz, genellikle güzel şeyleri görmeyi arzu eder. Eğer insan o güzel şeyi hayatında gördüyse gördüğünden çok memnun kalır. Deyim, bu tür durumu anlatırken kullanılır.

Köz taygıluu 'Göz kaymak.) Karşıdaki kişinin veya nesnenin çok fazla güzel, hoş görünmesinden dolayı bakmak isteyen *göz*'ün o güzelliğe dayanamayıp başka yöne doğru "kaydığını" ifade eden bir deyimdir.

Köz uyaluu 'Göz kamaşmak.) Karşıdaki kişi veya nesnenin çok fazla güzel olması nedeniyle *göz*'ün bakma kabiliyetini "aştığı" ve "kamaştığını" anımsatan bir deyimdir.

Közdü kıcıştırıuu ‘Gözü kaşındırmak / giciştirmek (Türkiye ağızlarında)). Güzelliği ile kişiyi tekrar tekrar bakmaya zorlayan durumlarda kullanılır.

Közgö tolumduu ‘Göze dolgun.) Deyim, göz’ü “dolduran” güzelliği anlatmak için kullanılır.

Közü kıcışuu ‘Gözü kaşınmak / gicişmek (Türkiye ağızlarında)). Bir kişinin, nesnenin güzelliğine çok ilgi duymak anlamındadır.

Közü toyboo ‘Gözü doymamak.) “Bir şeyin güzel olmasını tam olarak kavrayamayıp tekrar tekrar o güzel şeye bakmaya, ondan yararlanmaya çalışarak açgözlülük yapmak” anlamını verir.

Közü toyuu ‘Gözü doymak.) “Bir şeyin güzel olmasından, tam olmasından memnun kalmak” anlamında kullanılır.

Közü tüşüü ‘Gözü düşmek.) 1. Güzel bir şeye çok fazla ilgi duymak, onu elde etme isteği uyanmak; 2. Birisini sevmeye başlamak.

Közünün kıcısuu kanuu ‘Gözünün arzusu giderilmek.) Güzel bir şeyi görmesine çok memnun kalmak için kullanılan bir deyimdir.

Görsel algı bağlamında derlediğimiz güzellik ve güzel görünüm ile ilgili deyimlere *göz* ve *görmek* eylemini yansıtan sözcükler bulduran deyimler dışında, yine güzel görünmek konu bağlamı ile ilgili ancak *göz* ve *görmek* kelimeleri doğrudan kullanılmayan bir iki deymi de örnek olarak vermek mümkündür.

Çıtırıp turgan kezi ‘Çıtırdadığı an.) Bir şeyin tam kıvamında güzel, dolu dolu tam bir güzellik sergilediğini anlatan bir deyimdir.

Sağızgan kubalap ketçüdüy ‘Saksağan kovalarmışçasına.) “Kırmızı renk ağırlık basmak üzere çok çeşit rengi bir arada bulduran güzel” bir varlığı, durumu anlatırken kullanılır.

A.3. Beden güzelliğini odak noktası olarak gösteren deyimler

Kırgızca deyimler anlamsal içerik yönünden bakıldığında, bedenün güzellik ve güzel görünümü ifade etmek için deyimlerde konu odağı olduğunu görebiliriz. Bunları kendi içinde aşağıdaki gibi tasnif edebiliriz: 1. odak noktası yüz olan deyimler; 2. odak noktası değişik beden parçaları olan deyimler; 3. odak noktası boy pos olan deyimler.

Odak noktası yüz olan deyimler. İnsanın güzel olması, genellikle yüz görünümü ile ilgili bir durumdur. Araştırmacılar, insanlarda yüz algılamının başka nesnelere göre oldukça hızlı gerçekleştiğini öne sürerler (Tottenham vd., 2006). Kırgız deyimlerine baktığımızda yüze ait ten rengi, sağlıklı görünmesi, çekici olup olmamasına göre karşıdaki kişi güzel algılanabilmektedir.

Ak cuumal ‘Beyaz tenli.); *buuday cüzdüü* ‘Buğday yüzlü.); *Kuba cülün* ‘Beyazımsı omurilik.) şeklindeki deyimler insan yüzünün beyaz tenli ve güzel görünümüyle ilgili bilgiyi aktarır.

Ayday suluu ‘Ay gibi güzel.) Deyim kadın güzelliğini anlatmakla birlikte içindeki kelimelerden belli olduğu üzere, Ay güzellik belirleyici unsuru olarak kullanılır. Buna göre de Ay gibi beyaz tenli, nurlu ve ince ancak yuvarlak biçimde olan yüzler güzel görünmektedir.

Cüzü carık ‘Yüzü nurlu.) Açık ve parlak tenli olan yüzün güzel olduğunu anlatan bir deyimdir.

Kızılı kızıl, ağı ak ‘Alı al, akı ak.) Deyim aracılığıyla insan yüzündeki ten alanlarının yerine göre gereken renkte olması gerektiğini anlamaktayız; tamamıyla tek ten renginde olan (örneğin, al, beyaz, esmer vs.) yüzler tam olarak güzellik algısına uymamaktadır.

Tüsü iygi ‘Teni iyi.) Bu deyim, genel olarak insan yüzünün ten ve görünüm bakımından iyi, karşıdaki kişiyi kendine çekebilecek bir sempatik özelliğin olmasını anlatmaktadır.

Yukarıdaki deyimler genel olarak insan yüzünün doğuştan beri gelen doğal ve Tanrısal güzel olmasını anlatmakla çoğu zaman güzellik ve güzel görünüm için bir sabit duruma denk gelmektedir. Ancak hayatta çeşitli nedenlerden dolayı insan yüzünde bir değişkenlik meydana gelerek güzel görünmeye başladığı durumlarla da sık karşılaşırız. Bu tür durumlar için aşağıdaki deyimler kullanılmaktadır. Bu deyimler, yapısal olarak daha çok fiil mastar şeklinde olup cümlede

zaman özelliğine göre zaman ekleri de alabiliyorlar; semantik bakımdan bir süreç ile ilişkili olduğunu ortaya koyarlar.

Betine kızıl cügürüü 'Yüzünde kırmızı dolaşmak.) Kötü, sağlıksız bir durumdan çıkarak yüzünde kırmızı, al noktaların çoğalmaya başlamasını anlatmak için kullanılır. Kırgızcada deyim *öñünö kızıl cügürüü, öñünö kızıl çurkoo* şeklinde kelime kadrosunda eş anlamlı kelimelerle değiştirilmiş biçimleri de mevcuttur.

Otu betine çıguu 'Ateşi yüzüne çıkmak.) Alev gibi al renge bürünerek karşıdaki kişiye bir sıcaklık duygusu ileten, güzel görünüm durumunu aktarmak üzere kullanılır.

Öñünö kirüü 'Rengine girmek.) Görünüş olarak eskisinden daha iyi, güzel görünmeye başladığını ifade etmek için söylenir.

Odak noktası değişik beden parçaları olan deyimler. Güzelliğin algılanması, bazen nesnesi olan şahıs veya maddenin tamamını değil, o şahıs veya maddede bulunan belirli bir noktanın güzel görünmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu durum, belki dil bilim kuramlarında parçanın bütünü yansıttığı ad aktarması şeklinde algılanabilir. Ancak burada söz konusu güzellik ve güzel görünümde kullanılan beden parçalarının estetik güzellik yönü ön plana çıkarak güzel görünümü sağlayan o beden parçasını asıl güzellik kaynağı olarak algılamamıza yardımcı olmaktadır.

Kırgızcada güzellik ve güzel görünümü gösteren beden parçalarını deyim örnekleri üzerinden alfabetik olarak aşağıdaki gibi sıralayabiliriz: alın, yüz, bel, boyun, el, göz, sakal, uyluk, yanak.

Alın. Yüzün alın kısmını güzel görünüm için konu edinen iki deyim bulunmaktadır.

Beşenesi carık 'Alın parlak.) Alının parlak, açık, insanın güler yüzlü görünmesi bu deyim ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Kabağı açık 'Alın açık.) İnsanın moral olarak neşeli olması ve sayesinde de karşıdaki kişi tarafından güzel olarak algılandığını ifade eden bir deyimdir. Bu deyim *kabağı carık, mañdayı carık, mañdayı açık* şeklindeki kullanımları da vardır.

Bel. Bedenin bel kısmı, Kırgız kültüründe daha çok genç kadın ve kızların güzelliğini anlatır.

Burañ bel 'Genç bel.) KTS'de *burañ* kelimesi şu şekilde açıklanmıştır: "Evlenme yaşına gelmiş, genç" (KTS, 2010: 273). Deyim genellikle kadınlara yönelik olarak kullanılıp o yaştaki ince belli, güzel kızın belini konu edinildiğini görmekteyiz.

Kıpça bel 'İnce bel.) Çağdaş Kırgızcada daha çok *kıpça bel* (bazen: *kımça bel*) şeklindeki bu deyimde kullanılan *kıpça* kelimesini Yudahin, İranik dillerden alıntı olup "ince, narin" anlamına geldiğini göstermiştir (Yudahin, 1985: 492). Kadın güzelliğini anlatırken kullanılır.

Kumurska bel 'Karınca bel.) Yine bedenin *bel* parçasını kadın güzelliğine yönelik olarak konu edinen bu deyim, deyim aktarması yoluyla kadının ince ve güzel belini karıncasınkiyle benzetmiştir.

Boyun. Güzellik ölçütleri içerisinde beden parçalarından boyun kısmı da girmektedir.

Ukuruk moyun 'Sırık boyun.) Ukuruk, atı yakalamada kullanılan bir sırık türüdür. Bu aletin uzun ve ince olması insanı, özellikle kadın güzelliği tarif ederken deyim aktarması olarak kullanmaya temel olmuştur.

Göz. Göz'ün genel olarak insan hayatında güzelliği, güzel görünümü göz algısı yoluyla belirlediği bir gerçek vardır. Ancak burada söz konusu olan göz, başkaları tarafından güzel algılanmasıyla ilgilidir. Kırgızcada güzellik ile bağlantısı olarak *köz* 'göz' kelimesiyle kurulan deyimler aşağıdakilerdir.

Boto köz 'Potuk / deve yavrusu göz(ü)). Deve yavrusunun büyük, azıcık nemli, parlayan gözleri; güzel gözlerin simgesi olmuş ve deyim olarak kalıplaşmıştır.

Kumar köz 'Arzu(lu) göz.) Kadının güzel gözleri için kullanılmakla birlikte bakışlarıyla ince ve nazik, kendisine çeken gözleri anlatmaktadır.

Ottuu köz 'Ateşli göz.) Bakışları keskin, karşıdaki kişiyi etkileyebilen gözler için kullanılır.

Parmak. Parmakların içerisinden orta parmağın başkalarından uzun ve başkalarından daha önde, iyi görünmesi Kırgız deyimlerinde bir güzellik algısını meydana getirmiştir.

Orton koldoy 'Orta parmak gibi.) Genellikle genç delikanlı erkek çocukları için kullanılarak onların boy bakımından uzun, çok değişik iş yapabileceğini ifade etmek için kullanılır.

Sakal. Sakal bırakmak, Kırgız kültüründe daha çok yaşlı erkekler için özgü olmaktadır.

Bay sakal 'Zengin sakal.) Yaşlı adamın gür sakallı olması, fiziksel olarak onun güçlü olmasına, başkalarının dolaylı olarak onun otoritesine tabi kalmasını sağlayabilir.

Uyluk. Kırgızcada bununla ilgili olarak *buura san* (Birebir çevirisi: *Buğra uyluk(lu)*) deyimini mevcuttur. Genel olarak fizik yönünden güçlü ve güçleşçi bir erkeği niteler.

Yanak. Yanak görünümü de güzellik algısına bir kaynak olabilir.

Çap caak 'Kasık yanak.) İnce görümlü, zayıf yanağı olan kişinin güzelliğini tarif ederken kullanılır.

Odak noktası boy pos olan deyimler. İnsan vücut yapısının değişik özellikleri (boy, beden kemiklerinin görünümü, duruş, kilo vb.) insanın güzel görünmesini sağlayan unsurlara girmektedir. Aşağıdaki Kırgızca deyimler bu görüşü kanıtlayabilir.

Arık çıray 'Zayıf yüz.) Deyimde geçen kelimeler her ne kadar bir beden *zayıflık* ve *yüz* gibi özelliklerine vurgu yapmak istese bile genel dil kullanımında bu deyim insanın kilosunun çok fazla zayıf olmaması ve güzel görünmesini anlatır. Bundan biz insanın zayıf veya şişman olmasını yüzün gösterdiğini, ancak her tür zayıf yüzün çirkin sayılmadığı, aksine zayıf olup da pek zayıf olmayan yüzlerin Kırgız kültürel arketipinde güzel olarak algılandığını anlayabiliriz.

Sakaday boyu sarı altın 'Aşık kemiği kadar boyu sarı altın.) Bu deyim, daha çok kız ve genç kadın görünümü için kullanılır. Boyunun kısa olmasına rağmen eli becerikli olup güzel işler yaptığı için toplum tarafından sevilen kadını ifade eder.

Sımgı tartkanday 'Tele çekmiş gibi.) Duruş olarak çok emin bir şekilde düz ve dik duran, güzel görünen kişiyi anlatırken kullanılır.

Söögü taza 'Kemiği tam.) Boy pos olarak güzel görünen, kemik parçaları tam yerinde olan güzel görümlü kişiyi belirtir.

A.4. İnsan hareketini güzel görünüm olarak gösteren deyimler

İnsan güzelliği, sadece onun doğuştan gelen Tanrısal güzel varlığı veya hayatın değişik dönemlerinde güzel görünmeye başlayan bedeni değil, başka bileşenlere de bağlı olmaktadır. Özellikle, hareket ve davranışlarında çeviklik, keskinlik gösteren kişilerin güzel olarak algılandığı da bilinmektedir.

Kırgızcada bu konuyla aşağıdaki deyimler mevcut olmaktadır.

Bittin içegisine kan kuygan 'Bit bağırsağına kan döken.) Yüksek derece çevik, tetik, canlı çocukları betimlerken kullanılır.

Cünü tirüü 'Omurgası diri.) Çevik, hareketli, güzel iş yapan kişiyi nitelerken kullanılır. KTFS'de *cün 'yün'* olarak geçen bu kelimenin asıl şekli *cüün 'omurgaların birleşim yeri'* şeklindedir. Deyim, *eti tirüü 'eti diri'* olarak da kullanılır.

Ottuu köz 'Ateşli göz.) Bakış keskinliği kişiyi insanlar arasında üstün kılan bir özelliktir.

A.5. Masal metinlerinde insana dair güzellik anlatımı

Çok az sayıda deyim masal türü eser metinlerinde sık karşılaşılmakla birlikte, bunların tasvir edilen kişinin normalinden aşırı derecede güzel olmasına –masal güzeli olmasına– işaret ettiğini görmekteyiz. Bu tür masal metinlerinde klişeleşmiş deyimlere aşağıdaki deyimleri katmak mümkündür.

Ay dese – arki çok, kün dese – körkü çok ‘Ay dersin temizliği / arılığı yok, güneş dersin güzelliği yok.) Deyim içeriğinden birisinin güzelliği Ay ve Güneş gibi ışık saçan, dünyanın tamamına güzellik lütfeden varlıklarla kıyaslanarak bazı yönleriyle bu iki astronomik cisimden daha güzel olmasına vurgu yapmaktadır. Ayrıca, söz konusu deyim Kırğızcada *Ay dese – ay, kün dese – kün* (Ay dersin ay, güneş dersin güneş.) şeklinde kullanımı da mevcuttur. Bu deyimde güzelliği söz konusu olan kişi, tam olarak Ay ve Güneş kadar olmasına karşılaştırma yapılmaktadır.

Biri kün, biri ay ‘*Birisi güneş, birisi ay.*) Güzelliğin Güneş ve Ay kadar olmasına işaret ederek masal metinlerinde nadiren geçmektedir. KTFS’de bu deyim açıklaması şöyle yapılmıştır: "Birbirine tam olarak uyan, güzel, görünümü iyi, görkemli" (KTFS, 2015: 150). Açıklamaya göre deyim tek kişiden ziyade iki güzel kişinin birbirine güzellik yönünden uyuşması için kullanılabileceğini anlamaktayız.

B. Hayvan güzelliği ve güzel görünümüyle ilgili deyimler

İnsan için güzellik ve güzel görünüm algısı, sadece insanlarla sınırlı kalmayıp kendi çevresinde bulunarak sık karşılaştığı, yararlandığı başka canlılar ve nesnelere tarafından da bir estetik özelliği oluşturur. Kırğızca deyimlerin içerik analizini yaparken insan dışında Kırğızlar için kültürel bellekte daha çok hayvan türü varlıkların güzel görüldüğünü tespit ettik. Özellikle, atın değişik özelliklerini güzel olarak algılayan Kırğızlar, diğer hayvanların daha çok semiz olmasına önem vermektedir. Bu durum, aslında bir Kırğız’ın atı bir taşıt, koşu aracı olarak sık kullanması; diğer hayvanları ise daha çok etinden, sütünden yararlanmak için beslemesi ile özdeştir.

Kırğızca deyimlerini hayvanı konu edinmesi bakımından aşağıdaki gibi iki gruba ayırmak mümkündür: 1. s atı konu edinen deyimler; 2. değişik tür hayvanları konu edinen deyimler.

B.1. Atı konu edinen deyimler

Bu kategoriye sadece atın güzelliği, güzel görünümüyle ilgili deyimler girmektedir.

Bukta bakay ‘*Sağlam aşık.*) Folklor türü eserlerde karşımıza çıkan bu deyim; gösterişli, duruşu güzel at için kullanılır. *Bukta* kelimesi, Kırğızcaya İran dillerinden geçmiş olup 'sağlam, pek' anlamına gelmektedir (Karasaev, 1996: 204). *Bakay* ise, bu deyim bağlamında "at tırnağı altındaki kemik, aşık" anlamına gelmektedir (Yudahin, 1985: 100).

Cal-kuyruğu tögülgön ‘*Yele kuyruğu dökülen.*) Atın yele ve kuyruk kısmındaki tüy oranının güzel olmasını atın güzel olarak algılanmasını sağlamıştır.

Cez kanat ‘*Bakır kanatlı.*) Başka atlardan ayak kısmı uzun olup güzel gösterişi olan ve hızlı koşan yürük atı tarif ederken kullanılır.

Çöyçök aluu ‘*Çanak almak.*) Bu deyim sadece atların semirmesi için kullanılır. At semirince genellikle sağrı kısmı daha dolgun olmaya başlar.

Teke coomart. Çok iyi koşan, iri yarı güzel at. *Teke coomart*’ın kökeni ile ilgili olarak Karasayev’den aşağıdaki gibi bilgi edinmekteyiz (Karasayev, 1996: 715): "*Teke coomart*, Türkmen halkının Teke ve Yomud boylarının adıdır. Kırğızcaya *Yomud* kelimesi *coomart* şeklinde geçmiştir." Burada *yomud* kelimesinde Kırğızcaya geçerken *coomart* 'cömert, eli açık' kelimesiyle bir analogi bağ kurulduğunu görmekteyiz. Bunun dışında deyim üzerinden eski yüzyıllarda Kırğız ve Türkmen halkları arasında bir kültürel ilişkinin olduğu ve Türkmen ahal teke atlarının tıpkı bugünkü gibi eski çağlarda da güzelliği ve koşu atı olarak kullanıldığını anlamak mümkündür.

B.2. Değişik tür hayvanları konu edinen deyimler

Bu kategoride ele alacağımız deyimler, genel olarak hayvanların güzelliği ve güzel görünümüyle ilgili kavram çerçevesinde olacaktır. Yukarıda Kırğızların ata daha çok önem vererek onun güzel görünümüyle ilgili kültürde bir deyim örnek izlerini bıraktığını gördük. Burada ise, at ve bütün hayvanlar için güzel görünümü sağlayan unsurların ne olacağı üzerine bilgi vermeye çalışacağız.

Cata karın ‘*Yatacağı yere kadar karın.*) Çok semiz, güzel görünen hayvanı ifade eder.

Conu bar ‘*Sırtı var / olan.*) Hayvanın semiz olmasını belirtir.

Ilayday semiz ‘Çamur gibi semiz.) Yine hayvanın aşırı derecede semiz olması ve kesmek için güzel görünmesini anlatan bir deyimdir.

Kunda çok ‘Değerinde yok.) Güzelliği ve asilliği ile değer biçmek kadar zor olan hayvan örnekleri için kullanılan bir deyimdir.

Söögü agaruu ‘Kemiği ağarmak.) Hayvanın semirmeye başladığı süreci anlatmak için kullanılır.

Süyrüsünö süt toлуу, iyrisine et toлуу ‘Sivri olanına süt dolmak, eğri olanına et dolmak.) Hayvanın öncekisine göre semirmeye, kuvvetli olmaya başladığını anlatır.

Sonuç ve Öneriler

Kırgızcada güzellik ve güzel görünümü ifade eden deyimler dilin anlatım gücünü göstermektedir. Güzellik ve güzel görünüm algısı, sadece insanla sınırlı olmadığı, Kırgız toplumunun yaşadığı flora ve faunasında sıkça karşılaştığı, yararlandığı ve ilişkili olduğu diğer canlılar ve nesnelere de bir estetik anlayış oluşturmuştur. Kırgızca deyimlerin içerik analizini yaparken insan dışında Kırgızların kültürel belleğinde daha çok hayvan türlerinin- özellikle de at ve at’la ilgili algının güzel görüldüğü tespit edildi.

Eski çağlardan modern döneme doğru güzellik kavramının nasıl algılandığını ifade eden yayınlar sınırlıdır. “Aristoteles de güzelliği Yunanların her gün kullandıkları anlamda kullanır, estetiğin konusu olarak görmez. Ona göre güzel, her şeyden önce canlı ve doğal olmalıdır. Doğa biçimleriyle sanat biçimleri arasında karşılaştırmaya girmez.” Plotinos’a göre ‘Güzel, görmenin bütün alanında, işitmenin alanında, kelimelerin birbirine katılmasında ve bütün müzikte vardır... Belli şeyler özlerinden ötürü güzel olmayıp, pay alma nedeni ile güzeldirler, bedenler gibi, diğer bazı şeyler kendi başına güzeldirler, erdemin özü gereğince güzel olması gibi. (Paklaci,2014)”

Leibniz Gottfried Wilhelm, güzelin aşkın bir öz olduğunu belirtir. Ancak bu öz Platon’un idealar dünyası gibi bir varlık dünyası değil, tüm görünümün ve tüm düşüncenin temelinde olan bilgiyle ulaşılabilen bir özür. Bir başka düşünür Alman felsefesinin kurucusu; bilgi, akıl, metafizik, etik, estetikle ilgili görüşleriyle bilinen Immanuel Kant estetiğinde güzel; hoştan, iyiden, doğrudan ve faydalıdan ayrılır ve doğa güzelliğinden ayrılan sanat güzelliğinin amaçsal tasarımdan yoksun olduğu, güzel yargısı verilirken belirli bir işlevsel amacın olmadığı görülür. Bu anlamda Kant yargıyı ikiye ayırır, ilki beğeni yargısı, ikincisi amaçsal yargıdır. (Gültekin ve Tokdil, 2016). Bu bakımdan çalışmalarda sanatta, musiki, mimaride güzellik ve güzel görünümle ilgili deyimlerin oluşması tarım toplumlarından çok bilim, sanat ve mimaride gelişmiş toplumlarda oluşabileceği anlaşılmaktadır.

Kırgızcada güzellik kavramı ve güzel görünümü ifade eden deyimler tespit ettiklerimizle sınırlı değildir. Her kavramın ters anlamıyla birlikte ele alınması hâlinde daha ilgi çekici olacağını düşünmekteyiz. Bu çalışmamızın sonucunda Kırgızcanın tematik nitelikte “Sıfatlar Sözlüğü” hazırlanması gerektiği ortaya çıkmıştır.

İnsan merkezli güzelliğin yanı sıra güzelliğin psikolojik yönüyle, iç güzellik, karakter/şahsiyet/kişilik, ahlak güzelliği, davranış ve tutum, duruş güzelliğiyle ilgili söz varlığının edebi metinlerde kullanılarak yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Türk dünyası uygarlığında önemli yeri olan Kırgız kültüründe güzellik algısı evrensel değerler bakımından özel bir değer taşımaktadır. Güzelin nesnel görünümünden çıkıp güzellik kavramının derecelendirilmesi, yepyeni bir güzellik algısı ve güzel görünüm sonucuna ulaşılması mümkündür. Kırgızcadaki deyimlerin yanı sıra diğer söz varlığı öğeleri içindeki güzel kavramının öznel nesnel, sezgiselden duyuşal bir anlam kazanıp kazanmadığının tarihsel sürecini de izleyen bir araştırma yapılması hâlinde kelime tarihi araştırmalarına yeni bir kapı açılmış olacaktır.

Etik Beyan

“Kırgızca Deyimlerde Geçen Güzellik ve Güzel Görünüm İle İlgili Kültürel Algılar” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına

değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kısaltmalar

DTS:	Drevnetyurkskiy slovar
KT:	Kırgız Türkçesi
KTFS:	Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü
KTS:	Kırgız tilinin sözdüğü
TT:	Türkiye Türkçesi

Kaynakça

- Abduldaev, E. ve Seydakmatov, K. (1990). *Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü: Mektep okuuçuları için*. Frunze: "Mektep" basması.
- Akpınar, B. ve Ersözlü, Z.N. (2008). Görme ve Koklama Duyularının Bilişsel Öğrenme Sürecindeki Rollerinin Karşılaştırılması. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Dergisi)*, 2, (2008): 42-53.
- Arıkoğlu, E., Alimova, C., Askarova, R., Selçuk, B.K., Eşkenov, D. (2023). *Kırgızca-Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Bengü Yayınevi.
- Aydoğmuş, E. (2019). Kırgız ve Türkiye Türkçesi Deyimlerinde "Kalp / Yürek". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4): 3126-3145.
- Aydoğmuş, E. (2020). Kırgız Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Kurulan Deyimler (At ve İt Örneğinde). *Türkiyat Mecmuası*, 30, 2: 355-374.
- Ayvazoğlu, B. (2000); İlmü'l-Cemâl, Güzellik bilimi, estetik, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt,22., s.146-148). İstanbul
- Bell, S. (1999). *Landscape: Pattern, perception and process*. London: E&FN Spon.
- Boobekova, K.S. (2013). *Cürüş-turuşka baylanıştuu kırgızça-türkçö frazeologizmder / İnsan Davranışıyla İlgili Türkçe-Kırgızca Deyimler*. Bişkek.
- Çağrı, M. (1989). Ahlak, TDV İslâm Ansiklopedisi 2. cilt, s.1-9, İstanbul.
- DTS (1969). – *Drevnetyurkskiy slovar*. Editörler: Nadelyayev V.M., Nasilov D.M., Tenişev E.R., Şerbak A.M. Leningrad: İzdatel'stvo "Nauka".
- Egemberdiev, R. (2009). *Kırgız tilindegi frazeologizmderdin semantikasına cana leksikografıyalanışı*. Bişkek: "Turar".
- Egemberdiev, R. (2016). *Kırgız tilindegi frazeologizmderdin törkünü (etimologiyası)*. Bişkek.
- Ergin, A. (1998). *Öğretim teknolojisi iletişim. [Instructional technology communication]*. (2. Baskı). Ankara: Pegem.
- Grady, J. (1997). *Foundations of meaning: Primary metaphor and primary scenes*. Dissertation, University of California, Linguistics Department, Berkeley.
- Gültekin, T., Tokdil, E. (2016). Güzeli Kavramı Üzerine Karşılaştırmalı Yorumbilimsel Bir İnceleme 2016, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 9 (47), s. 264-275.
- Güngör, A. (2018). *Kırgızca Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık.
- Karasaev, H. (1996). *Kamus naama: arab, iran, kıtayı, mongol, orus tilderinen ooşup kelgen sözdör cana köönörgön sözdör*. Bişkek: Şam.
- KTFS (1980). – *Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü*. Redaksiyon heyeti: Abduldaev, E., İsaev, D., Oruzbaeva, B., Osmonova, C. vd. Frunze: "İlim" basması.
- KTFS (2001). – *Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü*. Hazırlayanlar: Osmonova C., Konkobaev K., Caparov Ş. Bişkek: KTMU.
- KTFS (2015). – *Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü*. Hazırlayanlar: Osmonova C., Konkobaev K., Caparov Ş. Bişkek: "İmak Ofset".
- KTS (2010). – *Kırgız tilinin sözdüğü*. Bişkek: Avrasya Yayıncılık.
- Kulaliyeva, K. (2022). Manas Destanı'nın Tematik Dizini-I, (Çev. Gümüş, M.) KTMÜ Yayınları, Bişkek.
- Mamıtoev, C. (1999). *Azırkı kırgız tili: Fonetika cana leksikologiya*. Bişkek. (Bu kitabın 224-236. sayfalarında deyimler üzerine ayrıntılı kuramsal görüş bulunmaktadır.)

- Mukambaev, C. (1998). *Kırgız diyalektolojisi cana frazeologiya: Cogorku okuu caylarının filologiya fakultetinin studentteri için koşumça okuu kitebi*. Bişkek: "Kırgızstan".
- Musaeva V. (2016). *Frazeologialık sözdük*. Bişkek: "Kırgız ensiklopediası" başk redatksiası.
- Orozobaev, M. (2013). Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki "Toprak" Kelimesini İçeren Deyimlerin Kültürel Dilbilimi Açısından Karşılaştırılması. *TÜBAR-XXXIII-/ 2013-Bahar*. ss. 207-220.
- Osmonkulov, A. ve Akunova, A. (2007). *Önör aldı – kızıl til. COCdun studentteri için tüzülgön frazeologialık minumumdan tüşündürme sözdüğü*. Bişkek.
- Osmonova, C. (2007). *Kırgız tilinin frazeologiyası*. Karakol.
- Paklacı, B. (2014). Kültürlerarası Güzellik (Estetik) Kavramı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Görsel Kültür Anabilim Dalı 2014.
- Porteous, J. D. (1996). *Environmental Aesthetics: Ideas, Politics and Planning*. London: E&FN Spon.
- Robinson, K. (2003). *Yaratıcılık; Aklın Sınırlarını Aşmak*. Çev.: Nihal Geyran Koldaş. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Saparbaev, A. (1997). *Leksikografiya: Kırgız tilinin leksikologiyası cana frazeologiyası*. Bişkek.
- Sevortyan, E.V. (1980). *Etimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov: obşetyurkskie i mejtyurkskie osnovı na bukvi "V", "G", "D"*. Moskva: İzdatel'stvo "Nauka".
- Şükürov, C. (1956). Kırgız tilindegi frazeologialık aykalıştar cönündö, AN Kirgizskoi SSR. *Trudı instituta yazıka i literaturı. Vıpusk VII*, 1956. ss. 29-36.
- Tottenham N., Leon A.C., Casey B.J. (2006). The face behind the mask: A developmental study. *Developmental Science*, 9(3), 288-294.
- Useev, N. (2014). Kırgız Türkçesindeki Bazı Deyimleri Açıklamada Eski Türkçenin Yeri Ya Da Ara Arkaik Kelimeler, *Türk Dünyası* 37. Sayı. ss. 91-96.
- Yudahin, K.K. (1965). *Kırgızca-orusça sözdüğü*. Moskova: Sovetskaya ensiklopedia.
- Yudahin, K.K. (1985). *Kırgızca-orusça sözdüğü: 1 knıga A-K*. Moskova: Sovetskaya ensiklopedia.

EXTENDED ABSTRACT

In linguistics, not the human being himself, but his language and his relationship with language are handled in all its dimensions. Human beings have been in search of different things since their creation. While he is constantly searching for the better, the more beautiful, the more aesthetic and the perfect, it is also seen that he continues his desire to use his personal pleasures and instinctive behaviours more selectively and effectively in the cultural environment he lives in. It is possible to understand that man, who we know as the superior of beings, cannot fall behind the elements and criteria of beauty and beauty and the sense of beauty, because he has taken these concepts as far as the field of science and philosophy. As in all cultures in the world, in the Kyrgyz culture, which has a deep-rooted history within the Turkish civilisation, there are words expressing the concept of beautiful appearance and beauty reflected in the language. These words are reflected in short and concise form in lexicological elements through idioms. In this study, cultural perceptions about beauty and beautiful appearance in Kyrgyz idioms are included. People express their understanding of beauty and beautiful appearance not only for human beings, but also for abstract and concrete beings and objects in their environment, as well as the desire to express the beauty of character, attitude, behaviour, skills and actions. While expressing these thoughts, it also makes use of eloquence and rhetoric, which is the art of impressive and persuasive speech. The concept of beauty and idioms expressing beautiful appearance in Kyrgyz are not limited to what we have identified. We think that each concept will be more interesting if it is handled together with its opposite meaning. In addition to human-centred beauty, the psychological aspect of beauty, inner beauty, character/personality/personality, moral beauty, behaviour and attitude, beauty of posture should be used in literary texts. In our research, idioms expressing human and animal beauty and appearance are analysed under the following headings. *Idioms related to human beauty and beautiful appearance*; Idioms used according to gender characteristics; idioms describing the beauty of both sexes, idioms describing female beauty, idioms describing male beauty, idioms related to beauty and beautiful appearance based on perception, idioms based on tactile perception, idioms based on cognitive perception, idioms based on visual perception, idioms showing body beauty as a focal point, idioms with a focal point of face, idioms with a focal point of different body parts, idioms with a focal point of height, idioms showing human movement as a beautiful appearance, narration of human beauty in fairy tale texts. *Idioms about animal beauty and beautiful appearance*; idioms about horse, idioms about different kinds of animals. The perception of beauty in Kyrgyz culture, which has an important

place in the civilisation of the Turkic world, has a special value in terms of universal values. It is possible to reach a brand new perception of beauty and beautiful appearance by leaving the objective appearance of beauty and grading the concept of beauty. If a research is carried out following the historical process of whether the concept of beauty in Kyrgyz idioms as well as other lexical items has gained a meaning from subjective to objective, from intuitive to sensory, a new door will be opened to word history research.

Kültürel İletişim Ürünü Masallara Analitik Yaklaşımlar

Sümeyra TÜRK¹

Öz

Masallar, iletişimin derin ve gizemli dünyasına farklı analitik yaklaşımlarla ışık tutarlar. Jean-Michel Adam'ın masal analizi, masalları semboller ve motifler aracılığıyla bir iletişim aracı olarak ele alır. Bu analiz, masalların sadece metinler olmanın ötesinde, kültürden gelen kodları çözmeye şekli olarak işlev gördüğünü gösterir. E. M. Meletinski metodu ise masalları bir kültürel iletişim ürünü olarak değerlendirir. Meletinski'ye göre, masallar farklı toplumsal bağlamlardan gelen anlatıların izlerini taşırlar ve bu da bir topluluğun değerleri ve düşünceleri hakkında ipuçları sunar. Julien Greimas metodu, masalların sembollerle iletişim kurma şeklini vurgular. Masallar, semboller aracılığıyla derin anlamlar ve duygular iletebilirler. Tzvetan Todorov'un yaklaşımı, masalları denge ve dengesizlik arasında bir iletişim olarak görür. Masallar, okuyucuları dengeyi yeniden sağlamak için bir yolculuğa çıkmaya davet eden iletişimsel araçlardır. Vladimir Propp'un işlevsel analizi, masalları belirli işlevlerin iletişimi olarak inceler. Karakterler, hikâyenin ilerlemesi için birbirleriyle etkileşimde bulunarak iletişim ağları örerler. Bu analitik yaklaşımlar, masalların içsel iletişimini çözümlenemize ve anlam dünyalarını daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Anahtar Kelimeler: Masal, Masal analiz yöntemleri, Masalların özellikleri

Analytical Approaches to Cultural Communication Product Tales

Abstract

Fairy tales shed light on the deep and mysterious world of communication through different analytical approaches. Jean-Michel Adam's Fairy Tale Analysis treats fairy tales as a means of communication through symbols and motifs. This analysis shows that fairy tales are not just texts, but function as a way of decoding cultural codes. The E. M. Meletinski Method, on the other hand, considers fairy tales as a product of cultural communication. According to Meletinski, fairy tales bear the traces of narratives from different social contexts, which provide clues about the values and thoughts of a community. The Julien Greimas Method emphasizes the way fairy tales communicate through symbols. Through symbols, fairy tales can convey deep meanings and emotions. Tzvetan Todorov's approach sees fairy tales as a communication between balance and imbalance. Fairy tales are communicative tools that invite readers to embark on a journey to restore balance. Vladimir Propp's Functional Analysis examines fairy tales as communications of specific functions. Characters weave webs of communication, interacting with each other to move the story forward. These analytical approaches help us analyze the inner communication of fairy tales and better understand their world of meaning.

Key Words: Fairy Tale, Fairy tale analysis methods, Characteristics of fairy tales

Atıf İçin / Please Cite As:

Türk, S. (2023). Kültürel iletişim ürünü masallara analitik yaklaşımlar. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 230-243. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1350781>

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi – Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, turksümeyra00@gmail.com,

 ORCID: 0000-0002-3338-769X

Giriş

Masallar, insanların iletişim kurmaları için çok etkili bir araçtır. Hem çocuklar hem de yetişkinler arasında bilgi aktarımı, duygusal bağ kurma ve düşünce paylaşımı sağlarlar. Masallar, iletişimin en temel bileşeni olan dil ile bağlantılıdır. Anlatıcının seçtiği kelimeler, cümleler ve anlatım şekli, masalın iletmek istediği mesajı doğru bir şekilde aktarmada etkilidir. Dilin yanı sıra masalın ritmi, vurguları ve tonu da iletişimi kolaylaştırır. Masallar, akıcı bir iletişim kurabilmek için kullanılabilen birçok dil becerisini geliştirir.

Masallar aynı zamanda duygusal bağ kurmada da etkilidir. Masal kahramanlarıyla okuyucu veya dinleyici arasında ortak duygusal deneyimler paylaşılır. Kahramanların sevinçleri, üzüntüleri, korkuları veya başarıları, insanların birbirleriyle empati kurmalarını sağlar. Bu empati, iletişimin daha yakın ve daha anlayışlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlar.

Masallar, düşüncelerin ve fikirlerin paylaşımında da etkin bir rol oynar. Bir masal anlatıcısı, örneğin, belirli bir konuya dikkat çekmek, toplumsal bir meseleyi ele almak veya bir felsefi düşünceyi tartışmak için masalı kullanabilir. Masallar, soyut kavramları somut bir şekilde anlatarak, insanların farklı bakış açıları kazanmalarına ve düşüncelerini ifade etmelerine yardımcı olur.

Sonuç olarak, masallar iletişimin temel unsurlarını bir araya getirerek etkili iletişim kurmamıza yardımcı olurlar. Dilin kullanımı, duygusal bağ kurma yeteneği ve düşüncelerin paylaşılması için bir araç olarak masalların gücü büyüktür. Masalları hikâyenin ötesinde bir iletişim aracı olarak görmeli ve insanların dile, duygularına ve düşüncelerine dokunmak için bir kültür ürünü olduğunu bilmemiz gereklidir.

Masal Kavramı

Halkın ortak yarattığı olarak ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa aktarılan, cin, peri, dev gibi olağanüstü kişileri de olan, olağanüstü olaylara yer veren, genellikle bir tekerlemeyle ya da bir varmış, bir yokmuş gibi bir sözle başlayan bir tür halk öyküsü (www.tdk.gov.tr) olan masallar hayal ürünü olan ya da yaşanması mümkün olabilecek olayların okuyucuya haz verecek şekilde abartılı bir betimlemeyle anlatıldığı kısa edebi yazılardır. Masalda, düşündürmekten daha çok ana amaç, duygulandırmak ve heyecanlandırmaktır ve bunu yaparken kısa bir anlatım kullanılır. Masal; kısa olması, yalın bir olay örgüsü, çoğunlukla önemli bir olay veya sahne aracılığıyla tek-yoğun bir etki uyandırması ve az sayıda karaktere yer vermesi bakımından diğer anlatım çeşitlerinden ayrılmaktadır. Yani masal, olay eksenli bir yazı ve anlatım çeşididir. Temelinde bir olay vardır ve bu olaylar genellikle yüzeysel şekilde işlenir. Kısa bir tür olduğu için fazla ayrıntı ve derinlemesine bir kurgu yoktur. Olayın veya durumun öncesi ve sonrası okura, dinleyene sezdirilerek hissettirilir (Prescott, 2019; Gömeç, 2000).

Masal kelimesi, söylendiği bölgeye göre çeşitlilik göstermekle birlikte masalın tanımlanmasında da farklı görüşler bulunur. Arapça mesel kelimesinden dilimize geçen ve Anadolu'da masal olarak kullanılan kelime, Türk dünyası içinde ertegü, ertek, çöçak kelimeleriyle anılmaktadır (Arıcı, 2004:159). Türkçe lügatlerde masal kelimesi hakkında çeşitli tarifler yer almaktadır. Ahmed Vefik Paşa Lehçe-i Osmânî'de, "masal" maddesinde şöyle demektedir: Mesel, hâlâ hikâye, dasitan, menkabe mânâsına fıkra ve kazıyyeden gayri. Muallim Naci, Lügatinde masal'a değil de mesel'e yer verir: Dâsîtân, kıssa-i meşhûre. (Masal) bundan muharreftir. Kitâb-ı Müntahabât-ı Lügat-ı Osmânî müellifi Mustafa Şükrü'nün tarifinde bazı değişik unsurlar da vardır. Misâl maddesinde şöyle denilmektedir: Ahlâk ve âdâta müteallik olan kıssa ve hikâye ve rüya ki uykuda görünür gibi mânâsına. Şemseddin Sami Kamûs-ı Türkî'de Mesel maddesinde şu tarifi vermektedir: Adab ve ahlâk ve nasâyihe müteallik küçük hikâye. (Masal bundan galattır). Mehmed Salâhî'nin tarifi de Şemseddin Sami'ninkine pek yakındır. O da Kamus-ı Osmanî'de mesel ile ilgili olarak şöyle demektedir: Dâsîtân, kıssa; (masal) bundan muharreftir. Hüseyin Kâzım Kadri Türk Lügati'nde masalı şöyle tarif etmektedir: "Arapça mesel, emsal muharrefi; hikâye, menkıbe, destan." Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı Türkçe Sözlük 'ün "masal" maddesi şöyledir: "Çocuklara anlatılan ve çoğu olağanüstü olayla süslenmiş bulunan ilgi çekici hikâye. Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat 'inde mesel maddesi şöyledir: "Terbiye ve ahlâka faydalı,

yararlı olan hikâye.” Türkçe sözlük hazırlayan yabancılar da masalın tanımına yer vermişlerdir. F. Wilhelm Radloff’un Arapça meselden geldiğini kaydettikten sonra “hikâye, fabl” demektedir. Adıyla anılan lügatin hazırlayıcısı Bianchi ise “masal” için “düzme” demektedir. Görüldüğü gibi eski kaynaklar umumiyetle “mesel” şeklini tercih etmektedirler. Radloff’ta ise “masal” şeklini iki ayrı “s” ünsüzü ile yazılmasına mukabil aslının “mesel” olduğu kaydedilmektedir (Akalın, 2015:184-185).

Masalın Özellikleri

Masal da diğer edebi türlerde olduğu gibi çeşitli özelliklere sahiptir. Masal olay, mekân, zaman ve kişiler olmak üzere dört ana bölüme ayrılabilir. Masalda olay; masal kahramanının başından geçen olay ya da durumdur. Temel öge veya durum kahraman etrafında şekillenir. Mekân; masal içinde çevre sınırlıdır, mekânlar az sayıdadır. Mekânın detaylarına girilmez. Kısaca bir tarif mevcuttur. Zaman; masallar uzun zaman dilimlerine yayılmaz, zaman dilimi kısadır. Öykülerde geçmiş zaman kullanılır. Yani -dili geçmiş zaman anlatımı söz konusudur. Olaylar yazarın kendi ağzından ya da kahramanın kendi ağzından anlatılabilmektedir. Kişiler ise masalda az sayıdadır. Kişiler tip-karakter şeklindedir ve bu karakterlerin ayrıntılı tasviri söz konusu değildir. Öyküdeki kişinin bir yönü baskındır ve o yönü ortaya çıkartılarak anlatımlar yapılır. Kötü ise kötü, cesaretli ise cesaretlidir. Masalda konuları, bakış açıları ve üsluplarıyla aslında kahramanlı şiirin düzyazıdaki karşılığı şeklinde bir özelliğe sahiptir. Sözlü ve yazılı olabileceği gibi aslında sözlü geleneğe sahip bir tür olarak ortaya çıkmış ve sonradan yazıya geçirilmiştir. Bu tarz masallar sözlü gelenekteki birçok kalıbı barındırır. Bu durum Türk edebiyatında da Dünya edebiyatında da geçerlidir (Arıbaş, 2009). Masal içinde, kötülükler eleştirilerek okurun ve dinleyenin bu kötüler gibi olmaması beklenir. Masalın sonunda iyiler ve iyilikler de yüceltilir ki okur ya da dinleyici iyi olsun ve iyilik yapsın istenir (<https://masalların-ozellikleri.nedir.org/>).

Masalın Sınıflandırılması

Masal sınıflandırmaları üzerine ilk çalışmalar, Batılı araştırmacılar tarafından yapıldı. Öncelikle Alman masal araştırmacısı G.Von Hahn, masalları tiplerine göre sınıflandırma girişiminde bulundu, ancak bu çalışma kapsamlı ve kalıcı olmaktan çok daha sonraki çalışmalara yol gösterici nitelik taşımaktadır. Bu konuda ilk önemli çalışmayı 1910 yılında Antti Aarne hazırladı. Aarne, masalları;

- a) hayvan masalları,
- b) asıl halk masalları,
- c) fıkralar olmak üzere üç grupta topladı.

Bu üçlü sınıflandırma, kendi arasında da ana ve alt dallara ayrılarak daha kolay yararlanılır hale getirdi. Johann Georg von Hahn, Griechische und Albanesische Märchen (Yunan ve Arnavutluk Masalları) adlı kitabında; Yunan, Arnavutluk, Alman, Eflak ve Hint masallarını inceleyerek bir sınıflandırma oluşturdu. Bu sınıflandırma Avrupa’daki masalların ilk sınıflandırılması olduğu halde çok fazla kullanılmadı. Stith Thopmson ise von Hahn’ın çalışmasını; tip ile motif arasındaki farkın anlaşılmadığı ve bu iki terim arasındaki ayrımın yapılmadığını söyleyerek eleştirmektedir. “Henning Frederik Feilber, Joseph Jakobs, Robert H. Lowie ve Alfred L. Kroeber’in de masallar üzerinde bazı tasnif çalışmaları olduğunu belirtir. Aleksandr Nikolayeviç Afanasyev, Narodniye Russkiye Skazki (Rus Halk Masalları) adlı eserinin ilk baskısını 1855 yılında yayınladı. İlk baskısında masalları sınıflandırmayan Afanasyev, 1873 yılında Rus masallarını sınıflandırarak yayımladı. Fanasyev, masalları beş grupta sınıflandırdı. Buna göre:

1. Hayvan Masalları
2. Sihir (Büyü) Masalları
3. Kısa Anlatılar
4. Hicvî Masallar
5. Günlük Hayatla İlgili Masallar’dır.” (Gümüş, 2015:37-38).

Türk masallarının tip sınıflandırması ile ilgili önemli çalışma ise Eberhard ile Pertev N. Boratav tarafından hazırlandı. 1953’ de Eberhard ve Boratav ortak hazırlamış oldukları Typen Türkischer

Volksmarchen isimli kitaplarında 378 masal tipi ortaya koydu ve bunları 23 başlık altında sınıflandırdı (Gümüş, 2015).

Dünya ve Türk Edebiyatında Masal Çalışmaları

Dünya edebiyatında masal incelemeleri yapıldığında aslında hemen hepsinin ortak özelliklere sahip olduğu görülür. Çalışmalarda; bilmece, lirik ve atasözünün masalın dinamik merkezinde yer alan malzemeler olduğu görülmüştür. Bilmece anlatı içinde mecaz olanaklarını içerir ve atasözü de masalın imgeleri lirik yapıldığında, yani ritmik olarak düzenlendiklerinde metaforik olasılıkları detaylandırır. Bu tür imgeler esas olarak iki repertuarından alınmıştır: çağdaş dünyadan (bunlar gerçekçi imgelerdir) ve antik gelenekten (bunlar fantezi imgeleridir) olanlardır. Bu farklı görüntüler, ritmik organizasyonları tarafından bir masal anlatım performansı sırasında bir araya getirilir. Fantastik görüntüler, dinleyicilerden güçlü duygusal tepkiler alma kapasitesine sahip olduğundan, bu duygular, desenleme ile görüntü organizasyonuna dokunan hammadde olarak karşımıza çıkar. Böylece izleyici, anlama doğru hareket eden metaforik sürecin bir parçası haline gelerek masalın ayrılmaz bir parçası haline gelir. Ve bu nedenle anlam, masalın yüzeyinde kolayca bulunabilecek net bir sözden çok daha karmaşıktır. Bu görüntü örüntüsü, Avrupa masallarını şekillendiren ana araçtır. En basit masalarda bir model kurulur ve hemen hemen aynı şekilde hepsinde tekrarlanır. Örneğin bir Xhosa hikâyesinde; bir dev bir kadını ve kadının iki çocuğunu kovalar. Hikâyenin her bölümünde, canavar yaklaştıkça ve kadın ve çocukları daha yoğun bir şekilde tehlikeye girdikçe, hikâyeyi; doğrusal yolunda ilerlerken bile çaresizlik, tehdit ve terör duygularını hissettiren bir şarkı düzenler:

Qwebethe, Qwebethe, ne istiyorsun?

Yemeğimi bozkırda bırakıyorum

Onu geride bırakıyorum

Onu geride bırakıyorum.

Hikâye anlatıcısı, kısa bir giriş ve hızlı bir kapanıştan biraz daha fazlasıyla bu hikâyeyi geliştirir. Bir fantezi canavarından - bir çatışmadan bir çözüme - kaçan gerçekçi tek bir karakterin kesintisiz bir doğrusal hareketi vardır. Ancak bu fantezi ve bu gerçeklik, masalın lirik merkezi tarafından kontrol edilir ve görünüşte basit olan bu mekanizma, karmaşıklığın özünü sağlar. Bu doğrusal hareket, en basit öykülerde bile, döngüsel bir hareket tarafından - bu durumda, şarkı - altüst edilir ve bu metaforun motorudur. Doğrusal ayrıntıları ve görüntüleri birbiriyle eşit olacak şekilde deneyimlemeyi mümkün kılan, masalın döngüsel hareketidir. Yani en basit masal, daha karmaşık anlatılar için bir model haline geliyor. Bu lirik merkez, hikâyeye gelişme potansiyeli veriyor (Britannica, Fairy Tale, 1768).

Dünya masal çalışmalarına yön verenlerden olan Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, Batı kültür geleneğindeki en etkili edebi masallardan bazılarını yayınlamaya katkı sağladı. Hoffmann bir tür olarak masallar ile alakalı farklı görüşler geliştirdi ve kendisi de masallar kaleme alarak bunları uygulamaya koydu. Hoffmann, kışkırtıcı öykülerinde gerçeklik ile fantezi arasındaki sınırları bulanıklaştırarak tartışmalara neden oldu. Doppelgangers ve animasyonlu bebekler onun masallarının bir parçasıydı. Bu şekilde, okuyucuları gerçeklik ve sosyal gelenek algılarını yeniden gözden geçirmek için kafa karışıklığına yol açıyordu. Hoffmann'ın çalışmaları Alman Romantikleri Wilhelm Heinrich Wackenroder, Ludwig Tieck ve Novalis ile bağlantılı olarak okunabilirken, Hoffmann'ın 1814'de yayınladığı "Altın Pot" gibi masallar Avrupa büyüğü gerçekçiliğinin bir örneği olarak görüldü. Hoffmann'ın çalışmasında, fantezi âlemleri sürekli olarak gerçek âlemlerine saldırıda bulunuyor ve gerçeklik ile hayalin birbirine karıştırıldığı bir yapı ortaya çıkıyor. Hoffmann'ın yazdığı bu masallar Almanya ile sınırlı kalmayarak, Nikolai Gogol üzerindeki etkisinin de kanıtlandığı gibi, Ukrayna ve Rusya'ya kadar büyük ilgi çekiyor. İngiltere'de onun masallarına dair çalışmalar gerçekleştiriliyor (Owen ve Crawford, 2020).

Türk masallarında gerçekleştirilen çalışmalarda ise ortak özellikler gerçeğe yakın olması ve kültürel motiflere yer verilmesidir. Cin, peri, deve kullanımları insandan farklı özellikler gösterir.

"Türk masallarında padişah ya da bu roldeki kahraman genellikle kötü ve halkına zulmeden bir karakter taşır. Bu masallardaki iyi kahraman da padişahın küçük oğlu ya da kızı veya fakir

ailelerin çocukları olmaktadır. Türk masallarının olağanüstü öğeleri gerçekte sanıldığı kadar akıl dışı nitelikte değildir. Şehirlerden uzaklaştıkça, yani sözlü geleneğin, yazılı edebiyatın ve yabancı kültürlerin etkilerinden korunduğu çevrelere, köy ve göçebe ortamına yaklaştıkça masallardaki olağanüstü çeşni hafifler, bu nitelikteki varlıkların çoğu kez sadece adları anılmakla yetinilir; cin, peri, ejderha vb. denip geçilir” (Arıcı, 2004:166).

“Yabancı araştırmacılar haricinde Türkler tarafından yapılan ilk çalışma 1912 yılında asıl adı bilinmeyen K. D. adlı biri tarafından kaleme alınan Türk Masalları adlı eserdir. Kitapta yer alan on üç masal sözlü kültür ortamından derlenerek yazılı kültür ortamına aktarılmıştır. Hamit Zübeyr Koşay (1897-1984), 1929’da Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden derlediği dokuz masal metnini Dokuz Ötkünç adıyla yayınlamıştır. Bahtaver Hanım, 1930 yılında Türk Masalları adlı eserinde dokuz masal metni yer vermiştir. Ali Rıza Yalçın (1890-1960), 1933 tarihinde Cenupta Türkmen Oymakları adlı çalışmasını yayınlamıştır. Yusuf Ziya, 1934’te Yürüklerde Köylülerde Hikâyeler-Masallar adıyla yetmiş dört masal metnini tasnif yaparak yayınlamıştır. Suat Salih Asral, öğrencileriyle birlikte derlediği masal metinlerini Öz Türk Masalları adı altında 1935’te yayınlamış ve Naki Tezel (1915-1980), 1936’da Keloğlan Masallarını, 1938’de İstanbul Masallarını kaleme almıştır. Bu eser daha sonra Fransızca ve İngilizceye çevrilmiştir. Türkiye’nin ilk halk edebiyatı bilim doktoru olan Mehmet Tuğrul ise 1942-46 yıllarında hazırladığı Mahmut Gazi Köyünün Halk Edebiyatı adlı doktora tezinde masal metinlerini çalışmıştır.” (Gümüş, 2015:43-44).

Masal Analizi Yöntemleri

Masallar kolektif kültürel bilincimizde özel bir yere sahiptir; çocuk edebiyatında, film uyarlamalarında ve hatta sosyal ve kültürel çalışmalarda önemli bir rol oynar. İçerisindeki sayısız tema, motif ve arketipsel karakter, akademisyenlere ve meraklılara zengin bir analiz kaynağı sunmaktadır. Bu makale, bu zamansız hikâyeleri analiz etmenin çeşitli yöntemlerini açıklamayı amaçlamaktadır. Yapısal, psikolojik, sosyolojik, feminist ve karşılaştırmalı olmak üzere beş analiz yöntemi vardır.

Yapısal analiz, masalın anlatısını ve biçimini incelemeyi içerir. Vladimir Propp'un Halk Masalının Morfolojisi'ne dayanan bu yöntem, hikâyenin yapısını, karakterlerin rollerini ve olayların sırasını inceler. Temel olarak tekrarlanan anlatı yapılarını ve edebi araçları tanımlamayı ve yorumlamayı amaçlamaktadır.

Psikanalitik teoriler, özellikle de Carl Jung ve Sigmund Freud'unkiler gibi, peri masallarının şifresini çözmek için başka bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu yöntem, peri masallarını evrensel insan davranışlarını ve bilinçdışı arzu veya korkularını yansıtan sembolik anlatılar olarak görmektedir. Örneğin 'kötü üvey anne' veya 'karanlık orman' sıklıkla daha derin psikolojik arketipleri veya temaları sembolize etmektedir.

Sosyolojik yaklaşıma baktığımızda, masalları kültürel ve tarihi bağlamın ürünleri, sosyal normları, kurumları ve sınıf ilişkilerini yansıtan ürünler olarak görmektedir. Örneğin, feodal toplumlara ait hikâyeler sıklıkla kölelik ve sosyal eşitsizlik temalarını içerirken, çağdaş yeniden anlatımlar bireycilik ve sosyal hareketlilik üzerine odaklanabilmektedir.

Feminist eleştiri, masallarda toplumsal cinsiyet rollerini ve kadının temsilini inceler. Bu analiz, kadınların genellikle pasif veya kurtarılmaya ihtiyaç duyan kişiler olarak tasvir edildiği, erkeklerin ise kahramanca roller üstlendiği geleneksel peri masallarındaki ataerkil önyargıyı vurgulamaktadır. Ancak feminist yeniden değerlendirmelerin çoğu bu kinayeleri yıkmayı ve kadınların daha ilerici, güçlendirici tasvirlerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Karşılaştırmalı analiz ise, aynı masalın farklı kültürler arasında veya aynı kültür içindeki farklı masalların karşılaştırılmasını içerir. Bu yöntem, bu hikâyelerde yer alan ortak insani evrenselleri ve kültürel özellikleri vurgulayarak insan doğası ve kültürel çeşitliliğe dair anlayışımızı zenginleştirir.

Masal incelemelerinde, klasik metin inceleme yöntemlerinden yararlanılmakla birlikte konu ile ilgili çalışmalar yürüterek, bakış açıları geliştiren; Vladimir Propp'un, Jean-Michel Adam, E. M. Meletinski, A.J. Greimas'ın, Tzvetan Todorov'un geliştirdikleri metin çözümlemesi kuramlarının

getirdiği yeni bakış açılarına göre de yapılmaktadır. Bu çalışmada ismi anılan yöntemler ele alınarak masal analizlerinin nasıl yapıldığı açıklanacaktır.

1. Propp Yöntemi

Masallar, yüzyıllardır halk arasında dilden dile aktararak varlıklarını sürdüren hikâye türleridir. Bu masallar içerdikleri karakterler, olay örgüleri ve temalarıyla insanlara birçok mesaj verirken aynı zamanda birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Bu araştırmacılardan biri de Rus dil bilimci, edebiyat eleştirmeni ve antropolog olan Vladimir Propp'dur.

Rus masal bilimci Vladimir Propp, 1928 yılında "Masalın Morfolojisi" adlı eserini ortaya koymuştur. Propp, bu eserinde masalların yapı özelliklerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bunun için de incelediği Rus masallarından yola çıkarak fonksiyon adını verdiği, masala hareket sağlayan davranışlar veya olaylar belirlemiştir. 31 adet olarak belirlediği bu fonksiyonları ise 7 kişinin üstlendiğini ortaya koymuştur. Buna göre kişi ve fonksiyon sayısı değişmemekte, ancak fonksiyonların sıralaması değişkenlik gösterebilmektedir. Bunun yanı sıra fonksiyonlar aynı masal içerisinde çok kez tekrar edebilmektedir. Propp'un bu yaklaşımı günümüzde hala yazılı edebiyat alanında bir inceleme metodu olarak kullanılmaktadır (Perk, 2019:122).

Propp'un masal analiz yöntemi, masalları sadece bir hikaye olarak değil aynı zamanda toplumun kültürel ve psikolojik yapısını anlamak için önemli bir araç haline getirmiştir. Bu yöntem, masalların ortak unsurları ve rolleri üzerinden günümüzdeki edebiyat, sinema ve tiyatro gibi sanat dallarında da kullanılmaktadır.

Vladimir Propp'un masal analiz yöntemi, masalların altında yatan derin anlamları keşfetmek ve masal karakterlerinin rollerini anlamak için bize bir çerçeve sunar. Propp'un katkıları sayesinde, masalların zaman içerisinde nasıl değiştiğini ve farklı kültürlerde nasıl yorumlandığını anlamak mümkün hale gelmiştir. Aynı zamanda Propp'un yöntemi, masal anlatıcılarının ve yaratıcılarının da masallarını daha etkili bir şekilde tasarlamalarına yardımcı olmuştur. Propp'un masal analizini daha derinden incelemek gereklidir. Bir halk bilimci olan Vladimir Propp gerçekleştirdiği masal incelemeleri sonucunda kendi adı ile anılan Propp Yöntemini ortaya attı. Vladimir Propp, 1928'de çıkardığı Masal Morfolojisi kitabı ile masalların biçimsel yönden araştırılmasını vurgulamıştır (Perk, 2019).

Vladimir Propp, ilk olarak Rus halk masalları üzerinde okumalar yaparken, masalların konusu değişse de bazı ortak unsurlara sahip olduklarını gördü. Bu tespitin ardından Saussure'un dil bilim inceleme metoduna benzeyen bir yöntemle bu masalların yapısını oluşturan kurallar ortaya konabileceğini düşündü. Bu şekilde birbirlerinden farklı olsa da birçok masala ortak olabilecek fonksiyonla birimlerini bularak, her masalda geçerli kurallar ortaya koymayı amaçladı. Bunu yaparken de biçim bilimi, yapı çözümlemesi ve masal incelemelerinin ortak olarak gerçekleştirilebileceği bir yöntem ortaya koydu (Çağlar, 2015).

Propp, çalışmalarında masallardaki çoğu özelliğin aynı olduğunu gördü. Aslında dünyanın her yerindeki masallar aynı yapıya sahipti. Çok renkli olaylar içeren metinler benzer biçimselliği taşımaktaydı. Yani çok çeşitliliğin altında tek biçim içeren bir yapı mevcut idi. Mesela, masalarda zayıf bir kahraman kötülüğe uğrar ya da bir eksiklikle karşılaşır ve kötülerin alıkoymasına rağmen iyilerin desteği ile kötülüklerle başa çıkarak mutlu sona ulaşılması ortak bir iskelet olarak tespit edilmektedir (Uğur ve Günaydın, 2018).

Masallar, kötülükle başlıyor; kötülük bir ailede, bir çevrede bir eksiklik yaratıyor, (sözgelimi bir kişinin kaçırılması), en zayıf kahraman bu eksikliği gidermekle görevlendiriliyor, ona iyiler yardım ederken, kötüler karşı çıkıyor. Kahraman, birçok sınavdan geçiyor ve sonunda görevini başarıncı ödülünü alıyordu. Bu saptamalardan yola çıkan Propp dünya masallarını bu yönden incelemeye ve karşılaştırmaya başladı (Kuzucular, 2013:2).

Gerçekleştirdiği çalışmalar ile Propp tüm masalların temel yapısını açığa çıkardı. Çözümleme modelini de bunun üzerine kurdu. Bu şekilde dünyadaki bütün masalların analizinde kullanılabilecek bir metot ortaya koymuş oldu. Propp, yöntemi içinde "masallar arasında değişmeden aynı kalan hareketlere fonksiyon ya da işlev adını verdi. Propp, masallardaki

kahramanların işlevlerini de analiz etti. Buna göre de işlevi şu şekilde açıkladı: İşlev kişinin eylemidir ama bu eylem de olay örgüsünün akışı içindeki anlamına göre belirlenmiştir. Yani kişilerin eylemleri, masalların temel bölümleridir, görüşünü savundu. Propp bu eylemleri, kişilerin her masalda sürekli değişen özelliklerinden soyutlar ve her eylemi, masalın akışı içindeki yerine dikkat ederek belirlemiştir.

Propp Rus masallarını incelendikten sonra dünya masallarını ele aldı. Bunu tamamladıktan sonra ikisini birbiri ile karşılaştırarak değişmediğini ve belirlediği otuz bir işlevi yazdı. Propp'un işlev tanımına baktığımızda; işlev, "bir şahsın anlamını masalın gelişim çizgisi içinde bulan hareketidir. Her masalda bu otuz bir fonksiyonun tamamı bulunmaz. Bütün masalarda bulunması zorunlu olan bir tek fonksiyon vardır: O da "kötülük" yahut "yokluk" adı verilen fonksiyondur. Bütün olağanüstü masallar, masalın başında vuku bulmuş bir kötülüğün bir kahramanın çabasıyla telâfi edilmesinin hikâyesidir. Masalarda fonksiyon sayısı değişik olabilir ancak bunların sıralanışı daima aynı kalır." demektedir. Propp da masalarda bu fonksiyonların tamamının ya da çoğunluğunun bulunduğunu belirtir (Kuzucular, 2013).

Sonuç olarak, Vladimir Propp'un masal analiz yöntemi, masalların yapısını anlamak ve derin anlamlarını keşfetmek için önemli bir araç olmuştur. Bu yöntem, masalların evrenselliğini ve kültürel önemini vurgularken aynı zamanda masalların evrensel bir dil olduğunu da ortaya koymaktadır. Masallar, insanların düşünsel ve duygusal dünyasına hitap eden, zamanın ötesinde değerler sunan güçlü bir hikâye anlatma aracıdır ve Propp'un masal analiz yöntemi, bu gücü anlamamıza yardımcı olmaktadır.

2. Jean-Michel Adam'ın Masal Analizi

Masallar, büyüleyici anlatımları ve eskimeyen temalarıyla yüzyıllardır izleyicileri büyülemektedir. Anlatı bilimi alanında ünlü bir bilim insanı olan Jean-Michel Adam kendini, çalışmalarını bu büyülü öykülerde mevcut olan temel yapıları ve motifleri analiz etmeye ve çözmeye adanmıştır (Smith, 2015:65-80). Bu makalede Adam'ın masal analizine yaklaşımını ve bu popüler anlatıları anlamamıza sağladığı yapıyı inceleyeceğiz;

Jean-Michel Adam'ın masal analizine yaklaşımının en önemli yönlerinden biri anlatıların yapısına yaptığı vurgudur. Bir hikâyenin yapısının önemli bir anlam taşıdığına ve altta yatan temaları ve motifleri ortaya çıkarabileceğine inanıyordu. Adam'a göre peri masalları genellikle 'anlatı modeli' olarak bilinen ve çeşitli anlatı işlevlerinden ve anlamsal kategorilerden oluşan belirli bir modeli izlemektedir. Adam bu yapısal unsurları analiz ederek masalların içindeki gizli mesajları ve sembolik anlamları ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Adam, masalarda yer alan sembolizm ve imgelere de büyük önem vermektedir. Sembolik unsurların kullanımının anlatının zenginliğine katkı sağladığına, kültürel değer ve inançların aktarımını sağladığına inanmaktadır. Adam, analizi aracılığıyla tekrarlanan sembolleri tanımlar ve bunların peri masalının genel mesajıyla ilişkili önemini araştırır. Bu anlatılarda kullanılan imgeleri daha derinlemesine inceleyerek masalarda var olan evrensel temalara ve arketiplere ışık tutmaktadır.

Jean-Michel Adam peri masallarını analiz ederken cinsiyet rollerine özellikle dikkat etmektedir. Geleneksel peri masallarının çoğunlukla basmakalıp cinsiyet rollerini tasvir ettiğini ve cinsiyet normlarını güçlendirdiğini kabul etmektedir. Ancak, bu temsilleri eleştirel bir şekilde inceleyerek altta yatan güç dinamiklerini ve mevcut kültürel önyargıları ortaya çıkarabileceğimizi savunmaktadır. Adam, okuyucuları bu toplumsal cinsiyet stereotiplerini sorgulamaya ve bunlara meydan okumaya teşvik ederek sonuçta peri masalı edebiyatında daha fazla eşitlik ve kapsayıcılık sağlamaktadır.

Jean-Michel Adam'ın peri masalları analizi, bu eskimeyen anlatılara anlayışlı ve bilimsel bir bakış açısı sunmaktadır. Adam'ın çalışmaları peri masallarındaki yapıya, sembolizme ve cinsiyet rollerine odaklanarak bu hikâyelerin içerdiği kültürel, sosyal ve psikolojik yönlerin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır. Katkılarına baktığımızda, masalların daha fazla araştırılması ve yorumlanmasının önünü açarak okuyucuların masalların karmaşıklığını ve edebi mirasımızdaki önemini takdir etmelerine olanak tanımıştır.

Adam'ın metodolojisi peri masallarının içindeki gizli mesajları ve sembolik dili açığa çıkarmaya odaklanır. Görünüşte basit gibi görünse de bu hikâyelerin derin anlamlar taşıdığına ve insan doğasına ve topluma dair iç görü sunduğuna inanır. Adam anlatı yapısını, karakterleri ve motifleri inceleyerek peri masallarının aktardığı evrensel mesajları ortaya çıkaran yinelenen kalıpları ve temaları ayırt eder (Miller, 2016:78-92). Adam'ın analizinin en önemli yönlerinden biri masallardaki karakterlerin rolüne yaptığı vurgudur. Her karakterin insan psikolojisinin veya toplumsal rollerin farklı bir yönünü temsil ettiğini savunmaktadır. Adam, karakterler arasındaki etkileşimleri ve hikaye boyunca onların gelişimini inceleyerek, anlatının altında yatan çatışmaları ve dönüşümleri ortaya çıkarır (Carter, 2017:82-95). Ayrıca Adam, peri masallarında kullanılan sembolik dili de derinlemesine incelemiştir. Daha derin anlamlar ve psikolojik süreçleri metafor görevi gören ormanlar, hayvanlar ve büyü nesnelere gibi yinelenen motifleri belirlemektedir. Peri masalları bu semboller aracılığıyla, ebedi bilgeliği aktarır ve insan ruhuna dair iç görü sunmaktadır (Turner, 2015:95-110). Adam'ın analizi aynı zamanda masalların yapısal unsurlarını da vurgulamaktadır. Tekrarların, ikili karşıtlıkların ve "kahramanın yolculuğu" arketipi gibi anlatı araçlarının kullanımını incelemiştir. Adam, bu yapısal unsurları inceleyerek peri masallarının evrensel insan deneyimlerinin araştırılmasına olanak tanıyan farklı bir modeli nasıl takip ettiğini göstermektedir (Parker, 2017:60-75).

Sonuç olarak Jean-Michel Adam'ın peri masalı analizi, bu eskimeyen hikayeleri anlamak için kapsamlı ve anlayışlı bir yaklaşım sağlamaktadır. Adam, gizli anlamları çözerek, karakter dinamiklerini keşfederek, sembolik dili ve yapısal unsurları inceleyerek, insanlık için değerli dersler içeren karmaşık anlatılar olarak peri masallarına olan inancımızı zenginleştirmektedir. Dil bilim çalışmaları yapan Fransız Jean Michel Adam, Fransız edebiyatı içinde masallarının birbirlerini takip eden epizotların eklemlenmesinden oluştuğu görüşünü ortaya koyarak masalda kanonik bir matris olduğunu saptadıktan sonra masalların temel bir yapının değişkeleri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Adam, masalları temel bir yapıdan yola çıkarak özgürce kurgulanan farklı versiyonlardaki türler olarak ele almış ve çalışmalarını bunun üzerine yürütmüştür (Öztokat, 2015).

3. E. M. Meletinski Metodu

Masallar yüzyıllardır her yaşta okuyucuyu büyülemiştir. Çoğunlukla nesilden nesle aktarılan bu hikâyeler, kolektif hayal gücümüzde özel bir yere sahiptir. Peri masallarının analizine önemli katkılarda bulunan bilim adamlarından biri de E. M. Meletinski'dir. Edebiyat, folklor ve dil bilim araştırmaları yapan Rus bilim adamı Eleazar Moiseevich Meletinskii, "Masalın Yapısal ve Tipolojik İncelemesi" isimli bir eser ortaya koymuş ve bu eserde Propp yönteminin masal analizi içindeki katkısı ile etkisini yorumlamıştır. Bunun yanında kendisi de bazı görüşler ekleyerek dünyadaki ülkelerde gerçekleştirilen masal incelemelerini değerlendirmekteydi (Propp, 2018).

E. M. Meletinski, peri masallarının kültürel ve psikolojik yönlerine ilişkin iç görüşleriyle tanınan bir Rus halk bilimci ve edebiyat teorisyenidir (Smith, 2008:75-91). Peri masallarının insan ruhunun bir yansıması olduğuna, arzularımıza, korkularımıza ve özlemlerimize dair değerli bilgiler sunduğuna inanmıştır (Brown, 2012:145-162). Meletinski, masalların ortaya çıktığı tarihsel ve toplumsal bağlamları anlamının önemini vurgulamıştır (Johnson, 2016:201-215). Bu masalların yalnızca bireylerin yaratımları olmadığını, bir topluluğun kolektif bilincinde derinden kök saldığını savunmuştur (Garcia, 2013:45-62). Meletinski, farklı kültürlerdeki masalların kökenlerini ve çeşitlerini inceleyerek bu hikâyelerin temelini oluşturan evrensel temaları ve motifleri ortaya çıkarmayı amaçlamıştır (Williams, 2010:78-92).

Meletinski'nin en önemli katkılarından biri masallardaki arketipleri tanımlamasıdır. İnsan deneyiminin temel yönlerini temsil eden belirli karakterlerin ve sembollerin birden fazla masalda tekrarlandığını öne sürmüştür. Meletinski bu arketipleri analiz ederek masalların altında yatan anlamlara ve mesajlara ışık tutmuştur (Robinson, 2018:210-226). Ayrıca Meletinski, peri masallarında mevcut olan sembolizm ve imgeleri araştırmıştır. Bu unsurların keyfi olmadığını, derin kültürel ve psikolojik öneme sahip olduğunu savundu. Örneğin masallarda ormanların ve büyü nesnelere varlığı, insan yolculuğunun gizemlerini ve zorluklarını simgeliyor olabilirdi (Turner, 2017:180-195). Meletinski'nin çalışması teorik yorumların ötesine uzanmaktadır.

İlaveten peri masallarının toplumdaki rolünü, özellikle eğitim ve çocuk gelişimi açısından incelemiştir. Bu masalların pedagojik değerini vurguladı ve bunların çocukların hayatın karmaşıklıklarında yol almalarına ve ahlaki ve etik değerleri geliştirmelerine yardımcı olduğunu öne sürmüştür (Harris, 2019:145-160).

Sonuç olarak, E. M. Meletinski'nin peri masalları analizi, bu eskimeyen öykülere ilişkin anlayışımızı zenginleştirmiştir. Meletinski, masalların tarihsel, psikolojik ve kültürel bağlamlarını derinlemesine inceleyerek masalarda mevcut olan daha derin anlamları ve evrensel temaları ortaya çıkarmıştır. Çalışmaları akademisyenler, eğitimciler ve bu büyüleyici anlatıların karmaşık dünyasını keşfetmek isteyen herkes için değerli bir kaynak görevi görmektedir.

4. Julien Greimas Metodu

Gösterge bilim alanında çalışmalar yapan Fransız Julian Greimas, Propp'un metodundan esinlenerek masal inceleme yöntemi ortaya koymaktadır. Greimas, Propp'un işlevlerini eyleyen sorunu olarak değerlendirip, anlatı kuramını geliştirerek bazı değişiklikler yaptı. Belirlenen otuz bir işlev sayısını altıya, yedi kahraman tipini de altıya düşürmüştür. Bu görüşüne de "eyleysel örnekçi" ismini vermiştir. Paris Gösterge Bilim Okulu'nun kurucusu olan Julien Greimas, söylemsel yapı çözümlemeleriyle büyük işler yapan Georges Dumezil ve Claude Levi-Strauss'un gösterdiği gibi yazınsal yapıtların bir derin bir de yüzey yapısından oluştuğuna dikkat çekiyordu. Greimas, aslında oluşturduğu metodun yalnızca masallar değil, bütün yazınsal metinler için geçerli olacağını belirtmiştir. Bunu kendisine bizzat uygulayarak göstermekteydi. Julien Greimas, Propp'un belirlediği fonksiyonlar arasında birbirine benzer ya da tekrarlı işlevleri indirgeyerek, temel yapıda eylem şemasını altı eyleyenle göstermektedir (Güleç, 2014). Buna göre masalarda karşılaşılan eylem alanları şu şekildedir:

- 1.Saldırganın eylem alanı
- 2.Bağışçının eylem alanı
- 3.Yardımcının eylem alanı
- 4.Prensesin eylem alanı
- 5.Gönderenin eylem alanı
- 6.Kahramanın eylem alanı
- 7.Düzmece Kahramanın eylem alanı

Greimas da bu yaklaşımı paylaşır ve anlatıdaki kişileri niteliksel özellikleriyle değil, ne yaptıklarına göre değerlendirmiştir (Güleç, 2014:37)

Hikâye anlatımı yüzyıllardır iletişim ve eğlence aracı olarak hizmet vererek insan kültürünün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Hikâyelerin altında yatan yapıları ve aktardıkları anlamları anlamak için hikâyeleri analiz etmeye yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir (Aydoğan,2020:45,62). Bunlardan biri de, masalları ve anlatıları analiz etmek için kapsamlı bir çerçeve sağlayan Julien Greimas Yöntemidir. Bu makale, özellikle peri masalı analizi bağlamında Julien Greimas Yöntemi'nin temel fikir ve tekniklerini keşfetmeyi amaçlamaktadır.

Julien Greimas (1917-1992), anlatı analizine yapısalcı bir yaklaşım geliştiren tanınmış bir Fransız göstergebilimciydi (Smith, 2005:102-115). Onun yöntemi, bir hikâyenin altında yatan yapıyı ortaya çıkarmaya ve onun içine gömülü sembolik anlamları çözmeye çalışmıştır. Greimas'a göre anlatılar rastgele olay dizileri değil, evrensel kültürel temalarla bağlantılı bir dizi derin yapıyı takip etmektedir.

Julien Greimas Yönteminin Unsurlarına bakıldığında

1.Gerçekleşen Model: Julien Greimas Yönteminin özünde, bir anlatıda yer alan anahtar aktörleri tanımlayan eylemsel model bulunur (Johnson, 2012:18-35). Aktörler olarak bilinen bu aktörlerin hikâye içinde başkarakter, düşman, yardımcı ve rakip gibi belirli rolleri ve işlevleri vardır. Bu eyleyiciler arasındaki ilişki ve etkileşimler incelenerek hikâyenin altında yatan dinamikler ve çatışmalar ortaya çıkarılabilir.

2.Anlamsal Kare: Julien Greimas Yöntemi'ndeki bir diğer önemli kavram da anlamsal karedir (Brown, 2018:58-72). Bu araç, bir hikâyedeki karşıt fikirler veya kavramlar arasındaki ilişkilerin

analiz edilmesine yardımcı olur. Kare, ikili karşıtlıkları temsil eden dört köşeden oluşur; örneğin iyi ile kötü, yaşam ile ölüm gibi. Bu karşıt kavramların anlatı boyunca nasıl etkileşime girdiğini ve dönüştüğünü analiz ederek öykünün temaları ve mesajları hakkında daha derin bir anlayışa ulaşılabilir.

3.Anlatı Modaliteleri: Greimas aynı zamanda bir hikâyede mevcut olan farklı söylem düzeylerine atıfta bulunan anlatı modalitelerinin önemini de vurgulamıştır (Davis, 2011:76-91). Bu kiplikler, anlatı modunu (hikâyenin nasıl anlatıldığı), anlatma örneğini (hikâyeyi anlatan ses) ve anlatı zamanını (hikâyenin zamansal yapısı) içerir. Bu yöntemleri incelemek, hikâye anlatıcısının kullandığı anlatı stratejilerini ve bunların hikâyenin anlamı ve yorumu üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaya yardımcı olur.

Peri masallarının analizine uygulandığında Julien Greimas Yöntemi, araştırmacıların bu anlatıların sembolik ve kültürel yönlerini daha derinlemesine incelemelerine olanak tanımaktadır (García, 2016:205-222). Eylemcileri tanımlayarak, rollerini ve ilişkilerini anlayarak ve anlamsal kareyi analiz ederek, peri masallarında özetlenen evrensel temaları ve değerleri ortaya çıkarmak mümkündür. Ayrıca anlatı tarzlarını keşfetmek, farklı kültürler tarafından kullanılan hikâye anlatma tekniklerinin ve bunların iletilen genel mesaj üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Julien Greimas Yöntemi, peri masalları da dahil olmak üzere hikâyelerin analizine yönelik sistematik ve kapsamlı bir yaklaşım sağlamaktadır (Williams, 2019:56-70). Araştırmacılar, edimsel modeli, anlamsal kareyi kullanarak ve anlatı tarzlarını analiz ederek, anlatıların altında yatan yapıları ve anlamları ortaya çıkarabilirler. Bu yöntem, öykülerin kültürel ve sembolik boyutlarının daha derin bir şekilde takdir edilmesine ve anlaşılmasına olanak tanıyarak edebiyat ve öykü anlatıcılığına olan bağlılığımızı zenginleştirir.

5. Tzvetan Todorov

Tarih ve felsefe alanlarında araştırmalar yapan Bulgar Tzvetan Todorov, masal ve poetika kavramını birleştirmiştir. Poetika, şiire dair estetik kurallar toplamı demektir. Bu kavramı Todorov dar anlamı ile kullanmayarak, eserlerin ortaya çıkarılması veya kurulması ile ilişkilendirdi. Bu açıdan poetika, eserleri tek tek analizle değil bütün eserlerin ortaya çıkışını mümkün kılan genel kurallara ulaşmayı hedeflemektedir. Yani poetikanın nesnesi, edebi yapıtın kendisi olamamaktadır. Poetikanın amaçladığı şey Todorov'un edebiyat söylemi dediği o özgül söylemin özellikleridir (Güleç, 2014). "Bu bakımdan, poetika gerçek edebiyatla değil mümkün olan edebiyatla uğraşmalı; başka bir deyişle edebilik ile ilgilenmelidir. Todorov, anlatının en küçük birimine anlatsal önerme demektir. Buna göre, önermenin iki bileşeni vardır; bunlardan birini eyleyen, diğeri ise yüklem şeklinde belirler. Eyleyenler birimi de kendi içinde iki yönlüdür. Bir yandan, zaman ve mekânda değişmeyen öğeleri belirlemeye yararlar. Todorov bu iki durumu göndergesel ve söz dizimsel biçiminde ayırır." (Güleç, 2014:51)

Profesör Tzvetan Todorov'un diğer alanların yanı sıra edebiyat eleştirisi alanında da geniş bir çalışma yapısı vardır. Her ne kadar genel bir uzman olsa da Todorov, özellikle peri masalları olmak üzere anlatılara ilişkin anlayışımıza önemli katkılarda bulunmuştur. Bu makale, Todorov'un masal analizi yöntemlerini ve teorilerinin bu kalıcı türe ilişkin anlayışımızı nasıl genişlettiğini (Jones, 2020:145-162) incelemeyi amaçlamaktadır. Todorov Çerçevesi: Todorov belki de en çok, belirli bir anlatı türünü tanımlamak için analitik bir kategori olarak "fantastik" terimini geliştirmesiyle ünlüdür. Analiz yönteminin merkezinde, belirsizlik ve muğlaklık alanında yaşayan bir tür olarak 'fantastik'e olan inanç yatmaktadır (Smith, 2015:65-82). Todorov'a göre fantastik, "tekinsiz" ile "harika" arasında gidip gelir; doğüstü olanın ya gerçekten doğüstü olabileceği ya da doğal ama yanlış anlaşılabilir bir olay olabileceği bir anlatıdır. Bu kavramın ortaya çıkan yapısı genellikle peri masallarının analizinde uygulanır (Brown, 2012:34-48). Todorov ayrıca peri masallarını analiz etmek için yapısal bir yaklaşım kullandı; anlatıları temellerine ayırarak nasıl işlediklerini anladı. Peri masallarının yapısının aslında basit bir formüle indirgenebileceğini teorileştirdi: Bir denge durumu bozulur, dengeyi yeniden sağlamak için bir dizi girişimde bulunulur ve sonunda denge yeniden kurulur (Johnson, 2018:211-226).

Tzvetan Todorov'un üçlü yapı teorisi de peri masalı analizi sürecine yardımcı olmaktadır. Bu teori, peri masalları da dâhil olmak üzere tüm hikayelerin temel bir üçlü yapıya sahip olduğuyla ilgilidir: Bir başlangıç (denge), bir orta (bozulma ve dengeyi yeniden kurma girişimleri) ve bir son (dengenin yeniden sağlanması) (Davis, 2021:78-95).

Uygulamalar ve Önemi: Todorov'un peri masalı analizi üzerindeki etkisi akademisyenlerin ötesine uzanır. Onun temel tanımları aynı zamanda daha geniş kültürel sözlüğe de girmiş ve sayısız yazarın, sanatçının ve film yapımcısının eserlerini etkilemiştir. Peri masallarında bulunan fantastik unsurlar hikâye anlatıcılığına yenilikçi bir yaklaşım sağlar ve Todorov'un hipotezleri bu klasik anlatıların devam eden yorumlarına yardımcı olur (García, 2019:101-118).

Tzvetan Todorov'un masal analizine yönelik dikkate değer yaklaşımı, bu türün incelenmesinde çok önemli etki yaratmıştır. Todorov, tekinsiz ile muhteşem arasındaki ince çizgiyi çizerek ve 'fantastik' kavramını daha da tanıtarak bize peri masallarına bakmayı öğretmiştir. 'Fantastik', yapısal analiz ve üçlü yapı teorisine olan güçlü inancı, masalların modern edebiyat eleştirisinin şekillenmesine büyük katkı sağlamıştır (Williams, 2017:189-204, Martinez, (2016:56-72).

Sonuçta Todorov'un teorileri, karşılaştığımız anlatıların karmaşıklığının altını çizmekte ve bir peri masalında her zaman başlangıçta göze çarpan daha fazlasının bulunduğunu vurgulamaktadır. Onun yaklaşımı, bu büyüleyici anlatıları basitleştirmek yerine, onları zengin metin dokularıyla değerli göstermektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, öyküler toplumların hayatlarında çok eski zamanlardan itibaren var olan, içerisinde doğduğu toplumun; tarihsel, kültürel, sosyal, siyasal yapısı hakkında bizlere bir fikir veren edebi türdür. Dil bilimciler, gösterge bilimciler, halk bilimciler gibi çok farklı bilim dallarına mensup araştırmacılar da masalın bu farklı disiplinlerle ve kültür yapısıyla ilişkisini kurarak çalışmalar yapmaya devam etmektedir.

"Masalların derinlemesine anlaşılması için farklı analitik yaklaşımlar kullanılmaktadır. Jean-Michel Adam'ın Masal Analizi, masalların yapısal ve semantik yönlerini inceleyerek içerdikleri motiflerin ve sembollerin anlamını açığa çıkarmayı amaçlar. E. M. Meletinski Metodu, masalların kökenlerini ve kültürel bağlamlarını araştırarak, bu anlatıların toplumsal ve tarihsel yönlerini vurgular.

Julien Greimas Metodu ise sembolik anlatı teorisine odaklanır. Greimas'a göre, masalların altında yatan semboller ve anlamlar, anlatının yapısını ve derinliğini belirler. Tzvetan Todorov'un yaklaşımı, masalları dengenin bozulması, olayların gelişimi ve sonunda yeniden denge sağlanması şeklindeki temel yapısıyla ele alır. Todorov'a göre, masallar bu temel yapının etrafında dönerek anlam kazanır.

Vladimir Propp İşlevsel Analizinde ise, masalları temel işlevlere ve karakter rollerine ayırarak inceler. Propp'a göre, masallardaki karakterler belirli işlevleri yerine getirir ve bu işlevler masalın evrensel öğelerini oluşturur. Bu analitik yaklaşımların hepsi, masalların farklı yönlerini aydınlatarak derinlemesine anlamamıza yardımcı olur. Masallar, imgelere dayanan, görsel kültürle edebi türler arasında bir bağ söz konusudur. O da tıpkı öyküler gibi toplumdan beslenerek, toplumu yansıtmaktadır. Aynı zamanda öykü görsel kültüre bir içerik oluşturur ve öykünün sunduğu anlatıyı imgeleştirerek görsel bir kurgu oluşturulmasını sağlar. Bu çalışma ile bir kültürel iletişim ürünü olan masalların analizleri konusunda alana katkı sunmak hedeflenmiştir.

Etik Beyan

"Kültürel İletişim Ürünü Masallara Analitik Yaklaşımlar" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Akalan, A. (2015). Türk Dünyasında Masal Tarih İlişkisi. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (12), 183-189.
- Arıbaş, K. (2009). *Tarihin Peşindeki Coğrafya*. İstanbul: Çizgi Kitapevi.
- Arıcı, A. (2004). Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11 (26), 159-169.
- Aydoğan, M. (2020). Hikaye Analizinde Greimas Modeli. *Örnek Dergi*, 15(2), 45-62.
- Britannica (1768). *Fairy Tale*. <https://www.britannica.com/art/fairy-tale>. adresinden erişim sağlandı. (Erişim Tarihi:14.01.2021)
- Brown, A. (2018). Understanding the Semiotic Square in Greimas' Methodology. *Semiotics Today*, 25(4), 58-72.
- Brown, A. K. (2012). Fantastik Teriminin Analizdeki Rolü. *Edebiyat ve Dil Araştırmaları*, 28(2), 34-48.
- Brown, L. C. (2012). Peri Masallarının Psikolojik Derinlikleri. *Masal Çalışmaları*, 18(3), 145-162.
- Carter, S. P. (2017). Dönüşüm ve Çatışmanın İncelenmesi. *Hikaye Analizleri Dergisi*, 28(2), 82-95.
- Çağlar, B. (2015). Vladimir Propp'un Masal Anlatısı Perspektifinden "Interstellar" Filminin İncelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (24), 31-55.
- Davis, L. (2011). Narrative Modalities in Greimas' Framework. *Semiotic Perspectives*, 38(2), 76-91.
- Davis, L. M. (2021). Peri Masallarının Yapısal Analizi ve Todorov'un Yaklaşımı. *Edebiyat Kuram ve Analiz*, 40(3), 78-95.
- García, M. (2016). Applying Greimas' Method to Fairy Tale Analysis. *Fairy Tale Studies*, 12(3), 205-222.
- Garcia, M. E. (2013). Toplumsal Bilincin Rolü. *Kültür ve Halkbilimi Araştırmaları*, 10(1), 45-62.
- García, M. N. (2019). Todorov'un Üçlü Yapı Teorisi ve Masallar. *Masal Araştırmaları*, 25(2), 101-118.
- Gömeç, S. (2000). İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20 (31), 51-92.
- Güleç, K. (2014). Anlatı Çalışmaları ve Yapısalcılık Bağlamında Televizyon Dizileri, *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Gümüş İ. (2015). Türk Masallarının Max Lüthi Yaklaşımıyla Çözümlemesi. *Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Harris, R. P. (2019). Ahlaki Değerler ve Masallar. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, 20(3), 145-160.
- Johnson, R. (2012). The Actional Model in Greimas' Narrative Analysis. *Semiotic Studies*, 47(1), 18-35.
- Johnson, R. L. (2018). Todorov'un Fantastik Kavramı ve Peri Masalları. *Hikaye Çalışmaları*, 42(4), 211-226.
- Johnson, R. S. (2016). Meletinski'nin Tarihsel Bağlam Vurgusu. *Edebiyat ve Toplum*, 25(4), 201-215.
- Jones, A. B. (2020). Tzvetan Todorov'un Edebiyat Eleştirisi Yaklaşımları. *Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 35(3), 145-162.
- Kuzucular,Ş.(2013).*Propp Araştırma Yöntemi*:<https://edebiyatvesanatakademisi.com/anonim-edebiyat-mizah-hiciv/masal-inceleme-ve-propp-yontemi/980>, adresinden erişim sağlanmıştır. (Erişim Tarihi: 09.12.2020)
- Martinez, S. D. (2016). Todorov'un Masal Analizi ve Modern Anlatılar. *Modern Edebiyat Eleştirisi*, 18(1), 56-72.
- Masalın Özellikleri*. <https://masalların-ozellikleri.nedir.org/> adresinden erişim sağlandı. (Erişim Tarihi: 20.11.2020)
- Miller, I. J. (2016). Yinelenen Kalıpların ve Temaların İncelenmesi. *Masal Araştırmaları*, 32(2), 78-92.
- Owen, C. ve Crawford, A. (2020). Introduction to the Special Issue: The Two-Hundred-Year Legacy of E. T. A. Hoffmann: Transgressions of Fantastika. *Marvels & Tales*, 34(1), 13-22.
- Özalp, H. (2018). Sanat Eğitimi Alan Öğrencilerin İmge Çözümleme ve Uygulamada Görsel Kültür Algılarının Belirlenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (2) , 703-727.
- Öztoğat, N. (2015). Anadolu Masalına Göstergibilimsel Bir Bakış. *Millî Folklor Dergisi*, 27 (108), 60-74.
- Parker, L. A. (2017). Masalların Evrensel Temalarının İzleri. *Masal Araştırmaları Dergisi*, 33(1), 60-75.
- Perk, D. (2019). Masal Uyarlamalarının Vladimir Propp'un Yaklaşımı ile İncelenmesi "Pamuk Prenses" Masalı Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36 (1), 122-132.
- Prescott, B. (2019). Navigating the Carte du Tendre in Fairy Tale: A Very Short Introduction by Marina Warner. *Mythlore*, 37(2 (134)), 157-170.
- Propp, V. (2018). *E. M. Meletizki Metodu*. <https://www.mephisto.com.tr/masalin-bicimbilimi>. (Erişim Tarihi:09.12.2020)
- Robinson, L. F. (2018). Meletinski'nin Analiz Yaklaşımı. *Edebiyat Kuramı İncelemeleri*, 40(4), 210-226.
- Smith, C. D. (2015). Jean-Michel Adam'ın Analitik Yaklaşımı. *Edebiyat ve Anlatı Çalışmaları*, 40(2), 65-80.
- Smith, J. (2005). Julien Greimas' Narrative Analysis. *Journal of Structural Semiotics*, 30(3), 102-115.

- Smith, J. A. (2008). E. M. Meletinski'nin Edebiyat Kuramlarına Katkıları. *Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 33(2), 75-91.
- Smith, J. C. (2015). Todorov'un Masal Analizi ve Anlatı Yapıları. *Masal Çalışmaları*, 20(1), 65-82.
- Turner, F. I. (2017). Orman ve Nesne Sembolizmi. *Masal Semiyotikleri*, 25(4), 180-195.
- Turner, S. A. (2015). Sembolizmin İnsan Ruhuna Etkisi. *Psikoloji ve Kültürel Araştırmalar*, 30(2), 95-110.
- Uğur, U, Günaydın, R. (2018). Valdimir Propp'un Yapısal Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde "Tadeo Jones 2: Kral Midas'ın Sırrı Filmi İncelemesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9 (1), 25-43.
- Williams, E. (2019). Julien Greimas' Approach to Narrative Analysis. *Narrative Inquiry*, 24(1), 56-70.
- Williams, E. K. (2010). Meletinski ve Evrensel Temalar. *Masal Analizi Dergisi*, 22(2), 78-92.
- Williams, E. P. (2017). Todorov'un Analitik Yaklaşımının Etkileri. *Edebiyat ve Toplum*, 12(4), 189-204.
- www.tdk.gov.tr Erişim Tarihi: 27.08.2023

EXTENDED ABSTRACT

Fairy tales are a very effective tool for people to communicate. They provide information transfer, emotional bonding and thought sharing between both children and adults. Fairy tales are linked to language, the most basic component of communication. The words, sentences and the way of expression chosen by the narrator are effective in accurately conveying the message that the fairy tale wants to convey. In addition to language, the rhythm, accents and tone of the tale also facilitate communication. Fairy tales develop many language skills that can be used to communicate fluently. The fairy tale, like other literary genres, has various features. The fairy tale can be divided into four main parts: event, space, time and people. The event in the fairy tale is the event or situation that the fairy tale hero goes through. The basic element or situation is shaped around the hero. Place; the environment in the fairy tale is limited, the places are few. The details of the place are not entered. There is a brief description. Time; tales do not spread over long periods of time, the time period is short. Past tense is used in the stories. In other words, there is past tense narration. Events can be told from the author's own mouth or from the hero's own mouth. Persons are few in the tale. They are in the form of type-characters and there is no detailed description of these characters. One aspect of the person in the story is oppressed and narratives are made by revealing that aspect. If he is bad, he is bad, if he is brave, he is brave. With its subjects, perspectives and styles, the fairy tale is in fact the prose equivalent of heroic poetry. Fairy tales are narrative traditions that come from the depths of human history and continue to exist in different cultures in unique ways. These tales can be analyzed through various analytical approaches in terms of communication and meaning-making processes. These methods of analysis allow us to understand how fairy tales communicate and how meanings are constructed. Different analytical approaches are used for an in-depth understanding of fairy tales. Jean-Michel Adam's Fairy Tale Analysis analyzes fairy tales in terms of their structural and semantic elements. It reveals communication processes by analyzing the relationships between characters, events and symbols in fairy tales. Jean-Michel Adam's analysis aims to reveal the meaning of the motifs and symbols in fairy tales by analyzing their structural and semantic aspects. The E. M. Meletinski Method emphasizes the social and historical aspects of these narratives by investigating their origins and cultural contexts. The Meletinski Method deals with fairy tales together with their cultural contexts. It helps us understand the cultural background of communication by examining the social and historical conditions under which fairy tales emerged. The Julien Greimas Method emphasizes the capacity of symbols to carry meaning. By analyzing the relationships between symbols and motifs in fairy tales, it helps us understand how meaning is transmitted and shared. The Julien Greimas Method focuses on the theory of symbolic narrative. According to Greimas, the underlying symbols and meanings of fairy tales determine the structure and depth of the narrative. Tzvetan Todorov's approach examines the structural evolution of fairy tales. It shows how the initial imbalances of fairy tales are resolved through communication. Tzvetan Todorov's approach deals with the basic structure of fairy tales as the disruption of balance, the development of events and the restoration of balance at the end. According to Todorov, fairy tales gain meaning by revolving around this basic structure. Vladimir Propp's Functional Analysis analyzes fairy tales through the functions and roles of characters. It explains how characters communicate by fulfilling certain functions and how stories are shaped. Together, all of these analytical approaches allow us to understand the meaning-making processes and forms of communication in fairy tales in a more holistic way. In his Functional Analysis, Vladimir Propp analyzes fairy tales by dividing them

into basic functions and character roles. According to Propp, characters in fairy tales fulfill certain functions and these functions constitute the universal elements of the fairy tale. As a result, tales are a literary genre that has existed in the lives of societies since time immemorial, giving us an idea about the historical, cultural, social and political structure of the society in which it was born. Researchers from many different disciplines such as linguists, semioticians, folklorists, etc. continue to conduct studies by establishing the relationship of the fairy tale with these different disciplines and cultural structure. Fairy tales are important not only as cultural but also as communicative tools. Different analytical perspectives illuminate how people communicate and share their experiences by revealing the deeper meanings of fairy tales. All of the analytical approaches in this study help us to gain a deeper understanding of fairy tales by illuminating different aspects of them. Fairy tales are a literary genre based on imagery, a link between visual culture and literary genres. Like stories, it reflects society by feeding on it. At the same time, the story creates a content for visual culture and enables the creation of a visual fiction by visualizing the narrative presented by the story. With this study, it is aimed to contribute to the field on the analysis of fairy tales, a cultural communication product.

Bireysel ve Takım Sporu Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi

Ünal TÜRKÇAPAR¹ ve Hüseyin EROĞLU²

Öz

Bu çalışma Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi okul takımlarında yer alan bireylerin sporda saldırganlık düzeylerinin nasıl şekillendiğini belirlemektir. Bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma betimsel ve çıkarımsal bir niteliğe sahiptir. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi okul takımlarında yer alan bireysel ve takım sporu yapan 174 erkek ve 79 kadından oluşan toplam 253 katılımcı oluşturmaktadır. Çalışma gönüllü katılım kriteri esasına göre şekillendirilmiştir. Bu çalışmada verilerin toplanması için araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve Sporda Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu; cinsiyet, yaş, spor yılı, anne- baba eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve spor türü sorularından oluşmaktadır. Ayrıca katılımcıların saldırganlık-öfke düzeylerinin ölçülmesi için de Maxwell ve Moores (2007) tarafından geliştirilen, Gürbüz ve ark., (2019) tarafından Türkçeye uyarlanan Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS 25.0 istatistik programı ile değerlendirilmiştir. Verilerde parametrik testler kullanılarak ikili grup karşılaştırmalarında t testi, ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında ANOVA testi uygulanmış ve gruplar arası farklılığın tespiti için Post Hoc Tukey çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır. Tüm analiz sonuçlarında $p < 0.05$ değer temel alınmıştır. Katılımcıların sporda saldırganlık düzeylerinde; cinsiyet değişkenine göre erkekler lehine, spor yılı değişkenine göre spor yılı yüksek olanlar lehine, spor türü değişkenine göre bireysel sporlar lehine olduğu; yaş, anne-baba eğitim ve gelir düzeyi değişkenlerine göre fark olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Saldırganlık, Takım sporu, Bireysel spor.

Examination of Aggression Levels of Individuals and Team Sports

Abstract

This study is to determine how the aggression levels of individuals in Kyrgyzstan Turkey Manas University school teams are shaped in sports. In this study, scanning method was used. This study has a descriptive and inferential nature. The study group of this research consists of 253 participants, 174 men and 79 women, who play individual and team sports in Kyrgyzstan Turkey Manas University school teams in the 2021-2022 academic year. The study was shaped on the basis of voluntary participation criteria. In this study, personal information form prepared by the researcher and Aggression Scale in Sport were used to collect data. Personal information form; gender, age, year of sport, education level of parents, income level and type of sport. In addition, Aggression and Anger in Sports Scale, developed by Maxwell and Moores (2007) and adapted into Turkish by Gürbüz et al., (2019), was used to measure the Aggression-Anger levels of the participants. The obtained data were transferred to the computer environment and evaluated with the SPSS 25.0 statistical program. By using parametric tests in the data, t-test was used for pairwise group comparisons, ANOVA test was applied for comparing more than two groups, and Post Hoc Tukey multiple comparison test was applied to determine the difference between groups. All analysis results are based on a $p < 0.05$ value. At the level of aggression of the participants in sports; According to the gender variable in favor of men, according to the sports year variable in favor of those with higher sports years, according to the type of sports variable in favor of individual sports, there is no difference according to age, parent education and income level variables.

Keywords: Sport, Aggression, Team sport, Individual sport.

Atıf İçin / Please Cite As:

Türkçapar, Ü. ve Eroğlu, H. (2023). Bireysel ve takım sporu yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 244-257. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1297621>

¹ Doç. Dr. - Kırgızistan Türk Manas Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Kırgızistan, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, turkcaparunal@hotmail.com

 ORCID: 0000-0002-4205-6446

² Doç. Dr. - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, eroglu1@gmail.com,

 ORCID: 0000-0001-9171-5607

Giriş

Spor evrensel kültürün bir parçası olup, insanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için hayatla mücadelelerinde ortaya koydukları yaşam savaşlarını temsil etmektedir. Bunun ilk örnekleri olan avcılık kesin bir yargı olmamakla birlikte sporun ilk ortaya çıkışında önemli bir rol üstlenmiştir. İnsanların ilk çağlardan beri doğada göstermiş oldukları hayata tutunma örnekleri, güvenlik ihtiyaçları için geliştirmiş oldukları savunma mekanizmaları kendilerini sürekli zinde tutma ihtiyacını doğurmaktadır. Bu sebeple de sporun kökeninde yatan insanın fiziksel bir güç uygulayarak vücudunu çalıştırmak ve kendini sürekli dinamik tutmak sporun kökenini oluşturmuştur. Spor, bireylerin zihinsel ve ruhsal acıdan gelişmelerine, kendilerini sağlıklı hissetmelerine yardımcı olur.

Spor, kişinin sahip olduğu bedensel ve ruhsal gelişimini sağlayan bireysel ya da takım halinde yapılan belli kurallar dâhilinde rekabeti ve başarıyı amaçlayan sosyal ve kültürel bir olgudur (Armağan, 1981; Doğan, 2007; Sunay, 2010). Spor, belirli kurallar çerçevesinde, takım halinde ya da bireysel olarak, araç kullanarak veya araç olmadan serbest zamanı değerlendirme veya bütün zamanını kapsayacak bir meslek halinde gerçekleştirilebilen; bunun yanı sıra toplumsallaştırma özelliği olan, kişiyi bedenen veya içinde bulunduğu duygu durumunu düzeltici, içerisinde yarışma duygusu ve yardımlaşma gibi özellikleri barındıran sosyal bir kavramdır (Bompa, 1998).

Spor ve psikoloji kavramları birbirini etkilerken yapılan spor branşının türü ve spor kavramı içerisinde yer alan; takım olabilmek, motivasyon durumları, bireysellik gibi değişkenler bireylerde farklı duygu durumlarının nedenlerindedir. Örneğin bireysel veya takım sporu ile ilgilenen sporcuların psikolojik olarak içerisinde buldukları duygu durumları birbirlerinden farklı olabilmektedir (Salar ve Tokgöz, 2012).

Bireysel spor, belirli kurallar çerçevesinde, çoğunlukla yarışmaya dayalı, kişisel oyun biçiminde gerçekleştirilen beden hareketleri şeklinde ifade edilebilir (Çoknaz, 1998). Bireysel sporlar bireylerde yüksek düzeyde çeviklik ve dikkat gerektirmektedir. Sorumluluk duygusu ve kazanma-kaybetme gibi durumlar sporcunun kendisine aittir. En az iki veya daha fazla sporcudan oluşan grupların yapmış oldukları spor faaliyetleri ise takım sporlarını oluşturmaktadır. Takım sporlarında amaç iş birliği içerisinde birlikte hareket ederek amaca ulaşmaktır. Takım arkadaşları kendi aralarında kararlar alır, hedef belirler, iletişim kurar, kendi aralarındaki çatışmaları yöneterek amaçlanan hedefe ulaşmak için birlikte çalışırlar. Dikkatli bir stratejik planlama ve iyi bir hazırlık ile zihinsel ve fiziksel olarak dayanıklı hale gelmek amaçlanır (Kabamba ve Bailey, 2011).

Saldırganlık, insanın varoluşundan bu yana günümüze kadar uzanan bütün canlılarda bulunan bir dürtüdür. Hayatımızın her alanında olan saldırganlık, aile içerisinde, sokakta, okulda, spor müsabakalarında gözlemlenebilen önemli toplumsal ve kişisel bir gerçektir.

Saldırganlık her zaman karşı tarafa zarar vermek değil bireyin kendisine karşı psikolojik ve fiziksel olarak zarar vermesi olabilir. Kişilerin bu zarar verici davranışlarını ortadan kaldırmak ve öfke kontrollerini sağlayabilmeleri için sporun olumlu yönde etkisi büyüktür (Şahin, 2003). Bir davranışın saldırganlık olarak tanımlanması için yapılan davranıştaki niyet çok önemlidir. Spor branşının kuralları dâhilinde sert müdahaleler yapılmaktadır. Buradaki müdahaleler yarışmada üstün gelme, yarış kazanma arzusu gibi niyetler ile sergilendiğinden burada saldırganlıktan söz edilemez (Kalkavan, Çakır, Acet ve Abdurrahman., 2015). Saldırganlık, korku, öfke, düşmanlık gibi durumlardan oluşarak karşısındaki insana zarar vermek için sözlü veya fiziksel olarak kişiyi engellemesidir. Kişinin kasıtlı bir şekilde çevresine zarar vererek kontrolü elinde bulundurmasıdır (Tiryaki, 2000).

Saldırganlığın spor ile olan ilişkisini konu almamız için bir davranışın incitme ve zarar verme niyeti olması gerekmektedir. Spor, insanlar ve toplumlar arasında bağlar kuran, sosyalleştirici, temelinde barış, kardeşlik ve dostluk gibi kavramları içeren önemli bir olgudur. Tarihte, olimpiyatların düzenlendiği dönemlerde savaşlara bile ara verildiği bilgisine ulaşılır. Bu açıdan bakıldığında ne kadar saldırganlık olgusu sporla ilişkilendirilemese de günümüzde birçok

spor müsabakası esnasında şiddet olayları gerçekleşmektedir. Sporda yaşanan şiddet olaylarının birçok kaynağı vardır. Bunları; oynanan oyunun özelliği, sporcular, hakem, spor yöneticileri, tribün liderleri, antrenörler, taraftarlar, yazılı ve görsel medya olarak sıralayabiliriz (Kutay, 2007). Spor açısından, üzerinde dikkatle durulması gereken iki önemli nokta vardır: Bunlardan birincisi; saldırının hangi amaçla ve kasıtlı yapıldığıyla ilgilidir. İkinci nokta ise; saldırının yöneldiği hedefidir. Spor karşılaşmaları ve rekabetin yaşandığı şartlar ve seyircinin izleyici olarak bulunduğu karşılaşmalarda, saldırganlığın meydana gelmesi için uygun zemin hazırlanmış demektir. Fakat rakibe her zarar veren davranışı da saldırganlık olarak nitelendirmememiz gerekmektedir. Sporda saldırganlık davranışı farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Sporda saldırganlık, müsabaka esnasında olaya dâhil olan bireylerin psikolojik, biyolojik veya sosyal uyarıcılardan etkilenmesi sonucu, yapılan spor dalına özgü kuralların çiğnenmesi, eylemin gerçekleştirildiği kişiye zarar verme ya da belirli bir amaca bağlı olarak yaptıkları sözel ya da fiziksel eylemler olarak ifade edilir. Spor müsabakalarında genelde kazananın çok kaybedenin saldırgan tavırlar sergilediği gözlemlenmiştir. Sporcunun, müsabakayı kaybetmesi istediği performansı sergileyemediği durumlarda daha saldırgan olduğunu belirlemişlerdir (Pehlivan, 2004). Spor dalına özgü kurallar çerçevesinde belirli bir engellenme söz konusudur ve bu sporcular tarafından karşılıklı olarak beklenir. Kuralların ihlal edildiği noktadan itibaren gerçek saldırgan davranışa geçiş gerçekleşmiş olur. Genel kabul gören kuralların dışına çıkarak rakibe zarar verme niyetiyle hareket edilmesi durumunda, saldırgan davranıştan söz edilebilir.

Spor karşılaşmalarındaki saldırganlığın sınırlarını, ilgili spor dalının kurallarıyla yapılan hareketin taşıdığı niyet ve kasıt belirler (Ersoy ve Tazegül, 2012). Saldırganlık, değişik spor dallarında farklı şekilde değerlendirilir. Beden temasının artmasıyla birlikte saldırganlığın görülme ihtimali de artar. Buna göre spor faaliyetlerini beden temasına göre farklı gruplara ayırabiliriz. Birinci grupta, saldırganlığın sergilenmesine en çok fırsat tanıyan bireysel mücadele sporları yer alır. Boks, güreş, judo, karate, tekvando vb. spor branşlarının doğasında saldırganlık vardır. Bu yüzden saldırganlık izlenimini veren hareketler de en sık olarak bu spor dallarında görülür. Beden temasına belirli ölçülerde izin veren ve top ile oynanan takım sporlarından futbol, hentbol, basketbol vb. spor branşları ikinci grubun içerisinde yer alır. Üçüncü gruba, voleybol, atletizm, tenis, bisiklet vb. gibi sporlar branşları girer. Bu branşlarda herhangi bir vücut teması yoktur. Fakat bu durum, bu branşlarda saldırganlığın görülmeyeceği anlamına gelmez. Bisiklet yarışında rakibini bisikletten düşürme, koşu sırasında çelme takma bu tip sporlarda rastlanabilen saldırganlık durumlarıdır (Acet, 2006).

Sporda ve günlük yaşamda insan hayatında önemli bir yer tutan saldırganlık olgusunu araştırırken amacımız, bireysel ve takım sporunu yapan sporcuların saldırganlık düzeylerini betimsel olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların sporda saldırganlık düzeyleri belirlemek için cinsiyet, yaş, spor yaşı, spor branşı, anne-baba eğitim düzeyi ve algılanan aylık gelir düzeylerinde bir farklılaşma olup olmadığı kapsamlı olarak araştırılıp ele alınmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma betimsel nitelikte olup, çalışmada bireysel ve takım sporunu yapan bireylerin sporda saldırganlık düzeyleri incelenmiştir.

Bu çalışmada “tarama modeli” düşünülerek araştırmanın modeli oluşturulmuştur. Tarama modelleri, geçmişte veya şu anda var olan bir durumu olduğu şekilde tanımlamayı amaçlayan araştırma modelidir. Araştırmanın konusu olan olay, kişi ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi aktarılmaya çalışılmaktadır. Bu koşulları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme amacı yoktur (Karasar, 2009).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi okul takımlarında yer alan bireysel ve takım sporunu yapan 174 erkek ve 79 kadından oluşan toplam 253 katılımcı oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Kullanılan Araçlar

Verilerin elde edilmesi Google Form aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 2 farklı veri toplama aracı kullanılmıştır.

Tanılayıcı Bilgi Formu

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgiler Formu” kullanılmıştır. Bu form; cinsiyet, yaş, spor yaşı, spor branşı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi ve algılanan aylık gelir düzeyi sorularından oluşmaktadır.

Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği

Katılımcıların sporda saldırganlık düzeylerini belirlemek amacıyla; saldırganlık-öfke düzeyinin ölçülmesi için de Maxwell ve Moores (2007) tarafından geliştirilen “Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği (SSÖÖ)” kullanılmıştır. Ölçekte beşli likert tipinde (1: kesinlikle katılmıyorum, 5: tamamen katılıyorum) 12 madde ve her biri 6 maddeden oluşan 2 boyut (öfke, saldırganlık) bulunmaktadır. Ölçekte yüksek puan öfke ve saldırganlığın yüksek düzeyde olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha içsel tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Cronbach Alpha iç tutarlık katsayılarının a) saldırganlık .79 b) öfke .79 ve toplam ölçek için .83 olduğu bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, Türk kültürüne uyarlanan SSÖÖ'nin sporcuların müsabaka anındaki öfke ve saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir. Ölçeğin Türkçe versiyonu 2019 yılında Bülent Gürbüz, Sercan Kural ve Oğuz Özbek tarafından geliştirilmiştir. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları doğrultusunda ölçeğin Türk diline ve kültürüne uyarlaması herhangi bir madde çıkarılmadan tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

IBM SPSS Statistic 25 programıyla veri analizi yapılmıştır. Katılımcıların demografik değişkenleri için (spor yılı, yaş, cinsiyet, anne ve babanın eğitim düzeyi, gelir düzeyi, branş) yüzde ve frekans değerleri alınmıştır.

Tablo 1 de görüldüğü gibi (çarpıklık-basıklık) testi sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Tabachnick & Fidel (2007), çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1.5 ile -1.5 aralığında olması durumunda dağılımın normal olduğu şeklinde yorumlanabileceğini belirtmiştir. Verilerde parametrik testler kullanılarak ikili grup karşılaştırmalarında t testi, ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında ANOVA testi uygulanmış ve gruplar arası farklılığın tespiti için Post Hoc Tukey çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır. Tüm analiz sonuçlarında $p < 0.05$ değer temel alınmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Normallik Testi

Ölçek	Skewness	Kurtosis
Öfke Alt Boyutu	,091	,191
Saldırganlık Alt Boyutu	,503	,511
Saldırganlık ve Öfke Genel	,192	-,034

Tablo 2. Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımı

Demografik Değişkenler		Frekans	Yüzde(%)	
Yaş	17-18 yaş	91	36	
	19-20 yaş	108	42,7	
	21-22 yaş	33	13	
	23 ve üzeri yaş	21	8,3	
	Toplam	253	100	
Cinsiyet	Erkek	174	68,8	
	Kadın	79	31,2	
	Toplam	253	100	
Spor Yılı	1-5 yıl arası	162	64	
	5 yıl ve üzeri	91	36	
	Toplam	253	100	
Branşınız	Takım Sporları	Futbol	59	23,3
	Basketbol	15	5,9	
	Voleybol	27	10,7	
	Toplam	101	39,9	
	Bireysel Sporlar	Grekoromen Güreş	29	11,5
	Serbest Güreş	27	10,7	
	Kırgız Güreşi	22	8,7	
	Judo	19	7,5	
	Sambo	35	13,8	
	Halter	20	7,9	
Toplam	152	60,1		
Ailenizin Eğitim Düzeyi	Anne Eğitim Düzeyi	Ortaokul	62	24,5
	Lise	53	21	
	Üniversite	138	54,5	
	Toplam	253	100	
	Baba Eğitim Düzeyi	Ortaokul	85	33,6
	Lise	64	25,3	
Üniversite	104	41,1		
Toplam	253	100		
Ailenizin Gelir Düzeyi	İyi	127	50,2	
	Orta	123	48,6	
	Kötü	3	1,2	
	Toplam	253	100	

Tablo 2 incelendiğinde araştırmanın % 68,8'ini 174 kişi ile erkek, % 31,2'sini 79 ile kadın ve toplamda 253 birey oluşturmaktadır. Yaş değişkenine göre; % 42,7'sinin 19-20 yaş, % 36'sının 17-18 , % 13'ünün 21-22 yaş ve %8,3'ünün 23 yaş ve üzeri bireylerden, spor yılı değişkenine göre; % 64'ünün 1-5 yıl, % 36'sının da 5 yıl ve üzeri spor deneyimine sahip olduğu, Spor türüne göre; % 39,9'unun 101 kişi ile takım sporlarını seçtiklerini ayrıca branşlarının genel yüzdelik değerlerinin de % 23,3'ünün futbol, % 5,9'unun basketbol, % 10,7'sinin voleybol branşlarına yönelik olduğu gözlenmiştir. Bir diğer spor türü olan bireysel spor katılımcılarının %60,1'ini oluşturduğu, söz konusu bireysel sporlar için; % 11,5'i grekoromen güreş, % 10,7'si serbest güreş, % 8,7'si Kırgız güreş, % 7,5'i judo, % 13,8'i sambo ve % 7,9'u halter branşlarından oluşmaktadır. Ailenin eğitim durumu açısından hem anne (% 54,5) hem de baba (% 41,1) üniversite mezunu oldukları belirtilmiş olup, gelir düzeyi açısından % 50,2'sinin iyi, % 48,6'sının orta ve %1,2'sinin de düşük gelire sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Öfke ve Saldırganlık Genel Boyutları ile Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
Öfke Alt Boyutu	Kadın	79	14,97	3,55	-0,288	251	0,773
	Erkek	174	15,12	3,82			
Saldırganlık Alt Boyutu	Kadın	79	10,43	3,21	-4,830	251	,000***
	Erkek	174	12,82	3,83			
Saldırganlık ve Öfke Genel	Kadın	79	25,41	5,67	-3,110	251	,002**
	Erkek	174	27,94	6,71			

** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların cinsiyet değişkenine göre ölçeğin öfke alt boyutunda farklılık anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$). Sporcuların cinsiyetlerine göre saldırganlık alt boyutunda ve ölçeğin genel düzeyinde anlamlı fark olduğu bulunmuştur ($p < 0,05$). Sporcuların saldırganlık ve öfke alt boyutlarıyla ölçeğin genel boyutunda, sıra ortalama değerleri erkekler lehine sonuçlanmıştır.

Tablo 4. Sporcuların Öfke ve Saldırganlık ve Genel Boyutları ile Alt Boyut Puanlarının Spor Yılı Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

	Spor Yılı	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
Öfke Alt Boyutu	1-5 yıl arası	162	14,83	3,54	-1,379	251	0,169
	5 yıl ve üzeri	91	15,51	4,02			
Saldırganlık Alt Boyutu	1-5 yıl arası	162	11,70	3,54	-2,084	251	0,038*
	5 yıl ve üzeri	91	12,74	4,19			
Saldırganlık ve Öfke Genel	1-5 yıl arası	162	26,54	6,01	-2,013	251	0,045*
	5 yıl ve üzeri	91	28,24	7,21			

* $p < 0,05$

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların spor yılı değişkenine göre saldırganlık ve öfke ölçeğinin öfke alt boyutlarında fark olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0,05$). Ölçeğin genel boyutu ve saldırganlık alt boyutlarında anlamlı fark olduğu bulunmuştur ($p < 0,05$). Ölçeğin sıra ortalama değerleri incelendiğinde spor yılı 5 yıl ve üzeri olan grubun, öfke ($\bar{x}=15,51$), saldırganlık ($\bar{x}=12,74$) ve genel ($\bar{x}=28,24$) değerleri; 1-5 yıl arası öfke ($\bar{x}=14,83$), saldırganlık ($\bar{x}=11,70$) ve genel ($\bar{x}=26,54$) değerlerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Sporcuların Öfke ve Saldırganlık Genel Boyutları ile Alt Boyut Puanlarının Yaş Göre ANOVA Sonuçları

	Yaş	N	\bar{x}	ss	F	p	Anlamlılık
Öfke Alt Boyutu	17-18 yaş (1)	91	14,51	3,34	5,394	,002**	1-3,4; 2-3
	19-20 yaş (2)	108	14,68	3,67			
	21-22 yaş (3)	33	16,82	3,72			
	23 ve üzeri yaş (4)	21	16,86	4,45			
Saldırganlık Alt Boyutu	17-18 yaş (1)	91	12,35	4,10	1,838	,141	
	19-20 yaş (2)	108	11,56	3,36			
	21-23 yaş (3)	33	12,06	3,54			
	23 ve üzeri yaş (4)	21	13,52	4,74			
Öfke ve Saldırganlık Genel	17-18 yaş (1)	91	26,86	6,29	3,364	,019*	2-4
	19-20 yaş (2)	108	26,24	6,11			
	21-23 yaş (3)	33	28,88	6,21			
	23 ve üzeri yaş (4)	21	30,38	8,54			

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların, yaş değişkeni açısından saldırganlık alt boyutunda anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. ($p > 0,05$). Yaş değişkenine göre ölçeğin genel boyutu ve öfke alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur ($p < 0,05$). Öfke alt boyutu için

farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemeye yönelik yapılan Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi sonucunda: 17-18 yaşa sahip sporcularla 21-22 yaşa sahip sporcular, 23 ve üzeri yaşa sahip sporcular arasında; 19-20 yaşa sahip sporcularla 21-22 yaşa sahip sporcular arasında farklılık anlamlı bulunmuştur. Öfke alt boyutu sıra ortama değerleri incelendiğinde en yüksek 23 ve üzeri yaş ($\bar{x}=16,86$) grubu, en düşük de 17-18 yaş ($\bar{x}=14,51$) grubuna sahip olduğu gözlenmektedir. Ölçeğin genel düzeyinde yapılan çoklu karşılaştırma testi sonucunda ise: 19-20 yaşa sahip sporcularla 23 ve üzeri yaşa sahip sporcular arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Ölçeğin genel boyutundaki sıra ortalama değerleri en yüksek 23 ve üzeri yaş ($\bar{x}=30,38$) grubu iken, en düşük 19-20 yaşa ($\bar{x}=26,24$) sahip grup oluşturmaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Öfke ve Saldırganlık Genel Boyutları ile Alt Boyut Puanlarının Anne-Baba Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

		Eğitim Düzeyi	N	\bar{x}	ss	F	p
Öfke Alt Boyutu	Anne	Ortaokul	62	14,66	3,21	1,240	,291
		Lise	53	15,74	3,70		
		Üniversite	138	15,01	3,94		
	Baba	Ortaokul	85	15,09	3,37	,210	,811
		Lise	64	14,83	4,02		
		Üniversite	104	15,21	3,85		
Saldırganlık Alt Boyutu	Anne	Ortaokul	62	12,44	4,15	1,366	,257
		Lise	53	12,58	3,58		
		Üniversite	138	11,72	3,72		
	Baba	Ortaokul	85	12,49	3,76	,780	,459
		Lise	64	11,91	3,98		
		Üniversite	104	11,84	3,75		
Öfke ve Saldırganlık Genel	Anne	Ortaokul	62	27,10	6,19	1,158	,316
		Lise	53	28,32	6,42		
		Üniversite	138	26,72	6,66		
	Baba	Ortaokul	85	27,59	5,82	,335	,716
		Lise	64	26,73	7,18		
		Üniversite	104	27,05	6,64		

Tablo 6'da araştırmaya katılan bireylerin anne-baba eğitim düzeylerine göre öfke ve saldırganlık ölçeğinin genel ve alt boyutlarında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>0,05$).

Tablo 7. Katılımcıların Öfke ve Saldırganlık Genel Boyutları ile Alt Boyut Puanlarının Ailenin Gelir Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

		Gelir Düzeyi	N	X	ss	F	p
Öfke Alt Boyutu		İyi	127	14,65	3,90	1,792	,169
		Orta	123	15,53	3,52		
		Kötü	3	14,33	3,06		
Saldırganlık Alt Boyutu		İyi	127	12,20	4,00	,304	,738
		Orta	123	11,98	3,64		
		Kötü	3	10,67	2,31		
Öfke ve Saldırganlık Genel		İyi	127	26,85	6,90	,488	,615
		Orta	123	27,51	6,13		
		Kötü	3	25,00	3,46		

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların gelir düzeyleri açısından öfke ve saldırganlık ölçeğinin genel ve alt boyutlarında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Tablo 8. Sporcuların Öfke ve Saldırganlık Genel Boyutları ile Alt Boyut Puanlarının Spor Türü Açısından T-Testi Sonuçları

	Spor Türü	N	x	ss	t	sd	p
Öfke Alt Boyutu	Takım	101	14,70	3,85	-1,296	251	,196
	Bireysel	152	15,32	3,64			
Saldırganlık Alt Boyutu	Takım	101	12,56	3,83	1,672	251	,096
	Bireysel	152	11,75	3,77			
Saldırganlık ve Öfke Genel	Takım	101	27,27	6,58	,233	251	,816
	Bireysel	152	27,07	6,47			

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların spor türü değişkenine göre ölçeğin genel ve alt boyutlarında anlamlı farka rastlanmamıştır ($p>0.05$). Ölçeğin sıra ortalamaya değerleri incelendiğinde öfke alt boyutunda bireysel spor yapanların ($\bar{x}=15,32$), saldırganlık alt boyutunda ise takım sporu yapanların ($\bar{x}=12,56$) ve ölçeğin genel boyutunda ise takım sporu yapan bireylerin ($\bar{x}=27,27$) yüksek ortalamaya sahip oldukları gözlenmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Öfke ve Saldırganlık Genel Boyutları ile Alt Boyut Puanlarının

	Takım Sporları	N	X	ss	F	p	Anlamlılık
Öfke Alt Boyutu	Futbol (1)	59	15,07	3,62	1,223	,229	
	Basketbol (2)	15	13,33	4,55			
	Voleybol (3)	27	14,67	3,89			
Saldırganlık Alt Boyutu	Futbol (1)	59	13,34	3,60	3,107	,049*	1-3
	Basketbol (2)	15	11,80	4,83			
	Voleybol (3)	27	11,30	3,42			
Öfke ve Saldırganlık Genel	Futbol (1)	59	28,41	6,00	2,256	,110	
	Basketbol (2)	15	25,13	8,51			
	Voleybol (3)	27	25,96	6,34			

Takım Sporları Açısından ANOVA Sonuçları

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların takım sporları değişkenlerine göre ölçeğin genel boyutu ve öfke alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmazken ($p>0.05$), ölçeğin saldırganlık alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Saldırganlık alt boyutunda yapılan çoklu karşılaştırma testi sonucunda; futbol branşı ile voleybol branşında grup içi farklılık anlamlı bulunmuştur. Saldırganlık alt boyutu sıra ortalamaya değeri en yüksek futbol ($\bar{x}=13,34$), en düşük ise voleybol ($\bar{x}=11,30$) branşına ait olduğu gözlenmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Öfke ve Saldırganlık Genel Boyutları ile Alt Boyut Puanlarının Bireysel Sporlar Açısından ANOVA Sonuçları

	Bireysel Sporlar	N	X	ss	F	p	Anlamlılık
Öfke Alt Boyutu	Grekoromen Güreş (1)	29	17,14	4,57	2,832	,018*	1-6
	Serbest Güreş (2)	27	15,00	3,69			
	Kırgız Güreşi (3)	22	15,95	3,92			
	Judo (4)	19	14,89	3,26			
	Sambo Güreşi (5)	35	14,89	2,91			
	Halter (6)	20	13,60	2,06			
Saldırganlık Alt Boyutu	Grekoromen Güreş (1)	29	13,45	3,41	6,010	,000***	1-5,6; 2-4,5,6
	Serbest Güreş (2)	27	13,52	5,05			
	Kırgız Güreşi (3)	22	12,59	3,29			
	Judo (4)	19	10,47	2,97			
	Sambo Güreşi (5)	35	10,11	2,81			
	Halter (6)	20	10,05	2,68			
Öfke ve Saldırganlık Genel	Grekoromen Güreş (1)	29	30,59	7,27	4,845	,000***	1-4,5,6
	Serbest Güreş (2)	27	28,52	7,91			
	Kırgız Güreşi (3)	22	28,55	5,93			

Tablo 10 Devamı. Katılımcıların Öfke ve Saldırganlık Genel Boyutları ile Alt Boyut Puanlarının Bireysel Sporlar Açısından ANOVA Sonuçları

Bireysel Sporlar	N	X	ss	F	p	Anlamlılık
Judo (4)	19	25,37	5,51			
Sambo Güreşi (5)	35	25,00	4,68	4,845	,000***	1-4,5,6
Halter (6)	20	23,65	3,86			

* $p < 0,05$, *** $p < 0,001$

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların bireysel spor branşı değişkenlerine göre ölçeğin genel boyutu ve tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < 0.05$). Öfke alt boyutunda yapılan çoklu karşılaştırma testi sonucunda; grekoromen güreş ile halter branşları arasında grup içi farklılık anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Öfke alt boyutu sıra ortalama değeri en yüksek grekoromen güreş ($\bar{x} = 17,14$), en düşük ise halter ($\bar{x} = 13,60$) branşına ait olduğu gözlenmiştir. Saldırganlık alt boyutunda yapılan çoklu karşılaştırma testi sonucunda; grekoromen güreş ile sambo güreşi ve halter branşları; serbest güreş ile judo, sambo ve halter branşları arasında grup içi farklılık anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Saldırganlık alt boyutu sıra ortalama değeri en yüksek serbest güreş ($\bar{x} = 13,52$), en düşük ise halter ($\bar{x} = 10,05$) branşına aittir. Öfke ve Saldırganlık ölçeğinin genel boyutunda yapılan çoklu karşılaştırma testi sonucunda; grekoromen güreş ile judo, sambo ve halter branşları arasında grup içi farklılık anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Ölçeğin genel boyutunda sıra ortalama değeri en yüksek grekoromen güreş ($\bar{x} = 30,59$), en düşük ise halter ($\bar{x} = 23,65$) branşına ait olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yapılan araştırma değerlendirilmeye alınan değişkenlere göre literatür bilgileri ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre ölçeğin öfke alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların cinsiyetlerine göre saldırganlık alt boyutunda ve ölçeğin genel düzeyinde farklılık anlamlı bulunmuştur. Katılımcıların saldırganlık ve öfke alt boyutlarıyla ölçeğin genel boyutunda, sıra ortalama değerleri erkekler lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim; Okyaz (2017)'in yaptığı çalışmada cinsiyetlere göre saldırganlığın alt faktörü olan düşmanlık faktörü ve sözel saldırganlık faktörü arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Genel olarak erkeklerin kızlara göre düşmanlık ve sözel saldırganlık eğilimleri daha yüksek olup, bu durum erkeklerin daha saldırgan olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Başaran (2008), yapmış olduğu çalışmada katılımcıların cinsiyetleri ile saldırganlık ölçeğinin puan ortalamalarına bakıldığında erkeklerin kızlardan daha çok saldırganlık puan ortalamalarının yüksek olduğunu tespit etmiştir. Eroğlu, (2009), yaptığı çalışmada katılımcılardan cinsiyet ile saldırganlık ölçeğinin puan ortalamalarına bakıldığında erkeklerin kızlardan daha çok saldırganlık puan ortalamalarının yüksek olduğunu tespit etmiştir. Şahin (2011), yaptığı çalışmada katılımcılardan cinsiyet ile saldırganlık ölçeğinin puan ortalamalarına bakıldığında erkeklerin kızlardan daha çok saldırganlık puan ortalamalarının yüksek olduğunu tespit etmiştir. Göldağ (2015), yaptığı çalışmada erkek katılımcıların kadın katılımcılara nazaran saldırganlık alt boyutlarının puan ortalamalarını daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Belirtilen çalışmaların sonuçları bizim çalışmamız bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Ancak, Yalçın (2004) yaptığı çalışmada alt boyutların puan ortalamalarında kadınların puanın erkeklerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu durumun çalışmamız sonuçlarıyla tutarlı olmadığı gözlemlenmiştir. Cinsiyet değişkeninde alt boyutlar arasında farklılıkların tespit edilmesinde kültürel değişikliklerin payı olduğu söylenebilir.

Araştırma grubunun spor yılı değişkenine göre saldırganlık ve öfke ölçeğinin öfke alt boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Ölçeğin genel boyutu ve saldırganlık alt boyutunda farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Spor yılı 5 yıl ve üzeri ortalamaya sahip olan grubun değerleri 1-5 yıl olan gruba göre öfke ve saldırganlık değerlerinden yüksek olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim, Sağlam (2018)'in müsabık tekvandocularda saldırganlık ve dürtüsel davranış tepkilerinin incelenmesi çalışmasında, tekvando ile uğraşma yılı ve Buss-Perry saldırganlık ölçeğinin alt boyutu olan düşmanlık (yıkıcı saldırganlık) ölçeğinden alınan puanları arasında anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Analizi sonucuna göre 7 yıl ve daha fazla tekvando yapanların 1-3 yıldır tekvando yapanlardan daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Uzun yıllar tekvando sporu yapan sporcuların düşmanlık içeren (yıkıcı saldırganlık) saldırganlıkları daha yüksektir.

Araştırma grubunun yaş değişkenine göre ölçeğin genel boyutu ve öfke alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öfke alt boyutu değerleri en yüksek 23 ve üzeri yaş, en düşük ise 17-18 yaşa sahip grup olduğu gözlenmektedir. Ölçeğin genel boyutunda sıra ortalamaya değerleri en yüksek 23 ve üzeri grup iken en düşük 19-20 yaşa sahip grup oluşturmaktadır. Erşan ve Doğan (2002), yaptıkları çalışmalarında yıkıcı saldırganlık, atılğan maddeleri ve edilgen saldırganlık alt boyutlarında anlamlı bir fark bulamamışlardır. Yurttaş (2016) çalışmasında farklı yaş gurubundaki bireylerin saldırganlık ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılık olduğu ve 21-24 yaş aralığındaki kişilerin puan ortalamaları 20 yaş ve altı kişilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak; Aksu (2013) ve Ateş (2005) çalışmalarında yaş değişkeni ile saldırganlık alt boyut puanlarında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma grubunun anne-baba eğitim düzeylerine göre öfke ve saldırganlık ölçeğinin genel ve alt boyutlarında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Beşkat (2016)'ın yaptığı futbol seyircilerinin empatik eğilimleri ile sporda saldırganlık ve şiddet düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi çalışmasında, saldırganlık ve şiddet ölçeği puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Mazılı (2018)'nin yaptığı Türkiye'deki tekvando ve karate sporcularının narsist kişilik özellikleri, mizaç tipleri ve saldırganlık düzeylerinin araştırılması çalışmasında, annenin eğitim durumunun saldırganlık ölçeğinin yıkıcı ve edilgen saldırganlık boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermediğini saptamıştır. Esentürk (2014)'ün yaptığı lise düzeyinde öğrenim gören ve okullararası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin güdülenme ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi çalışmasında, annenin eğitim durumunun sporcuların edilgen saldırganlık boyutu, yıkıcı saldırganlık boyutu ve atılğanlık boyutlarına anlamlı düzeyde etki etmediğini tespit etmiştir. Bu sonuçlar çalışmamız sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Araştırma grubunun aylık gelir düzeyi değişkenine göre öfke ve saldırganlık ölçeğinin genel ve alt boyutlarında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Arslan (2018)'in yaptığı 12-14 yaş aralığında spor yapan ve spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin karşılaştırılması çalışmasında, sporcuların aile gelir düzeylerinin yıkıcı saldırganlık boyutu puanlarına anlamlı etki etmediği tespit edilmiştir. Esentürk (2014)'ün yaptığı çalışmada, sporcuların aile gelir düzeylerinin saldırganlık alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılğanlık boyutları arasında anlamlı fark bulunmadığını tespit etmiştir. Yıldız (2009)'in yaptığı spor yapan ve spor yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi çalışmasında, araştırmaya katılan sporcuların ekonomik düzeyleri ile yıkıcı saldırganlıkları arasında anlamlı fark bulunmadığını tespit etmiştir. Bu araştırmalar çalışmamızı destekler niteliktedir. Fakat; Yıldız ve ark. (2007) gelir durumu azaldıkça olaylara katılmanın paralel bir şekilde yükseldiğini, gelir durumunun insanların kişilikleri ve davranışları üzerinde etkili olduğunu, Yurttaş (2016) ise kişilerin gelir durumları ile saldırganlık ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin spor türü değişkenine göre ölçeğin genel ve alt boyutlarında anlamlı fark olmadığı, ortalama değerleri incelendiğinde: öfke alt boyutunda bireysel spor yapanların saldırganlık alt boyutunda takım sporu yapan gruplara göre yüksek ortalamaya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çiloğlu (2019)'nun yaptığı İzmir ilindeki profesyonel liglerde mücadele eden futbol, basketbol, voleybol ve hentbol branşlarındaki erkek sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi çalışmasında, sporcuların bedensel şiddete uğrama

durumlarına göre yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık, atılganlık ve genel saldırganlık toplam puan ortalamalarında anlamlı düzeyde fark olmadığını tespit edilmiştir.

Araştırma grubunun spor branşı değişkenlerine göre ölçeğin genel boyutu ve öfke alt boyutunda farklılık anlamlı bulunmazken, ölçeğin saldırganlık alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farkın futbol ve voleybol branşlarında olduğu ve en yüksek futbol branşında, en düşük ise voleybol branşında olduğu bulunmuştur. Çakır (2014)'ın lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, takım sporu yapan sporcuların yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinin bireysel spor yapan sporculardan daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bozkurt (2017) bireysel ve takım sporcularının öfke kontrollerini incelediği çalışmada sporcuların öfke puanlarının düşük düzeyde olduğu bulgularını elde etmiştir. Özdemir ve Abakay (2017)'ın takım sporları üzerine yaptıkları çalışmada ise, kadın voleybolcuların futbolculardan daha yüksek iletişim becerilerine sahip oldukları ancak yıkıcı saldırganlık alt boyutunda ise kadın voleybolcuların futbolculardan daha saldırgan oldukları belirlenmiştir.

Araştırma grubunun Öfke ve Saldırganlık ölçeğinin genel boyutunda grekoromen güreş ile judo, sambo güreşi ve halter branşları arasında grup içi farklılık anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin genel boyutunda sıra ortalama değeri en yüksek grekoromen güreş, en düşük ise halter branşı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karakuzulu (2018)'nin savunma ve dövüş sporları yapan sporcular ile diğer bireysel sporları yapan sporcuların saldırganlık düzeylerini incelediği çalışmada, savunma ve dövüş sporları (tekvando, karate, boks) ile ilgilenen bireylerin diğer bireysel spor yapan bireylere göre yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlık düzeyleri arasında anlamlı derecede farklılık olduğu ortaya konmuştur. Savunma ve dövüş sporu yapan sporcuların diğer bireysel sporları yapan sporculara göre daha saldırgan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Shokoufeh (2018) elit erkek ve bayan güreşçiler ile spor yapmayan bireylerin zihinsel yetenek, liderlik ve saldırganlık düzeylerini incelediği çalışmada sporcuların öfke ve saldırganlık puanlarının düşük düzeyde olduğu bulgularını elde etmiştir. Taşdemir (2020) spor yapan ortaokul öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi çalışmada, bireysel spor ya da takım sporları yapan ortaokul öğrencilerinin yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık puan ortalamalarının spor yapmayan öğrencilerden anlamlı bir şekilde düşük olduğu ve bireysel spor ya da takım sporları yapan ortaokul öğrencilerin atılganlık puan ortalamalarının ise spor yapmayan öğrencilerinkinden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca bireysel spor yapan ve takım sporu yapan öğrencilerin yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Etik Beyan

"*Bireysel Ve Takım Sporunu Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Acet M. (2006). *Sporla Saldırganlık ve Şiddet*. Morpa Kültür Yayınları. İstanbul.
- Aksu, M. (2013). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. (*Yüksek Lisans Tezi*). Hasan Kalyoncu Üniversitesi SBE, Gaziantep.
- Armağan İ, 1981. *Sporun toplum bilimsel temelleri*. İzmir, Ege üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksekokulu yayınları, 4. Baskı.
- Arslan L. (2018). 12-14 Yaş Aralığında Spor Yapan ve Spor Yapmayan Öğrencilerin Saldırganlık Düzeylerinin Karşılaştırılması. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı *Yüksek Lisans Tezi*, Düzce.

- Ateş, N. (2005). Hayvan besleyen ve beslemeyen çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. (*Yüksek Lisans Tezi*). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Başaran, C. (2008). Çeşitli tür liselerde öğrenim gören öğrencilerden saldırganlık düzeylerinin incelenmesi (*Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Beşkat M.(2016). Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilimleri İle Sporda Saldırganlık Ve Şiddet Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Şanlıurfa İli Örneği). Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü *Yüksek Lisans Tezi*, Kütahya.
- Bompa TO, 1998. *Antrenman kuramı ve yönetimi*. (Çeviren Keskin İ, Tuner AB) Ankara, Bağırhan yayınevi.
- Bozkurt B. (2017). Genç Kategorisindeki Bireysel ve Takım Sporcularının Öfke Kontrollerinin Değerlendirilmesi. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Çakır H İ. (2014). Liseler Arası Müsabakalara Katılan Sporcu Öğrencilerin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması. Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü *Yüksek Lisans Tezi*, Kütahya.
- Çiloğlu, E. (2019). İzmir İlindeki Profesyonel Liglerde Mücadele Eden Futbol, Basketbol, Voleybol ve Hentbol Branşlarındaki Erkek Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Uşak Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Uşak.
- Çoknaz H, 1998. Takım ve bireysel spor antrenörlerinin iş doyumu düzeylerinin karşılaştırılması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Doğan B. (2007).*Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş*.1.Baskı Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 78-102.
- Erden N. Kutay. (2007).Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretmenlik Bölümleri Birinci Öğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Türleri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı *Yüksek Lisans Tezi*, Bolu.
- Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma (*Yayınlanmış Doktora Tezi*). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ersan, E. ve Doğan, O. (2002). Beden Eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinde atılganlık ve saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik özelliklerle ilişkisi. *Spor Bilimler Kongresi*, (s. 27-29). Antalya.
- Ersoy A. Tazegül Ü. (2012). Sancaklı H. Güreşçilerin Saldırganlık Düzeylerinin Sosyo demografik Açından İncelenmesi (Ankara Örneği). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*; (9):1; 386-397.
- Esentürk O. (2014). Lise Düzeyinde Öğrenim Gören ve Okullararası Spor Müsabakalarına Katılan Sporcu Öğrencilerin Güdülenme Ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı *Yüksel Lisans Tezi*, Ankara, 2014.
- Göldağ, B. (2015). Öğrencilerin şiddet eğilimi düzeyleri ve değer algıları. *Türk Bilim Araştırma Vakfı Dergisi*, 8(4), 1-15.
- Gürbüz, B., Kural, S., & Özbek, O. (2019). Sporda saldırganlık ve öfke ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 206-217.
- Kabamba C, Bailey, 2011. J. Personality differences among team and individual sport athletes. *Randolph college sport preferences*. 1, 2-17.
- Kalkavan A. Çakır, H. İ. Acet M. ve Abdurrahman, K. (2015). Rize’de Liselerarası Spor Müsabakalarına Katılan Öğrencilerin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması. *International Journal Of Sports Research*, 5, 25-41.
- Karakuzulu Ç. E. (2018). Savunma ve Dövüş Sporları Yapan Sporcular İle Diğer Bireysel Sporları Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü *Yüksek Lisans Tezi*, Gaziantep.
- Karasar, N. (2009). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama* Ankara: Nobel Yayınevi.
- Maxwell, J. P., & Moores, E. (2007). The development of a short scale measuring aggressiveness and anger in competitive athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 8(2), 179-193
- Mazılı N. (2018). Türkiye’deki Taekwondo ve Karate Sporcularının Narsist Kişilik Özellikleri, Mizaç Tipleri ve Saldırganlık Düzeylerinin Araştırılması. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Anabilim Dalı *Yüksek Lisans Tezi*, İzmir.
- Okyaz B. (2017). 18-24 Yaş Arası Teakwondo Ve Yüzme Sporu İle Uğraşan Gençlerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı *Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş.
- Özdemir N. ve Abakay U. (2017). Kadın Voleybol ve Futbolcularda İletişim Becerileri ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi, *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*; 2(1):41-52.
- Pehlivan Z. (2004). Fair Play Kavramının Geliştirilmesinde Okul Sporunun Önemi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*; 2, 49-53.
- Sağlam M. (2018). Müsabık Taekwondocularda Saldırganlık ve Dürtüsel Davranış Tepkilerinin İncelenmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı *Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş.

- Salar B, Hekim M, Tokgöz M, 2012. 15-18 yaş grubu takım ve ferdi spor yapan bireylerin duygusal durumlarının karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 123-135.
- Shokoufeh S. (2018). Türkiye'de Elit Erkek Ve Bayan Güreşçiler ile Spor Yapmayan Bireylerin Zihinsel Yetenek, Liderlik Ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü *Doktora Tezi*, Samsun.
- Sunay H, 2010. *Sporda organizasyon*. Birinci baskı, Ankara, Gazi kitabevi.
- Şahin H. M. (2003). *Sporda Şiddet ve Saldırganlık*. Gaziantep Spor Kulübü Spor Eğitim Yayınları Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Şahin, H. (2011). Lise öğrencilerinde mükemmeliyetçilik ve saldırganlık ilişkisi (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tabachnick BG. & Fidell LS. (2007). *Using multivariate statistics*, Allyn & Bacon, Pearson Education.
- Taşdemir D. (2020). Spor Yapan Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi *Yüksek Lisans Tezi*. Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Çorum.
- Tiryaki Ş. (2000). *Spor Psikolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama*. Ankara Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Yıldız S. (2009). Spor Yapan ve Spor Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü *Yüksek Lisans Tezi*, Konya.
- Yıldız, M., Fişekçioglu, İ.B. Çağlayan, H.S. Tekin, M. Şirin, E.F. ve Akyüz, M. (2007). Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik yapısının şiddete etkisi. (Karaman Spor Örneği). *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2): 145-158.
- Yıldız, S. (2009). Spor yapan ve spor yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Konya.
- Yurttaş, H. (2016). Spor yapan ve yapmayan üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. (*Yüksek Lisans Tezi*). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bilim Dalı, Erzurum.

EXTENDED ABSTRACT

Sport is a part of the universal culture and represents the life battles that people put forward in their struggle with life in order to survive. Although hunting, which is the first example of this, is not a definitive judgment, it played an important role in the first emergence of the sport. The examples of clinging to life that people have shown in nature since the first ages and the defense mechanisms they have developed for their security needs create the need to keep themselves fit. For this reason, it is the origin of sports to exercise the body of the person who lies at the root of sports and to keep himself dynamic all the time. Sports help individuals develop from mental and spiritual pain and feel healthy. In order to discuss the relationship between aggression and sports, a behavior must have an intention to hurt and harm. Sport is an important phenomenon that establishes bonds between people and societies, socializes, and includes concepts such as peace, brotherhood and friendship. The limits of aggression in sports matches are determined by the intention and intention of the action made with the rules of the relevant sports branch (Ersoy & Tazegül, 2012). Aggression is evaluated differently in different sports. As body contact increases, the likelihood of aggression increases. Accordingly, we can divide sports activities into different groups according to body theme. While investigating the phenomenon of aggression, which has an important place in human life in sports and daily life, our aim is to descriptively examine the aggression levels of athletes who do individual and team sports. For this purpose, in order to determine the aggression levels of the participants in sports, whether there is a difference in gender, age, sports age, sports branch, mother's education level, father's education level and perceived monthly income levels has been extensively researched and discussed. The research is descriptive and the aggression levels of individuals who do individual and team sports were examined. In this study, the model of the research was created by considering the "screening model". Screening models are research models that aim to describe a past or present situation as it is. The event, person or object that is the subject of the research is tried to be conveyed in its own conditions and as it is. There is no intention to change or affect these conditions in any way (Karasar, 2009). The study group of this research consists of 253 participants, 174 men and 79 women, who play individual and team sports in Kyrgyzstan Turkey Manas University school teams in the 2021-2022 academic year. The data was collected via Google Forms. Two different data collection tools were used in the study. The "Personal

Information Form" developed by the researcher was used to determine the demographic characteristics of the university students participating in the research. This form; It consists of questions about gender, age, sports age, sports branch, mother's education level, father's education level and perceived monthly income level. In order to determine the aggression levels of the participants in sports; The Aggression and Anger Scale in Sports (SSAS) developed by Maxwell and Moores (2007) was used to measure the aggression-anger level. The scale has 12 items in a five-point Likert type (1: strongly disagree, 5: completely agree) and 2 dimensions (anger, aggression) each consisting of 6 items. A high score on the scale indicates a high level of anger and aggression. Data analysis was performed with the IBM SPSS Statistic 25 program. Percentage and frequency values were taken for the demographic variables of the participants (sports year, age, gender, education level of parents, income level, branch). By using parametric tests in the data, t-test was used for pairwise group comparisons, ANOVA test was applied for comparing more than two groups, and Post Hoc Tukey multiple comparison test was applied to determine the difference between groups. All analysis results are based on a $p < 0.05$ value. The research was tried to be evaluated in the light of literature information according to the variables taken into consideration. No significant difference was found in the anger sub-dimension of the aggression and anger scale according to the sports year variable of the research group. It was concluded that there was a difference in the general dimension of the scale and the aggression sub-dimension. It was concluded that the group with an average sports year of 5 years or more had higher values of anger and aggression than the group with 1-5 years. It was concluded that there was a significant difference in the general dimension of the scale and the anger sub-dimension according to the age variable of the research group. It is observed that the group with the highest anger sub-dimension values is 23 and over, and the lowest is the group with the age of 17-18. It was concluded that there was no significant difference in the general and sub-dimensions of the anger and aggression scale according to the education levels of the parents of the research group. It was concluded that there was no significant difference in the general and sub-dimensions of the anger and aggression scale according to the monthly income level of the research group. According to the sport type variable of the individuals participating in the research, there was no significant difference in the general and sub-dimensions of the scale, and when the average values were examined: It was concluded that those who did individual sports in the anger sub-dimension had a higher average in the aggression sub-dimension than the groups that did team sports. According to the sports branch variables of the research group, while the difference in the general dimension and anger sub-dimension of the scale was not significant, it was concluded that there was a significant difference in the aggression sub-dimension of the scale. In the general dimension of the Anger and Aggression scale of the research group, a significant difference was found between Greco-Roman Wrestling and Judo, Sambo Wrestling and Weightlifting branches.

Aydın İlinde Sağlık Turizm Sektörünün SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi

Nurgil GÜRCAN¹, Aziz BOSTAN² ve Aylin DİLEK³

Öz

Çalışmanın amacı; Aydın ilinde turizm arzının değerlendirilmesi, çeşitlendirilmesi, turizmin yılın tamamına yayılması ve katma değeri yüksek hizmetlerin yaratılması gibi imkanlara elverişli olan sağlık turizminin ne derece uygulanabilir olduğunun ortaya konmasını sağlamaktır. Bunun için paydaşlara ne gibi görevlerin düşeceği, hangi mikro destinasyonların arz konusunda daha elverişli olduğunun tespiti ise yan amaçlarını oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Verilerin elde edilmesi için iç ve dış paydaşlar ile sözlü ve yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İçerik analizine tabi tutulmuş olan veriler daha sonra SWOT analizi ile değerlendirilmiştir. Değerlendirilen verilerin yorumlanması sonucu; Aydın ilinin yüksek katma değerli turizm türlerine sahip olduğu görülmüştür. Özellikle Sağlık turizmini destekleyici doğal kaynaklar (doğa, yer altı suları, iklim vb.) yönünden zengin bir potansiyele sahiptir. Ancak yurt içi ve yurt dışı tanıtım faaliyetleri kurumsal boyutta yeterli düzeyde ele alınmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Sağlık Turizmi, Swot Analizi, Aydın İli

Evaluation of Health Tourism Sector in Aydın Province With SWOT Analysis

Abstract

Purpose of the study; The aim is to demonstrate the feasibility of health tourism, which is suitable for opportunities such as evaluating and diversifying the tourism supply in Aydın province, spreading tourism throughout the year and creating high value-added services. For this purpose, determining what duties will fall to the stakeholders and which micro destinations are more suitable in terms of supply constitute the secondary objectives. Content analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study. Verbal and face-to-face interviews were held with internal and external stakeholders to obtain data. The data subjected to content analysis was then evaluated with SWOT analysis. As a result of the interpretation of the evaluated data; It has been observed that Aydın province has high value-added tourism types. It has a rich potential, especially in terms of natural resources (nature, groundwater, climate, etc.) that support health tourism. However, domestic and international promotional activities are not handled sufficiently at the institutional level.

Key Words: Tourism, Health Tourism, SWOT Analysis, Aydın Province

Atıf İçin / Please Cite As:

Gürçan, N., Bostan, A. ve Dilek, A. (2023). Aydın İlinde sağlık turizm sektörünün SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 258-268. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1371609>

¹ Türkiye - nurgil.gurcan@gmail.com,

 ORCID: 0000-0003-2566-3858

² Doç. Dr. - Türkiye - Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Ffakültesi, İktisat Bölümü, abostan@adu.edu.tr,

 ORCID: 0000-0001-8187-3871

³ Dr. Öğr. Üyesi - Türkiye-Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksek Okulu, adilek@adu.edu.tr,

 ORCID: 0000-0003-3275-8775

Giriş

Sağlık turizmi, hayati önem taşıyan cerrahi operasyonlar için seyahatlerden, spa veya yoga gibi daha zinde hissettirici aktivitelere kadar çok geniş bir hizmet olanakları sunmaktadır. Günlük hayatta medikal turizm ile sağlık turizmi benzer anlamlarda kullanılsa da bu uygulamaların hepsini kapsayan bir çatı kavramdır (UNWTO, 2018). Sağlık turizmi; literatürde genel kabul görmüş sınıflandırılmaya göre, 3 temel alt bileşenden oluşmaktadır. Bunlar Termal ve Spa-Wellnes Turizmi, Medikal Turizm ile İleri Yaş Turizm Hizmetleridir (Tengilimoğlu, 2013:7).

Sağlık turizminin son yıllardaki gelişmesinde etkili olan birtakım etmenler bulunmaktadır. Bunları; ikamet edilen yerde sağlık hizmetlerinin yüksek fiyatlı olması, bekleme sürelerinin uzun olması, sigortalarının kısıtlı olması, ihtiyaç duyulan hizmet için yeterli donanımın olmaması ve iyi yetişmiş personel yetersizliği şeklinde sıralayabiliriz.

Türk turizmi dünyanın en fazla turist çeken ve en çok gelir sağlayan sektörlerinden biridir. Türkiye son yıllarda sağlık hizmeti almak için ziyarette önde gelen ülkeler arasında yer almaya başlamıştır. Çünkü coğrafi açıdan ulaşılabilir ve merkezi bir konumdadır, sağlık turizmi için gerekli iklim ve sıcak su gibi yeraltı kaynaklarına sahiptir. Diğer ülkelere göre fiyatlar, iyi yetişmiş sağlık personeli, kısa bekleme süreleri ve gelişmiş teknoloji kullanımı gibi avantajları da bulunmaktadır. Ayrıca devletin teşvik edici politikaları da etkili olmaktadır. Ancak her ne kadar Türk sağlık turizmi turist sayısı ve gelir yönünden en iyi destinasyonlardan biri olsa da henüz yeterli ve istenen düzeyde değildir.

Turizmle ilgili yaşanan problemleri tartışmak ve bu sorunlara alternatif turizm çeşitleriyle çözüm bulmak gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kozak vd., 2020). Turizm sektörü genellikle sezonluk faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak sağlık turizmi çeşitleri sayesinde bu sorun bir miktar aşılmış ve turizm on iki aya yayılarak bölgesel kalkınma noktasında daha etkili hale gelmiştir.

Aydın ili 2022 verileri ile yılda 3.200.000 ziyaretçinin geldiği ve bu özelliğiyle yabancıların en çok tercih ettiği iller arasında dördüncü sırada yer alan bir destinasyondur. Bu ziyaretçilerin ekonomiye katkısı ise 2,5 milyar doların üzerindedir (Aydın Valiliği, <http://www.aydin.gov.tr/turizm>, 2023). 2022 yılında belediye ve bakanlık işletme belgeli yatak sayısı 51.300 olarak kaydedilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Turizm arzındaki bu mevcudiyet, bölgenin coğrafi ve tarihi zenginlikleri de göz önünde tutulduğunda alternatif turizm türlerini karşılamaya müsaittir.

Bu çalışmanın amacı turizm arzının çeşitlendirilmesi, turizmin on iki aya yayılması ve yüksek katma değerli turistik hizmet paketlerin oluşturulması imkânlarına açık olan sağlık turizminin Aydın ili içerisinde ne derece uygulanabilir olduğunun ortaya çıkarılmasıdır. Sağlık turizminin Aydın ilinde gelişmesi için paydaşlara düşen görevlerin neler olabileceği, hangi mikro destinasyonların arz konusunda daha elverişli olduğunun tespiti ise araştırmanın yan amaçlarını oluşturmaktadır. Araştırma nitel bir yöntemle ele alınmış olup, veriler iç ve dış paydaşlardan sözlü ve yüz yüze mülakatlarla elde edilmiştir. İçerik analizine tabi tutulan veriler daha sonra SWOT analizi yöntemiyle yorumlanmıştır. SWOT analizi; bir destinasyonun güçlü ve zayıf yönleri ile bu destinasyonu bekleyen fırsat ve tehditleri ortaya koyabilecek, kullanışlılık ve fayda noktasında kendisini ispatlamış ve literatürde çokça kullanılmış bir yöntemdir. Elde edilen veriler yorumlandığında doğal kaynaklar (yer altı suları, iklim vb.), medikal tesisler, konaklama işletmeleri, seyahat işletmeleri ve konukseverlik boyutlarında Aydın ilinin bu yüksek katma değerli turizm türüne ev sahipliği yapabilecek turizm arzına sahip olduğu fakat yurt içi ve yurt dışı tanıtım faaliyetlerinin kurumsal ve ulusal boyutta yeteri kadar ele alınmış olmadığı sonucunun ortaya çıkmıştır. Bunun çözümü için öncelikle hizmet kalitesi artırılmalı, daha sonra da pazarlama ağı daha da yaygınlaştırılmalı, reklam faaliyetlerine önem verilmeli ve yeni pazar imkanları yaratılmalıdır.

Sağlık Turizmi

Küresel koşulların zaman içinde gelişmesi ile bireylerin sağlıklarını iyileştirmek ve korumak amacıyla sağlık hizmeti sunan birimlere ulaşabilmek üzere ikamet ettikleri yer dışında

gerçekleştirdikleri kısıtlı süreli seyahatler, sağlık turizmi olarak ifade edilmektedir. Dünyada sağlık turizmine talebin giderek artması nedeniyle, sağlık turizmi hizmeti veren destinasyonlarda ekonomik yatırımlar da giderek artmaktadır. Sağlık hizmetleri sunan kuruluşlar, rekabetin artmasıyla daha kaliteli sağlık hizmeti sunumuna önem vermektedirler (Çetinkaya ve Bostan, 2023:98)

Dünyada ve Türkiye’de turizm sektörünün giderek artan hızda gelişim göstermesiyle insanların seyahat etme nedenleri de değişmiştir. Bunun sonucunda birçok yeni turizm çeşidi görülmeye başlanmıştır(Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), 2021). Son yıllarda sağlık turizmi hakkında literatürde farklı tanımlar yer almaktadır. “Bireyin seyahat etmek suretiyle kendi yaşadığı yerden başka bir yere konaklayarak tedavi olma veya sağlığını koruma amacıyla seyahat etmesiyle özel bir turizm çeşidi olan sağlık turizmi ortaya çıkmıştır” (Temizkan & Çiçek, 2015:14-15). Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021), sağlık turizmini kısaca “İkamet edilen yerden başka bir yere (yurtiçi veya yurtdışı) tedavi amacıyla yapılan seyahatler” şeklinde tanımlamıştır. Sağlık Bakanlığı ise “Sağlığın korunması, geliştirilmesi ve hastalıkların tedavi edilmesi amacıyla ikamet edilen yerden başka bir yere seyahat edilmesi ve gidilen yerde en az 24 saat kalınarak sağlık ve turizm olanaklarından yararlanılması” olarak tanımlamıştır (Sağlık Bakanlığı, 2013). Bireylerin sağlıklarına kavuşmak veya sağlıklarını korumak amacıyla seyahat etmesi, konaklaması, gittiği yerin sağlık imkanlarından yararlanması sağlık turizmini ortaya çıkarmıştır (Özcan & Aydın, 2015:69).

Boz (2004:132) sağlık turizmini “Sağlığını korumak ya da iyileşmek üzere belirli bir süre başka bir yere giden kişilerin, doğal kaynaklı turistik tesislere gidip kür uygulaması, barınma, beslenme ve eğlence gereksinimlerini karşılaması sonucu oluşan hareket” olarak tanımlarken; Aydın (1990:143) “ Hava değişimi, kum, güneş, dağ, mağara, kaplıca, içme, çamur gibi doğal olanaklarla veya solunum yolu ile ya da mekanik ve elektrikli gereçler kullanılarak masaj ve beden eğitimine benzer yöntemlerle, insan sağlığını koruma ve tedavi amacı taşıyan uygulamalardan birinin veya birkaçının, gerekiyorsa hekim gözetiminde yapıldığı yer veya tesislere yönelik gezi türü” şeklinde tanımlamıştır. Özcan ve Aydın (2015:74-76) ise sağlık turizminin turizmin mevsimsellik özelliğini ortadan kaldıracak bir güce sahip olduğunu belirterek genel özelliklerini aşağıdaki şekilde özetlemişlerdir:

1. Bünyesinde ulaşım, pazarlama, tanıtım, kaliteli hizmet, fiyatlandırma ve çevresel faktörleri barındıran; teknik ekipman ve işgücüne ihtiyaç duyan "çok fonksiyonlu bir turizm hizmetidir.

2. Ülkeler arasında sosyal ve kültürel etkileşim sağlar.

3. Müşteri memnuniyetine dayalı geri dönüşümü olan bir süreç olması sebebiyle hizmette kalite önemlidir.

4. Geniş kitlelere hitap etmesi bakımından hizmeti sunan sağlık kuruluşlarının uluslararası standartlara uygun hizmet sunma gerekliliği vardır.

5. Milli gelirin artmasına yardımcı olur.

6. Bireyin ikamet ettiği yerden çıkması ve geri dönmesine kadar olan zaman diliminde süreci en iyi şekilde değerlendirmesi ve sağlık problemlerini çözüme kavuşturması bakımından sonuç odaklıdır. Tüm bu tanımlar incelendiğinde sağlık turizmi; turizmin mevsimsellik anlayışını ortadan kaldırarak bireylerin sağlıklarını korumak, geliştirmek, tedavi olmak ve sağlıklarına tekrar kavuşup hayat kalitelerini artırmak için ikamet ettikleri ülke veya bölgeden ayrılarak gittikleri yerde en az 24 saat kalmak şartıyla buradaki seyahat, konaklama, sağlık ve turizm olanaklarından gerekiyorsa hekim gözetiminde faydalanmaları şeklinde tanımlanabilir.

Türkiye son yıllarda sağlık turizmi yönünden büyük gelişmeler göstermektedir. Özellikle; teknolojinin ilerlemesi, sağlık hizmetinin daha kaliteli sunulması ve fiyatların döviz bazında ekonomik olması gibi nedenlerle ülkemiz bu alanda diğer ülkeler ile rekabet edebilir düzeye gelmiştir. Bu durum Türkiye ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Özellikle ödemeler bilançosu, istihdam, katma değer ve bölgesel kalkınma konularına olan katkısı önemli bir noktaya gelmiştir. Sağlık turizminin Türkiye’de; konaklama süresinin uzun olması, mevsimsel

özelliklerden kurtularak 12 aya yayılabilme potansiyeli, kişi başına gerçekleştirilen ortalama harcamanın fazla olması gibi nedenlerle lokomotif bir sektör durumuna gelmesi beklenmektedir (Bostan vd., 2021)

Sağlık turizmi, sağlık ve turizm sektörü araçlarını bir arada barındırmaktadır. Bu araçların bir kısmı turizm sektörünün alt yapısını meydana getiren konaklama tesisleri, ulaşım, fiyat mekanizması, sağlık merkezleri vb. kaynaklardır. Diğer araçlar ise sağlık, tıp ve coğrafya gibi bilim dalları kapsamında hizmete sunulan; doğal (termal kaynaklar) ile beşeri (uzman sağlık personeli) kaynaklardır (Özkurt, 2007: 126). Bu nedenle sağlık turizmi, hem sağlık hem de turizm sektörüne katkıda bulunmakta ve bu alandaki çaba ve yeniliklerle gelişme göstermektedir.

Tablo 1; Türkiye’de Turizm geliri, gideri ve ortalama harcamanın yıllara göre değişimini göstermektedir. 2013-2023 (İlk 6 ay) yılları arasında turizm geliri artış göstermektedir. Ancak 2020 yılında pandeminin etkisiyle bir düşme olmuştur. Ancak 2021 yılından sonra tekrar artmaya devam etmiştir.

Tablo 1. Türkiye’nin Turizm Geliri, Gideri ve Ortalama Harcamanın Yıllara Göre Dağılımı (2013-2023 Yılları)

Yıllar	Turizm Geliri (1000 \$)	Ortalama Harcama (\$)	Turizm Gideri (1000 \$)
2013	33 073 502	843	5 253 565
2014	35 137 949	848	5 470 481
2015	32 492 212	781	5 698 423
2016	22 839 468	728	5 049 793
2017	27 044 542	700	5 137 244
2018	30 545 924	669	4 896 310
2019	38 930 474	751	4 403 670
2020	14 817 273	936	1 104 545
2021	30 173 587	1 028	1 851 922
2022	46 477 871	905	4 276 533
2023 (Ocak-Haziran)	21 734 366	980	3 166 746

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu , Merkez Bankası , Kültür ve Turizm Bakanlığı (yigm.ktb.gov.tr)

TÜİK verilerine göre 2022 yılında ziyaretçiler Türkiye’ye birinci sırada %67,1 ile "gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler" amacıyla gelmişlerdir. Sağlık amacıyla Türkiye’ye gelen ziyaretçiler ise %2,45 oranı ile 5. Sırada yer almaktadır (Tablo.2).

Tablo 2. Geliş Nedenine Göre Türkiye’ye Gelen Ziyaretçi Sayısı (2022 Yılı TÜİK Verileri)

Sıra	Geliş Nedenine Göre Ziyaretçi Sayısı	Sayı	Yüzde (%)
1	Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetler	34.493.205	67,15
2	Akraba ve Arkadaş Ziyareti	10.948.412	21,31
3	Alışveriş	2.356.255	4,59
4	İş Amaçlı	1.541.231	3,00
5	Sağlık ve Tıbbi Nedenler	1.258.382	2,45
6	Diğer (Dini, Transit, Beraberinde gelen vb.)	616.532	1,20
7	Eğitim, Staj (1 Yıldan Az)	155.008	0,30
	Toplam	51.369.025	100

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-III.-Ceyrek:-Temmuz---Eylul,-2022-45788>

Türkiye’de 2021 yılında sağlık hizmeti alan turist sayısı 670.730 kişi olmuştur ve bundan 1.726.973 bin ABD doları gelir elde edilmiştir. 2022 yılında ise turist sayısı 1.258.382 kişi, elde edilen gelir ise 2.119.059 bin ABD doları olarak gerçekleşmiştir. İçinde bulunduğumuz 2023 yılının ilk iki çeyreğinde 746.290 kişi sağlık hizmeti almak üzere Türkiye’ye gelmiş ve buradan elde edilen gelir 1.033.942 bin ABD doları tutarında gerçekleşmiştir (<https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/>).

Tablo 3. Türkiye’de Sağlık Hizmeti Alan Turist Sayısı ve Sağlık Turizm Geliri (2021-2023 Yılları)

Yıllar	Kişi Sayısı	Sağlık Turizm Geliri (1000 \$)
2021	670.730	1.726.973
2022	1.258.382	2.119.059
2023 (İlk İki Çeyreği)	1.033.942	

Kaynak: www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri

Aydın İlinde Turizm

Aydın ili Türkiye’nin önemli turizm potansiyeli olan illerin başında yer almaktadır. Tarımdan sonra ilin ikinci gelir kaynağı turizmdir. İlde turizm arzını oluşturan 9 müze ve 23 ören yeri vardır. Bunların haricinde 150 km’lik sahil şeridinde sahip olup, iklim özellikleri, yeraltı su kaynakları ve doğal güzellikleri ile dikkat çekmektedir (Bostan, 2020:46).

Tablo.4’de görüldüğü üzere Aydın ilinde 2023 yılı haziran ayı itibari ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan işletme belgeli 126 tesiste 22.352 yatak ve belediye belgeli 408 tesiste 28.948 yatak olmak üzere toplam 534 tesiste 51.300 yatak kapasitesi mevcuttur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, aydin.ktb.gov.tr/).

Tablo 4. Aydın İli İşletme, Yatırım ve Belediye Belgeli Tesis Sayısı

Haziran 2023	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
İşletme ve Yatırım Belgeli Tesisler	126	17.887	22.352
Belediye Belgeli Tesisler	408	12.646	28.948
TOPLAM	534	30.533	51.300

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (aydin.ktb.gov.tr/)

Aydın ili, ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısı bakımından üst sıralarda yer almaktadır. Ancak Tablo 5’de görüldüğü üzere 2015-2022 yılları arasında ziyaretçi sayısında kayda değer bir artış görülmemektedir. 2015 yılında 5.500.000 ziyaretçi sayısı ile %76 doluluk oranına ulaşmıştır (Tablo5). 2019 ve 2020 yıllarında pandeminin etkisi ile bu sayılar düşmüş olsa da 2022 yılından itibaren tekrar artışa geçmiş ve ziyaretçi sayısı 3.200.000 kişi olmuştur (Aydın Valiliği, <http://www.aydin.gov.tr/turizm>, 2023). 2022 yılında bu ziyaretçilerin ekonomiyeye katkısı ise 2,5 milyar doların üzerindedir.

Tablo 5. Aydın İli Ziyaretçi Sayıları ve Doluluk Oranları

Yıllar	Ziyaretçi Sayısı	Doluluk Oranı
2015	5.500.000	76,00
2016	4.291.000	
2017	2.388.000	54,00
2018	2.027.000	56,56
2019	3.312.000	35,37

Kaynak: <http://www.aydin.gov.tr/turizm>

Yöntem

Nitel araştırmalarda ele alınan olay ya da olguyu ölçmek değil, derinlemesine anlamak önemlidir. Bundan dolayı geniş bir örneklem kitlesi yerine araştırmanın amacına yönelik daha küçük bir örneklem grubu ile çalışmak daha avantajlıdır (Akıncı & Sönmez, 2015). Bu çalışmada elde edilen veriler içerik analizi ile gruplandırılarak SWOT analizi ile incelenmektedir. Coşkun ve arkadaşları (2015) içerik analizini, belge ya da mülakat dökümlerinin karşılaştırılarak karakterize edilmesi olarak ifade etmişlerdir. SWOT analizi ise destinasyonun içsel özelliklerinden kaynaklanan güçlü ve zayıf yönleri ile o destinasyonu bekleyen ve genellikle dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditlerin saptanmasında (Karadeniz vd., 2007) kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle SWOT analizi, destinasyona etki edebilecek değişkenlerin anlamlı bir fotoğrafını çekmektir (Ongun vd., 2016).

Evren Örneklem

22 kişiyle yapılan bu çalışma 5 kamu görevlisi, 5 sivil toplum kuruluşu başkanları, 5 hastane ve poliklinikler, 5 sağlık seyahat acentesi sahibi, 5 Adnan Menderes Üniversitesi öğretim

üyeleriyle yapılmıştır. Bu çalışmada katılımcılara 9 adet soru sorulmuş bu soruların cevapları video çekimleri yapılarak kayıt altına alınmıştır. Nisan 2022 – Kasım 2022 tarihleri arasında yapılan çekimler 20 dakikayla 35 dakika arasında bir süreyi içermektedir. Kamudan 1, sivil toplum örgütlerinden 1, hastane ve polikliniklerden 5, seyahat acentelerinden 2 kadının katılımcı toplamı 9 olmuştur. Geri kalan 13 katılımcı erkektir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formlarından yararlanılarak elde edilmiştir. Görüşme formu, alan uzmanlarının görüşleri alınarak ve literatürden yararlanılarak oluşturulmuştur. Uygulama aşamasında, görüşülecek kişilere araştırma konusu hakkında önceden bilgi verilerek görüşleri alınmak üzere randevu talep edilmiştir. Görüşmelerde önceden belirlenen sorular sorularak kamerayla kayıt altına alınmış ve sonrasında kamera kayıtları yazıya dökülerek tablolaştırılmıştır.

Verilerin Analizi

Toplanan veriler öncelikle içerik analiziyle analiz edilmiş ve özetlenmiştir. Ardından özetlenen veriler SWOT analizi tablosunda yerleştirilip, yorumlanmıştır.

Bulgular

Aydın ilinde sağlık sektörünün değerlendirilmesi için yapılan bu çalışmada bulgulara ulaşabilmek için literatür taraması ve alanında uzman kişi görüşleri alınarak görüşme formları oluşturulmuştur. Görüşme formlarında SWOT Analizi için gerekli olan bilgilerin elde edilmesine yönelik sorular yer almaktadır. Bu sorular aşağıda sıralanmıştır:

Soru 1. Sağlık turizmi size ne ifade etmektedir?

Soru 2. Aydın ilinin sağlık turizmi potansiyeline sahip olduğunu düşünüyor musunuz?

Soru 3. Sağlık turizmi bakımından bölgemizde hangi hizmetlerin sunulabileceğini düşünüyorsunuz?

Soru 4. Aydın ilinin sağlık turizmi açısından güçlü yönleri nelerdir?

Soru 5. Aydın ilinin sağlık turizmi açısından zayıf yönleri nelerdir?

Soru 6. Aydın ilinin sağlık turizmi açısından tehditleri nelerdir?

Soru 7. Aydın ilinin sağlık turizmi açısından fırsatları nelerdir?

Soru 8. Aydın ili sağlık turizmi tanıtımı ne şekilde yapılmalıdır? Sizce yeterli midir?

Soru 9. Bu konu ile ilgili eklemek istediğiniz başka bir şey var mıdır?

Alanında uzman 22 kişi ile yapılan görüşme sonucunda sorulan sorulara verilmiş olan cevaplar içerik analizine tabi tutulmuştur. Ardından derlenip gruplandırılarak SWOT Matrisi oluşturulmuş ve çalışmanın bulguları elde edilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
1. Aydın ili Kuşadası ilçesinin ülkenin turizme açılan ilk ve en önemli kapısı olması. 2. Kuşadası'nın Adnan Menderes Havalimanı'na 66 kilometre uzaklıkta, Bodrum ve İzmir Havaalanlarının ortasında olması. 3. Davutlar Bölgesi'nde termal kaynakların bulunması 4. Kuşadası'nın bir Liman Kenti olması 5. Didim ilçesinin havasının astım hastalığına iyi gelmesi. 6. Gastronomi açısından köylerde doğal ürünlerin üretiliyor olması. 7. Konaklamanın diğer turistik bölgeler olan Antalya, Bodrum, İstanbul gibi yerlere göre daha uygun olması. 8. Ulaşım için otobanın bulunması. 9. Coğrafi açıdan çok rahat ulaşılabilir olması. İzmir, Manisa, Denizli, Balıkesir gibi büyükşehirlerin arasında yer alması. 10. Sağlık turizmine kaynak oluşturabilecek yeraltı zenginliklerinin bulunması, (termal su vb.) 11. Bu bölgede Adnan Menderes Üniversitesi ve Ege Üniversitesi'nin var olması. 12. 23 tane ören yerinin olması ve bunlardan birinin UNESCO'da tescillenmesi.	1. Altyapı ve kentleşme sorunun olması. Su ve kanalizasyon dahil olmak üzere birçok altyapı çalışmasının tekrar gözden geçirilmesi ihtiyacı. 2. Turizm yerlerinde insanlar/müşteriler nerede gezeceğini, nerede yemek yiyeceğini, nerede eğleneceğini bilmek ister. Aksi takdirde sektörde birinin talebi diğerinin şikâyeti haline gelir ve bu da müşteri memnuniyetsizliğine yol açabilir. 3. Sağlık turizmi hedef alınarak yapılmış kapsamlı tesis yatırımlarının olmaması. (Spa'sı güçlü, içinde sağlık tesisleri ve kür merkezleri barındırabilecek tesis yatırımı gibi) 4. Paydaşların bir araya gelememesinden kaynaklanan tanıtım eksikliği. 5. İlde görevli sağlık personellerinin yabancı dil konusunda yetersiz olması. 6. Sağlık seyahat acentesi gibi aracı kurumların yeteri olması. 7. Rakiplerin coğrafi olarak yakın olmaları. 8. Doktorların ve sağlık personellerinin sağlık turizm açısından yeterli ve hazır olmamaları. 9. Hangi sağlık hizmetlerinin sunulabileceği, ön plana çıkarılması gerektiğinin planlanmaması. 10. Aydın İlinin kendi bünyesinde havalimanının olmaması.
TEHDİTLER	FIRSATLAR
1. Aydın iline yakın olan İzmir ilinde sağlık tesislerinin çeşitliliği ve daha kaliteli olması. 2. Sağlık seyahat acentelerinin teşviklerden yararlandırılmasında geri dönüşlerin geç ödenmesi. 3. Hastane ve polikliniklerin aracı kurum kullanmadan çalışması. 4. Devletin sağlık turizmiyle ilgili çıkardığı mevzuatların eksik olması ve yeteri kadar sağlık tesislerinin denetiminin yapılamaması. 5. Doktor ve sağlık personellerinin beyin göçünün, yaşanan olumsuz olaylar nedeniyle hızlanması. 6. Sağlık turizminin katma değerli bir sektöre dönüşmesi rekabet ortamında daha iyi çalışmalar yapıyor olmaları.	1. Aydın ilinin turizm ilçelerinden Didim ve Kuşadası'nda on bin yabancı uyruklu insanın ikamet ediyor olması. 2. Son yıllarda birçok ülke için Türkiye'nin vize uygulamasını kaldırmış olması. 3. Türkiye'de bekleme sürelerinin hemen hemen her tedavi için çok kısa süreli olması. 4. Dünyanın birçok yerinde özellikle Avrupa ülkelerinde Türk vatandaşlarının yaşıyor ve sağlık hizmetlerini Türkiye'den alıyor olması. 5. Yüzyıllardır bilinen doğal tedavi yöntemlerinin son zamanlarda özellikle termal kaynakların şifalandırma inancının artması. 6. Sağlık turizminde döviz getirici unsur olarak devletin teşvikler konusunda desteklemesi. 7. Aydın merkezde şehir hastanesinin hizmete girecek olması. 8. Hazır gıda tüketimlerinin artmasıyla obezite hastalıklarının çoğalması.

SWOT Matrisinde yararlanılarak elde edilen bulgular ışığında çalışmanın sonuçlarına ulaşılmıştır. Aydın ilinde sağlık turizminin geliştirilmesi amacıyla sonuçlardan yola çıkılarak, sektör temsilcilerine ışık tutması açısından birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sağlık turizmi; sağlığı korumak için yapılan ve daha zinde hissettirici aktivitelerden, hayati önemi olan cerrahi operasyonlar için seyahatlere kadar geniş hizmetler sunmaktadır. Bu açıdan medikal turizm ve wellness turizmi ile benzer anlamlarda kullanılsa da bunların hepsini kapsayan bir çatı kavramdır. Sağlık turizmi, kaynak ülkede sigorta uygulamalarında yaşanan sorunlardan veya yeterli tedavi edici hizmetlerin bulunmamasından gücünü almaktadır. Bunun yanı sıra daha iyi tedavi hizmetleri, daha düşük ücretler, daha hızlı veya prosedürü kolay kılan uygulamalar da talebi canlandırmaktadır (UNWTO, 2018). Sağlık turizmi, alternatif bir turizm çeşidi olarak dünyanın en büyük endüstrilerinden ikisini bir araya getirerek olumlu ekonomik çıktılar ortaya koymaktadır. Bu turizm türü; doktorlar, hemşireler, tıbbi teknik personeli gibi sağlık sektörü çalışanları ile turizm emekçilerinin hizmetlerini birleştirerek bir sepet oluşturur (Ramirez de Arellano, 2007).

Bu çalışmanın ana amacı; turizm arzının çeşitlendirilmesi, turizmin yılın on iki aya yayılması ve yüksek katma değerli turistik hizmet paketleri içeren sağlık turizminin Aydın ili içerisinde ne derece uygulanabilir olduğunun ortaya konmasıdır. Sağlık turizminin Aydın ilinde gelişmesi için paydaşlara düşen görevlerin neler olduğu, hangi mikro destinasyonların arz konusunda daha elverişli olduğunun tespiti ise çalışmanın yan amaçlarını oluşturmaktadır. Araştırma nitel bir yöntemle ele alınmış, veriler iç ve dış paydaşlardan sözlü ve yüz yüze görüşmelerle elde edilmiştir. İçerik analizine tabi tutulan veriler daha sonra SWOT analizi yöntemiyle yorumlanmıştır. Ortaya çıkan bulgularla Aydın ili turizm ve sağlık arzının, sağlık turizmi kapsamında hizmet sepeti oluşturmaya ne ölçüde hazır olduğu tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar ve öneriler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- Paydaşların tamamının sağlık turizmi ile ilgili bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir. Bunun sonucunda sağlık turizmi kavramının doğru anlaşıldığı görülmüştür.
- Paydaşlar Aydın ilinin sağlık turizmi potansiyeline sahip olduğunu belirtmişlerdir. Ancak hastane ve polikliniklerin teknolojik yetersizliği; sağlık personelinin yeterli düzeyde yabancı dil bilmemesi, Aydın ilinde A gurubu seyahat acentelerinin sayısının 300'e yakın olmasına rağmen sağlık turizm belgesi almış acente sayısının henüz 15 olması, İzmir ilinin yakın olması ve buradaki hizmet ağının daha güçlü ve donanımlı olması gibi nedenlerle potansiyelini yeterince kullanamadığı görülmüştür. Sektördeki sağlık personellerinin gerek yabancı dil gerekse sağlık turizmi konularında eğitim almaları planlanmalıdır. A gurubu seyahat acentelerinin sağlık turizmi belgesi almaları teşvik edilerek acentelere bu konularda devlet teşviklerinin artırılarak ekonomik olarak desteklenmesi önemlidir.
- Aydın ili Kuşadası ilçesinin Türkiye'de turizmin ilk başladığı destinasyon olmasına rağmen sağlık turizmi konusunda iyi pazarlanamadığı tespit edilmiştir. Bugüne kadar gelip ilçeden memnun olan turistlerin kendi ülkelerine gittiklerinde tanıtım yapmalarını sağlayıcı faaliyetler düzenlenmelidir.
- Her ne kadar Aydın ilinin çevresinde havalimanı olması güçlü yön olarak görülse de kendi il sınırları içerisinde hava limanının bulunması sağlık turizminin daha hızlı gelişmesine ve pazardan daha çok pay almasına olanak sağlayacaktır.
- Sağlık turizmi amacıyla gelen turistlerin ve refakatçilerinin sağlık tedavileri süresince ve sonrasında gezip görebilecekleri tarihi, kültürel ve doğal güzelliklerin tanıtılması ve paketlerin içerisine bu gibi etkinliklerin dahil edilerek cazip hale getirilmesi gibi çalışmalar yetersiz görülmüştür. Bu tür faaliyetlerin ilgili kurumlarca desteklenmesi ve faaliyetlerinin artırılması sağlanmalıdır.
- Aydın ilinin turistik ilçelerinde yaşayan yerleşik yabancı potansiyelinin sağlık turizmi tanıtımında yararlanılması sektörün gelişimi için önemlidir. Bu kişilere ulaşılarak sürece dahil edilmeleri önerilmektedir.
- Coğrafi konum ve iklim şartları Aydın ilinde 12 ay sağlık turizmi yapmasını elverişli kılmaktadır. Bu durum istihdam açısından da katma değer yaratmaktadır.
- Aydın ilinde sağlık turizmi alanında kamu ve özel sektörün bir arada, el ele vererek çalışmalar ve projeler üretmesi, sektörün gelişmesinde büyük katkı sağlayacaktır.

- Amerika ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde sağlık hizmeti almak için bekleme sürelerinin uzun olduğu saptanmıştır. Bu tür ülkelerdeki hastalara aracı kurumlar vasıtasıyla ulaşılarak Türkiye'ye ve Aydın iline çekilebilmesi sağlanmalıdır.
- Aydın ili sağlık turizm tanıtımının yeterince yapılamadığı, yapılanların da yetersiz kaldığı görülmüştür. Çünkü tüm paydaşların bir arada güçlü bir tanıtım ağını oluşturulamamıştır. Bunun sonucu olarak güçlü tanıtım yapılabilmesi için STK, kamu ve özel sektörün bir araya gelmesi ile güç birliği içerisinde daha verimli sonuçlar alınabilecektir.
- Aydın ili sınırları içerisinde tedavi edici şifalı suların yani termal kaynakların yeterince bulunduğu fakat bu kaynakların verimli bir şekilde kullanılmadığı sonucuna varılmıştır. Bu değerlerin daha verimli hale getirilmesi için tesis eksikliği giderilerek bu konuda teşviklerin artırılması önerilmektedir.
- Paydaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda Aydın ilinin diş, estetik, mide ameliyatı gibi medikal konularda ön plana çıkarılması yönünde bir sonuca varılmıştır. Tanıtımların bu yönde artırılması gereklidir.
- Aydın ilini güçlü kılacak marka hastanelerin eksikliği tespit edilmiş olup bu eksikliğin giderilmesi için devlet-özel sektör iş birliği içerisinde marka hastane yapılabilecek alanların tespit edilerek teşviklerle desteklenmelidir. Ayrıca Aydın ilinde temeli atılan şehir hastanesinin en kısa zamanda bitirilerek hizmeti açılması önemlidir.
- Aydın ilinde sağlık turizmini destekleyici, çam ağaçlarıyla kaplı doğal güzeleğe sahip ve trekking yapılabilecek (Güzelçamlı milli park gibi) alanlar vardır. Buralar doğası bozulmadan düzenlenerek daha elverişli parkurlar oluşturulmalı ve turizmin hizmetine sunulması önerilmektedir.
- Aydın ilinin Kuşadası ilçesinde doğası ve temiz havasıyla öne çıkan Kirazlı, Caferli, Yaylaköy gibi köylerinin sağlık turizminde üçüncü yaş gurubuna yönelik festivaller ve gastronomi etkinlikleriyle değerlendirilerek bölgeye ekonomik katkı sağlanabilecektir.
- Aydın ilindeki üniversiteye bağlı Turizm Fakültesi ve Turizm Yüksek Okulu bölümleri il için büyük bir avantajdır. Bunun etkinliğinin artırılması, üniversite-sanayi işbirliğine daha fazla yer verilmesi sağlık turizmi açısından büyük önem taşımaktadır.

Elde edilen veriler yorumlandığında doğal kaynaklar (yer altı suları, iklim vb.), medikal tesisler, konaklama işletmeleri, seyahat işletmeleri, üniversiteler ve konukseverlik boyutlarında Aydın ilinin bu yüksek katma değerli sağlık turizm türüne ev sahipliği yapabilecek turizm arzına sahip olduğu, fakat yurt içi ve yurt dışı tanıtım faaliyetlerinin kurumsal ve ulusal boyutta yeteri kadar ele alınmadığı sonucuna varılmıştır.

Etik Beyan

"Aydın İlinde Sağlık Turizm Sektörünün Swot Analizi İle Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Not

Bu makale Doç.Dr.Aziz BOSTAN danışmanlığında Nurgil GÜRCAN tarafından yürütülen tezden geliştirilmiştir.

Kaynakça

Akinci, Z., ve Sönmez, N. (2015). Engelli bireylerin erişilebilir turizm beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 26(1), 97-113.

- Aydın Valiliği, <http://www.aydin.gov.tr/turizm> (Erişim Tarihi: 04.09.2023)
- Bostan, A. Arslan, ve E. Coşkun (2021) (Dü) içinde, *Turizmde Yeni Umud: Sağlık Turizmi* (Cilt 1, s. 3). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bostan, Aziz. "Kuşadası'nda termal turizm potansiyelinin analizi." *Journal of New Tourism Trends* 1.1 (2020): 40-54.
- Boz, M. (2004). Turizmin Gelişmesinde Alternatif Turizm Pazarlamasının Önemi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık
- Çetinkaya, U. M., & Bostan, A. (2023). Sağlık Turizmi Yetki Belgesine Sahip Sağlık Tesislerine Ait Web Sitelerinin Kalite Yönetimi Ve Sağlık Turizmi Perspektifinde İncelenmesi: Aydın İli Örneği. *Journal of Travel and Tourism Research*, 22(22), 96-115.
- Karadeniz, E., Kandır, S. Y., ve Önal, Y. B. (2007). Seçilmiş paydaşların SWOT yöntemiyle Türk turizm yatırımlarını değerlendirmesine yönelik bir pilot çalışma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2), 195-205.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2020). *Genel Turizm: İlkeler ve Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- KTB (2021). Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri. Erişim Tarihi: 01.04.2021
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://aydin.ktb.gov.tr/Eklenti/116782,isletme---yatirim-belgeli-tesis-sayisi-2023-06pdf.pdf?0>, Erişim Tarihi:04.09.2023
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://aydin.ktb.gov.tr/Eklenti/69253,belediye-belgeli-tesisler---2020-02pdf.pdf?0>. Erişim Tarihi:04.09.2023
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021, 06 30). Sağlık ve Termal Turizm Tanımı. 06 30, 2021 tarihinde [https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11492/saglik-ve-termal-turizmitanimi.html%20\(Eri%C5%9Fim%20adresinden%20alindi\)](https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11492/saglik-ve-termal-turizmitanimi.html%20(Eri%C5%9Fim%20adresinden%20alindi))
- Ongun, U., Gövdere, B., ve Çiçek, U. (2016). Yeşilova'nın kırsal turizm potansiyelinin SWOT analiziyle değerlendirilmesi. *Vizyoner Dergisi*, 7 (16), 75-88
- Özcan, Z. K., ve Aydın, V. (2015). *Sağlık Turizmi (Teori ve Politika)*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Özkurt, H. (2007). Sağlık turizmi tahvilleri. *Maliye Dergisi*, 157, 126-128
- Ramirez de Arellano, A. B. (2007). Patientswithoutborders: theemergence of medicaltourism. *International Journal of Health Services*, 37(1), 193-198.
- Temizkan, S. P. ve Çiçek, D. (2015). Sağlık Turizmi Kavramı ve Özellikleri. S. Temizkan içinde, *Sağlık Turizmi* (s. 14-15). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tengilimoğlu, D. (Ed.). (2013). *Sağlık Turizmi* (pp. 46-73). Siyasal Kitabevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu , Merkez Bankası , Kültür ve Turizm Bakanlığı (yigm.ktb.gov.tr) (Erişim Tarihi: 04.09.2023)
- UNWTO, (2018). HealthTourism - ExecutiveSummary, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/978928442030.8>
- www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/, (Erişim Tarihi:04.09.2023)
- yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/81939,3103turizmistatistikleri2020-4pdf.pdf?0 (Erişim Tarihi:04.09.2023)

EXTENDED ABSTRACT

Health tourism offers a wide range of service opportunities, from travel for vital surgical operations to more invigorating activities such as spa or yoga. Although medical tourism and health tourism are used with similar meanings in daily life, it is an umbrella concept that covers all of these practices (UNWTO, 2018). Health tourism; According to the generally accepted classification in the literature, it consists of 3 basic sub-components. These are Thermal and Spa-Wellnes Tourism, Medical Tourism and Advanced Age Tourism Services (Tengilimoğlu, 2013:7). There are some factors that are effective in the development of health tourism in recent years. These; We can list these as high prices of health services in the place of residence, long waiting times, limited insurance, lack of adequate equipment for the needed service and lack of well-trained personnel. Turkish tourism is one of the sectors that attracts the most tourists and generates the most income in the world. In recent years, Turkey has started to be among the leading countries to visit to receive health services. Because it is geographically accessible and in a central location, it has the necessary climate for health tourism and underground resources such as hot water. It also has advantages compared to other countries, such as prices, well-trained healthcare personnel, short waiting times and the use of advanced technology. In addition, the encouraging policies of the state are also effective. However, although Turkish health tourism is one of the best destinations in terms of number of tourists and income, it is not

yet at the sufficient and desired level. It has become necessary to discuss the problems related to tourism and find solutions to these problems with alternative tourism types (Kozak et al., 2020). The tourism sector generally engages in seasonal activities. However, thanks to types of health tourism, this problem has been overcome to some extent and tourism has spread over twelve months and become more effective in terms of regional development. Aydın province is a destination with 3,200,000 visitors annually, according to 2022 data, and with this feature, it ranks fourth among the provinces most preferred by foreigners. The contribution of these visitors to the economy is over 2.5 billion dollars (Aydın Governorship, <http://www.aydin.gov.tr/turizm>, 2023). In 2022, the number of beds with Municipality and Ministry operating certificates was recorded as 51,300 (Ministry of Culture and Tourism, 2023). This presence in the tourism supply is suitable for alternative tourism types, considering the geographical and historical riches of the region. The aim of this study is to reveal to what extent health tourism, which is open to the possibilities of diversifying the tourism supply, extending tourism to twelve months and creating high value-added tourist service packages, is applicable in the province of Aydın. The secondary objectives of the research are to determine what the stakeholders' duties may be for the development of health tourism in Aydın province and which micro destinations are more convenient in terms of supply. The research was conducted with a qualitative method and data was obtained from internal and external stakeholders through oral and face-to-face interviews. The data subjected to content analysis was then interpreted using the SWOT analysis method. SWOT Analysis is a method that can reveal the strengths and weaknesses of a destination, as well as the opportunities and threats that await this destination, and has proven itself in terms of usefulness and usefulness, and has been widely used in the literature. When the data obtained is interpreted, it can be seen that Aydın province has the tourism supply that can host this high value-added type of tourism in terms of natural resources (groundwater, climate, etc.), medical facilities, accommodation establishments, travel establishments and hospitality, but it cannot be promoted domestically and internationally. It has emerged that the activities have not been adequately addressed at the institutional and national level. Results reached specifically for Aydın Province:

- Aydın province has a good health tourism potential. However, hospitals and polyclinics are insufficient in number. In order to eliminate this deficiency, it is important that the city hospital, the foundation of which was laid in Aydın province, be completed and opened as soon as possible.
- Although it is the first destination where tourism started in Turkey, there is not enough promotion in the field of health tourism. Therefore, importance should be given to marketing activities.
- Efforts such as promoting the historical, cultural and natural beauties that visitors can visit and making them attractive by including such activities in health packages were deemed insufficient.
- Geographical location and climatic conditions make it suitable for 12-month health tourism in Aydın Province. This situation also creates added value in terms of employment.
- The public and private sectors working together and producing studies and projects in the field of health tourism in Aydın province will make a great contribution to the development of the sector.
- It has been concluded that there are sufficient therapeutic and healing waters, namely thermal springs, within the borders of Aydın province, but these resources are not used efficiently.
- There are areas of natural beauty that support health tourism in Aydın province. These places should be arranged without spoiling their nature, more suitable tracks should be created and offered to tourism.
- The Faculty of Tourism and the School of Tourism departments affiliated with the university in Aydın Province are a great advantage for the province. Increasing their effectiveness and giving more space to university-industry cooperation is of great importance for health tourism. In order to solve these problems, first the service quality should be increased, then the marketing network should be further expanded, advertising activities should be given importance and new market opportunities should be created.

Türk Yükseköğretiminde Araştırma Üniversitelerinin Rolü

Uğur KÜÇÜKOĞLU¹ ve Mahmut Ensar GÖKTAŞ²

Öz

Araştırma üniversitelerinin yükseköğretimdeki yeri, ülkenin bilimsel ve teknolojik gelişimine katkıda bulunmaları ve öğrencilere öncü bir eğitim sunmaları nedeniyle önemlidir. Bu üniversiteler genellikle kapsamlı araştırma programlarına sahip ve öğrencilere, bilim ve teknoloji alanlarında en son bilgileri ve teknolojileri öğrenme fırsatları sunarlar. Araştırma üniversitelerinin yükseköğretimdeki yeri ile ilgili olarak öğrencilere sağladıkları öncü eğitim ve uygulamalı bilim ve teknoloji alanlarında öncü araştırmalar yapmaları ile ülkenin bilim ve teknoloji alanında rekabet edebilirliğini arttırmada önemli rol oynarlar. Ayrıca, araştırma üniversitelerinin yaptıkları araştırmalar ile ülkenin sektörlerinde çalışanlarına ve genel olarak toplumun bilgiye ve teknolojik gelişmelere erişimini sağlarlar. Bu çalışmada ülkemizdeki 23 araştırma üniversitesinin, 13 göstergeye göre konumlarının ve yükseköğretimdeki yerlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda 23 üniversitenin, özellikle araştırma bazlı ve lisansüstü eğitim göstergelerinde ülkemizdeki diğer 200'e yakın üniversitenin toplamı kadar yükseköğretime katkı sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Araştırma üniversitesi, Eğitim

The Role of Research Universities in Turkish Higher Education

Abstract

The place of research universities in higher education is essential as they contribute to the scientific and technological development of the country and offer pioneering education to students. These universities often have extensive research programs and offer students opportunities to learn about the latest knowledge and technologies in science and technology. Regarding the place of research universities in higher education, they play an essential role in increasing the competitiveness of the country in the field of science and technology by providing pioneering education and leading research in the areas of applied science and technology. In addition, research universities provide access to information and technological developments to their employees in the country's sectors and society in general. This study aims to determine the positions of 23 research universities in our country according to 13 indicators and their place in higher education. As a result of the study, it has been seen that 23 universities contribute to higher education as much as the other 200 universities in our country, especially in terms of research-based and postgraduate education indicators.

Keywords: Higher Education, Research University, Education

Atıf İçin / Please Cite As:

Küçüköğlü, U. ve Göktaş, M. (2023). Türk yükseköğretiminde araştırma üniversitelerinin rolü. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 269-291. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1311114>

¹ Atatürk Üniversitesi, Büyük Veri Yönetim Ofisi, u.kucukoglu@atauni.edu.tr,

ORCID: 0000-0003-3329-3121

² Atatürk Üniversitesi, Büyük Veri Yönetim Ofisi, mensargoktas@gmail.com,

ORCID: 0000-0001-5923-0503

Giriş

“Araştırma üniversitesi” terimi, vizyonunu, misyonunu ve yol haritasını belirlemiş olan ve çalışma planlamasını bunlara göre düzenlemiş bir kurum olmanın yanında ayrıca bir modeldir. Bu üniversiteler güçlü araştırmacılar yetiştirmeyi hedefleyen, dünya bilimine ve bulunduğu bölgenin kalkınmasında da önemli ölçüde katkı sağlayan kurumlardır. Günümüzde bu üniversiteler akademinin ve bilgi dünyasının merkez bölgesi olarak değerlendirilmektedir. Bu üniversitelerin genel özellikleri arasında güçlü araştırmacılar, nitelikli akademik kadro, eğitim ve öğretim kalitenin yüksek tutulması, araştırma imkânlarının güçlü olması, fon kaynakları, yetenekli öğrenci kitlesi vs. gibi bulunmaktadır. 2017 yılında 11 üniversitemizin “Araştırma üniversitesi” olarak seçilmesi bu üniversitelerden beklentileri yüksek seviyelere taşımıştır. YÖK tarafından bu üniversitelere ayrıcalıklı destekler sunulmuş olup yine YÖK tarafından takip altında tutulmaktadır (Saraç, 2021). YÖK tarafından sağlanan bu imkânlar kapsamında araştırma üniversitelerinden ülkemizin hem toplumsal hem de ekonomik kalkınmasına önemli ölçüde fayda sağlamaları beklenmektedir. Çünkü bu üniversitelerin amacı, bilim adına araştırmalar yapmak, bilgiyi üretmek ve güçlü bilim adamı yetiştirmektir. Bu kapsamda araştırma üniversitelerinin iyi bir şekilde yönetilmeleri, her türlü donanım ve alt yapıya sahip olmaları önem taşımaktadır (Balyer & Özvural, 2020). Ayrıca araştırma üniversiteleri, vizyon, misyon, plan, politika, işleyiş süreçleri ve kadro yapılanması vs. gibi birçok özellikleri gereği diğer üniversitelerden oldukça farklıdırlar (Damar, Özdağoğlu, & Özveri, 2020).

Araştırma üniversiteleri, günümüz dünyasında bilgi ekonomisinin odak noktasında yer almakta ve artık dünya genelinde eğitimin ve bilimsel çalışmaların en iyisi olma yolunda gayret göstermektedirler. Bu anlamda üstün başarıyı elde etmenin yolu bu üniversitelerin gelişme evrelerini nasıl yaptıklarını ve nasıl planladıklarını analiz etmekten geçer. Bu üniversitelerin akademik ve sosyal anlamda birçok rolü vardır ve sorumlulukları büyüktür. Ayrıca dünya genelinde bir ülkenin bilimsel, sosyal ve ekonomik anlamda diğer ülke ve üniversiteler arasında önemli bir köprü görevi üstlenmektedir. Araştırma üniversiteleri, teknolojide görülen hızlı büyümeye sadece öncülük etmekle kalmayacak aynı zamanda çok önemli yere sahip olan ekonomik ve sosyal alanda da toplumun daha iyi gelişmesine yeni projeler yapılmasına yeni analizlerin sonuçlandırılmasına da önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Ayrıca araştırma üniversiteleri içinde küresel bilgi toplumunun merkezi kurumlarıdır da diyebiliriz (Altbach & Salmi, 2012).

Araştırma üniversitelerinin esas amacı, optimum seviyede başarıya ulaşmaktır. Bu durum dünya genelindeki sıralamalarının da elde edilmesi için çok önemlidir. Araştırmada üstün başarıyı elde etmek akademi dünyasında yapılan diğer çalışmalara göre daha kolaydır. Ancak toplumun katılımı ve üniversite ile endüstri bağlantılarının açıklanabilmesi ve ölçülmesi gibi çok büyük öneme sahip durumların analiz edilerek ölçülmesi işlemi de zordur. Bu nedenle, yapılan çalışmaların ne kadar verimli olduğunu ölçmek bile bazen kolaylıkla yapılamamaktadır. Küresel sıralamalar, akademik sistemler içerisindeki var olan parasal durumlardaki farklı durumları dikkate almamaktadır. Araştırma üniversiteleri genel anlamda hedeflenen araştırma başarısına odaklanmaktadır. Genel olarak bu durum, dünya genelinde yüksek sıralamalara ulaşabilmenin ve söz sahibi olmanın anahtarı olarak görülmektedir (Altbach, 2014).

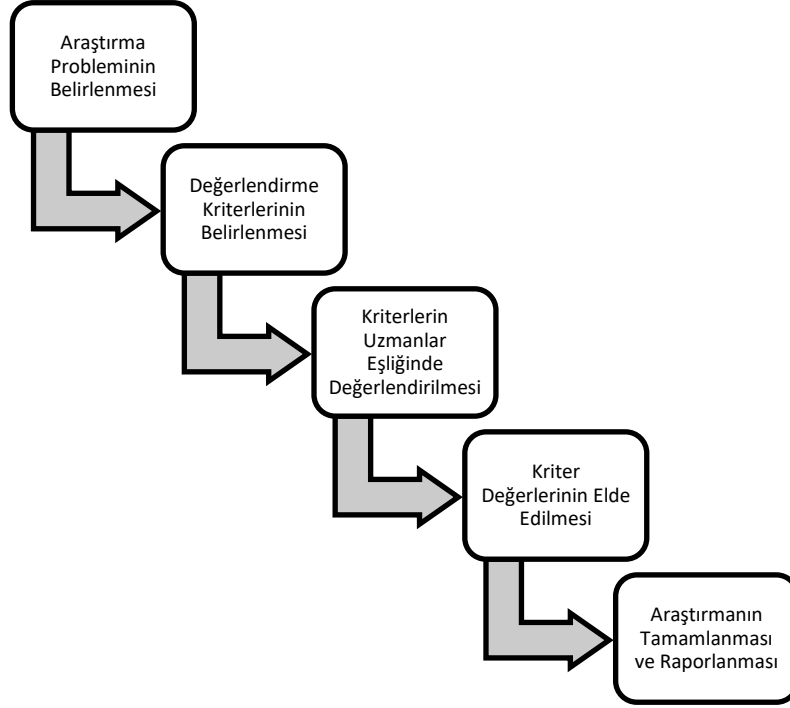
Ülkemizde ilk araştırma üniversiteleri 2017-2018 akademik yılı açılış töreninde Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilmiştir. İlk olarak, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Araştırma Üniversitesi olurken, Yıldız Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi aday araştırma üniversitesi olmuşlardır (Yükseköğretim Kurulu, 2020).

2021 yılının sonunda ise Yükseköğretim Kurulu aday araştırma üniversitesi kavramını kaldırmış ve 3 tanesi vakıf üniversitesi olmak üzere 23 araştırma üniversitesini ilan etmiştir. Bu üniversiteler Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, İstanbul

Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Marmara Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi ve Koç Üniversitesidir (Yükseköğretim Kurulu, 2021).

Metot

Çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmış ve araştırma planı oluşturulmuştur. Araştırmada izlenen adımlar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Adımları

Çalışmada araştırmacılar, araştırma üniversitelerinin performansını belirlemek amacıyla 72 adet gösterge belirlemişlerdir. Bu göstergeler; araştırma, eğitim ve topluma katkı başlıklarında birleşmişlerdir. 8 veri yönetim uzmanına 72 göstergede araştırma üniversitelerinin kıyaslanabileceği göstergeleri işaretlemeleri istenmiştir. Elde edilen veriler frekans analizi yapılarak en fazla işaretlenen 13 gösterge değerlendirme kriterleri olarak belirlenmiştir.

Bu göstergeler; eğitim, insan gücü, araştırma ve topluma katkıdır. Göstergeler ve açıklamaları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Veri Seti

Gösterge	Açıklama
Yabancı Uyruklu Öğrenci Sayısı	Ülkemize dış ülkelerden gelen ve eğitim gören öğrenci sayısı
Yüksek Lisans Öğrenci Sayısı	Üniversitelerimizde eğitim gören yüksek lisans öğrenci sayısı
Doktora Öğrenci Sayısı	Üniversitelerimizde eğitim gören yüksek lisans öğrenci sayısı
Toplam Öğrenci Sayısı	Ön Lisans, Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora derecelerinde eğitim gören öğrenci sayılarının toplamı
Öğretim Üyesi Sayısı	Üniversitelerimizde görev yapan Profesör, Doçent Doktor ve Dr. Öğr. Üyelerinin sayısı
Öğretim Elemanı Sayısı	Üniversitelerimizde görev yapan Profesör, Doçent Doktor ve Dr. Öğr. Üyesi, Arş. Gör. ve Öğr. Gör. sayısı
SCI-E, SSCI ve A&HCI Yayın Sayısı	Web of Science veritabanında taranan ESCI harici indeksli dergilerdeki yayın sayısı

Tablo 1 Devamı. Veri Seti

Gösterge	Açıklama
Atıf Sayısı	Üniversite personellerinin çalışmalarına yapılan atıf sayısı
Q1 Yayın Sayısı	Akademik dünyada etki değeri en yüksek dergilerdeki yayın sayısı
Uluslararası İşbirlikli Yayın Sayısı	Ülkemiz üniversiteleri ile yurtdışı kamu ve özel kuruluş çalışanlarının ortak yazarlı çalışma sayısı
Toplam Yayın Sayısı	Üniversitelerimizde yapılan makale türündeki yayın sayısı
Sonuçlanan Patent Sayısı	Üniversitelerimiz kaynaklı başvuru yapılan ve kabul edilen patent sayısı
Sosyal Sorumluluk Projesi Sayısı	Üniversitelerimizde yapılan toplum için çeşitli konularda eğitim, yardım ve benzeri konuları içeren proje sayısı

Elde edilen veriler istatistiksel analize tabii tutulmuş ve araştırma üniversitelerinin kendi aralarındaki performansları, araştırma üniversitelerinin tüm üniversiteler arasındaki katkıları tablo ve grafiklerle gösterilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada kullanılan verilerin tamamı, araştırmacılar tarafından Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) tarafından yayınlanan ülkemiz üniversiteleri ile ilgili raporlardan Aralık 2022'de derlenmiştir. 2022 yılına ait veriler 2023'ün 3. çeyreğinde yayınlanacağından dolayı 2017-2021 yılları arası beş yıllık veriler ele alınmıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizinde betimsel istatistik yöntemi kullanılmıştır. YÖKAK tarafından yayınlanan ham veriler, veri ön işleme yapılarak (verilerin temizlenmesi, verilerin dönüştürülmesi, eksik verilerin başka tablolar kullanılarak giderilmesi, veri normalizasyonu) düzeltilmiş ve betimsel istatistiki enformasyonlar ortaya çıkarılmıştır.

Findings (Bulgular)

Yabancı Uyruklu Öğrenci Sayısı

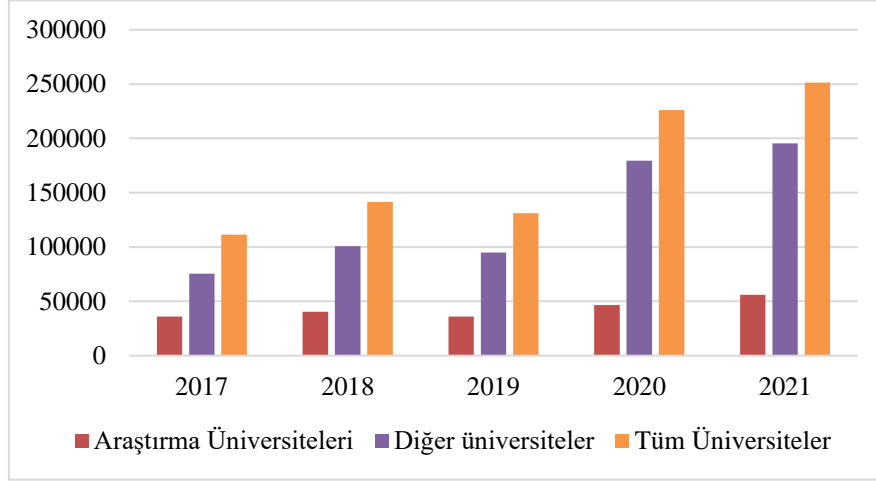
Yabancı uyruklu öğrenci sayısı, üniversitelerin uluslararasılaşma hedefine ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır. Araştırma üniversitelerinin yabancı uyruklu öğrenci sayıları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Araştırma Üniversiteleri Yabancı Uyruklu Öğrenci Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
İSTANBUL	7579	6633	7113	7072	10764
ULUDAĞ	4666	6300	6232	6597	6751
ATATÜRK	2352	2473	3313	2079	6421
ANKARA	2777	2838	3160	3810	4284
MARMARA	0	1404	608	3629	3306
ERCİYES	1771	1768	0	3133	3298
YTÜ	1262	1179	-	2173	2506
DOKUZ EYLÜL	1255	1116	1242	1686	1900
EGE	1137	1487	1463	1224	1881
FIRAT	557	1916	0	1831	1847
ÇUKUROVA	2049	1468	1915	2173	1727
İTÜ	1688	1648	1501	1638	1564
CERRAHPAŞA	0	1740	1935	1889	1564
ODTÜ	1292	1270	1332	1523	1545
KTÜ	1482	1329	1486	1453	1351
GAZİ	1920	1782	974	1147	1346
HACETTEPE	1707	1744	1563	1304	1334
BİLKENT	917	898	864	740	706
SABANCI	488	437	482	546	609
KOÇ	312	324	361	387	507
BOĞAZİÇİ	319	357	378	290	323
GTÜ	144	139	0	157	213
İYTE	196	187	185	71	161

Tablo 2 incelendiğinde 2021 yılına göre yabancı uyruklu öğrenci sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla İstanbul Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise Boğaziçi Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsüdür.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin yabancı uyruklu öğrenci sayılarına ilişkin veriler Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Yabancı Uyruklu Öğrenci Sayısı

Şekil 1 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin yabancı uyruklu öğrenci sayısı 35870 öğrenci iken diğer üniversitelerin yabancı uyruklu öğrenci sayısı 75404 öğrencidir. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki yabancı uyruklu öğrencilerin yüzde 32,24’ünü barındırmaktadır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 55908 yabancı uyruklu öğrenci eğitim görürken, diğer üniversitelerde 195529 yabancı uyruklu öğrenci eğitim görmektedir. 2021 yılında araştırma üniversiteleri yabancı uyruklu öğrencilerin yüzde 22,24’üne ev sahipliği yapmaktadır. 2017 yılından 2021 yılına kadar ülkemizde yabancı uyruklu öğrenci sayısı yüzde 225,96 artış göstermiştir.

Yüksek Lisans Öğrenci Sayısı

Yüksek Lisans öğrenci sayısı, ülkemizde uzman sayısını artırmak ve kaliteyi iyileştirmek açısından oldukça önem taşımaktadır. Araştırma üniversiteleri yüksek lisans öğrenci sayıları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Araştırma Üniversiteleri Yüksek Lisans Öğrenci Sayıları

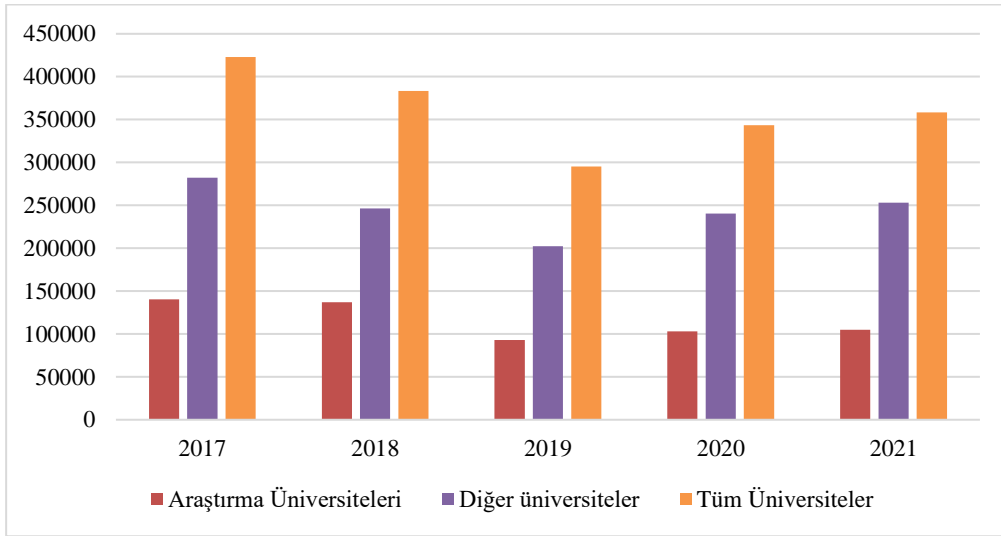
Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
İSTANBUL	21774	13883	8151	9703	9937
MARMARA	0	17369	8479	9290	9139
ATATÜRK	10074	6332	4675	5650	8007
İTÜ	12065	11272	7090	8082	7901
YTÜ	8538	6800	4649	6654	7638
ERCİYES	6844	6143	5360	6174	6935
GAZİ	16986	7115	5409	6141	6018
HACETTEPE	0	6157	5223	5960	5943
ANKARA	9927	9654	7884	6770	5751
DOKUZ EYLÜL	10734	8676	4262	5207	5171
ODTÜ	4816	4530	4239	5255	5131
EGE	6310	5820	4324	5210	4838
ULUDAĞ	6117	7666	4422	4614	4387
FIRAT	4115	3596	2722	3196	3143
ÇUKUROVA	6445	6150	4709	3237	3125
KTÜ	6214	3784	2060	2010	2225
GEBZE TEK.	3666	2980	2174	2097	2155

Tablo 3 Devamı. Araştırma Üniversiteleri Yüksek Lisans Öğrenci Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
CERRAHPAŞA	0	3690	2488	2218	2115
BOĞAZİÇİ	2427	2182	1673	2168	2094
KOÇ	589	613	758	851	1013
İYTE	1307	1375	820	967	1000
BİLKENT	780	793	789	813	787
SABANCI	833	622	676	777	640

Tablo 3 incelendiğinde 2021 yılına göre yüksek lisans öğrenci sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Bilkent Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesidir.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin yüksek lisans öğrenci sayılarına ilişkin veriler Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Yüksek Lisans Öğrenci Sayısı

Şekil 2 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin yüksek lisans öğrenci sayısı 140561 öğrenci iken diğer üniversitelerin yüksek lisans öğrenci sayısı 282344 öğrencidir. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki yüksek lisans öğrencilerinin yüzde 33,24’ünü barındırmaktadır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 105093 yüksek lisans öğrencisi eğitim görürken, diğer üniversitelerde 253178 yüksek lisans öğrencisi eğitim görmektedir. 2021 yılında araştırma üniversiteleri yüksek lisans öğrencilerinin yüzde 29,33’üne ev sahipliği yapmaktadır. Ülkemizdeki toplam yüksek lisans öğrenci sayısı 2021 yılında 2017’ye göre yüzde 18,04 azalmıştır.

Doktora Öğrenci Sayısı

Doktora öğrenci sayısı da ülkemizde uzman sayısını artırmak ve kaliteyi iyileştirmek açısından oldukça önem taşımaktadır. Araştırma üniversiteleri doktora öğrenci sayıları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Araştırma Üniversiteleri Doktora Öğrenci Sayıları

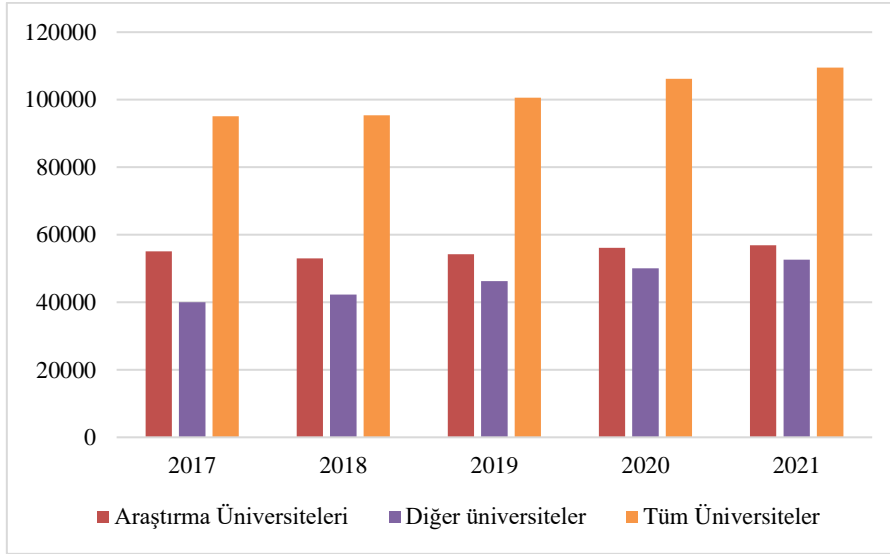
Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
ANKARA	5252	5688	6170	6207	6276
İSTANBUL	7699	5869	5738	5908	6030
HACETTEPE	4193	4129	4140	4292	4327
MARMARA	4318	4105	4322	4340	4277
İTÜ	3717	3763	3753	3881	3746
GAZİ	4860	3256	3400	3606	3692

Tablo 4 Devamı. Araştırma Üniversiteleri Doktora Öğrenci Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
ODTÜ	3297	3208	3066	3281	3248
EGE	2633	2833	2852	3003	3025
YTÜ	2461	2352	2260	2626	2967
ATATÜRK	2775	2498	2376	2325	2599
ERCİYES	1557	1640	1949	2218	2398
DOKUZ EYLÜL	2310	2135	2222	2317	2306
ULUDAĞ	1965	1965	2110	2164	2180
CERRAHPAŞA	0	2063	2219	2255	2129
ÇUKUROVA	1813	1779	1821	1615	1673
KTÜ	1562	1219	1240	1275	1268
FIRAT	842	929	991	981	990
BOĞAZIÇI	1296	1060	1027	1045	969
KOÇ	564	628	676	753	836
GEBZE TEK.	813	799	747	746	731
İYTE	456	418	412	449	460
BİLKENT	440	418	429	438	409
SABANCI	259	278	336	381	372

Tablo 4 incelendiğinde 2021 yılına göre doktora öğrenci sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Bilkent Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesidir.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin doktora öğrenci sayılarına ilişkin veriler Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Doktora Öğrenci Sayıları

Şekil 3 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin doktora öğrenci sayısı 55082 öğrenci iken diğer üniversitelerin doktora öğrenci sayısı 40035 öğrencidir. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki doktora öğrencilerinin yüzde 57,90'ını barındırmaktadır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 56908 doktora öğrencisi eğitim görürken, diğer üniversitelerde 52632 doktora öğrencisi eğitim görmektedir. 2021 yılında araştırma üniversiteleri doktora öğrencilerinin yüzde 51,95'ine ev sahipliği yapmaktadır. Ülkemizdeki toplam doktora öğrenci sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 15,16 artış göstermiştir.

Toplam Öğrenci Sayısı

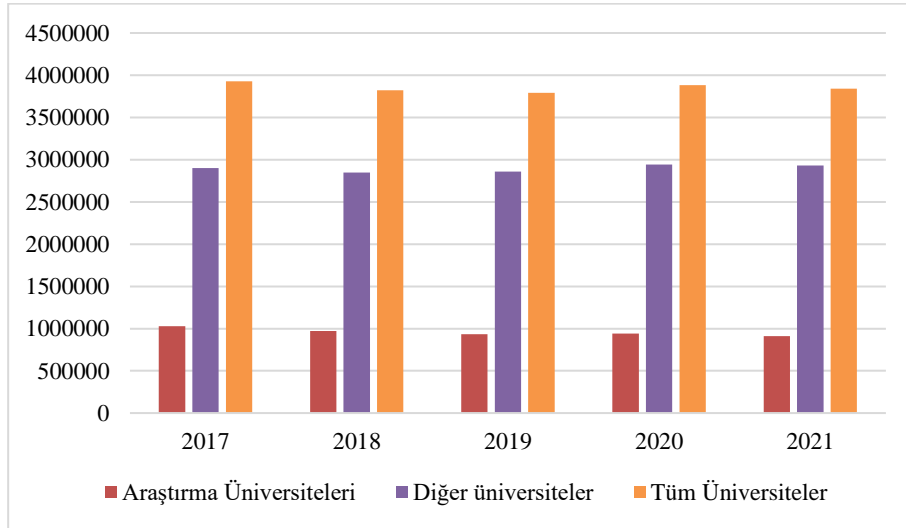
Toplam öğrenci sayısı, ülkemizde üniversite eğitimi yapan kişi sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri doktora öğrenci sayıları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Araştırma Üniversiteleri Toplam Öğrenci Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
İSTANBUL	125902	85833	82117	78125	75077
MARMARA	62114	77733	66943	72736	68530
ANKARA	62563	64567	66650	68355	68489
ULUDAĞ	71956	71520	69858	67037	67173
DOKUZ EYLÜL	76167	70898	65234	65141	62764
ATATÜRK	72887	69211	68954	68016	62080
EGE	63249	59282	58251	57808	55659
HACETTEPE	43402	50914	51394	52740	53184
ERCİYES	64074	50636	50864	52168	49721
ÇUKUROVA	55795	54122	53654	49293	47173
GAZİ	75180	43676	42250	41441	39712
YTÜ	36491	34443	33622	36166	37876
FIRAT	42400	41667	42111	40977	37359
İTÜ	41034	41315	37241	37608	37158
CERRAHPAŞA	0	38700	33957	33255	31355
ODTÜ	23142	22989	22709	30750	31217
KTÜ	57615	38781	34499	32004	28784
BOĞAZİÇİ	16071	15898	15197	15979	15835
BİLKENT	12466	12225	11860	11906	11821
KOÇ	7284	7754	8128	8909	9913
GEBZE TEKNİK	7462	7437	7487	8261	9015
İYTE	5180	7519	5446	6211	6618
SABANCI	5164	5175	5180	5314	5224

Tablo 5 incelendiğinde 2021 yılına göre toplam öğrenci sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise Gebze Teknik Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve Sabancı Üniversitesidir.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin toplam öğrenci sayılarına ilişkin veriler Şekil 5'te gösterilmiştir.

Şekil 5. Toplam Öğrenci Sayısı

Şekil 5 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin toplam öğrenci sayısı 1,027,598 öğrenci iken diğer üniversitelerin toplam öğrenci sayısı 2,901,738 öğrencidir. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam öğrencilerin yüzde 26,15'ini barındırmaktadır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 911,737 öğrenci eğitim görürken, diğer üniversitelerde 2,930,952 öğrenci eğitim görmektedir. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam öğrencilerin yüzde 23,73'üne ev sahipliği yapmaktadır. Ülkemizdeki toplam doktora öğrenci sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 2,25 azalış göstermiştir.

Öğretim Üyesi Sayısı

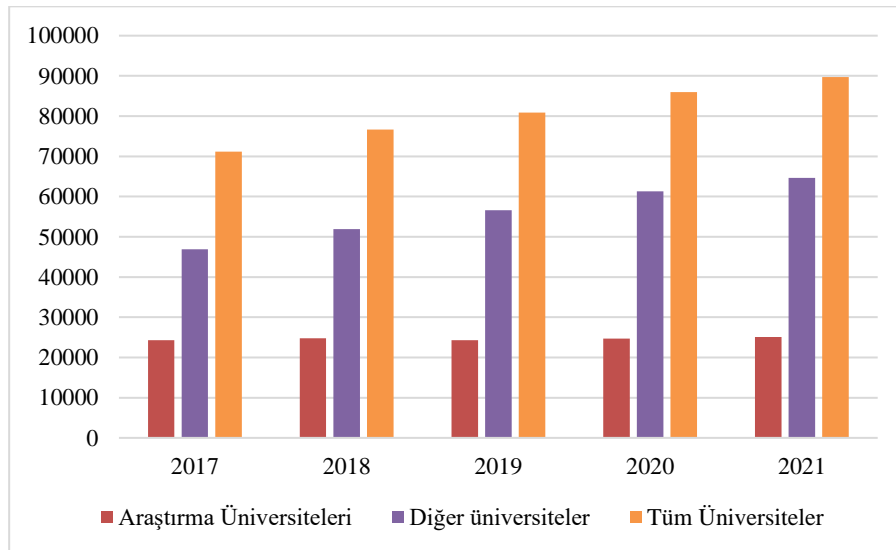
Öğretim üyesi sayısı, ülkemiz üniversitelerinde görev yapan Profesör, Doçent Doktor ve Dr. Öğretim Üyesi sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri öğretim üyesi sayıları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Araştırma Üniversiteleri Öğretim Üyesi Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
İSTANBUL	2915	3051	1879	1927	1957
HACETTEPE	1693	1731	1806	1849	1836
ANKARA	1804	1781	1784	1762	1779
MARMARA	1661	1717	1684	1679	1760
EGE	1708	1676	1676	1651	1641
ATATÜRK	1373	1417	1523	1550	1595
DOKUZ EYLÜL	1657	1655	1644	1610	1589
GAZİ	1853	1869	1437	1485	1532
ULUDAĞ	1074	1081	1115	1153	1173
CERRAHPAŞA	0	0	1166	1162	1172
İTÜ	1110	1135	1110	1104	1131
ERCİYES	1035	1094	1071	1114	1129
ÇUKUROVA	1010	1028	1025	1046	1068
KTÜ	1093	1113	936	969	988
FIRAT	899	933	958	970	979
YTÜ	860	874	889	893	898
ODTÜ	798	775	754	829	828
BOĞAZİÇİ	484	481	470	480	492
KOÇ	329	344	390	415	434
BİLKENT	369	357	353	362	362
GEBZE TEK.	217	241	266	291	295
İYTE	191	192	191	208	215
SABANCI	171	195	201	212	211

Tablo 6 incelendiğinde 2021 yılına göre öğretim üyesi sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla İstanbul Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise Gebze Teknik Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve Sabancı Üniversitesidir.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin öğretim üyesi sayılarına ilişkin veriler Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6. Öğretim Üyesi Sayıları

Şekil 6 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin öğretim üyesi sayısı 24304 iken diğer üniversitelerin öğretim üyesi sayısı 46881'dir. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam öğretim üyelerinin yüzde 34,14'ünü barındırmaktadır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 25064 öğretim üyesi görev yapmaktayken, diğer üniversitelerde 64630 öğretim üyesi bulunmaktadır. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam öğretim üyelerinin yüzde 27,94'üne ev sahipliği yapmaktadır. Ülkemizdeki toplam öğretim üyesi sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 26 artış göstermiştir.

Öğretim Elemanı Sayısı

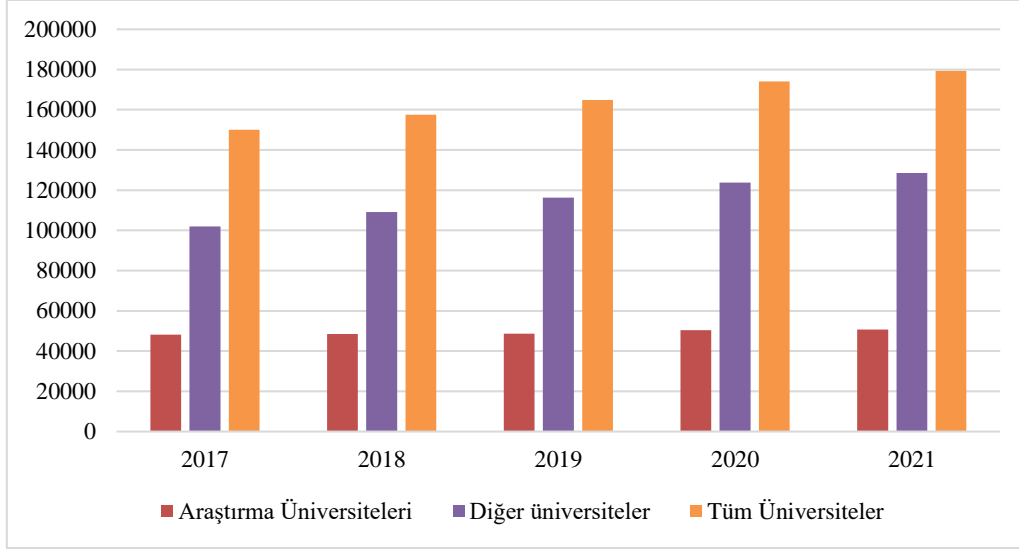
Öğretim elemanı sayısı, ülkemiz üniversitelerinde görev yapan Profesör, Doçent Doktor, Dr. Öğretim Üyesi, Öğretim Görevlisi ve Araştırma Görevlisi sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri öğretim elemanı sayıları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Araştırma Üniversiteleri Öğretim Elemanı Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
HACETTEPE	3634	3643	3882	4011	4042
ANKARA	3516	3549	3653	3708	3685
İSTANBUL	5241	5306	3389	3568	3586
DOKUZ EYLÜL	3289	3278	3356	3303	3283
GAZİ	3726	3764	3030	3221	3267
EGE	3087	3112	3181	3215	3239
MARMARA	3039	3100	3215	3075	3061
ATATÜRK	2567	2618	2705	2762	2783
ULUDAĞ	2396	2384	2441	2538	2591
İTÜ	2081	2192	2234	2287	2353
ÇUKUROVA	2188	2180	2219	2252	2296
ERCİYES	2233	2266	2283	2283	2248
KTÜ	2425	2504	2167	2192	2234
ODTÜ	1857	1354	1399	2208	2223
CERRAHPAŞA	0	0	2082	2118	2171
FIRAT	1776	1846	1931	1962	1901
YTÜ	1639	1651	1647	1680	1698
BOĞAZİÇİ	979	1010	970	1017	994
BİLKENT	753	794	758	751	752
GEBZE TEK.	510	573	620	669	709
KOÇ	515	545	579	626	672
İYTE	495	487	519	596	592
SABANCI	258	318	329	353	358

Tablo 7 incelendiğinde 2021 yılına göre öğretim elemanı sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise Koç Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve Sabancı Üniversitesidir.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin öğretim elemanı sayılarına ilişkin veriler Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7. Öğretim Elemanı Sayıları

Şekil 7 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin öğretim elemanı sayısı 48204 iken diğer üniversitelerin öğretim elemanı sayısı 101923'tür. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam öğretim elemanlarının yüzde 32,11'ini barındırmaktadır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 50738 öğretim elemanı görev yapmaktayken, diğer üniversitelerde 128536 öğretim elemanı bulunmaktadır. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam öğretim elemanlarının yüzde 28,30'una ev sahipliği yapmaktadır. Ülkemizdeki toplam öğretim elemanı sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 19,41 artış göstermiştir.

SCI, SSCI, A&HCI İndeksli Yayın Sayısı

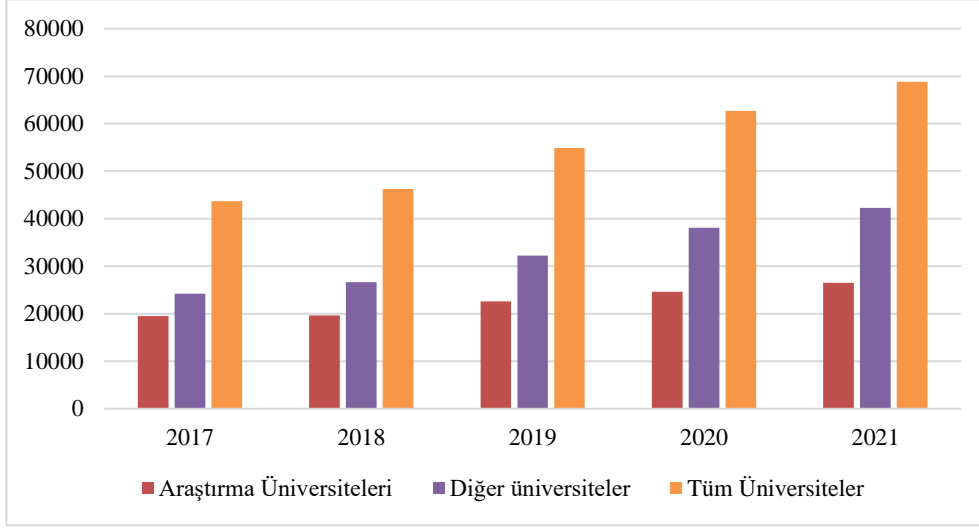
SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayın sayısı, akademik dünyadaki en etkili yayınların yer aldığı indekslerde taranan dergilerdeki yayın sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayın sayıları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Araştırma Üniversiteleri SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI İndeksli Yayın Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
HACETTEPE	1661	1564	2052	2268	2525
ANKARA	1317	1370	1570	1769	1866
İSTANBUL	1742	1709	1636	1601	1751
GAZİ	1164	1118	1227	1377	1585
İTÜ	1231	1323	1451	1468	1484
EGE	1160	1110	1217	1396	1420
CERRAHPAŞA	460	533	995	1181	1365
ODTÜ	1186	1243	1311	1230	1290
ATATÜRK	771	774	903	1106	1203
ERCİYES	703	668	839	1007	1170
MARMARA	884	899	1048	1225	1167
YTÜ	833	741	896	1008	1119
KOÇ	570	695	849	982	1097
ÇUKUROVA	729	831	954	979	1093
DOKUZ EYLÜL	930	850	1052	1054	1065
FIRAT	543	646	743	900	1017
KTÜ	634	650	692	728	792
ULUDAĞ	597	563	664	771	755
BOĞAZIÇI	734	750	760	742	683
BİLKENT	560	593	545	561	606
SABANCI	354	334	383	414	525
GEBZE TEK.	350	302	443	467	511
İYTE	364	355	388	362	409

Tablo 8 incelendiğinde 2021 yılına göre SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayın sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise Sabancı Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsüdür.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayın sayılarına ilişkin veriler Şekil 8’de gösterilmiştir.

Şekil 8. SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI İndeksli Yayın Sayıları

Şekil 8 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayın sayısı 19477 iken diğer üniversitelerin SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayın sayısı 24215'tir. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayınların yüzde 44,58'ini yayınlamıştır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 26498 SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayın yapılmışken, diğer üniversitelerde 42302 SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayın yapılmıştır. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayınların yüzde 38,51'inde kurum olarak yer almıştır. Ülkemizdeki toplam SCI, SCI-E, SSCI ve A&HCI indeksli yayın sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 57,47 artış göstermiştir.

Atıf Sayısı

Atıf sayısı, ülkemiz üniversiteleri kaynaklı bilimsel yayınlara yapılan atıf sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri atıf sayıları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Araştırma Üniversiteleri Atıf Sayıları

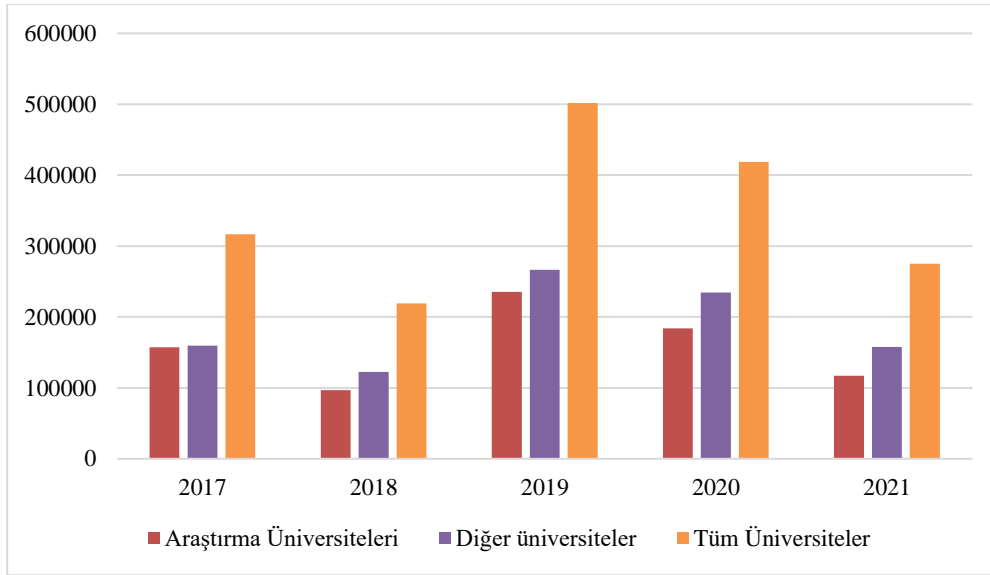
Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
HACETTEPE	16991	8234	24595	19315	12300
İSTANBUL	15525	8321	22690	15298	8594
ANKARA	9885	6997	16309	13214	7762
İTÜ	10339	7137	15001	11652	7038
ODTÜ	10534	6640	14736	10843	6559
GAZİ	6099	3694	10118	8311	5793
CERRAHPAŞA	5368	2989	8996	7490	5561
MARMARA	8048	4859	11103	8655	5544
EGE	6280	4116	10546	8435	5430
KOÇ	3962	3716	8354	7798	5386
ATATÜRK	5112	3669	8569	7676	5351
FIRAT	3998	3242	6777	6914	4984
DOKUZ EYLÜL	6626	3346	10085	6993	4590
YTÜ	7100	3095	8583	6268	4254
ERCİYES	4429	2235	6542	5556	4249
BOĞAZİÇİ	9082	6299	11471	8093	4237

Tablo 9 Devamı. Araştırma Üniversiteleri Atıf Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
ÇUKUROVA	5930	4610	9098	7144	4076
BİLKENT	4799	3267	7103	5410	3081
KTÜ	5155	2348	6765	4356	2780
ULUDAĞ	2815	2292	4775	4130	2669
SABANCI	2447	1405	3903	3328	2574
GEBZE TEKNİK	2110	1349	3478	3230	2423
İYTE	4481	3129	5788	4018	2051

Tablo 9 incelendiğinde 2021 yılına göre atıf sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise Sabancı Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsüdür.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin atıf sayılarına ilişkin veriler Şekil 9'da gösterilmiştir.

Şekil 9. Atıf Sayıları

Şekil 9 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin atıf sayısı 157115 iken diğer üniversitelerin atıf sayısı 159518'dir. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam atıf sayısının yüzde 49,62'sine sahiptir. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinin 117286 atıf bulunmaktayken, diğer üniversitelerde 157874 atıf bulunmaktadır. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam atıfların yüzde 42,62'sine sahiptir. Ülkemizdeki toplam atıf sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 15,07 azalış göstermiştir.

Q1 Yayın Sayısı

Q1 yayın sayısı, akademik dünyada etki değeri en yüksek dergilerdeki yayın sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri Q1 yayın sayıları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Araştırma Üniversiteleri Q1 Yayın Sayısı

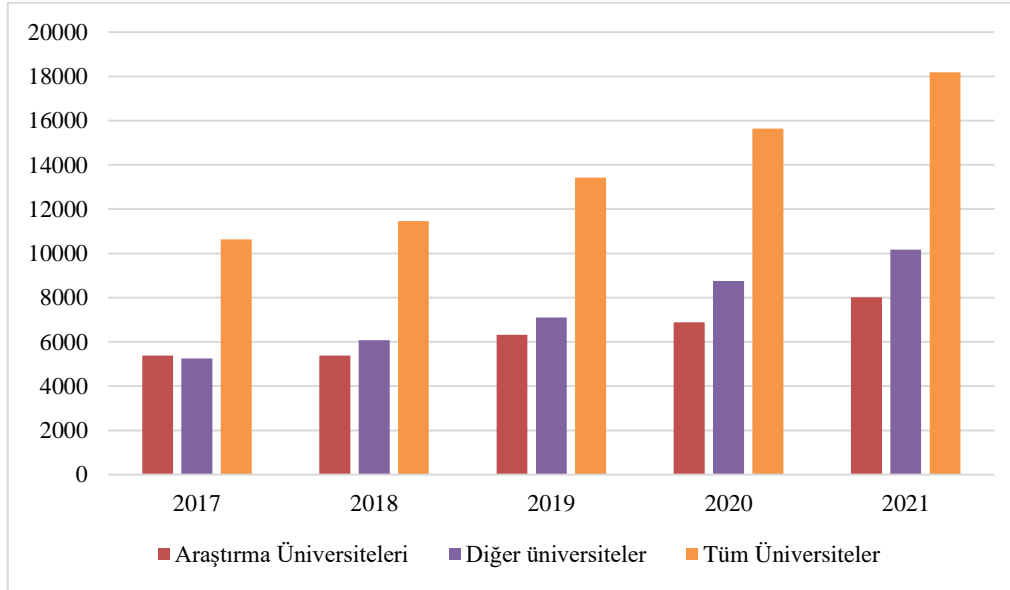
Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
HACETTEPE	449	408	548	658	701
İTÜ	492	507	547	518	602
ODTÜ	457	495	508	493	559
KOÇ	207	269	312	360	476
ANKARA	348	367	421	477	472
İSTANBUL	300	354	430	379	461

Tablo 10 Devamı. Araştırma Üniversiteleri Q1 Yayın Sayısı

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
EGE	222	233	262	312	370
YTÜ	257	187	191	286	365
BOĞAZİÇİ	384	379	401	333	337
GAZİ	190	184	237	257	326
ERCIYES	145	119	174	250	319
CERRAHPAŞA	64	87	199	209	319
MARMARA	276	260	285	309	305
ATATÜRK	124	128	188	235	294
DOKUZ EYLÜL	199	149	228	259	278
FIRAT	94	109	147	258	277
SABANCI	163	137	162	180	275
BİLKENT	265	261	221	254	269
ÇUKUROVA	214	213	261	232	261
KTÜ	105	128	126	159	209
İYTE	185	193	198	174	197
GEBZE TEK.	105	87	127	147	175
ULUDAĞ	128	124	144	141	171

Tablo 10 incelendiğinde 2021 yılına göre Q1 yayın sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze Teknik Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi'dir.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin Q1 yayın sayılarına ilişkin veriler Şekil 10'da gösterilmiştir.

Şekil 10. Q1 Yayın Sayıları

Şekil 10 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin Q1 yayın sayısı 5373 iken diğer üniversitelerin Q1 yayın sayısı 5252'dir. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam Q1 yayınların yüzde 50,57'sini yayınlamıştır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 8018 Q1 yayın yapılmışken, diğer üniversitelerde 10166 Q1 yayın yapılmıştır. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam Q1 yayınların yüzde 44,09'unda kurum olarak yer almıştır. Ülkemizdeki toplam Q1 yayın sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 71,14 artış göstermiştir.

Uluslararası İşbirlikli Yayın Sayısı

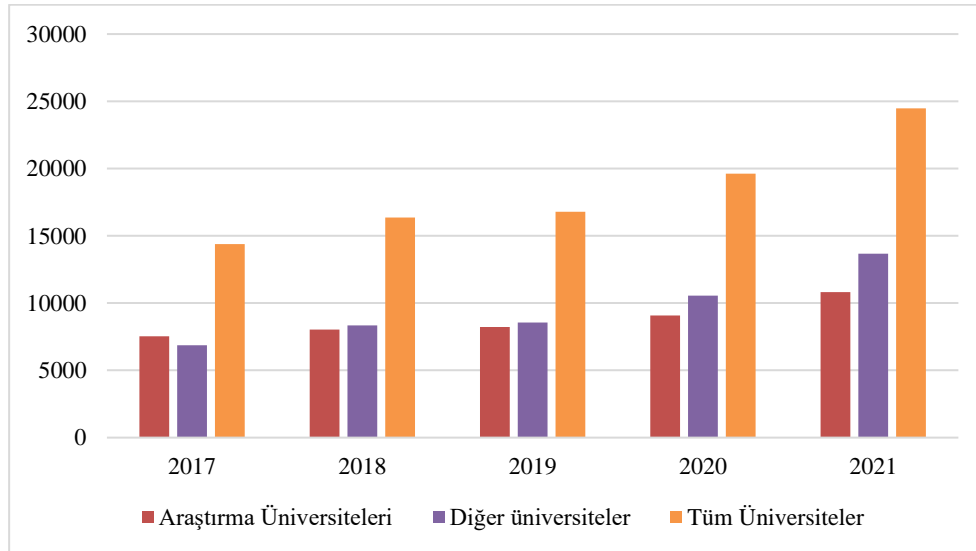
Uluslararası işbirlikli yayın sayısı, ülkemiz üniversiteleri ile yurtdışı kamu ve özel kuruluş çalışanlarının ortak yazarlı çalışma sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri uluslararası işbirlikli yayın sayıları Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Araştırma Üniversiteleri Uluslararası İşbirlikli Yayın Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
HACETTEPE	663	659	714	847	922
ODTÜ	638	723	727	662	781
ANKARA	511	533	613	694	752
İTÜ	642	691	713	724	752
İSTANBUL	607	626	525	545	685
KOÇ	302	417	444	537	677
EGE	355	355	329	445	529
BOĞAZIÇI	513	586	557	510	525
GAZİ	257	262	314	360	458
MARMARA	348	384	349	370	451
FIRAT	164	203	220	302	429
CERRAHPAŞA	190	193	284	317	413
ERCİYES	168	137	186	270	409
BİLKENT	354	348	327	319	391
SABANCI	223	256	251	299	377
ÇUKUROVA	253	334	292	343	371
ATATÜRK	166	145	182	255	363
DOKUZ EYLÜL	262	242	275	295	336
YTÜ	273	233	234	275	320
ULUDAĞ	172	197	218	209	240
İYTE	196	234	148	138	218
GEBZE TEK.	142	114	168	188	211
KTÜ	126	152	149	174	202

Tablo 11 incelendiğinde 2021 yılına göre uluslararası işbirlikli yayın sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla Hacettepe Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze Teknik Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesidir.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin uluslararası işbirlikli yayın sayılarına ilişkin veriler Şekil 11'de gösterilmiştir.

Şekil 11. Uluslararası İşbirlikli Yayın Sayıları

Şekil 11 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin uluslararası işbirlikli yayın sayısı 725 iken diğer üniversitelerin uluslararası işbirlikli yayın sayısı 6857'dir. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam uluslararası işbirlikli yayınların yüzde 52,32'sini yayınlamıştır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 10812 uluslararası işbirlikli yayın yapılmışken, diğer üniversitelerde 13671 uluslararası işbirlikli yayın yapılmıştır. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam uluslararası işbirlikli yayınların yüzde 44,16'sında kurum olarak

yer almıştır. Ülkemizdeki toplam uluslararası işbirlikli yayın sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 70,23 artış göstermiştir.

Toplam Yayın Sayısı

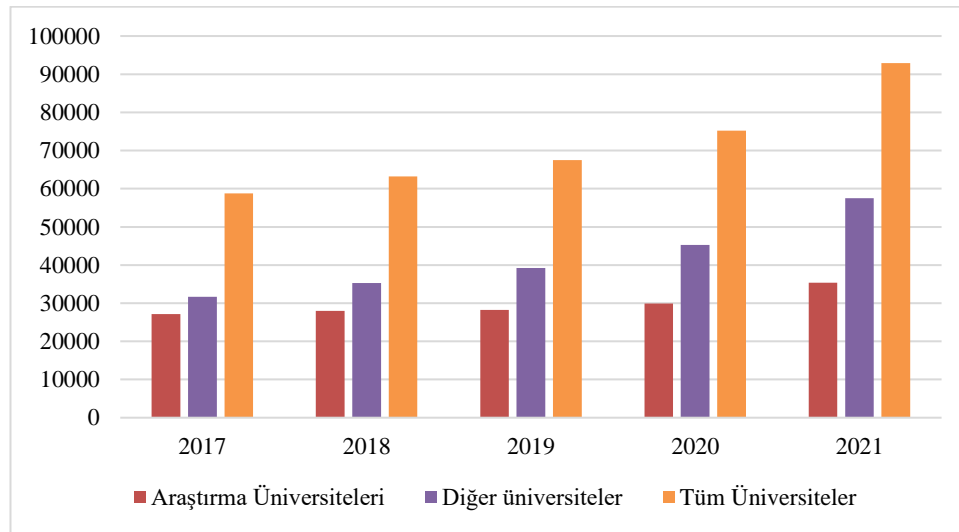
Toplam yayın sayısı, üniversitelerimizde yapılan makale türündeki yayın sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri toplam yayın sayıları Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Araştırma Üniversiteleri Toplam Yayın Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
HACETTEPE	2298	2282	2552	2863	3382
ANKARA	1714	1883	1960	2155	2519
İTÜ	2017	2108	2106	2130	2274
GAZİ	1673	1688	1691	1801	2217
İSTANBUL	2452	2461	1696	1701	2192
EGE	1565	1512	1504	1676	1891
ODTÜ	1834	1944	1879	1607	1853
CERRAHPAŞA	907	975	1217	1378	1786
MARMARA	1185	1238	1264	1452	1704
ATATÜRK	1027	1000	1086	1257	1650
ERCİYES	907	897	958	1117	1484
YTÜ	1106	1165	1109	1282	1481
DOKUZ EYLÜL	1236	1178	1279	1283	1476
KOÇ	770	953	1038	1214	1427
ÇUKUROVA	886	992	1038	1102	1276
FIRAT	766	823	1005	1005	1257
KTÜ	961	948	871	890	1014
ULUDAĞ	736	776	847	878	985
BOĞAZİÇİ	987	1077	998	927	932
BİLKENT	760	778	698	694	809
SABANCI	478	485	483	531	661
GEBZE TEK.	450	403	528	594	640
İYTE	419	430	403	359	469

Tablo 12 incelendiğinde 2021 yılına göre toplam yayın sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise Sabancı Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsüdür.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin toplam sayılarına ilişkin veriler Şekil 12'de gösterilmiştir.

Şekil 12. Toplam Yayın Sayıları

Şekil 12 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin toplam yayın sayısı 27134 iken diğer üniversitelerin toplam yayın sayısı 31674'tür. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam yayınların yüzde 46,14'ünü yayınlamıştır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 35379 toplam yayın yapılmışken, diğer üniversitelerde 57533 toplam yayın yapılmıştır. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam yayınların yüzde 38,07'sinde kurum olarak yer almıştır. Ülkemizdeki toplam yayın sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 57,99 artış göstermiştir.

Sonuçlanan Patent Sayısı

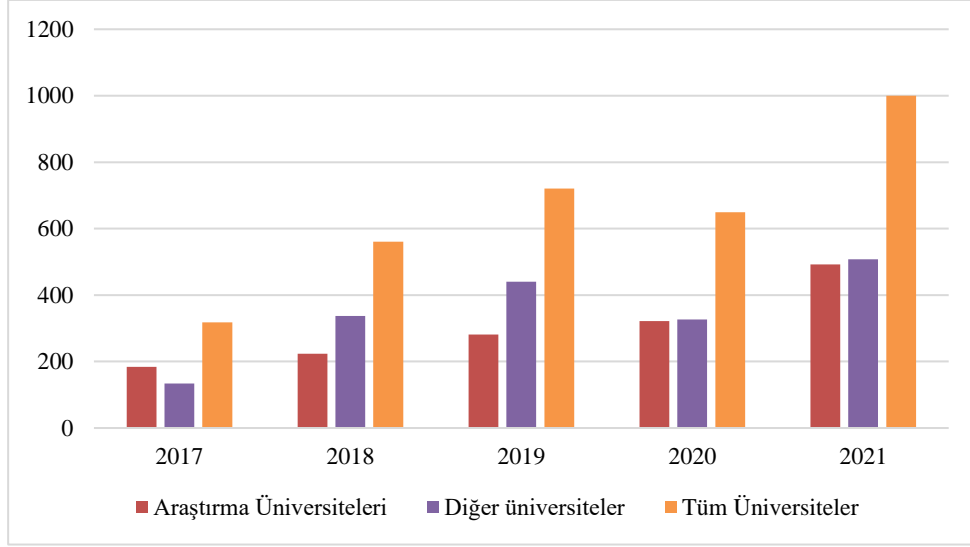
Sonuçlanan patent sayısı, üniversitelerimiz kaynaklı başvuru yapılan ve kabul edilen patent sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri sonuçlanan patent sayıları Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. Araştırma Üniversiteleri Sonuçlanan Patent Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
YTÜ	0	0	3	25	103
CERRAHPAŞA	0	0	31	31	51
İSTANBUL	21	58	44	9	44
EGE	0	0	11	12	39
ODTÜ	36	20	29	39	35
BİLKENT	2	18	17	21	34
İYTE	3	4	4	7	26
DOKUZ EYLÜL	0	0	1	10	24
ERCİYES	0	0	7	12	24
KTÜ	0	0	3	9	21
ULUDAĞ	0	15	6	9	15
ATATÜRK	0	0	3	1	13
ÇUKUROVA	0	0	7	8	11
GAZİ	34	25	25	16	11
FIRAT	0	0	2	1	9
SABANCI	28	23	21	14	9
BOĞAZIÇI	3	10	26	27	5
HACETTEPE	6	8	7	5	5
ANKARA	9	7	3	2	4
GEBZE TEK.	7	8	9	5	4
KOÇ	19	13	5	10	3
MARMARA	16	15	2	28	2
İTÜ	0	0	15	21	0

Tablo 13 incelendiğinde 2021 yılına göre sonuçlanan patent sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa ve İstanbul Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise Koç Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi'dir.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin sonuçlanan patent sayılarına ilişkin veriler Şekil 13'de gösterilmiştir.

Şekil 13. Sonuçlanan Patent Sayıları

Şekil 13 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin sonuçlanan patent sayısı 184 iken diğer üniversitelerin sonuçlanan patent sayısı 134'tür. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam sonuçlanan patentlerin yüzde 57,86'sına sahiptir. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 492 sonuçlanan patent bulunmaktayken, diğer üniversitelerde 508 sonuçlanan patent bulunmaktadır. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam sonuçlanan patentlerin yüzde 49,2'sine sahiptir. Ülkemizdeki toplam sonuçlanan patent sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 314,47 artış göstermiştir.

Sosyal Sorumluluk Proje Sayısı

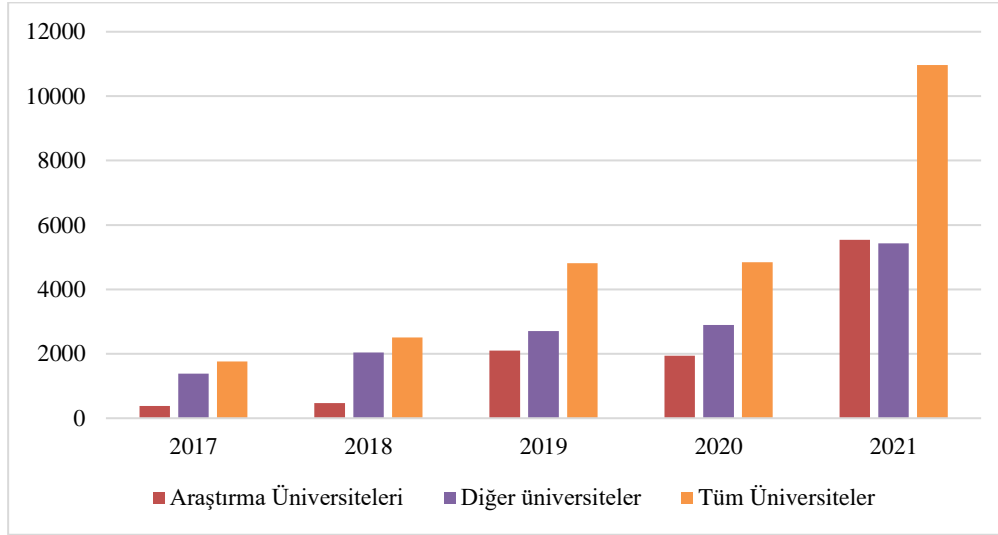
Sosyal sorumluluk proje sayısı, üniversitelerimizde yapılan topluma çeşitli konularda eğitim, yardım ve benzeri konuları içeren proje sayısını göstermektedir. Araştırma üniversiteleri sosyal sorumluluk proje sayıları Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. Araştırma Üniversiteleri Sosyal Sorumluluk Proje Sayıları

Üniversite Adı	2017	2018	2019	2020	2021
EGE	0	0	289	244	2158
ANKARA	77	115	330	406	1266
ATATÜRK	0	0	466	418	1161
SABANCI	208	182	205	373	318
İSTANBUL	0	0	4	53	154
YTÜ	0	0	72	55	90
ERCİYES	0	0	9	10	65
HACETTEPE	0	7	24	66	60
BOĞAZIÇI	55	32	38	43	44
MARMARA	0	0	293	10	40
ULUDAĞ	0	60	97	142	35
ODTÜ	0	33	29	32	29
DOKUZ EYLÜL	0	0	22	7	25
ÇUKUROVA	0	0	2	32	23
BİLKENT	16	16	14	15	16
İTÜ	0	0	33	6	16
GAZİ	0	0	138	8	13
KOÇ	19	23	23	6	11
FIRAT	0	0	0	4	6
İYTE	1	1	1	6	6
CERRAHPAŞA	0	0	9	5	5
KTÜ	0	0	0	3	2
GEBZE TEK.	0	0	1	0	0

Tablo 14 incelendiğinde 2021 yılına göre sosyal sorumluluk proje sayılarının en yüksek olduğu 3 araştırma üniversitesinin sırasıyla Ege Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi olduğu görülmektedir. Son 3 üniversite ise İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Gebze Teknik Üniversitesidir.

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin sosyal sorumluluk proje sayılarına ilişkin veriler Şekil 14'te gösterilmiştir.

Şekil 14. Sosyal Sorumluluk Proje Sayıları

Şekil 14 incelendiğinde 2017 yılında araştırma üniversitelerinin sosyal sorumluluk proje sayısı 376 iken diğer üniversitelerin sosyal sorumluluk proje sayısı 1384'tür. 2017 yılında araştırma üniversiteleri ülkemizdeki toplam sosyal sorumluluk projelerinin yüzde 21,36'sını yapmıştır. 2021 yılında ise araştırma üniversitelerinde 5543 sosyal sorumluluk projesi yapılmışken, diğer üniversitelerde 5426 sosyal sorumluluk projesi yapılmıştır. 2021 yılında araştırma üniversiteleri toplam sosyal sorumluluk projelerinin yüzde 50,53'ünde kurum olarak yer almıştır. Ülkemizdeki toplam sosyal sorumluluk proje sayısı 2021 yılında 2017'ye göre yüzde 623,24 artış göstermiştir.

Genel İnceleme

Araştırma üniversiteleri ve diğer üniversitelerin 13 göstergedeki 2017 ve 2021 yılları performans değerleri ve yüzde değerleri Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. 2017-2021 Üniversitelerin Göstergeler Değerleri ve Yüzdeleri

Göstergeler	Araştırma Üniversiteleri				Diğer Üniversiteler			
	2017	%	2021	%	2017	%	2021	%
Toplam Öğrenci Sayısı	1027598	26,15	911737	23,73	2901738	73,85	2930952	76,27
Yabancı Uyruklu Öğrenci Sayısı	35870	32,24	55908	22,24	75404	67,76	195529	77,76
Yüksek Lisans Öğrenci Sayısı	140561	33,24	105093	29,33	282344	66,76	253178	70,67
Doktora Öğrenci Sayısı	55082	57,91	56908	51,95	40035	42,09	52632	48,05
Öğretim Üyesi Sayısı	24304	34,14	25064	27,94	46881	65,86	64630	72,06
Öğretim Elemanı Sayısı	48204	32,11	50738	28,30	101923	67,89	128536	71,70
SCI-E, SSCI ve A&HCI Yayın Sayısı	19477	44,58	26498	38,51	24215	55,42	42302	61,49
Atıf Sayısı	157115	49,62	117286	42,62	159518	50,38	157874	57,38
Q1 Yayın Sayısı	5373	50,57	8018	44,09	5252	49,43	10166	55,91

Tablo 15 Devamı. 2017-2021 Üniversitelerin Gösterge Değerleri ve Yüzdeleri

Göstergeler	Araştırma Üniversiteleri				Diğer Üniversiteler			
	2017	%	2021	%	2017	%	2021	%
Uluslararası İşbirlikli Yayın Sayısı	7525	52,32	10812	44,16	6857	47,68	13671	55,84
Toplam Yayın Sayısı	27134	46,14	35379	38,08	31674	53,86	57533	61,92
Sonuçlanan Patent Sayısı	184	57,86	492	49,20	134	42,14	508	50,80
Sosyal Sorumluluk Projesi Sayısı	376	21,36	5543	50,53	1384	78,64	5426	49,47

Tablo incelendiğinde araştırma üniversitelerinin, toplam öğrenci sayısında %23,73, yabancı uyruklu öğrenci sayısında %22,24, yüksek lisans öğrenci sayısında 29,33, doktora öğrenci sayısında %51,95, öğretim üyesi sayısında %27,94, öğretim elemanı sayısında %28,30, SCI-E, SSCI ve A&HCI yayın sayısında %38,51, atıf sayısında %42,62, Q1 yayın sayısında %44,09, uluslararası işbirlikli yayın sayısında %44,16, toplam yayın sayısında %38,08, sonuçlanan patent sayısında %49,20 ve sosyal sorumluluk proje sayısında %50,33 seviyelerinde olduğu görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma üniversiteleri, seçilen konularda ihtisaslaşma sürecine giren ve ülkeye ihtisaslaştığı konularla ilgili yol gösteren üniversitelerdir. Araştırma üniversiteleri lisansüstü eğitim, araştırma, araştırmaların ticarileşmesi ve topluma fayda sağlama konularında diğer üniversitelere de yol göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, eğitim, insan kaynağı, araştırma, araştırmaların ticarileşmesi ve topluma katkı alanlarında seçilen 13 gösterge perspektifiyle araştırma üniversitelerinin Türk yükseköğretimindeki rolünü ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla Yükseköğretim Kalite Kurulunun yayınladığı raporlardan seçilen göstergelerle ilgili değerler derlenmiş ve çalışmanın verileri oluşturulmuştur. Elde edilen veriler istatistiksel analize tabi tutulmuş ve gösterge bazlı araştırma üniversiteleri sıralaması, ilgili göstergedeki araştırma üniversitelerinin payı ortaya çıkarılmıştır.

Toplam öğrenci sayısı ve yabancı uyruklu öğrenci sayısı oranlarında diğer üniversitelerin büyük bir üstünlüğü bulunmaktadır. Ancak bu durum ele alınırken ülkemizde 2021 yılında toplamda 208 üniversite olduğu ve yalnızca 23 araştırma üniversitesinin bulunduğu göz önüne alınmalıdır. 23 araştırma üniversitesi yaklaşık olarak ülkemizdeki her 4 üniversite öğrencisinden ve yabancı uyruklu öğrenciden birine eğitim vermiştir.

2017 yılında yükseköğretimdeki toplam yüksek lisans öğrencilerinin %33,24'üne eğitim veren araştırma üniversiteleri, 2021 yılında ülkemizde yüksek lisans öğrencilerinin %29,33'üne eğitim vermiştir. Ortaya çıkan bu oran yaklaşık olarak ülkemizdeki her üç yüksek lisans öğrencisinden birisinin araştırma üniversitelerinde eğitim gördüğünü göstermektedir. Doktora öğrencisi verilerine bakıldığında 2021 yılında her 100 doktora öğrencisinin 52'sinin araştırma üniversitelerinde eğitimlerine devam ettikleri görülebilmektedir. Bu durum ülkemizin gelecek yıllardaki akademisyenlerinin ve doktoralı çalışanlarının yarısını araştırma üniversitelerinin yetiştireceği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Öğretim üyesi ve öğretim elemanı verilerine bakıldığında ise araştırma üniversitelerinin akademik personel sayısının diğer üniversitelere göre iyi durumda olduğu söylenebilir. Bu durum araştırma üniversitelerinin öğrenci sayısına göre normal karşılanabilir. Özellikle lisansüstü öğrencilerin fazlalığı araştırma üniversiteleri için ekstra kadro ihtiyacı doğurmaktadır. Araştırma üniversiteleri ülkemizde akademik personel olarak görev yapan yaklaşık her üç kişiden birisini bünyesinde barındırmaktadır.

Yayın verileri ele alındığında akademik dünyanın en prestijli dergilerinin yer aldığı endekslerde çıkan her 100 yayının 42'sinin, yapılan her 100 atfın 42'sinin, her 100 Q1 yayının 44'ünün, yurtdışında çalışan kişilerle yapılan her 100 yayının 44'ünün ve yayınlanan her 100 makalenin 38'inin araştırma üniversiteleri imzası taşıdığı görülmektedir. Araştırma üniversitelerinin, üniversitelerin en önemli görevlerinden olan araştırma yapma ve yayınlama

görevini iyi derecede yaptığı, yükseköğretimimizde önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Ayrıca araştırmalar sonucu elde edilen fikri mülkiyet hakları konusunda da araştırma üniversitelerimiz 2021 yılında ülkemizde üniversite başvuru adresli her iki patentten birisini bünyelerinde barındırmaktadır.

Üniversiteler son yıllarda araştırma ve eğitim haricinde topluma katkı misyonunu edinmekte ve topluma katkı faaliyetleri yürütmektedirler. Buldukları ilde, bölgede ve ülke çapında sosyal yardım, eğitim ve mentorluk projeleri yürütmektedirler. Sosyal sorumluluk proje sayısı verileri incelendiğinde 2017 yılından 2021 yılına kadar araştırma üniversiteleri sosyal sorumluluk projelerini daha fazla ele almış ve 2021 yılında üniversitelerimiz tarafından yapılan projelerin yarısından fazlasını yapmışlardır.

Genel olarak bakıldığında araştırma üniversiteleri ülkemiz yükseköğretiminde tartışmasız önemli bir role sahiptir. Eğitim, araştırma ve topluma katkı alanlarında yükseköğretimdeki payı yüksektir ve diğer üniversiteler için önemli bir rol olmaktadır.

Yapılan bu çalışma araştırma üniversitelerinin yükseköğretimimizdeki yerini ve rolünü saptamaya yönelik bir perspektif sunmakta ve sonraki çalışmalara örnek olacağı düşünülmektedir.

Etik Beyan

“Türk Yükseköğretiminde Araştırma Üniversitelerinin Rolü” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik kurallara ve atıf kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma değerlendirilmek üzere başka bir akademik yayın ortamına gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynaklar

- Altbach, P. G. (2014, 07 18). *What counts for academic productivity in research universities?* 01 03, 2023 tarihinde University World News: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20140715105656393> adresinden alındı
- Altbach, P. G., & Salmi, J. (2012). *Akademik Mükemmeliyete Giden Yol (Dünya Çapında Araştırma Üniversiteleri Oluşturmak)*. (K. Yamaç, Çev.) Ankara: Efil Yayınevi.
- Balyer, A., & Özvural, D. (2020). Türkiye'deki Araştırma Üniversitelerinin Kuruluşları ve Zorluklarının İncelenmesi. *VII th International Eurasian Educational Research Congress* (s. 317-320). Eskişehir: EJER.
- Damar, M., Özdağoğlu, G., & Özveri, O. (2020). Üniversitelerde Dönüşüm Süreci ve Araştırma Üniversitesi Yaklaşımı. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 135-159.
- Saraç, M. Y. (2021). 2030'a Doğru Yükseköğretim Politikaları. *YÖK Yükseköğretim Dergisi*, 6-13.
- Yükseköğretim Kurulu. (2020). *YÖK Araştırma ve Aday Araştırma Üniversitelerinin Performanslarını Açıkladı*. Yükseköğretim Kurulu: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/yok-ten-arastirma-ve-aday-arastirma-universiteleri-degerlendirilmesi.aspx> adresinden alındı
- Yükseköğretim Kurulu. (2021). *Araştırma Üniversiteleri*. Yükseköğretim Kurulu: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Universiteler/arastirma-universiteleri.aspx> adresinden alındı

EXTENDED ABSTRACT

Research universities play a significant role in Turkish higher education since they advance students' education and the nation's technological and scientific advancement. These colleges frequently have significant research programs and give students the chance to learn about the most recent advancements in science and technology. Additionally, research universities give their personnel in the nation's industries and society at large access to information and technical advancements. In a study to rank 23 research universities in Turkey, places were determined

based on 13 variables, and the universities' standing in the higher education system was also looked at. These indicators include things like how many international publications there are, how many citations there are, how many projects there are, and how many patent applications there are. There are 23 research universities in Turkey that are part of the study. These universities have a significant impact on students' access to a cutting-edge education, on the nation's competitiveness in the science and technology industries, and on the cutting-edge research they carry out. The following list summarizes the 13 indications found in the study: ♦*Education*: This topic includes topics like student education quality, graduation rates, and the caliber of teaching staff. ♦*Manpower*: This aspect includes things like the percentage of foreign lecturers and the quantity of academic professionals on the teaching staff. ♦*Research*: This section includes information on the quantity, caliber, and citations of research. ♦*Contribution to Society*: The university makes a contribution to society through initiatives and partnerships related to social responsibility. These metrics are employed to evaluate the effectiveness of research universities. The standing of each research university and its place in higher education are established as a result of this performance review. Universities can use this information to improve instruction and research. In terms of both total enrollment and the proportion of international students, other universities enjoy a significant edge. However, it should be taken into account when analyzing this issue since there will only be 23 research universities in our nation in 2021 out of a total of 208. One in four university students and foreign students in our country received training from 23 research universities. In 2021, research universities, which in 2017 educated 33.24 percent of all postgraduate students in higher education, will have trained 29.33 percent of those students. This statistic demonstrates that around one in three graduate students in our nation attend research universities for their education. 52 out of every 100 PhD students will continue their education in research universities in 2021, according to data on doctoral students. This situation demonstrates the fact that in the upcoming years, research universities will train half of the academicians and PhD personnel in our nation. The quantity of academic personnel at research universities is in good shape when compared to other universities, according to data on lecturers and lecturers. According to the total number of students enrolled in research universities, this condition can be regarded as normal. For research universities, the overabundance of postgraduate students is particularly responsible for the demand for more staff. Approximately one in three people in our nation work as academic staff at research universities. Taking into account the publication statistics, 42 of every 100 publications, 42 of every 100 citations, 44 of every 100 Q1 publications, 44 of every 100 publications made with persons working overseas, and every 100 publications were published. Research universities signed 38 of the articles. One may argue that research institutions play a significant role in our higher education system since they do and publish research, which is one of their most important responsibilities. Additionally, in 2021, our research universities will possess one of every two patents in our nation with university application addresses for intellectual property rights obtained as a consequence of research. Apart from research and instruction, universities have taken on the purpose of contributing to society in recent years, and they have been engaging in socially beneficial endeavors. In their province, region, and the entire nation, they work on social aid, training, and mentorship projects. Research universities handled more social responsibility projects than other universities between 2017 and 2021, and they completed more than half of the projects completed by our universities in the year. Research universities make a large economic contribution to the nation through their studies. For instance, a project at a research institution can result in the creation of a brand-new technology or the advancement of an already existing one. This then makes it possible for companies in the concerned industries to operate more effectively, which benefits the national economy. Research institutions are crucial for boosting the nation's technological and scientific competitiveness because they give students access to cutting-edge instruction. By keeping up with the most recent technological and scientific advancements, students at these colleges are prepared for their future careers. Additionally, students can benefit from a higher quality education by using the findings of research undertaken at research universities in their classes. Obtaining intellectual property rights as a result of research universities' activity is also crucial. One in two patent applications in Turkey in 2021 will come from research universities. This demonstrates that research

universities have a significant economic role in addition to making contributions to scientific advancements. In conclusion, research universities play a crucial role in Turkish higher education. By advancing the nation's science and technology, educating students in cutting-edge fields, and boosting the economy, these universities play a significant part in raising the competitiveness of the nation. By granting access to information and technological advancements to workers and society in the sectors, the activity of research universities can be used to both educate students and contribute to the overall growth of the nation. Research universities strive for the highest level of achievement in order to hold a significant position in global rankings. As a result, research universities offer exceptionally high-quality education, and the outcomes of these studies are valued globally.

Screen Adaptation of Chyngyz Aitmatov's Literary Works As an Element of Cultural Diplomacy

Tolkun BEKTURGAN KIZI¹, & Uğur ÜNAL²

Abstract:

This study provides an overview of a research that examines how Chyngyz Aytmatov's works have been adapted through cinema and television and the impact of this process on cultural diplomacy. It investigates how Aytmatov's literary legacy has been introduced and expanded on an international level through film and television adaptations. Within the framework of cultural diplomacy, it explores the role of these adaptations in international interactions and cultural exchanges. Additionally, it discusses how the international awards earned by Aytmatov's works in the realm of cinema contribute to increasing their recognition abroad and to the cultural diplomacy processes. Ultimately, it is believed that this study will allow us to observe the interaction between cultural diplomacy, literature, and cinema.

Keywords: Cultural Diplomacy, Cinema, Literary Works, Cengiz Aytmatov.

Cengiz Aytmatov'un Eserlerinin Kültürel Diplomasinin Unsuru Olarak Sinemaya Yansımaları

Öz:

Bu çalışma, Cengiz Aytmatov'un eserlerinin sinema ve televizyon aracılığıyla nasıl yansıtıldığını ve bu sürecin kültürel diplomasiye olan etkisini inceleyen bir araştırmanın özetini sunmaktadır. Aytmatov'un edebi mirası, sinema ve televizyon yansımaları sayesinde nasıl uluslararası düzeyde tanıtıldığı ve genişletildiği araştırılmaktadır. Kültürel diplomasi kavramı çerçevesinde, bu yansımaların uluslararası etkileşimler ve kültürel değişimler açısından nasıl bir rol oynadığına ve aynı zamanda Aytmatov'un eserlerinin sinemaya yansımalarının kazandığı uluslararası ödüllerin, eserlerin yurtdışındaki tanınırlığını artırma ve kültürel diplomasi süreçlerine nasıl katkı sağladığı da ele alınmaktadır. Nihayetinde bu çalışma ile kültürel diplomasi ile edebiyat ve sinema arasındaki etkileşimi görmemizi sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Diplomasi, Sinema, Edebi Eserler, Cengiz Aytmatov.

Atıf İçin / Please Cite As:

Bekturgan Kızı, T. & Ünal, U. (2023). Screen Adaptation of Chyngyz Aitmatov's literary works as an element of cultural diplomacy. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 292-303. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1384452>

¹ Doktora - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, mailadres@gmail.com

 ORCID: 0000-0002-0596-4090

² Doç. Dr. - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, uğur.unal@gmail.com

 ORCID: 0000-0003-0294-0082

Introduction

Cultural diplomacy, as a concept, is within the scope of public diplomacy and represents one of the sources of soft power of states (Ünal, 2016, p. 145). Historically considered, this concept has been used for a long time and is related to the use of cultural elements such as art, science, technology and education in order to increase the prestige of a country as well as to promote its image, especially using the media. Cultural diplomacy is related to soft power, which consists of a country's political values, foreign policy and its culture (Nye, 2008, p. 97). Unlike hard power, soft power does not involve the use of coercion and pressure, it represents the ability to engage the other party at its own will. Countries realize soft power through activities that fall within the scope of cultural diplomacy. Cultural diplomacy has two main aspects. The first aspect includes establishing partnerships that allow countries to better understand each other and each other's cultures (Nye, 2008; Ünal, 2016; Yağmurlu, 2019). The second aspect explains how countries use media to present themselves to the 'other'. This study focuses on the second dimension of cultural diplomacy, which is becoming more deeply debated.

Cultural diplomacy, which is part of the concept of public diplomacy, represents one of the sources of soft power of states. Historically considered, this concept goes back to ancient times and is related to the use of cultural elements, such as art, science, technology and education, in order to enhance a country's prestige and shape its own image, especially through the use of mass media. In the traditional sense, diplomacy means solving foreign policy problems by peaceful means and concluding international agreements. Diplomacy includes establishing contacts, negotiations and reaching agreements between official representatives of states on issues related to their foreign or international policies (Tabarintseva-Romanova, 2019, p. 30). In this process, ambassadors and ambassadors perform diplomatic activities (Nicolson, 1988, p. 15).

Joseph S. Nye, Jr, argues that cultural diplomacy, especially since the United States entered the field after World War II, has become more relevant (Nowsher, 2023). According to his definition, soft power is the ability to influence, change, shape, and transform the choices of others, and it lacks the elements of coercion and pressure that characterize hard power. Soft power refers to the ability to attract and possess attraction for another party without the use of physical force, pressure or the power of money. The main difference between these two types of force lies in the methods of achieving the objectives. In both cases there is a definite goal, but soft power seeks to achieve it by creating influence, causing admiration and building attraction, without using coercive or threatening methods.

Cinema as an art has the ability to effectively and convincingly present a chosen reality to the viewer. It is also part of the ideological apparatuses of the state. In this role, countries and governments use cinema to promote their ideologies, worldviews, and cultures to other nations. When analyzing popular movies, it can be noted that their common feature is often the presence of hidden ideological aspects (Arslantepe, 2015, p. 180).

The way in which a film deals with a subject, its style, the filmmaking techniques used, camera movements, lighting, sound effects and other factors depend on the director's choice. These factors determine the film's point of view on the subject, the way it treats it, and therefore indicate that cinema is in its essence an ideological element (Güçhan, 1999, p. 226). Cinema creates different situations for the viewer, communicating a certain perspective, worldview and way of life (Ryan & Lenos, 2020, p. 18). Cinema is seen as an important tool for political struggles and at the same time as an area of cultural representation.

Cinematic adaptations have received more attention, both positive and negative, than any other practice in the history of cinema since 1895. Even before the birth of cinema, with the first public screenings of films held in France by the Lumière brothers and in Germany by the Skladanowski brothers, art critics expressed concern about how photography had already begun to influence traditional aesthetic territories and disciplines. It was, they argued, transforming and perhaps degrading artistic and dramatic subjects by turning them into mechanical reproductions.

Scholars and critics have been investigating the adaptation of literary works for many years, and the topic of adaptation has been the subject of extensive research in literary and film studies.

Here are some of the main aspects that scholars discuss in the context of screen adaptation of literary works (Cartmell, 2002; Geraghty, 2008; Leitch, 2007):

Fidelity to the original and interpretation: Researchers often discuss how faithfully screen adaptations follow the original text and what changes and interpretations directors and screenwriters can make. The issue of fidelity to the original is an important topic.

Adaptation of a literary work: Screen adaptation requires adapting a text for the screen, and researchers study the methods, tools, and techniques used in this adaptation. This includes the choice of storylines, characters, dialog, and visual aspects.

Comparison with the original: Researchers analyze how screen adaptations can complement or modify the original work, exploring the differences and similarities between the book and the film.

The impact of a film adaptation on the perception of a work: It is interesting to study how a film adaptation can affect the perception and understanding of a literary work. This may include questions about how the prominence of the movie may affect sales of the book.

Cultural and social aspects: Researchers also look at how a film adaptation may reflect the cultural and social aspects of the time and place in which it is set.

Criticism and Reception: Evaluations and reception of screen adaptations are an important part of research. How critics and audiences react to screen adaptations and how they compare to the original works.

The study of the screen adaptation of literary works is a vast field, and scholars from different fields of arts and humanities, such as literary critics, film critics, cultural critics, and media scholars, contribute to the understanding of this process.

The first book study on the cinematic adaptation of literary works was done in George Bluestone's *Novels on the Screen: The Metamorphosis of Fiction on Film* (Bluestone, 1973). His study is based on the assumption that literature and cinema are internally incompatible. He defines both media as "two ways of seeing" (Bluestone, 1973, p. 1): one as physical vision through the eyes and the other as constructed vision through the mind and imagination. This distinction in the mode of perception places film and literature in insoluble terms.

Although he affirms their "apparently compatible" (Bluestone, 1973, p. 2) relationship in which they share common points of contact and benefit each other, mainly from a commercial point of view, his study focuses on identifying the ways in which they are "implicitly hostile" (Bluestone, 1973, p. 2). He finds inevitable differences ranging from sources and materials to conventions and audiences, leading to the conclusion that the literary text and its cinematic adaptation are different things, each with its own unique and specific artistic properties. Characters and events are distanced from the original novel in the transition to the screen. The filmmaker is not a translator, but a new author. However, the artistic independence of both media in Bluestone's explanation rather serves to preserve the uniqueness of literature and highlight the limitations of cinema, as seen in his argument that the cinematic metaphor has a finite framework limited to visual experience, while the literary depiction expands to the realm of infinite experience conveyed by the imagination.

The connection between film adaptations of literary works and cultural diplomacy is a dynamic and influential one. These adaptations serve as cultural ambassadors, transcending borders and languages to promote cross-cultural understanding and appreciation. Through their participation in international film festivals and competitions, they bring the richness of a culture to the global stage, enhancing a nation's image and fostering international cooperation.

The translation of films into different languages plays a vital role in making the source material accessible to a diverse range of audiences, facilitating meaningful dialogues and exchanges. Chyngyz Aitmatov's works, as an example, demonstrate how film adaptations can become enduring symbols of a nation's cultural heritage and values, resonating with people from various backgrounds.

Film adaptations are not only artistic expressions but also powerful tools for conveying universal themes and values, making them a valuable component of cultural diplomacy. By creating connections and fostering mutual understanding, these adaptations continue to be essential assets in building bridges between cultures, promoting the appreciation of diverse traditions, and ultimately contributing to a more harmonious and interconnected world.

Method

Qualitative research, used in social sciences and humanities, is a research method that often goes beyond quantitative data to understand individuals' experiences, beliefs, emotional responses, and insights. Here are the key features of qualitative research (Baltacı, 2019; Cropley, 2023; Hancock et al., 2009; Kaya, 2014):

Qualitative Data Collection: Qualitative research focuses on qualitative data. This can involve in-depth data collection methods such as interviews, observations, focus groups, and document analysis.

In-Depth Understanding: Qualitative research aims to gain a deeper understanding of individuals' thought processes, experiences, and perspectives. Researchers often use open-ended questions to better understand participants' reasons and motivations.

Context and Cultural Understanding: Qualitative research emphasizes the context of the study and cultural factors. Researchers pay attention to analyzing the social, cultural, and historical context in which participants live.

Theoretical Framework: In qualitative research, a theoretical framework can be used to answer research questions and assist researchers in interpreting data.

Participant Perspective: Qualitative research values the participants' perspectives and allows participants to express their experiences in their own words.

Qualitative research is widely used in fields such as social sciences, education, anthropology, psychology, communication, and many others. Researchers choose qualitative methods when they want to better understand a specific topic or conduct in-depth investigations. It is considered an important tool for comprehending the complexity and depth of social phenomena.

Universe – Sample

This study adopts a qualitative research approach to examine cinematic adaptations of Chyngyz Aytmatov's literary works. In this article, we delve into the realm of Chyngyz Aytmatov's cinematic adaptations, with a particular focus on the intersection of his literary legacy and the domain of cultural diplomacy. Our analysis centers on a carefully selected sample of these adaptations to explore their impact on cross-cultural relations and international diplomacy. The study underscores the significance of cinematic renditions of Aytmatov's literary treasures as a potent tool for building cultural bridges and fostering mutual understanding among nations. By examining this selected corpus of films through the lens of cultural diplomacy, we aim to unveil the transformative power of storytelling and cinema in shaping harmonious global interactions.

Data Collection Tools

This research meticulously employed a range of data collection tools to facilitate a comprehensive examination of cinematic adaptations of Chyngyz Aytmatov's literary oeuvre, with a specific emphasis on their implications for cultural diplomacy. These data collection tools allowed for a holistic assessment of the cinematic adaptations' impact on cross-cultural relations and cultural diplomacy efforts. By employing a well-rounded array of data collection methods, we aimed to shed light on the multifaceted role of Aytmatov's adaptations in bridging cultural divides and fostering international cooperation.

Data Analysis

The data analysis process in this research primarily revolved around narrative and descriptive techniques to extract meaningful insights from the collected data. These techniques

were applied across various data sources, including the literature review, film analyses, director interviews, and audience reception data.

For the literature review, a narrative analysis was employed to identify recurring themes, storylines, and character developments in Aitmatov's literary works and their cinematic adaptations. This technique allowed for the creation of a coherent narrative thread connecting the source material to the films.

Film analyses underwent descriptive analysis techniques, which involved detailed descriptions of the films' cinematography, character portrayals, and the visual representation of Aytmatov's themes. This descriptive approach enabled a nuanced examination of how Aytmatov's narratives were visually translated onto the screen.

Findings

Film adaptations of literary works are a powerful tool in the realm of cultural diplomacy, transcending language barriers and bringing the richness of a culture to a global audience. These adaptations have a profound influence on shaping the perception of a nation's literature, art, and values in the international arena.

One of the significant ways in which film adaptations contribute to cultural diplomacy is through their participation in international film festivals and competitions. Movies based on classic literature often compete for prestigious awards, which not only highlights their artistic merit but also draws attention to the source material and the culture it represents. Winning awards at such events can significantly enhance a country's image on the global stage.

Moreover, the translation of films into different languages is a key aspect of cultural diplomacy. It allows a broader spectrum of audiences to access and appreciate the source material, thereby fostering cross-cultural understanding. This process of translation and subtitling provides a bridge for the exchange of ideas and values, enabling a deeper appreciation of the culture from which the literary work originates.

A prime example of the impact of film adaptations in cultural diplomacy can be seen in the case of Chyngyz Aitmatov, whose works have been adapted into movies that resonate not only in his home country, but also in Russian-speaking nations and beyond. These films serve as cultural ambassadors, showcasing the beauty of Kyrgyz culture, history, and storytelling traditions to a global audience.

Furthermore, the continued adaptation of Aitmatov's works underscores the enduring relevance and universal appeal of his storytelling. This sustained interest in his literature demonstrates the timeless and transcultural aspects of his narratives, which can bring people from different backgrounds together, fostering a sense of shared humanity and cultural appreciation.

Table 1. Adaptation of Chyngyz Aitmatov's Literary Works

Title of the literary work	Title of the movie adaptation	Director's Name and Surname / Awards
A Date With Son	Arman (movie)	Filmed by director Dooronbek Sadyrbaev in 1975 at the Kirgizfilm studio
Farewell, Gulsary!	The Puffin Run	It was released in the USSR on January 19, 1970 by Sergei Urusevsky as a director
The White Ship	The White Ship	A film made at the Kirgizfilm studio in 1975 by director Bolotbek Shamshiev <i>Recognitions and awards:</i> State Prize of the USSR (1977, awarded to scriptwriter and director Bolotbek Shamshiev, screenwriter Chyngyz Aitmatov, cameraman M. Musaev) Grand Prize to the creative team - 9th All-Union Film Festival (1976, Frunze) Grand Prix "Golden Edelweiss" IFF "Man and Mountains" in Trento-77 (Italy); Silver Lacena" prize at the IFF in Avellino-77 (Italy); Prize of the Central Committee of the Czechoslovak-Soviet Friendship Union at the Karlovy Vary IFF in Karlovy Vary-76. Main Competition of the Berlin Film Festival (1976)

...Table 1. Adaptation of Chyngyz Aitmatov's Literary Works

Title of the literary work	Title of the movie adaptation	Director's Name and Surname / Awards
Zhamila	Zhamila	A 1968 feature film directed by Irina Poplavskaya based on the book of the same name by Chingiz Aitmatov, shot at Mosfilm and Kirgizfilm studios. <i>Awards</i> Prize "Kalime" - for the best foreign film of the world in lères, France. Best Director Award at the Cartagena International Film Festival in Cartagena, Colombia. Honorary diplomas at out-of-competition screenings of "Jamilya" at the Carthage IFF (Tunisia) and Köseg (Hungary). The film "Jamilya" was included by the film critics of Brazil among the best ten pictures of the world (TASS report of May 1, 1973).
The Camel's Eye	Heat	A feature film made by Larisa Shepitko in 1963 based on Chyngyz Aitmatov's story "The Camel's Eye". <i>Awards and festivals</i> Watch-Competition of Cinematographers of the Republics of Central Asia and Kazakhstan (1963) - prize (Larisa Shepitko) International Film Festival in Karlovy Vary (1964) - Grand Prize of the Symposium of Young Cinematographers All-Union Film Festival (1964) - prize for directing (Larisa Shepitko) International Film Festival of Asian and African Countries in Frankfurt am Main (1965) - Jury Diploma
My Poplar in a Red Scarf	Red headscarf	Turkish movie of 1977 directed by Atif Yilmaz, based on the story "My poplar in a red scarf" by Chyngyz Aitmatov. <i>Awards and festivals</i> Golden Orange International Film Festival (Antalya, 1978) - prizes for Best Director and Best Cinematography, took second place in the Best Film category. Eight nominations for the Turkish Film Critics Association SIYAD Award (1979).
Red apple And a Day Lasts Longer than a Century	Red apple Mankurt	Soviet color feature film created by film director Tolomush Okeev in 1975 Mankurt is a 1990 feature film co-produced by the Turkmen SSR, Turkey and Libya. It is based on Chyngyz Aitmatov's novel "And a Day Lasts Longer than a Century".
Spotted Dog Running at the Edge of the Sea	Spotted Dog Running at the Edge of the Sea	Feature film by Karen Gevorgyan shot in 1990. <i>Awards and nominations:</i> 1991 - XVII Moscow International Film Festival: Golden George Grand Prize FIPRESCI prize Ecumenical Jury Prize Special Prize of the International Jury of Film Clubs 1991 - Open Russian Film Festival "Kinotavr" - Grand Prize in the competition "Films for the Chosen". 1991 - prize of the film press for the best film of the year 1992 - Nika Film Award: nomination for the award for the best feature film of the year nomination for Best Director (Karen Gevorgyan) 1993 - Sanremo International Film Festival of Author's Cinema - Grand Prix 1993 - Valenciennes International Film Festival - Grand Prix 2009 - Festival of Russian Films "Sputnik over Poland" in Warsaw - participation in the "Best Films of Kinotavr" program.
First Teacher	First Teacher	Soviet full-length black-and-white dramatic feature film directed by Andrei Mikhalkov-Konchalovsky in 1965. <i>Prizes and awards:</i> 1966 - Ocell Silver Medal[1] and the "Volpi Cup" prize for Best Actress at the XXVII Venice International Film Festival (Italy) - to actress Natalia Arinbasarova. 1966 - Prize at the II International Film Review "Capitoline Jupiter" in Rome (Italy). 1966 - prize of the magazine "Soviet Screen" (USSR). 1966 - prize of the II All-Union Film Festival (VKF) in Kiev (USSR). 1967 - Special Jury Prize at the International Film Festival of Young Filmmakers in Yeres (France)

...Table 1. Adaptation of Chyngyz Aitmatov's Literary Works

Title of the literary work	Title of the movie adaptation	Director's Name and Surname / Awards
My Poplar in a Red Scarf	The Pass	A feature film made by Alexei Sakharov in 1961. Review-competition of cinematographers of Central Asia and Kazakhstan (1962) - Diploma for the best script (Ch. Aitmatov).
Farewell, Gulsary!	Farewell, Gulsary!	A movie by Kazakh film director Ardak Amirkulov.
Cranes Fly Early	Cranes Fly Early	Soviet film of 1979 directed by Bolotbek Shamshiev
Soldier Boy	Soldier Boy	1972 Soviet short black-and-white TV film based on the story of the same name by Chingiz Aitmatov. The debut work of director Eldor Urabayev. The film was awarded the prize of the USSR Union of Cinematographers at the VI All-Union TV Film Festival
My Poplar in a Red Scarf	My Poplar in a Red Scarf	A 2018 Uzbek and Kyrgyz feature drama directed by Sarvar Karimov. <i>Prizes and awards:</i> MY5 (2018). Best Actor of the Year Adiz Radjabov Winner Best movie My poplar in a red headscarf Winner Ehtirom (2018) Most Active Actor of the Year Adiz Radjabov Winner PROlogue-2018 Best Actress Madina Talipbek Winner Oltin Humo (2018) Best Director Sarvar Karimov Nomination Best Screenplay of the Year Sarvar Karimov Nomination Best Actor of the Year Adiz Rajabov Nomination Best Actress of the Year Madina Talipbek Nomination
On the Baidamtal River	An Echo of Love	A 1974 Soviet TV film directed by Bolotbek Shamshiev
My Poplar in a Red Scarf	I am Tien-Shan	Soviet feature-length color film made by director Irina Poplavskaya at the Mosfilm studio in 1972.
Title of the literary work	Title of the movie adaptation	Director's Name and Surname / Awards
Shambala	White Ship	Shambala is a film directed by Artykpai Suyundukov in 2020. Shambala received 29 awards from international film festivals. 2021 Winner Nika, Best Film of the CIS and Baltics- Artykpai Suyundukov (director) 2020 Winner Special Jury Diploma, Best Actor - Artur Amanaliev 2020 Winner Special Jury Diploma, Best Music - Murzali Jenbaev (composer) 2022 Nominee FIPRESCI Prize, Best Foreign Language Film - Artykpai Suyundukov 2021 Nominee Film and Literature Award, Best Film Adaptation - Artykpai Suyundukov 2021 Nominee Youth Jury Award, Best Film - Artykpai Suyundukov 2021 Winner Festival Award, Best DOP/ Director Of Photography - Akzhol Bekbolotov (Cinematographer) 2021 Winner Jury Prize, Best sound design - Kalybek Sherniyazov (Sound design) Bakyt Niyazaliev (Sound design) 2021 Winner Festival Award, Best music composer feature - Murzali Jenbaev (composer) 2021 Winner Festival Award, Best Make-up Designer - Aigul Kydyralieva (Make-up Designer) 2021 Winner Festival Award, Best Costume designer- Aigul Kydyralieva (Costume designer) etc.

Cultural diplomacy has existed in practice for centuries and is now a dynamic and innovative field. While the term 'cultural diplomacy' may have emerged relatively recently, historical examples of 'unofficial ambassadors' or 'cultural diplomats' can be seen in explorers, travelers, traders, teachers, and artists who have represented their countries or even entire nations throughout history.

Art, being one of the primary tools for cultural exchange, plays a significant role in representing a country or a nation. Internationally renowned writer and diplomat Chyngyz Aitmatov serves as not just a representative of the Kyrgyz people.

- Cultural diplomacy encompasses:
- Respect for cultural diversity and heritage.
- Cross-cultural dialogue, justice, equality, mutual understanding, and commitment.
- The protection of international human rights.
- And ultimately, it serves the cause of 'global peace.'

These values align closely with the principles advocated by the esteemed author Chyngyz Aitmatov. Whether through his literary career or diplomatic endeavors, Aitmatov's goal has been to represent the cultural identity of the Kyrgyz people on the world stage. He calls for an honorable life and is a supporter of world peace. Even before embarking on his diplomatic career, Aitmatov, through his works, inadvertently called upon everyone to adhere to the principles of cultural diplomacy. Once he entered his diplomatic role, he continued to promote these ideals officially.

Aitmatov's most widely read works worldwide include "Face to Face" (1957), "Jamila" (1958), "The First Teacher" (1962), "Farewell, Gulsary!", "Mother Earth" (1963), "The White Ship" (1970), "The Red Scarf" (1977), and "And a Day Lasts Longer than a Century" (1986). The main themes in Chyngyz Aitmatov's works encompass:

- Love (for humans, animals, and nature).
- Universal values.
- War and peace.
- National values.
- Human rights (freedom, justice, and equality).
- Ordinary characters.
- Aitmatov's ability to foresee the future.
- Geographical boundlessness.
- The relationship between myth and social life.

In 1961, the Kyrgyzfilm studio in Frunze (present-day Bishkek) began producing screen adaptations of Chyngyz Aitmatov's works. The first film was an adaptation of the story "The Pass" based on the work "My Poplar in a Red Scarf" directed by A. Sakharov. Sakharov. Despite limited budgetary resources, this film became significant and sparked interest in Kyrgyz cinema. It is especially important that young directors, graduates of the Moscow State Institute of Cinematography (VGIK), such as Larisa Shepitko, Andrei Mikhalkov-Konchalovsky and Irina Poplavskaya, began making films based on Aitmatov's works, such as "Heat" (1963), "The First Teacher" (1965), "Zhamila" (1968), "I am Tien-Shan" (1973) and others. These films attracted the attention of Kyrgyz and Soviet viewers and became an important part of world cinema (Luzanova, 2015, pp. 60-65). This achievement of Soviet cinema emphasizes the global significance of Chingiz Aitmatov's works.

Moreover, the young filmmakers who worked on these films gained unique experience and professional development. Working on the films allowed them to build their skills and abilities, as well as strengthen their ties in the film community. It is important to note that these films were the starting point for many young Kyrgyz filmmakers to begin their careers in the film industry.

After the success of the movie "Heat", young Kyrgyz filmmakers such as Bolot Shamshiev, Klara Zhusupzhanova and Bolot Beishenaliev began to attract the attention of not only the Kyrgyz but also the world film audience. Their acting and professionalism were recognized not only in Kyrgyzstan but also abroad.

These landmark films also confirmed that the works of Chingiz Aitmatov can inspire both Kyrgyz and international filmmakers, and have become part of the rich heritage of Kyrgyz cinema.

The movie "The Pass" played an important historical role, as it presented Chyngyz Aitmatov's debut as a screenwriter and simultaneously gave the public an opportunity to see his work on the

big screen. Despite some flaws, or perhaps because of them, the movie drew attention to the amazing cinematography of Aitmatov's words. The story was later adapted into the films *I am Tien-Shan* (1972, Mosfilm) under the direction of director I. Poplavskaya and cameraman K. Kydyraliev, as well as *The Red Headscarf* (1977, directed by Atif Yilmaz, Turkey).

The theme of the confrontation of life beliefs between Kemel and Abakir, set forth in the story "Camel's Eye", was vividly and deeply revealed in the movie "Heat" (1962), directed by L. Shepitko in the studio "Kyrgyzfilm". In this movie the theme was presented without false pathos and ready conclusions for the viewer. As coming from a literary work, the movie managed to convey the true inner contradiction and, at the same time, the wholeness of characters, which is a real feature of Aitmatov's style.

"The First Teacher" is a Soviet full-length black-and-white dramatic feature film that was directed by Andrei Mikhalkov-Konchalovsky in 1965. This film was Andrei Mikhalkov-Konchalovsky's feature film directorial debut. It is based on the novel of the same name by Lenin Prize winner Chyngyz Aitmatov.

"White Ship" is a Soviet feature film that was produced in 1975 at the Kirgizfilm studio under the direction of director Bolotbek Shamshiev, based on the novel of the same name by Chyngyz Aitmatov. The movie *White Steamboat* (1976), based on the story by Chingiz Aitmatov, resembles a modern ecological parable as much as the original literary work. The movie also contains a "movie within a movie," the myth of the Kyrgyz-Yenisei tribe in the prologue. The main character, the Boy (played by Nurgaza Sydygaliev), views the world around him: the rocks he sees as "tanks," the river leading to the "White Steamboat," and the legendary Mother Deer. However, he also witnesses cruelty on the part of characters such as Orozkul (played by O. Kutmanaliev), grandmother Karyz (played by S. Kumushalieva) and the kindness of old Momun (played by A. Kuttubaev). The moral assessment that the child gives to the adults around him becomes the outcome of the movie.

The composer Alfred Schnittke, who also wrote music for several other famous films, was invited to work on the movie "The White Steamboat". Schnittke's music gave the movie scale, a large arsenal of expressive means and emotional depth, which is perfectly combined with the plot. Music in "The White Ship" was an important element that added to the atmosphere and philosophical depth of the movie.

The film "The White Ship" was awarded the main prize at the All-Union Film Festival in Frunze and the State Prize of the USSR in 1976. A few years later, director B. Shamshiev made the film "Early Cranes" (1979), also based on the works of Chyngyz Aitmatov, telling about the heroes of the war home front and the process of growing up as a teenager.

One of the first successful screen adaptations of Chyngyz Aitmatov's works was the film "Mother's Field" (1967), created by G. Bazarov in the studio "Kyrgyzfilm". In Aitmatov's original story, which combines the epic beginning, connected with the symbolism of Mother Earth, with everyday drama, the young director focused on the tragic theme. After graduating from VGIK with the short stories "Prayer" and "Pause", G. Bazarov turned to the works of Chyngyz Aitmatov. He said: "Of course, it is possible to screen "Mother's Field" in different ways, but it will not turn out exactly like Aitmatov. And is it necessary? The main thing is that we conveyed, as best we could, the writer's exciting intonation in a story about a simple man." (E. Luzanova, 2015, pp. 63-68)

The film was created with the feeling of a hidden camera (cameraman V. Vilensky) and conveyed the atmosphere in the scenes in the collective farm field, sending to the front, and the meeting of the train taking away Maysallbek, as well as in the deep plans of Tolgonai (played by B. Kydykeeva), who mourns her sons who died defending the homeland. The film faithfully conveyed important aspects of the work and emphasized the importance of ordinary people in the context of war and patriotism.

These screen adaptations are now being re-released and, thanks to the restoration, they are taking on a new life. Television and filmgoers can once again enjoy Aitmatov's works in a new

light, and filmmakers are exploring these adaptations to find new ways of interpreting and interpreting Aitmatov's works.

The main themes in films adapted from Chyngyz Aitmatov's literary works often revolve around profound and universal concepts that resonate with audiences worldwide. Aitmatov's storytelling has the ability to touch upon deep human emotions and societal issues. Here are some of the main themes commonly found in films based on his works:

Love and Relationships: Aitmatov's stories frequently explore the complex dynamics of love and relationships, be it between individuals or communities. Love, whether romantic or familial, is a central theme in many of his works. Films like "Jamila" and "The Red Scarf" beautifully capture the intensity of love and the challenges it can entail.

Cultural and National Identity: Aitmatov's works often delve into the preservation of cultural and national identity, especially in the context of the Kyrgyz people. These themes are showcased in films like "Mother Earth" and "Farewell, Gulsary!" as characters grapple with the changing world around them.

War and Peace: Aitmatov's narratives frequently examine the impact of war on individuals and communities. The consequences of conflict and the pursuit of peace are explored in films such as "The First Teacher" and "The Red Scarf."

Human Rights and Social Justice: Aitmatov's works touch on fundamental human rights, such as freedom, justice, and equality. These themes are evident in films like "The First Teacher," where a young teacher battles against societal injustices, and "The Dreams of the Female Wolf," which deals with issues of freedom and autonomy.

Nature and Environment: Aitmatov often showcases the connection between humans and their natural surroundings. Films like "Mother Earth" and "The White Ship" emphasize the importance of environmental conservation and the impact of human actions on nature.

Character Complexity: Aitmatov's stories feature multi-dimensional characters with both virtues and flaws. These complex characters make the films more relatable and engaging, as audiences can identify with their struggles and growth.

Foreseeing the Future: A unique theme in Aitmatov's works is his ability to foresee the future or anticipate impending events. This adds an element of mysticism and intrigue to his stories, as characters grapple with premonitions and their implications.

Geographical Boundlessness: Aitmatov's writings often transcend geographical boundaries, exploring themes that can resonate with people from various cultural backgrounds. This universal appeal is reflected in the films based on his works.

Myth and Social Life: Aitmatov weaves elements of myth and folklore into his narratives, which provide a rich cultural backdrop. The interplay between myth and contemporary social life is a recurring theme in many of his stories.

In conclusion, Chinghiz Aitmatov's literary works have been a source of inspiration for filmmakers, as they encapsulate a wide range of timeless and relevant themes. The adaptation of his stories into films not only preserves his literary legacy but also allows these profound themes to reach a global audience, promoting cross-cultural understanding and appreciation.

Discussion, Conclusion and Recommendations

Screenings of Chingiz Aitmatov's works do promote cultural diplomacy and international understanding. Here are a few ways in which this happens:

Popularization of Kyrgyz culture: Screenings of Aitmatov's works allow viewers from around the world to learn more about the culture, traditions, and history of Kyrgyzstan. This promotes interest in the country and its cultural heritage.

Strengthening ties between countries: Cinema and literature have the ability to bring people together and create common points of interest. Screenings of Aitmatov's works can serve as a bridge to strengthen diplomatic and cultural ties between Kyrgyzstan and other countries.

Maintaining languages and traditions: Screenplays preserve the original Kyrgyz language and traditions represented in Aitmatov's works. This is important for preserving and promoting the cultural characteristics of the nation.

Lessons in morality and humanism: Aitmatov's works often contain profound lessons in morality and humanism that are translated into all languages of the world through screen adaptations. These lessons can inspire viewers to reflect and improve interpersonal relationships.

Maintaining a literary legacy: Screenplays immortalize Aitmatov's works, making them accessible to future generations. This helps to preserve his literary legacy and continue his influence on world literature.

Overall, screen adaptations of Chyngyz Aitmatov's works play an important role in popularizing his work, strengthening cultural ties, and promoting international understanding of world literature and cultures.

Through an exploration of the impact of adapting Chyngyz Aytmatov's literary works on cultural diplomacy and intercultural interactions, this article makes a significant contribution to understanding how art and literature can foster global harmony and promote harmonious relations between nations. The cinematic adaptations of Aytmatov's stories serve as a bridge that transcends linguistic and cultural boundaries, enabling diverse audiences to connect with the universal themes and human experiences embedded in his narratives. By showcasing the power of storytelling and visual interpretation, this research highlights the potential for art to be a catalyst for peaceful coexistence and mutual understanding among nations. It underscores the idea that the arts, in their ability to evoke empathy and bridge cultural gaps, play a pivotal role in building a more interconnected and harmonious world.

Ethical Declaration

During the writing process of the study "*Assessing the Influence of Energy Efficiency Guide Label on Consumers' Purchasing Decisions for Household Refrigerating Appliances*" scientific rules, ethical and citation rules were followed. No falsification was made on the collected data and this study was not sent to any other academic publication medium for evaluation.

Statement of Contribution Rate of Researchers

The contribution rates of the authors in the study are equal.

Declaration of Conflict

There is no potential conflict of interest in the study.

Note

Based on the PhD dissertation of Tolkun BEKTURGAN KIZI, PhD student, Kyrgyz-Turkish Manas University, Institute of Social Sciences, Department of Communication Sciences, "Chyngyz Aitmatov as an Actor of Cultural Diplomacy of the Turkic World".

References

- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Bir Film Cekmek - Mehmet Arslantepe: 9786055100612 - AbeBooks. (n.d.). Retrieved November 1, 2023, from <https://www.abebooks.com/9786055100612/Bir-Film-Cekmek-Mehmet-Arslantepe-6055100614/plp>
- Cartmell, D. (Ed.). (2002). *Adaptations: From text to screen, screen to text (Repr)*. Routledge.
- Cropley, A. (2023). *Qualitative Research Methods: A Practice-Oriented Introduction*.
- Geraghty, C. (2008). *Now a major motion picture: Film adaptations of literature and drama*. Rowman & Littlefield Publishers.

- Güçhan, G. (1999). *Tür sineması, görüntü ve ideoloji*. Anadolu Üniversitesi.
- Hancock, B., Ockleford, E., & Windridge, K. (2009). *An Introduction to Qualitative Research*. Qualitative Research.
- Kaya, I. (2014). *Nitel Araştırma Yöntemleri*.
- Leitch, T. M. (2007). *Film adaptation and its discontents: From Gone with the wind to The passion of the Christ*. The Johns Hopkins Univ. Press.
- Nicolson, H. (1988). Diplomacy (Institute for the Study of Diplomacy ed). *Institute for the Study of Diplomacy*, School of Foreign Service, Georgetown University.
- Nowsher, M. (2023). *Cultural Diplomacy -Transcending Borders and Appealing to the Masses*.
- Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94–109. <https://doi.org/10.1177/0002716207311699>
- Ryan, M., & Lenos, M. (2020). *An introduction to film analysis: Technique and meaning in narrative film (2nd edition)*. Bloomsbury Academic.
- Shambala (2020)—Awards—IMDb. (n.d.). Retrieved November 1, 2023, from <https://www.imdb.com/title/tt14797968/awards/>
- Ünal, Uğur. (2016). *Kamu Diplomasisi*. Gazi Kitapevi.
- Yağmurlu, A. (2019). Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi. *Selçuk İletişim*, 12(2), 1210–1238. <https://doi.org/10.18094/josc.596331>
- Luzanova, E. (2015). *Kinoiskusstvo v Kjrgjzstane*. Centr Ustatshakirt.
- Tabarintseva-Romanova, K. M. (2019). «Novje» vidj diplomatii xxi v.: kul'turnaq diplomatiq v sovremennom mezhdunarodnom diskurse. <https://doi.org/10.24411/1817-9568-2019-10302>

GENİŞ ÖZET

Edebi eserlerin sinema yansımaları, kültürel diplomasi alanında önemli bir rol oynar. Bu yansımalar, dil bariyerlerini aşar ve bir kültürün zenginliğini dünya genelindeki bir izleyici kitlesine sunar. Bu tür yansımalar, bir milletin edebiyatını, sanatını ve değerlerini uluslararası sahnede şekillendirme konusunda derin bir etki yapar. Sinema yansımalarının kültürel diplomasi alanında nasıl etkili olduğu konusunda birincil yol, uluslararası film festivalleri ve yarışmalara katılmalarıdır. Klasik edebiyata dayalı filmler genellikle prestijli ödüller için yarışır. Bu sadece onların sanatsal değerini vurgulamakla kalmaz, aynı zamanda kaynak materyali ve temsil ettiği kültür hakkında dikkat çeker. Bu tür etkinliklerde ödül kazanmak, bir ülkenin küresel sahnede imajını büyük ölçüde geliştirebilir. Ayrıca filmlerin farklı dillere çevrilmesi, kültürel diplomasi açısından önemli bir yönü oluşturur. Bu, daha geniş bir izleyici kitlesinin kaynak materyale erişmesine ve onu anlamasına olanak tanır, bu da karşılıklı kültürel anlayışı teşvik eder. Çeviri ve altyazı işlemi, fikirlerin ve değerlerin değişimine bir köprü sağlar ve kültürel eserin kaynağından daha derin bir anlayışa ulaşmayı mümkün kılar. Film yansımalarının kültürel diplomasi üzerindeki etkisinin örneklerinden biri, Cengiz Aytmatov'un eserlerine dayalı filmlerin başarısıdır. Bu filmler sadece kendi ülkesinde değil, aynı zamanda Rusça konuşulan ülkelerde ve ötesinde büyük ilgi görür. Bu filmler, kültürel elçiler gibi işlev görerek, dünya genelinde bir izleyici kitlesine Kırgız kültürünün, tarihini ve anlatı geleneğini sergiler. Ayrıca, Aytmatov'un eserlerinin devam eden yansımaları, onun hikâyeciliğinin zamanla geçmeyen ve kültürler arasında evrensel bir çekiciliğe sahip olduğunun altını çizer. Onun edebiyatına olan sürekli ilgi, anlatılarının zamansız ve kültürler arası yönlerini gösterir, farklı kökenlere sahip insanları bir araya getirir, ortak insanlık ve kültürel değerlerin bir duygu geliştirilmesine yardımcı olur. Sonuç olarak, edebi eserlerin sinema yansımaları, uluslararası etkinliklere katılarak ve kültürlerarası iletişimi kolaylaştırarak kültürel diplomasi alanında önemli bir rol oynar. Bu, kültürleri birleştirme, karşılıklı anlayışı teşvik etme ve edebi hazinelerin dayanıklı değerini sergileme aracı olarak hizmet eder.

Müşteri İlişkileri Yönetimi Uygulamalarının Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkileri: Kırgızistan Örneği

Mahmut VURAL¹ ve Celaledin SERİNKAN²

Öz

Küresel hale gelen ve rekabetin her gün daha da arttığı dünyamızda, işletmeler varlıklarını devam ettirebilmek için mevcut müşterilerini elinde tutmak, genişletmek ve yeni hizmet/ürün sunmak amacıyla teknolojilerini yenilemek durumundadırlar. Günümüz teknolojisinde müşterilerin satın alma davranışlarını yakından takip etmek, onların isteklerine uygun ürün ve hizmet sunabilmek, beklentilerini öngörebilmek amacıyla Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM) uygulamaları kullanılmaktadır. Müşteri ilişkileri yönetimi sadece yazılımsal olarak değil, işletmenin en alt kısmından başlayarak en tepe yöneticisine kadar benimsenmiş bir felsefe olmalıdır. Bu çalışmanın amacı; Kırgızistan'ın ilk dört bankasından biri olan özel bir bankanın müşteri ilişkileri yönetimi uygulamalarının, bankanın müşterileri tarafından nasıl algılandığını tespit etmektir. Araştırmada, kolayda örneklem metodu kullanılarak anket yöntemi uygulanmış ve 162 geçerli veri seti elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda; müşteriler açısından banka hizmetlerinin güvenilir olması, şube ağlarının yaygın olması, teknik destek hizmetlerinin kaliteli olması, çağrı merkezinin olması ve teknolojisini devamlı geliştirmesi gibi kriterlerin en çok arananlar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müşteri İlişkileri, Müşteri İlişkileri Yönetimi, Banka Sektörü, Müşteri Memnuniyeti, Müşteri Sadakati

The Effects of Customer Relationship Management Practices on the Purchase Behavior of Consumers: Example of Kyrgyzstan

Abstract

In our world, which has become global and competition is increasing day by day, businesses have to renew their technologies in order to keep their existing customers, expand and offer new services / products in order to continue their existence. In today's technology, Customer Relationship Management (CRM) applications are used in order to closely monitor the purchasing behavior of customers, to offer products and services that meet their wishes, and to predict their expectations. Customer relationship management should be a philosophy adopted not only as software, but also from the lowest part of the business to the top manager. The aim of this study; To determine how the customer relationship management practices of a private bank, which is one of the first four banks of Kyrgyzstan, are perceived by the customers of the bank. In the research, the survey method was applied using the convenience sampling method and 162 valid data sets were obtained. As a result of the findings; It has been determined that the most expected criteria for customers are reliable bank services, widespread branch networks, high quality technical support services, having a call center and improving technology.

Key Words: Customer Relations, Customer Relationship Management, Banking Sector, Customer Satisfaction, Customer Loyalty

Atf İçin / Please Cite As:

Vural, M. ve Serinkan, C. (2023). Müşteri ilişkileri yönetimi uygulamalarının tüketicilerin satın alma davranışlarına etkileri: Kırgızistan örneği . *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 304-316. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1381244>

¹ Yrd.Doç.Dr. - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, mahmut.vural@manas.edu.kg,

ORCID: 0000-0001-8946-2540

² Prof. Dr. - Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., cserinkan@pau.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-8056-2596

Giriş

Günümüzde küresel gelişmelerden etkilenen işletmelerin rekabette avantajlı hale gelebilmeleri için müşteri ilişkilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Müşteri odaklı ilişkiler işletmelerin bu rekabet ortamında varlıklarını devam ettirebilmeleri için önemlidir. Müşterilerin tüm hizmetlerde çeşitli alternatifleri sunan işletmeleri tercih ettikleri gerçeğini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu gerçeğin dışında müşterilerin işletme ürün veya hizmetlerine yönelik talepte bulunması için onların değerli hissettirilmesi gerekir (Pascua ve Japos, 2023, s. 71). Bu açıdan onlara yönelik özel yaklaşım çok önemlidir. Müşteriyi ömür boyu kalıcı hale getirmek için iki kuralın uygulanması gerekir. İlki, müşteri tatminini en üst düzeye çıkartmak (Jasola ve Ghosh, 2023), ikincisi ise müşteri sadakatini (Phi ve Huong, 2023) sağlamaktır. Memnun müşteri yeni müşterilerin kazanımında olumlu mesajlar da vererek sinerji oluşturabilir (Erciş, 2023).

CRM (Client Relation Ship, Müşteri İlişkileri Yönetimi) uygulayan firmaların uygulama içerisinde belirli hedefleri olduğu söylene de, pazarlama, satış ve satış sonrası hizmetlerde etkin CRM uygulamaları, esas olarak karlı müşterileri belirlemek, bu müşterilerle uzun vadeli ve güçlü ilişkiler kurmak, müşteri sadakatini sağlamak, müşteriyi bağlı tutmak, iş dünyası liderleri için kârı artırmak, potansiyel kârlı müşterileri belirlemek ve bu müşterilere daha doğru, verimli ve uygun maliyetli bir şekilde ulaşmak gibi çok önemli faydalar elde etmek mümkündür (Zerenler, 2007; aktaran Celep, 2011, s. 470).

Kırgızistan banka sektörü, son yıllarda önemli bir gelişme göstermiştir. Ancak, rekabetin artması ve müşterilerin beklentilerinin yükselmesi, bankaların hizmet kalitesini sürekli iyileştirmelerini gerektirmektedir. Bu bağlamda, müşteri memnuniyeti çalışmaları, bankaların performansını ölçmek ve geliştirmek için önemli bir araçtır. Müşteri memnuniyeti çalışmaları, bankaların müşterilerinin ihtiyaçlarını, tercihlerini, şikayetlerini ve önerilerini anlamalarına yardımcı olur. Böylece, bankalar müşteri odaklı stratejiler geliştirebilir, hizmetlerini ve ürünlerini müşterilerin taleplerine göre şekillendirebilir, müşteri sadakatini ve bağlılığını artırabilir ve pazar paylarını genişletebilirler. Müşteri memnuniyeti çalışmaları, aynı zamanda bankaların güçlü ve zayıf yönlerini belirlemelerine, fırsat ve tehditleri tespit etmelerine ve rakiplerine karşı avantaj sağlamalarına imkan tanır. Kısacası, Kırgızistan banka sektörü için müşteri memnuniyeti çalışmaları, hem kısa hem de uzun vadede başarıya ulaşmanın anahtarıdır. Bu noktadan hareketle mevcut çalışmada müşteri ilişkileri kavramına değinilerek, gelişimi, teknolojik evrimi ve öneminden bahsedilmektedir. Ayrıca; müşteri sadakati ve müşteri memnuniyetini etkileyen faktörlere de değinilmektedir. Bu çalışmanın araştırma kısmında ise, Kırgızistan'ın önemli bankalarından biri olan özel bir bankanın Bişkek'teki şubelerinde işlem yapan müşterilere yönelik uygulanan anket yöntemi ile toplanan veriler değerlendirilmiştir.

Müşteri İlişkileri Yönetimi

Müşteri İlişkileri Yönetimi (MİY) temelinde işletmenin vizyonunda yer alan ve müşteri sadakatini en üst dereceye çıkarmayı amaçlayan sistem olmakla birlikte bilgisayar yazılımı ile desteklenen ama sadece yazılıma emanet edilemeyecek felsefi bir süreçtir (Erdil, 2020, s. 62). Günümüz işletmeleri müşteri ilişkilerini uzun vadede sürdürmeyi amaçlamakla birlikte Mintzberg ve arkadaşlarının belirttiği gibi şirket dışı bağlantıların destek gruplarının oluşturulmasına yönelik yönetim kadrosunun daha çok çaba göstermesi gerekmektedir. (Mintzberg ve Mitoraj, 2013, s. 97). Bu açıdan bakıldığında müşteri ilişkileri yönetimi sadece yazılıma dayandırılmayacak kadar önemli, kurum içerisinde her çalışanın hassasiyetle uygulayacağı ve yönetici tarafından şekillendirileceği bir kültür oluşturma sürecidir.

Müşteri İlişkileri Yönetimi işletmenin tümüne müşteri odaklı olma kültürünü benimseten bir stratejidir (Ersoy, 2002; aktaran Yaşin, 2015). Çok yeni bir kavram olmayan Müşteri İlişkileri Yönetimi kavramı (CRM: Customer Relationship Management) ilk defa Don Peppers tarafından ortaya atılmıştır (Payne, 2008; aktaran Erol, 2013).

Pazarlamanın gelişim aşamalarının başlangıç devresinde satıcıların müşteri ile birebir ilişki kurduğu göze çarpmaktadır. Daha sonra kitlesel üretim ve nüfus artışı ile birebir ilişkiler

unutulmuştur. 20 yy. ortalarında teknolojinin gelişmesi ile birlikte birebir ilişkiler de yaygınlaşmaya başlamıştır (Ersoy, 2002).

Müşteri İlişkileri Yönetiminin tarihsel gelişimine değinen ve nitel temelli olarak yapılan Sanjay'ın (2021) çalışmasında; eski çağlarda müşteri ilişkileri yönetimi için fermanlar, tabletler ve muhasebe yöntemlerinin kullanıldığından bahsedilmektedir. Küreselleşme çağında müşteri memnuniyetini anlamak için yüz yüze iletişim metodu kullanılmış, 1990'lardan sonra bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte veri takibi yapılmış, 21. yy. ilişki pazarlaması uygulaması ile anılan Müşteri İlişkileri Yönetimindeki yeni yazılımlar sosyal medya ile güçlendirilmiş, şirket ve müşteri arasında çift taraflı iletişim kanalı kullanılmıştır. Sosyal web ve sosyal müşteri çağında yeni bir güç kazanan CRM, geleneksel yapıdan çıkarak yeni pazarlama ve iş ortamına dayalı sosyal CRM kavramına (Choudhury ve Harrigan, 2014) dönüşmüştür. Böylelikle modern şirketler müşterileri kazanmak için karar verme ve teslimat sistemlerinde müşteri katılımına büyük önem vermiştir. Müşteri odaklı beklentiler ile büyük veri, makine öğrenimi ve yapay zekâ pazar araştırması çalışmalarına odaklanılmıştır. Bulut tabanlı CRM yazılımının geliştirilmesi mobil CRM'deki iyileştirmeler ve sosyal CRM'in eklenmesi, müşteri ilişkileri yönetimini daha iyi hale getirmiştir (Sanjay, 2021, s. 22).

Müşteri İlişkileri Faaliyetleri geniş kapsamlı olup sadece işletme içerisindeki belirli fonksiyonlarla sınırlı kalmayıp müşterilerin kendisi tarafından da üstlenilen faaliyetler ile gelişir ve bu faaliyetler işletme çevresinden, rakiplerden, yerel topluluklardan, medyadan, devletin yasal düzenlemelerinden de etkilenir (Lew, 2018, s. 171).

Günümüzde sadece kaynaklar değil, müşteriler de sınırlı olmakta olup, onları elde tutmaya yönelik yapılacak her türlü yatırımın hem müşteri tatminini, hem de işletmenin kârlılığını artıracak görülmektedir. İşletmeler MİY faaliyetlerini yalnızca bilgisayar yazılımından yürütülecek faaliyet olarak değerlendirmişler, ancak MİY uzun dönemli olarak müşteri sadakatini sağlamak ve onları elde tutmak için doğru ürünü ve hizmeti doğru zamanda, doğru yerde, doğru kanallar üzerinden ulaştırabilme sürecidir (Ünal, 2020, s. 14). Bu amaçla, çalışanların işletme genelinde her faaliyeti müşteri merkezli olarak ele alması, müşterilere ayrıca odaklanılarak onların sadık kalmaları ve memnuniyetlerinin sağlanması amacıyla teknolojik imkânlardan yararlanılması gerekmektedir. Önceleri sadece teknoloji kullanımı olarak görülen Müşteri İlişkileri Yönetiminin günümüzde müşteri odaklı ve ortaklı yürütülen bir süreç olduğu görülmüştür (Radda vd., 2015).

Müşteri İlişkileri Yönetimi yaklaşımı son zamanlarda en önemli pazarlama uygulaması haline gelmiş ve geleneksel pazarlama anlayışından çok farklılaşmıştır. Geleneksel pazarlama yaklaşımındaki 4 aşamanın (1. üretim anlayışı, 2. ürün anlayışı, 3. satış anlayışı, 4. modern pazarlama anlayışı) (Çinar ve Göktaş, 2019) artık müşterileri tatmin etmeye yetmemekte olup, müşterilerin sadece kaliteli ve uygun fiyatlı değil, farklı değer yaratan ürün ve hizmetleri tercih ettikleri görülmektedir. Rakip işletmeler her ne kadar ürün ve hizmetleri taklit edebilseler de onları öne çıkaracak olan şey işlenmiş bilgidir. Bu amaçla, rakipleri karşısında rekabet edebilmeleri için bilgiyi toplamak, değerlendirmek, yorumlayarak uygulamaya koyabilmeleri gerekmektedir. İhtiyaç duydukları bilginin önemli kısmı sahip oldukları müşteriler tarafından ürün ve hizmet alımı süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Müşterilerin satın alma eğilimleri, yaşam biçimleri, tüketim alışkanlıkları vb. konularda bu veriler kullanılarak önemli bilgilere dönüştürülmektedir (Çiçek, 2005, ss. 60-72).

Müşteri İlişkileri Yönetiminin Yararları

Müşteri İlişkileri Yönetimi uygulamaları sayesinde müşterilerin bankalara olan bağlılıkları ve hizmet kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır. Kredi kartı sayesinde ise müşteriyi daha geniş anlamda tanıma imkânı bulan bankalar müşterilerine ihtiyaç duydukları ürün ve hizmetleri sunarak zamandan ve harcamalardan tasarruf ederek müşterilerin memnuniyetini artırmaktadırlar.

Müşteri İlişkileri Yönetimi, işletmeler tarafından müşteri bilgilerinin yönetildiği ve geliştirildiği sistematik bir yöntem içerir. CRM yazılımı aracılığı ile veri tabanındaki müşteri

bilgileri iş stratejisini yönlendirmede yeni yaklaşımlar sunar. Analitik CRM, veri madenciliği teknikleri sayesinde müşteri ilişkilerini ve etkileşiminin analiz edilmesinde büyük rol oynamaktadır (Jha ve Agrawal, 2021, s. 192).

MİY sayesinde tüketici kaybı azalmakta ve satış süreçlerinin verimliliği artmaktadır. MİY ile tüketicilerin istekleri daha iyi anlaşılmakta, onların isteklerine yönelik diğer ürünler de tavsiye edilmektedir. Kurulan sosyal yakınlık sayesinde müşterilere özgü ürünlerin üretilmesi onlara verilen değerlerin göstergesi olduğundan dolayı müşteri bağımlılığı daha da güçlenmektedir (Celep, 2011, ss. 473-474).

Müşteri İlişkileri Yönetimi kimilerine göre her müşteri hakkında bilgi edinmek iken kimileri için ise her müşteriye özel olarak yaklaşmak, onlara yönelik empati kurmaktır. MİY'in işletmeler açısından bazı faydaları şunlardır (Kılıç ve Öter, 2015, s. 402):

- İşletmenin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkartır,
- Müşterilerin tedarikçiler ile olan iletişiminin detayını gösterir,
- Faaliyet planlarının müşteri merkezli olmasını sağlar,
- Müşteri ihtiyaçlarına odaklanmayı sağlar,
- Ürün geliştirme aşamalarında zaman tasarrufu sağlar,
- İşletmenin rakiplerinden farklılaşmasına yardımcı olur.

MİY sisteminin bankalara ise sağladığı faydalar aşağıda özetlenmektedir (Jha ve Agrawal, 2021, s. 196):

- Gerçek müşterilerin bankaya uzun vadeli olarak sadık kalmasını ve ilişkilerin daha sağlıklı geliştirilmesini,
- Müşteri odaklı satış ilkelerini kurumsallaştırarak veri toplama temelli teknolojik sistemlerin öne çıkarılmasını,
- Satış ve pazarlama stratejilerinin yeniden yapılandırılmasını,
- Bankanın genel verimliliğinin artırılması için sadık müşterilere yönelik etkili yönetim sistemini,
- Bankanın genel verimliliğinin artırılmasını sağlar.
- Aşağıdaki alt başlıkta müşteri ilişkileri yönetiminin teknoloji ile olan ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Teknoloji

Müşterilere ait verilerin doğru ve verimli bir şekilde toplanması, saklanması, sınıflandırılması ve istenildiği anda herkes tarafından ulaşılabilir olması bilişim teknolojileri sayesinde gerçekleşebilmektedir. Müşteri ihtiyaçlarının tespit edilmesi, satın alma davranışlarının değerlendirilmesi, müşteri kayıplarının takip edilebilmesi gibi işlemler işletmelere rekabet etme avantajı kazandırmaktadır. Müşterinin ihtiyaç duyduğu ürüne en kısa zamanda ulaşabilmesi, öneri ve şikâyetlerinin dikkate alınması müşteri sadakatini sağlamaktadır. Bu amaçla her türlü demografik özellikteki müşteri kitlesinin ayrıntılı şekilde analiz edilebilmesi ancak bilişim teknolojisi sayesinde mümkündür. Bunların gerçekleştirilmesi için günümüzde CRM adı verilen yazılımlar kullanılmaktadır (Atmaca ve Küçükçolak, 2020, s. 64). MİY sayesinde müşterilerin yaşam biçimleri, satın alma davranışları gibi veriler anlamlı bilgiye dönüştürülür. Elde edilen bu bilgiler sayesinde müşteriler ile olan ilişkiler geliştirilmeye çalışılır. İyice analiz edilen bu veriler sayesinde müşterilerin geleceğe yönelik satın alma davranışları öngörülmeğe çalışılır (Deveci, 2018, s. 50).

Küresel işletmelerin önde olduğu Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde dahi CRM sistemlerini etkili ve verimli kullananların sayısı oldukça azdır. Türkiye'de ise bu kavramlar oldukça yeni olmakla birlikte, yüksek teknolojik yatırımı ve profesyonel kullanıcıları gerekli kılmaktadır (Kırım, 2004; Yereli, 2001, s. 39; aktaran Kunt ve Hassan, 2019, s. 94).

Günümüz toplum yapısı, hiyerarşik yapıdan ağ yapısına dönüşmektedir. Bilişim teknolojileri, piramit yapının yerine tabana yaygın, yatay ve her bireyin söz sahibi olabileceği

toplum yapısının oluşmasını sağlayacaktır. Dijital teknoloji ile yaşamak ve çalışmak günümüzde norm haline gelmektedir. Dijital para sektörü de bu teknolojiden etkilenecek her gün yeni bir blockchain platformu ortaya çıkmaktadır. Dijital para sayesinde dolandırıcılığın önlenmesi, 7/24 işlem yapabilme imkânı, komisyon ücretlerinden kurtulma gibi avantajlar ortaya çıkmaktadır (Candemir, 2020, s. 37). Bankalar da dijitalleşmenin ve teknolojinin en fazla görüldüğü sektörlerdendir.

Müşteri odaklı bakış açısına sahip olan bankalar, veri madenciliği sayesinde pazarlama ve müşteri ilişkileri yönetimi açısından rakipleri karşısında fark yaratmakta, ayrıca davranış skorlarının oluşturulması, tahsilat yönetimi, sahtekârlık tespiti gibi konularda önemli avantajlara sahip olmaktadır. Veri madenciliği, büyük verinin bir takım istatistiksel metotlar yardımıyla analiz edilerek içerisinden anlamlı bilgilerin çıkarılması işlemidir (Bulut, 2019, s. 389). Teknolojiye ve müşteri memnuniyetine önem veren bankalar, nesnelere interneti ve yapay zekâ destekli finansal risk yönetimi sayesinde müşterilerin finansal durumlarını daha iyi yönetmelerine yardımcı olacak çözümler sunabilmektedirler. Yapay zekâ, makine öğrenmesi ve derin öğrenme teknikleri aracılığı ile veriler daha iyi analiz edilmekte, yatırım fırsatları, yatırım için en uygun zamanın belirlenmesi, yüksek risk profiline sahip müşterilerin belirlenmesi veya sahtekârlıkların tespiti gibi işlemlerde büyük tasarruf ve katkılar sağlamaktadır (Candemir, 2020, s. 38).

İşletmeler, müşterileri ile olan ilişkilerini daha iyi yönetmek amacıyla sosyal medya araçlarından da yararlanmaya başlamışlardır. Böylelikle, fiyat tekliflerinin ve indirimlerin duyurulması, dağıtım kanalları hakkında bilgilendirmeler, kullanıcıların beğendikleri ürünler hakkında daha çekici reklamların ana sayfalara eklenmesi ve sosyal medyayı daha iyi kullanan kullanıcılar ile iletişime geçilerek onlardan destek alınması gibi yöntemleri kullanmaktadırlar (Çabuk vd., 2019, s. 210).

Günümüzde mobil cihazların yaygın olarak kullanılmaya başlanması ve müşterilerin bilgiye en kısa zamanda ulaşma isteği nedeniyle işletmeler hizmetlerini mobil cihazlardan erişilecek hale getirmeye başlamışlardır. Böylelikle Mobil Müşteri İlişkileri Yönetimi (m-MİY) adını verdiğimiz yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Mobil uygulamalar sayesinde müşterilerle tek taraflı veya çift taraflı iletişim kurmak kolaylaşmıştır. Böylelikle müşteriler ile olan ilişkiler güçlü tutulabilecek, sürdürülecek ve onlara kişiselleştirilmiş ürün ve hizmetler sunulacaktır (Kaplan, 2019, s. 21).

Müşteri İlişkileri Yönetiminde en güncel aşamalardan birisi de yapay zekâ kullanımınıdır (Kunt ve Hassan, 2019, s. 99). Bu sayede müşterilerin anlık sorunlarına çözüm üretebilmek için sanal robotlar tercih edilmekte ve veri tabanlarından daha anlamlı bilgiler elde edilmektedir.

Müşteri Memnuniyeti ve Sadakati

Müşteri ilişkileri yönetimi, iş ve ticaret sektörü alanında yaygın olarak kullanılan ve bir şirketin müşterilerin beklentilerini karşılamak için sunmuş olduğu ürün ile hizmet türlerinin ölçümüne yarayan iş hayatıyla ilgili bir kavramdır. Müşteri memnuniyeti ise rekabetçi bir pazarda, işletmeler arasında farklılık meydana getiren bir iş stratejisi olarak benimsenmeye başlanmıştır. Örgütler açısından bakıldığında, müşteri memnuniyetinin faydalarını tespit eden ampirik çalışmaların sonuçlarına göre, işletmeden memnun olan müşterilerin, uzun vadede işletmenin başarı olmasında kilit noktası olduğu ortaya konulmuştur (Munusamy vd., 2010, s. 399).

Horstmann'a göre; müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Şirketin ürün veya hizmetlerinden memnun kalan müşterilerin, tekrar satın alma isteği altı kat daha fazla olmakla beraber, edindiği deneyimi en azından 5-6 kişi ile paylaşır, ancak tatmin olmayan bir müşteri ise tatmin olan 10 tane müşterinin çekebileceği kişiyi işletmeden uzaklaştırma ihtimali bulunmaktadır (Horstmann, 1998; aktaran Shanka, 2012).

Golovkova ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan bir çalışmada; müşteri memnuniyeti endeksi değerinin, toplam ülke düzeyinde bankacılık sektörünün finansal performansını açıklamada önemli bir gösterge olduğu tespit edilmiştir.

Munari ve arkadaşları (2013) yaptıkları bir araştırmada; müşteri memnuniyetinin bankalar açısından sadece personel faaliyeti olmadığını, hiyerarşinin her düzeyinde gerçekleştirilen bir hat faaliyeti olduğunu, üst yönetimin bu konuda sorumluluk üstlendiği ve personel teşvik planlarında kilit bir gösterge olduğunu belirtmişlerdir.

Müşteri memnuniyetinin yüksek derecede olması, sadakatin de yüksek olmasını ve yüksek ekonomik getirinin elde edilmesini sağlar. Müşterinin işletme içindeki iç müşteri perspektifinden bakıldığında, dış müşteriyle aynı öneme sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle, ihtiyaç duyulan ürün ve hizmetin doğru yerde ve zamanda, iç müşteri olan iş birimlerine ulaştırılması sağlanarak bölümler arasında vuku bulan içsel faaliyetlerin kaliteli şekilde verilmesiyle iç müşterilerin de örgütsel bağlılıklarının artırılması gerekmektedir. Bu nedenle işletmede çalışanların kendi iç müşterilerini de tanıması gerekir (Munusamy vd., 2010, s. 403).

Müşteri memnuniyetinin önemi, işletmenin kârlı ve başarılı olabilmesi için müşterilerini memnun etmesi gerektiği felsefesinden kaynaklanmakta olup, işletmeye olan faydası nedeniyle hizmet işlemlerinde önemli bir aracı haline gelmiştir. Yeni müşteri kazanma maliyetinin mevcut müşteriyi elde tutmaya kıyasla daha fazla olduğu ve müşteri memnuniyetinin yeniden satın alma niyetleri arasında güçlü bir ilişki olduğu daha önce yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Clemes ve Choong, 2008, s. 50).

Müşteri sadakati; bir markayı yeniden alan, yalnızca o markayı düşünen ve markayla ilgili başka bir arayışa girmeyen, o ürün veya hizmete olan ihtiyacı karşılamaktan zevk alan müşteri tutumu olarak tanımlanabilir (Oliver, 1999, s. 35). Müşterilerle iyi etkileşim ve ilişki içerisinde olan işletmeler, müşterilerini serbest bıraksalar da sadık müşterilerin başka markaları tercih etme ihtimalleri zayıftır. Müşteri sadakatinin tam olarak sağlanması, güven unsuru temelinde olmaktadır (Demirel, 2007, s. 27). Müşterilerin sadakatinin sağlanması açısından farklılaştırılmış ürün ve hizmetlerin yanında, farklılaştırılmış Müşteri İlişkileri Yönetimi uygulanmasıyla müşteri değeri ön plana çıkartılacak ve küresel rekabetin olduğu piyasada işletme daha avantajlı duruma geçecektir (Koçer, 2017, s. 715).

Yöntem

Evren - Örneklem

Müşteri İlişkileri Yönetimi (MİY), banka hizmetlerinde önemli rol oynamaktadır. Kırgızistan'da 23 ticari banka bulunmakta olup 14'ünde yabancı sermayenin iştiraki bulunmaktadır. Bu bankaların ülke genelinde toplam şube sayısı 326 olup istihdam edilen toplam çalışan sayısı 185.000 kişidir. 2022 yılı itibarıyla bankacılık sektörünün gelirleri, bir önceki yıla göre 1,7 kat artarak yaklaşık 93 milyar som (~1,4 milyar USD) olmuştur. Yine 2022 yılı sonunda bankacılık sektörünün toplam aktifleri, bir önceki yıla göre %30,4 artarak 877,2 milyar som (~9,82 milyar USD) olarak gerçekleşmiştir. Varlıkların değerinin yaklaşık yüzde 55'i ticari bankalar tarafından ve yüzde 45'i Ulusal Banka tarafından oluşturulmuştur (Sifri i faktj: Den' bankovskogo rabotnika Kjrjzstana—Statistika Kjrjzstana).

Bankacılık sektörü müşterilerinin kredi portföyünün hacmi Nisan 2023 sonu itibarıyla 215,6 milyar soma (~2,42 milyar USD) ulaşmıştır. 2022 yılı için bu rakam 204,0 milyar som (~2,28 milyar USD) olarak gerçekleşmiştir. Kredilerin sektörlere göre dağılımı şöyledir: Sanayi kredileri: 13,1 milyar som (~146,71 milyon USD), tarım kredileri: 39,4 milyar som (~439,64 milyon USD), ticaret kredileri: 60,0 milyar som (~670 milyon USD), inşaat kredileri: 12,3 milyar som (~137,13 milyon USD), ipotek kredileri: 25,6 milyar som (~285,76 milyon USD), tüketici kredileri: 37,1 milyar som (~413,51 milyon USD), diğer krediler: 28,0 milyar somdur (~311,32 milyon USD) (Razvitiya bankovskogo sektora (po sostoqniü na 30 aprelq 2023 goda)

Bankaların rekabette avantaj sağlamaları ve müşterilerini sadık kılmaları açısından kilit rol oynayan MİY hizmetlerinin tüm çalışanlarca benimsenmesi ve müşteriye odaklanarak hizmetlerin sürdürülmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada, Kırgızistan'ın başkenti olan Bişkek şehrinde, 20 yılı aşkın bankacılık faaliyeti gösteren ve teknolojiye de yakından takip eden ve müşterilerine elektronik bankacılık hizmetleri de veren ve 13 şubeye ve

MİY departmanına sahip olan ve ülke genelinde tanınan ve Kırgızistan'da ilk dört banka içinde yer alan bir banka tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı da söz konusu banka tarafından yürütülen müşteri ilişkileri yönetimi uygulamalarının tüketicilerin satın alma davranışlarına etkisini araştırmaktır.

Araştırmada anket yöntemi kullanılmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılan banka müşterilerine, kolayda örneklem ile yüz yüze anket metodu kullanılarak sorular yöneltilmiştir. Araştırmanın ana kütlesini müşteri yoğunluğu dikkate alınarak Bişkek ili sınırları içerisindeki banka müşterileri oluşturmaktadır. Bişkek, Kırgızistan'ın başkenti olması hasebiyle, en büyük ve en kalabalık nüfusa sahip şehridir. Araştırmada geçerli 162 adet veri setine ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Banka müşterilerinin müşteri ilişkileri yönetimi açısından görüşlerini öğrenmek amacıyla Celep tarafından kullanılan, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan ölçeklerden yararlanılmıştır (Celep, 2011; Celep, 2008). İlk 5 soruda, katılımcıların demografik bilgiler hakkındaki sorulara yer verilmiştir. Müşterilerin bankacılık hizmetlerini satın alırken dikkat ettikleri kriterlerin satın alma düzeylerini etkileme derecesini ölçen ölçekte 18 ifade bulunmakta olup (1: Hiç etkili değil; 5: Çok etkili) beşli Likert tipi ölçek ile ölçülmüştür. Ölçeğin güvenilirlik derecesi Cronbach Alfa $\alpha = 0,92$ olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın diğer ölçeği olan müşterilerin satın alma kararlarını etkileyen banka uygulamalarını ölçen (1: Hiç etkili değil; 5: Çok etkili) veri setinde 9 ifade bulunmakta olup Cronbach Alfa $\alpha = 0,91$ olarak bulunmuştur.

Bankanın hizmet geliştirme ve müşterilere sunması ile ilgili olan unsurların bankacılık hizmeti satın alma düzeylerini etkilemesine yönelik olarak 3 ifade yer almış ve (1: Hiç etkilemez; 5: Çok etkiler) şeklinde tasarlanmış 3 soru ile ölçülmeye çalışılmış ve bu ölçeğin güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa $\alpha = 0,86$ olarak tespit edilmiştir.

Veri setinin son kısmını oluşturan bölümde ise müşterilerin bankacılık işlemlerinde, hangi hizmetleri kullandıklarını tespit etmeye yönelik nominal olarak belirlenmiş 6 çeşit bankacılık uygulamalarıyla ilgili sorulara yer verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS programı ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularının analizi için yüzde, frekans ve aritmetik ortalama analizleri kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan banka müşterilerinin demografik dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların demografik bilgileri

Yaş	Frekans	Yüzde
25'den az	52	32,1
26-35	48	29,6
36-45	42	25,9
46 üzeri	20	12,3
Toplam	162	100,0
Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Erkek	72	44,4
Kadın	90	55,6
Toplam	162	100,0
Eğitim	Frekans	Yüzde
Eğitim almadım	2	1,2
İlköğretim	6	3,7
Lise	56	34,6
Ön lisans/lisans	85	52,5
Lisans üstü	13	8,0
Toplam	162	100,0

Tablo 2 Devamı: Katılımcıların demografik bilgileri

Meslek	Frekans	Yüzde
Kamu sektörü	33	20,4
Özel sektör	43	26,5
Öğrenci	39	24,1
Yönetici	10	6,2
Tarım	3	1,9
Emekli	8	4,9
Serbest meslek	13	8,0
Zanaatkâr	4	2,5
Diğer	9	5,6
Toplam	162	100,0
Gelir	Frekans	Yüzde
Çok fakir	15	9,3
Alt gelir	22	13,6
Orta gelir	86	53,1
Ortanın üstü	31	19,1
Üst gelir	7	4,3
Çok zengin	1	,6
Toplam	162	100,0

Araştırmaya katılan kişilere yönelik demografik veriler incelendiğinde, katılımcıların %32,1'lik kesiminin 25 yaşından küçük olduğu ve onu takip eden kesimin ise 35 yaşına kadar olduğu gözükmetedir. Bişkek'te genç nüfusun yaygın olduğu ve banka hizmetlerini daha çok tercih ettikleri anlaşılabilir.

Anket sorularına yanıt verenlerin %55,6'lık kesiminin kadınlardan oluştuğu göze çarpmaktadır. Eğitim seviyelerinin ön lisans ve lisans mezunlarının oranının %52,5 olması, cevaplayıcıların çoğunluğunun eğitilmiş olduğu ve okuma-yazma oranının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Özel sektörlerde çalışanların %26,5 oranıyla en fazla grubu oluşturduğu göze çarpmaktadır. Bunu sırasıyla öğrenciler (% 24,1) ve kamu sektörü (% 20,4) çalışanları takip etmektedir. Katılımcıların %53,1'i orta gelir sahibi olduğunu beyan etmişlerken bunu %19,1 oranında ortanın üstü gelir grubunda yer alanlar takip etmektedir. Kendisini çok fakir olarak tanımlayan cevaplayıcı oranı ise %9,3'tür.

Araştırmaya cevap veren müşterilerden, bankacılık hizmetlerini tercih ederken dikkat ettikleri kriterlerin satın alma düzeylerini etkileme derecesi açısından önem derecelerini test etmek amacıyla Tablo 2'deki faktörler beşli likert ölçeği olarak sorulmuştur. Ölçekte 1: hiç etkili değil, 5 ise çok fazla etkili anlamındadır.

Tablo 3: Müşterilerin Bankacılık Hizmetlerini Satın Alırken Dikkat Ettikleri Kriterlerin Satın Alma Düzeylerini Etkileme Derecesi

Faaliyetler	\bar{x}	Std. Sap
Bankanın güvenilirliği	4,24	1,01
Tüketicilerin kişisel bilgilerinin gizli tutulması	4,22	0,95
Bankaların yaygın şube ağına sahip olması	3,99	0,97
Bankaların tüketiciye yeterli teknik desteği sağlaması	3,91	1,05
Bankanın sunmuş olduğu hizmetlerin kaliteli ve güvenilir oluşu	3,88	1,13
Bankanın tüketiciye vermiş olduğu sözü ve vaat ettiklerini yerine getirmesi	3,86	1,00
Bankalar tarafından sunulan hizmetlerin çeşitliliği ve mükemmelliği	3,85	0,96
Bankaların ilgili şubelerinde bir danışma (yönlendirmenin yapıldığı grup) bulunması	3,78	1,12
Bankaların ilgili şube yetkilileri ile istenildiği anda iletişim kurulabilmesi	3,78	1,08
Bankaların ödemelerde sağladığı esneklik ve diğer kolaylıklar	3,65	1,07
Bankaların Müşteri İlişkileri Yönetimi uygulamalarının etkinlik seviyesi	3,61	1,12
Yeni geliştirilip sunulacak olan hizmetlerden tüketicilerin haberdar edilmesi	3,59	1,08
Bankaların satış sonrası hizmetlerinin ve tüketiciye olan ilgisinin sürekliliği	3,55	1,08
Bankaların sağlamış olduğu şube dışı bankacılık uygulamalarının varlığı	3,32	1,18
Yılbaşı vb. özel günlerde tüketicilerin farklı şekillerde ödüllendirilmesi	3,30	1,24
Tanıdıklar/arkadaşlar ve yakınların banka hakkındaki görüşleri	3,23	1,13
Bankanın tüketicilerini önceki satın alma davranışlarına göre segmentlere ayırması (gruplandırması)	3,20	0,97
Bankanın, tüketicinin doğum günü, evlilik yıldönümü vb. özel günlerinin hatırlaması ve kutlaması	2,98	1,28

Müşteriler tarafından Bankanın güvenilirliği ($\bar{x} = 4,24$) ortalama ile daha çok önemsenirken bunu takiben Tüketici bilgilerinde gizlilik ($\bar{x} = 4,22$) oranı ile en üst düzeyde önemsenmiştir. Bunları takiben banka ağlarının çok şubelerinin olması, yeterli teknik desteğin sağlanması, hizmetlerin kaliteli olması ve bankaların sözlerini tutması önemsenmiştir. Bankaların tüketicilerine yönelik doğum günü, evlilik yıldönümü vb. özel günlerin hatırlanması ve kutlanması ile ilgili faaliyetleri ($\bar{x} = 2,98$) ortalaması ile en düşük olarak tercih edilmiştir.

Müşteriler tarafından banka hizmetlerine yönelik tercih nedenleri Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Müşterilerin hizmeti satın alma düzeyleri etkileyen bankanın uygulamalarıyla ilgili kriterlerin etkisi ((1: Hiç etkili değil; 5 Çok etkili)

Kriterler	\bar{x}	Std. Sap.
Bankanın 7 gün 24 saat kesintisiz hizmet veren bir çağrı merkezi (call center)'i olması	4,22	0,98
Bankanın şehir içinde yeterli sayıda ATM'sinin olması	4,14	0,97
Bankanın EFT ve diğer online işlemler gibi elektronik bankacılık hizmetleri sunması	4,12	0,92
Bankanın mobil telefon bankacılık hizmetleri sunması	4,06	0,99
Bankanın elektrik, su, telefon vb. faturalar için otomatik ödeme sisteminin yaygın olması	4,04	0,96
İnternet bankacılığı uygulamalarının erişilebilir ve kolay kullanılabilir olması	4,03	1,01
Bankanın tüketicilerin kişisel bilgilerinin yer aldığı bir veri tabanına sahip olması	3,97	1,03
Bankanın yeterli teknolojik altyapıya sahip olması	3,85	1,04
Bankaların internet, televizyon, radyo vb. ortamlarda yapılan reklamları	3,59	1,20

Tüketicilerin hizmet aldığı bankaların 7/24 hizmet veren çağrı merkezlerinin olması çok yüksek önemde ($\bar{x} = 4,22$) benimsenmiştir. Bunları takiben yeterli sayıda ATM (Automated Teller Machine, Bankamatik) bulunması, EFT (Elektronik Fon Transferi), E-bankacılık gibi hizmetlerin bulunması, mobil bankacılık hizmeti sunması, e-fatura ödeme işlemlerinin yapılması gibi uygulamaların müşteriler tarafından çok önemsendiği gözükmektedir. Bankaların internet, TV, radyo vb. ortamlardan reklam yapmalarının tüketiciler tarafından ($\bar{x} = 3,59$) ile diğer kriterlere nazaran en düşük önem düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tüketicilerin bankacılık hizmeti satın alma düzeyini etkilemede bankaların hizmet geliştirme ve tüketicilere sunma ile ilgili olan unsurların tüketicilerin bankacılık hizmetini satın alma düzeyini etkilemesi Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: Bankanın hizmet geliştirme ve müşterilere sunması ile ilgili olan unsurların müşterilerin bankacılık hizmeti satın alma düzeyini etkilemesi (1: Hiç etkilemez; 5 Çok etkiler)

Hizmet Geliştirme ve Tüketicilere Sunma	\bar{x}	Std. Sap.
Bankanın hizmet satın alımı yapan tüketicilerin tümü için standart hizmetler geliştirip sunması	3,65	0,96
Bankanın kişisel ihtiyaçlara hitap eden ürün ve hizmet sunması	3,57	1,07
Bankanın kazandıran, yüksek değer sahibi tüketicilere özgü hizmetler geliştirip sunması	3,51	1,05

Müşteriler tarafından en çok önemsenen kriterin bankalar tarafından sunulan tüm hizmetlerin tüm tüketicilere yönelik standartlarda ($\bar{x} = 3,65$) olmasıdır. Onu takiben ise bankaların müşteri odaklı olarak kişiye özel hizmetler sunması da yüksek ($\bar{x} = 3,57$) öneme sahiptir. Bankanın tüketicilere özgü hizmetler geliştirip sunması ise en az ($\bar{x} = 3,51$) ortalamaya sahiptir.

Araştırmaya katılan tüketicilerden bankalarda kullandıkları hizmetleri işaretlenmeleri talep edilmiştir. Cevaplayıcıların kullanım düzeyi Tablo 6'de gösterilmiştir.

Tablo 6: Tüketiciler tarafından kullanılan banka hizmetleri

Bankacılık İşlemleri	Frekans	Yüzde
Bankadan Havale/EFT Yapma	143	88,3
İnternet Bankacılığını Kullanımı	119	73,5
Düzenli Fatura Ödeme Talimatı	118	72,8
Kredi Kartı Kullanımı	96	59,3
Vadeli Mevduat Hesabı Kullanımı	85	52,5
Diğer	43	26,5

Bu verilere göre, müşterilerin banka hizmetlerini %88,3 oranı ile para transferinde kullandıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte ise; e-bankacılık hizmeti, otomatik fatura ödeme, kredi kartı kullanma ve vadeli mevduat işlemleri gibi hizmetleri de yaygın oranda kullandıkları anlaşılmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Rekabetin şiddetlendiği iş dünyasında, bankalar rakiplerine kıyasla daha avantajlı durum sağlamak için müşteri odaklı hareket etmekte ve bu amaçla müşteri ilişkileri yönetimini yakından benimsemek durumunda kalmışlardır. Müşteri ilişkileri yaklaşımının sadece yazılımsal seviyeye indirgenmemesi gerektiği anlaşılmış, bankacılık faaliyetlerinin en alt seviyesinden en üst seviyesine kadar dikkate alınan ve değer verilen kültür haline gelmiştir.

Üretilen her ürün ve hizmetin hedef kitle tarafından talep görmesini sağlamak, yeni müşteriler aramaktan, var olanları elde tutmayı ve onların katkıları ile müşteri kitlesinin artırılmasını sağlamanın çok daha avantajlı olduğu anlaşılmıştır.

CRM sistemleri yazılımının geleneksel müşteri ilişkileri yönetimine birçok katkıları sağlamanın yanı sıra dijital para ve mobil cihazların kullanılmaya başlaması ile e-alışveriş yapanlar ve sosyal medyada bırakılan izlerden elde edilen büyük verilerin, yapay zekâ ve veri madenciliği tekniklerinin kullanılarak anlamlı bulgular haline dönüştürülmesi, potansiyel müşteri isteklerinin ve yönelimlerinin tahmin edilebilir düzeye ulaşmasını sağlamıştır. Müşteri ilişkileri yönetimine yönelik yapılan çalışmaların gün geçtikçe artması, bu konunun bankalar açısından ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Kırgızistan'ın önemli özel bankalarından biri olan ve müşteri ilişkileri bölümü olup müşteri memnuniyetine önem veren bankanın müşterilerine yönelik olan yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre müşteriler bankadan; "bankanın güvenilir olmasını, kişisel bilgilerini gizli tutmasını, yaygın şube ağına sahip olmasını, tüketiciye yeterli teknik desteği sağlamasını, bankanın sunmuş olduğu hizmetlerin kaliteli ve güvenilir olmasını, bankanın müşteriye vermiş olduğu sözü ve vaat ettiklerini yerine getirmesini ve banka tarafından sunulan hizmetlerin çeşitli ve mükemmel olmasını" talep etmektedirler.

Müşterilerin hizmeti satın alma düzeyleri etkileyen bankanın uygulamalarıyla ilgili kriterler açısından ise müşteriler: bankanın 7 gün 24 saat kesintisiz hizmet veren bir çağrı merkezi (call center)'i olmasını; bankanın şehir içinde yeterli sayıda ATM'sinin olmasını; bankanın EFT ve diğer online işlemler gibi elektronik bankacılık hizmetleri sunmasını ve bankanın mobil telefon bankacılık hizmetleri sunmasını istemektedirler. Bu uygulamalar müşterilerin bankadan hizmet satın alma düzeylerini etkilemektedir. Ayrıca müşteriler, kişiye özel hizmetler de sunulmasını istemektedirler.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular incelendiğinde; müşterilerin banka sektöründen beklediği unsurlar arasında "güven" kavramının Gençtürk, Kalkan ve Oktar (2011)'in çalışmasındaki gibi, ilk sıralarda yer aldığı gözlenmekte, Atmaca ve Küçükçolak (2020)'in vurguladığı gibi ATM hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının önemi ortaya konulmaktadır. Bankaların ayrıca, müşterilerin doğum günlerini kutlamaktan daha ziyade, hizmet kalitelerini artırarak yeterli seviyede teknik destekte bulunmalarının en çok aranan kriterlerden olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte 7/24 kesintisiz hizmetin sunulması, çözüm odaklı hareket edilmesi, e-uygulamaların yaygınlaştırılması da elde edilen diğer bulgulardandır.

Günümüzde Kırgızistan'da bankacılık sektöründe teknolojik yenilikler artmakta ve sektörde rekabet de yoğunlaşmaktadır. Kırgızistan'ın gelişmişlik düzeyi nispeten düşük olmasına rağmen bankacılık sektöründe yoğun rekabet yaşanmaktadır. Bu nedenle müşteri ilişkilerine önem veren ve teknolojik yenilikleri rakiplerinden önce yapabilen bankalar, rakiplerine nazaran önde olacaklardır. Özellikle sadık müşterilere sahip olan ve onları elinde tutan bankalar, teknolojik yenilikleri uygulamalarının yanı sıra müşteri ilişkileri yönetiminin temel unsuru olan insan unsurunu da sürekli olarak göz önünde bulundurmalarıdır.

Etik Beyan

“Müşteri İlişkileri Yönetimi Uygulamalarının Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkileri: Kırgızistan Örneği” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Atmaca, T., ve Küçükçolak, R. A. (2020). Müşteri İlişkileri Yönetiminin Müşteri Sadakatine Etkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi*, 1(1), 61-72. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.4388032>
- Bulut, F. (2019). Bankacılık Sektöründe Makine Öğrenmesi Yöntemleriyle Müşteri İlişkileri Yönetiminin Zenginleştirilmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 16, 382-394.
- Candemir, G. (2020). *Bankacılık Sektöründe Yeni Trendler ve Teknolojik Gelişmeler: Fintek Sektörü Üzerine Bir Uygulama* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Celep, E. (2011). *İşletmelerde Müşteri İlişkileri Yönetimi Uygulamalarının Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkileri: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*. 19.
- Choudhury, M. M. ve Harrigan, P. (2014). CRM to social CRM: The integration of new technologies into customer relationship management. *Journal of Strategic Marketing*, 22(2), 149-176. <https://doi.org/10.1080/0965254X.2013.876069>
- Clemes, M. D. ve Choong, M. (2008). An Empirical Analysis of Customer Satisfaction in International Air Travel. *Innovative Marketing*, 4(2), 15.
- Çabuk, S., Südaş, H. D. ve Kaya Levent. (2019). Sosyal Medya Müşteri İlişkileri Yönetimi Faaliyetlerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 206-221.
- Çiçek, E. (2005). Müşteri İlişkileri Yönetimini Uygulama Sürecinde Başarıyı Etkileyen Faktörler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2005(2), Article 2.
- Çınar, D. ve Göktaş, B. (2019). Organik Tarım Ürünleri Konusunda Yapılmış Pazarlama Çalışmalarından Örnekler. *Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 2(1), Article 1.
- Demirel, Y. (2007). *Türk Bankacılık Sektöründe Müşteri İlişkileri Yönetimi'nin Müşteri Sadakati Üzerine Etkisi*. 26.
- Deveci, M. A. (2018). *Müşteri ilişkileri yönetiminde veri madenciliği ve iş zekâsı uygulamaları* [Master's Thesis]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erciş, S. (2023). Müşteri Kazanma, Elde Tutma ve Müşteri Yaşam Boyu Değeri Oluşturma. İçinde N. İspir (Ed.), *Müşteri İlişkileri Yönetimi* (s. 16). Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Erdil, A. (2020). An Overview for Customer Relationship Management: Evaluation for the Service Industry in Terms of Business Strategy. *PressAcademia Procedia*, 11(1), 62-66.
- Erol, B. (2013). *Müşteri İlişkileri Yönetimi için Veri Madenciliği Kullanılması ve Sigortacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ersoy, F. N. (2002). Finansal Hizmetlerde Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM). *Pazarlama Dünyası Dergisi*.
- Gençtürk, M., Kalkan, A. ve Oktar, Ö. F. (2011). Bireysel Bankacılıkta Müşteri Memnuniyetini Etkileyen Faktörler: Burdur ve Isparta İllerinde Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 59-77.
- Golovkova, A., Eklof, J., Malova, A. ve Podkorytova, O. (2019). Customer Satisfaction Index and Financial Performance: A European Cross Country Study. *International Journal of Bank Marketing*, 37(2), 479-491. <https://doi.org/10.1108/IJBM-10-2017-0210>
- Horstmann, R. (1998). Customer Satisfaction and Loyalty: An Empirical Assessment in the Service Industry. *Journal of Applied Management and Entrepreneurship*, 4(3), 39-54.
- Jasola, M. ve Ghosh, O. (2023). Developing Sustainable Competitive Elements Through Quality Gap for Positive Word of Mouth. İçinde R. Kumar Misra, A. Shrivastava, & C. Sijoria (Ed.), *Technology, Management and Business* (C. 31, ss. 61-70). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S1877-636120230000031006>

- Jha, S. K. ve Agrawal, S. (2021). A Review of Customer Relationship Management. *International Journal*, 6(2).
- Kaplan, A. (2019). *Mobil müşteri ilişkileri yönetiminin satın alma tercihi ve müşteri sadakati üzerine etkileri*.
- Kılıç, B. ve Öter, Z. (2015). *Turizm Pazarlamasında Güncel Yaklaşımlar*. Beta Basım Yayın. https://www.yyu.edu.tr/images/files/hacer_arslan_kalay.pdf
- Kırım, A. (2004). *Strateji ve bire-bir pazarlama CRM*. Sistem Yayıncılık.
- Koçer, K. (2017). Müşteri İlişkileri Yönetiminin Müşteri Sadakati Üzerine Etkisi: Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Alan Araştırması. *Journal of humanities and tourism research (Online)*, 7(7-2), 713-735. <https://doi.org/10.14230/joiss205>
- Kunt, S. ve Hassan, A. (2019). Müşteri İlişkileri Yönetiminin Evrimi: İnsanlar, Süreç ve Teknoloji. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 91-103.
- Lew, G. (2018). Customer Relations in Building Value for the Customer in Commercial Enterprises. *Humanities and Social Sciences*, 25(4), Article 4. <https://doi.org/10.7862/rz.2018.hss.76>
- Mintzberg, H. ve Mitoraj, R. (2013). *Zarządzanie*. Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Munari, L., Ielasi, F. ve Bajetta, L. (2013). Customer Satisfaction Management in Italian Banks. *Qualitative Research in Financial Markets*, 5(2), 139-160. <https://doi.org/10.1108/QRFM-11-2011-0028>
- Munusamy, J., Chelliah, S. ve Mun, H. W. (2010). Service Quality Delivery and Its Impact on Customer Satisfaction in the Banking Sector in Malaysia. *International Journal of Innovation*, 1(4), 7.
- Oliver, R. L. (1999). Whence Consumer Loyalty? *Journal of Marketing*, 63, 33-44. <https://doi.org/doi.org/1252099>
- Pascua, J. R. ve Japos, G. V. (2023). *Mediating Effect of HRM Practices between Service Quality and Customer Satisfaction in the Real Estate Industry in Metro Manila, Philippines: A Literature Review*. 51, 61-87.
- Payne, A. (2008). *The Handbook of CRM: Achieving Excellence in Customer Management* (Reprinted). Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Phi, H. D. ve Huong, D. P. (2023). Effect of Service Quality on Customer Loyalty: The Mediation of Customer Satisfaction, and Corporate Reputation in Banking Industry. *Eurasian Journal of Business and Management*, 11(1), 1-16. <https://doi.org/10.15604/ejbm.2023.11.01.001>
- Radda, A. A., Uzodinma, I., Akanno, S. N., Isa, M. S., Abdulkadir, A. A., Abba, S. ve Abdulmajid, A. (2015). Customer Relationship Management and Organizational Performance—The Case of Barclays Bank Plc. *Studies*, 4(4), 34-56.
- Sanjay, B. C. (2021). Customer Relationship Management: An Overview. *International Journal of Research in Humanities*, 9(8), 21-28.
- Shanka, M. S. (2012). Bank Service Quality, Customer Satisfaction and Loyalty in Ethiopian Banking Sector. *Journal of Business Administration and Management Sciences Research*, 1(1), 01-09.
- Ünal, S. (2020). Müşteri İlişkileri Yönetimi Kavramı, Tanımı, Gelişimi ve Özellikleri. İçinde S. Ünal (Ed.), *Müşteri İlişkileri Yönetimi* (s. 14). Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Yaşın, B. (2015). *Müşteri ilişkileri Yönetimi İÜ uzaktan eğitim ders kitabı*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Yereli, A. N. (2001). Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM) ve Günümüz Türkiye'sindeki Yeri. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 29-42.
- Zerenler, M. (2007). *Dijital İş Yaşamı: Tüm Boyutlarıyla Elektronik Ticaret*. Gazi Kitapevi. <https://www.dr.com.tr/Kitap/Dijital-is-Yasami-Tum-Boyutlariyla-Elektronik-Ticaret/Muammer-Zerenler/Egitim-ve-Sinav-Kitaplari/Bilgisayar-Kitaplari/Diger/urunno=0000000505838>
- Razvitiya bankovskogo sektora (po sostoqniü na 30 aprelq 2023 goda)*. (2023, Mayıs 31). <https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=1481&lang=RUS>
- Sifrij i faktj: Den' bankovskogo rabotnika Kjrjgzstana—Statistika Kjrjgzstana*. (2023, Mayıs 10). <http://www.stat.kg/ru/news/cifry-i-fakty-den-bankovs-kogo-rabotnika-kyrgyzstana/>

EXTENDED ABSTRACT

Purpose and Scope: It is important that all employees adopt CRM services, which are the backbone of banks, in order to gain a competitive advantage and keep their customers loyal, and to maintain customer-focused services. In this context, in this study, a bank has been identified in the city of Bishkek, the capital of Kyrgyzstan, which has been operating in banking for more than 20 years, closely follows the technology, provides electronic banking services to its customers, has 13 branches and CRM departments, is recognized throughout the country and is among the first four banks in Kyrgyzstan. The purpose of this study is to investigate the impact of customer relationship management practices carried out by the bank in question on consumers' purchasing behavior. Questionnaire method was used in the research and questions

were asked to the bank customers who participated in the research voluntarily by using the face-to-face survey method with easy sampling. Taking into account the customer density, the main mass of the research consists of bank customers within the borders of Bishkek. Bishkek, being the capital of Kyrgyzstan, is the largest and most populated city. In the research, 162 valid data sets were reached. **Design/methodology/approach:** The scales used by Celep, whose validity and reliability studies were conducted, were used to learn the views of the bank's customers in terms of customer relationship management (Celep, 2011; Celep, 2008). The data obtained from the research were evaluated with the SPSS program. Percentage, frequency and arithmetic mean analyzes were used to analyze the findings of the study. **Findings:** According to the results of this study, which is aimed at the customers of the bank, which is one of the important private banks of Kyrgyzstan and which has a customer relations department and attaches importance to customer satisfaction, customers from the bank; They demand that the bank be reliable, keep their personal information confidential, have a widespread branch network, provide adequate technical support to the consumer, ensure that the services offered by the bank are of high quality and reliable, that the bank fulfills its promises and promises to the customer, and that the services offered by the bank are varied and perfect. In terms of the criteria related to the bank's practices that affect the level of service purchase of the customers, the customers are as follows: The bank has a call center that provides uninterrupted service 24 hours a day, 7 days a week; the bank has a sufficient number of ATMs in the city; they want the bank to offer electronic banking services such as EFT and other online transactions, and the bank to offer mobile phone banking services. These practices affect the level of customers purchasing services from the bank. In addition, customers want personalized services to be offered as well. **Conclusion and Discussion:** In addition to the many contributions of CRM systems software to traditional customer relationship management, with the use of digital money and mobile devices, the transformation of large data obtained from e-shoppers and traces left on social media into meaningful findings by using artificial intelligence and data mining techniques has enabled potential customer requests and orientations to reach predictable levels. The increasing number of studies on customer relationship management emphasizes how important this issue is for banks. When the findings obtained from this study are examined; Among the factors that customers expect from the banking sector, it is observed that the concept of "trust" ranks first, as in the study of Gençtürk, Kalkan, and Oktar (2011), and the importance of expanding ATM services, as emphasized by Atmaca and Küçükçolak (2020), is revealed. It has also been determined that one of the most sought-after criteria for banks is to increase their service quality and provide adequate technical support, rather than celebrating customers' birthdays. In addition, the provision of 24/7 uninterrupted service, solution-oriented action, and the dissemination of e-applications are among the other findings. Today, technological innovations are increasing in the banking sector in Kyrgyzstan and competition in the sector is intensifying. Although the development level of Kyrgyzstan is relatively low, there is intense competition in the banking sector. For this reason, banks that attach importance to customer relations and can make technological innovations before their competitors will be ahead of their competitors. In particular, banks that have and retain loyal customers should constantly consider the human factor, which is the main element of customer relationship management, as well as implementing technological innovations.

Çevre Etiği ve Medyanın Hayvan Haklarına Yönelik Sorumluluğu: Türkiye Gazeteleri Örneği

Selma TÜMER¹ ve Gökçe YOĞURTÇU²

Öz

Günümüzde ekolojik sorunlar, doğayı ve tüm canlı yaşamını tehdit edici seviyelere ulaşmıştır. Zamanında ve etkili önlem alınmazsa gün geçtikçe dünyayı daha ciddi ekolojik sorunlar beklemektedir. Ekolojik yaklaşımlar, doğayı oluşturan her bir unsura değer vermeyi, insanın diğer canlı türlerinin yaşam alanına ve yaşam hakkına müdahalesini sorgulayan etik yaklaşımları da içermektedir. Bu yaklaşımların en temel amacı doğayı oluşturan her unsurun yaşamını korumayı amaçlayan sosyal politikalar için etik temeller sağlamaktır. Bu bağlamda hayvan hakları da doğal haklar kapsamında değerlendirilmekte ve ekolojik yaklaşımların alanına girmektedir. Türkiye’de hayvan hakları birçok tartışmalı yasayla somutlaştırılmaya çalışılmakta ve çeşitli platformlarda tartışılmaktadır. Bu tartışmaların toplumsal ve politik gündemde yer almasında etkili olan temel unsurların başında medya gelmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada, Türkiye’deki hayvan haklarının medyada nasıl ele alındığı incelenmiştir. Çalışmada öncelikle konunun teorik arka planı üzerinde durulmuş, daha sonra örneklem olarak tirajı en yüksek gazeteler olarak Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerindeki hayvanlara yönelik haberlerin içerik analizi yapılarak soruna ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hayvan Hakları, Ekolojik Yaklaşımlar, Çevre Etiği, Sokak Hayvanları, Türkiye Gazeteleri

Environmental Ethics and the Responsibility of the Media Towards Animal Rights: The Case of Turkish Newspapers

Abstract

Today, ecological issues have reached critical levels, posing a significant threat to nature and all forms of life. Without timely and effective measures, the world faces increasingly serious ecological problems in the near future. Ecological approaches encompass valuing every element that makes up nature, and they also include ethical considerations that question human interference in the habitat and rights of other species. The fundamental goal of these approaches is to establish ethical foundations for social policies aimed at preserving the lives of all elements constituting nature. In this context, animal rights are considered as part of natural rights and fall within the scope of ecological approaches. In Turkey, animal rights are being concretized through numerous controversial laws and are a subject of discussion in various forums. Among the key factors influencing the presence of these discussions on the societal and political agenda is the media. Therefore, this study examines how animal rights are portrayed in the Turkish media. The study initially focuses on the theoretical background of the subject and subsequently conducts a content analysis of news articles related to animals in the newspapers with the highest circulation, namely *Hürriyet*, *Sabah*, and *Sözcü*, and provides recommendations regarding the issue.

Key Words: Animal Rights, Ecological Approaches, Environmental Ethics, Stray Animals, Turkish Newspapers.

Atıf İçin / Please Cite As:

Tümer, S. ve Yoğurtçu, G. (2023). Çevre etiği ve medyanın hayvan haklarına yönelik sorumluluğu: Türkiye gazeteleri örneği. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 317-332 Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1383310>

¹ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Bişkek, Kırgızistan, selma@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-6636-3248

² Doç. Dr. - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Bişkek, Kırgızistan, gokceyogurtcu@manas.edu.kg,

ORCID: 0000-0002-2404-3908

Giriş

Yeryüzünde insanlarla birlikte hayatları birbirine zincirleme bağlı canlı ve cansız varlıklar mevcuttur. İnsan ekosistem adını verdiğimiz bu yaşam zincirinin her ne kadar içinde yaşıyor olsa da bu sistemin devamına en çok zarar veren canlı durumundadır. Her geçen gün artan gıda ihtiyacı, çarpık kentleşme, düzensiz sanayileşme ve hava kirliliği gibi durumlar iklim değişikliklerine ve ekosistemin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu zincirin halkalarından olan ve yaşam fonksiyonları itibariyle insana en çok benzeyen hayvanların yaşam koşulları da insan kaynaklı olarak sürekli tehdit altındadır. Hayvan hakları modern insan hakları kavramını doğuran ve aynı zamanda nehirler, dağlar, denizler, toprak vb. ekosistemlerin haklarına yönelik doğal haklar geleneğinin (hukuki anlamda) bir alt türü olarak tartışılmaktadır (Spark, Kurki ve Stucki, 2020).

Hayvan hakları kavramı, hayvanların sadece insan fayda ve amaçlarına yönelik kullanılacak birer eşya olmadığı, duyarlılıkları ve ihtiyaçları olan yaşam öznesi varlıklar olarak muamele görmeleri gerektiği anlamına gelir. Hayvan hakları kavramı sadece evcilleşme potansiyeli olan hayvanlar için düşünülmemelidir, bu kavramın av hayvanları, evcil ve yaban hayvanları, kobay hayvanları ve besi hayvanları gibi, geniş bir yelpaze içinde yeryüzündeki tüm hayvanların var olma ve yaşama hakkını kapsadığı bilgisi dikkate alınmalıdır (Ilgar 2007:350).

Bu çalışmaya çevre etiği alanında temel kabul edilen Joseph Des Jardin'in "Çevre Etiği" (2013), Aldo Leopold'un "Yeryüzü etiği" (1987), Michael Serres'in "Doğayla sözleşme", Arne Naess'in "Derin Ekoloji" (1986), modern hayvan haklarının temsilcileri Pter Singer (2005) ve Tom Regan'ın (2004) yaklaşımları yön vermiştir. Günümüzde hayvan haklarına ve hayvanların ahlaki statüsüne ilişkin yaygın görüşlerin en önemli temsilcileri Tom Regan ve Peter Singer'dır. Hayvanların da doğal ve ahlaksal haklarının olduğunu savunan Singer'ın yaklaşımı sadece insanların değil, hissetme yetisi olan tüm canlıların mutluluklarını merkeze alan yararçı felsefe temelli yaklaşımdır. Tom Regan ise insan dışındaki hayvanların "bir yaşamın öznesi" olmaları sebebiyle haklara sahip olduklarını savunur. Hayvan türlerinin çeşitliliği ve insan ile hayvan arasındaki ilişki, toplumlara kültürlere, coğrafyaya göre farklılık gösterdiği için evrensel, genel bir hayvan hakkı tanımı yapılamayacağı savunulsa da hayvanların "yaşam öznesi" olduğu gerçeği tartışılmaz bir gerçektir. Antik çağdan günümüze, farklı yaklaşımlar ve inançların etkisiyle ortaya çıkan kıstaslar ve görüşler hayvan hakları bağlamında evrensel bazı değerlerin belirlenmesini sağlamıştır.

Günümüzde betonlaşmış kısıtlı alanlarda yaşam mücadelesi veren, insan hayatı ile uyumlu hayvan türleri, duyarsız muamele ve işkence gerçeği ile karşı karşıya kalmaktadır. İnsanın kaynaklarından istifade ettiği doğayı araçsallaştırması gibi hayvanları da bir mal statüsüne indirgeyerek araçsallaştırması, hayvanlara yapılan zulümün çıkış noktasıdır. Sayısız örneklerini verebileceğimiz zulüm uygulamalarının en belirginini son iki yüzyılın rant amaçlı icadı, hayvanat bahçeleri ve sirklerdir. İhtiyaç dışı bir öldürme olarak avın bir spor olarak kabul edilip yasal mevzuata bile konu olacak kadar meşru olması, etik ihlalleri beraberinde getirmiştir. Kürkleri, kemikleri, dişleri, boynuzları için avlanan, öldürülen hayvanlara yaşatılan bu vahşet pek çok hayvanın yaşamına ve üremesine son verdiği için neslinin tükenmesine, ekolojik zincirin bozulmasına sebep olmuştur. Kozmetik ve tıp alanında laboratuvar deneylerinde kobay olarak kullanılan hayvanların çektiikleri acılar, gıda üretiminde daha fazla verim elde etmek için hayvanlara verilen eziyetler vicdani olarak sorgulanması gereken başka bir olgudur. Başka bir istismar ve zulüm alanı ise endüstriyel gıda alanıdır. Sadece et, süt ve yumurta üretimi için hayvanlar olumsuz ve yaşam dışı koşullarda hapsedilmektedir. Gıda endüstrisi, hayvanların bir can taşıdığını hesaba katmaksızın faaliyet göstermektedir. Evcil hayvanlar deyince akla gelen kedi ve köpek türlerinin bir hevesle alınıp, eve alıştırılması, sonrasında sokağa bırakılmaları sonucu sokak hayvanlarının sayısında artış olmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde sokak hayvanı popülasyonunun kontrolünde itlaf mekanizması legal olarak uygulanırken, Türkiye'de 2004 yılında gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle bu kontrolün, sistematik kısırlaştırma ile sağlanması hedeflenmiştir. Belediyelerin görev tanımları içinde olan kısırlaştırma ve besleme faaliyetlerinin yetersiz olması, barınaklardaki olumsuz

koşullar, bazen illegal gerçekleştirilen itlaflar, sokak hayvanları başlıklı sorunların içinde yer almaktadır. Köpeklere uygulanan şiddet ve zulümler; kedilerin insanlara saldırma durumu olmamasına rağmen, bu hayvanların çokluğundan şikayetle uygulanan şiddet ve katliamlar sıkça karşımıza çıkan sorunlardır. Her iki durumda yani hayvana şiddet ve insanlara saldırı konusunda haber ve görüntülerin artması, bu sorunun kamuda ve siyasal platformlarda tartışılmasına ve hayvan hakları yasasının yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur.

Medyaya yansıyan bu gündem ile oluşan tartışma ortamı, hayvan hakları sorunun Türkiye’de daha da görünür olmasını sağlamıştır. Bunun içindir ki bu araştırmanın konusu bu süreçte medyada kendine sıklıkla yer bulan insan doğa ve canlılar ilişkisi kapsamında hayvan hakları konusudur. Bu konuya yönelimi öncelikle belirleyen temel sorun Türkiye’de son yıllarda toplum vicdanını sızlatan hayvanlara şiddet olgusudur. Bu çalışmanın amacını çevre etiğinin önemli bir unsuru olan hayvan hakları tartışmalarının medyada nasıl ele alındığını ortaya koymak oluşturmaktadır. Bu amaçtan hareketle araştırmada, Türkiye’deki hayvan hakları sorunlarının ana akım medyaya nasıl yansıdığı ve bu konuyla ilgili haberlerin nasıl çerçvelendiği incelenmiştir. Araştırma kapsamında hayvanlarla ilgili olaylara ilişkin gelişmeleri ele alan haberler analiz edilmiş, daha sonra incelenen gazetelerdeki hayvan hakları sorunu ile ilgili haberlerin içerik analizi bulguları değerlendirilmiştir.

Kuramsal Tartışma

1. Çevre Etiği ve Temel Yaklaşımlar

Canlılar içinde sürekli gelişim gösteren kendini yenileyebilen, yaşam kalitesini artırabilmek için en akıllı çözümler ve yollar üretebilen varlık insandır. Ancak insanlık son birkaç yüzyılda bilim ve teknoloji alanında gösterdiği başarıyı doğa ile ilişkisinde gösterememiştir. İnsanın yaşam kalitesini artırma uğrunda verdiği bu mücadelede doğa düzenini göz ardı etmesi, son yüzyılda çevre sorunları olarak kendisine geri dönmüştür. Doğanın bir parçası olan insan, özüne ve doğaya yabancılaşarak, doğayı hükmedilmesi ve sahip olunması gereken bir nesne olarak görmeye başlamıştır. Bu çarpık bakış açısı doğa ile kurulan dengesiz ilişkiyi ve ardından doğal felaketleri, çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bilimsel veriler söz konusu sorunların, insanın doğa ile kurduğu hatalı ilişkilerinin sonucu olduğunu ortaya koymaktadır (Yoğurtçu, 2021, 1153).

Çevre sorunlarının küresel niteliğinin giderek arttığı 21. Yüzyılda insan ve doğa ilişkisi daha çok önem kazanmıştır. Her geçen gün artan çevre sorunlarına çözüm arayışları, ekolojik eylemleri gözden geçirmeyi de gerekli kılmıştır. Dünyamızın gündemindeki temel sorunlardan başlıcalarını küresel salgınlar, ekonomik krizler ve dengesizlikler, savaşlar, hızlı nüfus artışı ve bu sorunlar eksenindeki çevre sorunları olarak görebiliriz. Üzerinde düşündüğümüzde hepsi birbirleriyle bağlantılı sorunlardır. Şehirlerin inşası olumlu bir gelişme olarak görünse de ormansızlaşma, toprak erozyonu, çok sayıda türün yok olması, çöllerin büyümesi, kaynakların tükenmesi, kirlilik ve iklim değişikliği gibi sorunlar insanların doğal dünyayı değiştirmesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Attfeld, 2018). Ancak bu sorunlar arasında yer alan ve küresel çevre sorunlarının sonucu olarak ortaya çıkan iklim değişikliği yüzünden insanlık tarihinde ilk kez, dünya üzerindeki yaşam bütünüyle tehlikeye girmiştir (Des Jardins, 2013, 33). Bu yüzyılda insanlık olarak karşımıza çıkan bu durum; pek çok canlıya yaşam ortamı sunan bu gezegenle olan ilişkilerimizi düzenlemeyi ve ilişkilerimizde bir denge kurmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü geçen her gün doğa kendini yenileyebilme yeteneğini de kaybetmektedir (Birden, 2016, 4).

Tüm bu sorunların çözümü bağlamında genel olarak insan merkezli (antroposentrik), canlı merkezli (biyosentrik) ve çevre merkezli (ekosentrik) çevre etiği yaklaşımları olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan merkezli yaklaşım, insanın evrenin temel gerçeği ve nihai amacı olduğu düşüncesinden hareketle, varlığın tüm unsurlarının insanın yararına olduğu ve insanın doğayı amacı doğrultusunda kullanabileceği temeline dayanmaktadır (Özdağ, 2005, 19). İnsan merkezli (antroposentrik) yaklaşımın temeli antik çağa kadar dayanmaktadır. Çevrenin, insana hizmet etmek için var olduğu, doğada bulunan tüm varlıkların sahibinin insan olduğu, insanın doğayı her türlü kullanma hakkını elinde bulundurduğu temeline dayanan bir yaklaşımdır. Canlımerkezci etik yaklaşım, insan ve çevre ilişkilerini yeniden düzenlemek gereğine işaret ederek; diğer canlı varlıkların yalnız insan için değil, değer taşıdıkları ve bu nedenle onlara karşı insanın

sorumlulukları olduğu düşüncesini temel almaktadır. Canlıların mutlak eşitliğini savunan canlı merkezli (biyosentrik) etik yaklaşım, insanı merkeze alan yaklaşımları çevresel sorunların temeli olarak görmektedir. Canlı merkezli etik görüşlere göre “insanlar gibi” acı çekme ve haz duyma özelliği olan canlıların “insanlar gibi” bir yaşamın öznesi olabilmeleri gerekmektedir (Aşar, 2018, 249).

Bu bağlamda Arne Naess'in 'Derin ekoloji' (1986) yaklaşımı, insan dışındaki canlılara da içsel bir değer atfetmektedir. Derin Ekoloji; doğanın tahrip edilmesinden sorumlu 'egemen dünya görüşü'nün bir eleştirisi olarak, canlı olan her varlığın 'ahlaki bir ilgiyi hak ettiğine' vurgu yapar. Buna göre insanlar doğal yaşamda ayrıcalıklı ve üstün bir canlı değildirler. Bütün varlıkların insanlara sağladığı faydalar sebebiyle değil, kendi öz varlıkları için korunması gerekmektedir. Buradan hareketle Naess, “biyosferik eşitlik” kavramıyla bütün türlerin mutlak eşitliğini savunmamaktadır. Her türün ihtiyaçları ve potansiyelleri eşit değildir. “Eşit haklara sahip olmak” ile ‘eşit kendini gerçekleştirme hakkına sahip olmak’ arasında ayırım olması gerekir. Biyosferik eşitlik, ‘mutlak’ bir eşitlik değil, ‘ilkece’ bir eşitlik anlamına gelmektedir. Bir ekosistem içindeki bir organizma, bazen varlığını sürdürebilmek için başka bir organizmayı besin veya sığınak olarak kullanmak zorunda kalabilir. Bunun aksine düşünmek, bütünüyle canlı hayatın yok olmasını onaylamak anlamına gelebilir. Bu çerçevede biyosferik eşitlik ilkesi; “insanın diğer canlı türlerinin yaşamına ve yaşama alanına ve kendilerini kendi doğal tarzlarına göre geliştirme hakkına müdahalesini ‘en az’ düzeyde tutmasını, ‘gereksiz’ öldürme ve kullanmalardan kaçınmasını emreder” (Ünder, 1996, 203). Biyosferik eşitlik anlayışıyla etik topluluğun sınırlarını insan olmayan varlıkları da içerecek biçimde genişletir. İnsanmerkezci yaklaşımlardan farklı olarak özne-nesne, efendi-köle, amaç-araç ilişkisini kaldırarak doğa-insan ilişkisini etik bir temele dayandırarak doğayla ve insan dışı canlılarla etik bir ilişkinin önünü açmaktadır (Önder 2019, 1060).

Hayvanların bir nesne olarak değil, var olmalarından dolayı ahlaki bir ilgiyi hak etmeleri gerektiği temeline dayanan bu düşüncenin önemli savunucuları Peter Singer (2005) (Hayvanların Özgürlüğü) ve Tom Regan (2004) olmuştur. Peter Singer 'Hayvan Özgürleşmesi' kitabıyla hayvan haklarının geçtiğimiz yüzyılda etik olarak tartışılmasını sağlamıştır. Peter Singer bu çalışmada Bentham'a göndermede bulunur. Singer'a göre Bentham'ın ortaya attığı kuram aslında hayvan haklarına yönelik ilk olumlu gelişmedir. Hayvan Özgürleşmesi kitabında Bentham'ın şu fikirlerine yer verir: “...Gün gelir insan dışındaki canlılar bazı haklar elde edebilir, o zaman bu haklar onlardan despot bir el dışında hiçbir şekilde geri alınmaz. Fransızlar derinin siyahlığının bir insana eziyet edilmesinin bir nedeni olmadığını çoktan keşfettiler. Bir gün bacakların sayısı, derinin ne ile kaplandığı ya da kuyruk sokumu kemiğinin olup olmaması gibi şeylerin duyarlı bir varlığı aynı kadere terk etmek için yeterli bir neden olmadığını kabul edilmesi gerekebilir. Başka nasıl aşılabilir sınır aşılabilir? Bu sınırı aşabilmek belki de akıl veya konuşma yetisine mi bağlıdır? Esas soru, onlar akıllı davranabilir mi ya da konuşabilir mi? sorusu değil, temel soru onlar acı çekebilirler mi? sorusudur” (Singer, 2005) Peter Singer, Bentham'ın bu yaklaşımını yetersiz görmekle birlikte hayvan haklarına ilişkin ilk olumlu adım ve gelişme olarak değerlendirilebilir (Akt. Aşar, 2018, 244).

Çevre merkezli (ekosentrik) etik yaklaşımlarda, insanların, canlı ve cansız bütün varlıkların yani tüm çevrenin bir bütün olarak değer taşıdığı ve korunmayı hak ettiği savunulmaktadır. Bu yaklaşımda insan, diğer varlıklardan ayrı bir değer olarak değil çevrenin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Aldo Leopold'un “Land Ethic - Yeryüzü Etiği” kavramı çevre merkezci etik anlayışının da temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın temel varsayımı, insanla birlikte canlı ve cansız varlıkların bütün olarak değerlendirilmesi, diğer varlıkları insanlara olan faydasına göre değil, varoluşları nedeniyle ahlaki değere layık görmesidir. Doğadaki tüm varlıkların var olmaları değer görmeleri için yeterlidir.

2. Doğal Haklar Kapsamında Hayvan Hakları

İnsan merkezci etik yaklaşım teorik olarak güncel ekolojik yaklaşımlarla zayıflatılsa da çevre politikalarında ve hukukta en çok uygulanan etik yaklaşımdır. Toplumda güçsüzlerin ve dezavantajlı grupların haklarının en iyi şekilde temsil edilebileceği alan hukuk alanıdır. Yardıma

ihtiyaç duyan çocuklar ve çoğu baskı altındaki insan grupları gibi hayvanlar da kendi başlarına yasal argümanlar üretmez veya hakları için mücadele edemezler.

Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından kabul edilerek 15 Ekim 1978 tarihinde Paris'te ilan edilen Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi hayvanlarla ilgili etik bağlayıcılığı bulunan önemli bir metindir. Hayvanları koruma amaçlı kurulan dernek ve vakıfların çabaları sonucu kabul edilen bu bildirme, insanın bir hayvan türü olduğunu kabul eder ve insanın, diğer hayvanların haklarına saygılı olması gereğine vurgu yapar, tüm hayvanların eşit olduğunu altını çizer. Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde; "...hayvanların doğal çevrelerinde yaşama, üreme, beslenme, dinlenme hakları ifade edilmiş, hayvanların özgürlüklerinden yoksun bırakılmayacağı ve doğal yaşam alanlarının tahrip, yok edilmeyeceği, hayvanlara karşı kötü muamele yapılamayacağı, işkenceye ve deneylere tabi tutulamayacakları, acı çekmeden, korkutulmadan ölme, onuruna aykırı gösterilerde kullanılmama haklarına sahip oldukları, bu haklarından eğitim amaçlı olsa bile yoksun bırakılmayacakları belirtilmiş; bir hayvanı terk etmenin acımasız ve alçaltıcı bir davranış olduğu" kabul edilmiştir. Anne Peters (2016) hayvan hakları ile ilgili yasalar oluşturulurken evrensel insan hakları yasalarından faydalanılması gerektiğini söyler ve hayvan hakları konusunda Mona Lisa tablosu benzetmesi yapar:

"Dar anlamda haklar, basitçe bir başkasının yasal görevinden türetilmez. Mona Lisa'yı karalama yasaktır. Müze ziyaretçileri Mona Lisa'yı karalamamak için yasal zorunluluk (görev) altındadır, ancak resmin hiçbir hakkı yoktur. Bu durum hayvanlara aktarıldığında, hayvan koruma yasalarının insanları hayvanlara zalimce davranmamaya mecbur bıraktığı anlamına gelir, böylece insanlar istismardan vazgeçmek için yasal bir yükümlülük altındadır" (Peters 2016).

Hayvanların hukuki niteliği dünyada ve Türkiye Hukukunda tartışmalıdır. Bu tartışmalar çoğunlukla evcil hayvanlar kapsamında yoğunlaşmaktadır. Hayvanların haklarının niteliği ve kapsamı konusunda da görüş birliği yoktur. Türk Hukukunda hayvanın eşya olduğu kabul edilmekle birlikte hayvan, cansız eşyadan farklıdır ve malikin yetkileri bazı noktalarda sınırlandırılmıştır. Esasen hayvan hakları, olarak tanımlanan kişinin ya da devletin hayvan üzerindeki hakkının sınırlarını belirler. Bu sınırın aşılmasının hukuki yaptırımlar dışındaki yollarla sağlanması, ancak bu sağlanmadığı takdirde caydırıcı yaptırımlara yer verilmesi önemli ve ideal olandır. Bu açıklamalar ışığında hayvan hakları, "hukuken korunan ve insana ihlal etmeme yükümlülüğü getiren hayvan çıkarı" olarak ifade edilebilir (Cumalıoğlu 2017). Yasalarımızın hayvan hakları 5199. Kanun maddesinin 1.kısım 1. bölüm 1. Maddesi: *"Bu Kanunun amacı; hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır"* şeklindedir (<https://www.mevzuat.gov.tr>). Teorik olarak Cezaî yükümlülüklerin artırıldığı yeni hayvan yasası pratikte mevzuattaki diğer yasalarla uygulandığı için çok da işe yararamamaktadır. Hayvanlara kötü muamelede bulunanların, işkence ve tecavüz uygulayanların, canice öldürenlerin ceza almamaları mümkün olmaktadır (Güngör ve Okuyucu-Ergün, 2016, 1954)

3.Hayvan Hakları Tartışmalarında Medyanın Sorumluluğu

Hayvan haklarını da kapsayan çevre etiği sorunlarının çözümü için küresel bir bakış açısı gerekmektedir. Çevreye ilişkin uluslararası çalışmaların küresel çapta duyurumu ve ekolojik sorunlara yönelik farkındalığın oluşturulmasında en önemli araçlardan biri medyadır. Doğal kaynakların, çevrenin, çevreye ait tüm canlı ve cansız unsurların korunmasında, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesinde medyanın topluma gönderdiği iletilerin önemi dikkate alınmalıdır. Medyanın bu konuyla ilgili yayın politikası, kullandığı dil, ayırdığı süre ve yer çok büyük önem arz etmektedir. Nitekim çevre sorunlarının önlenmesine dair bilimsel veriler yoluyla ortaya konulan yaklaşımların, insanlarda çevre ve doğa bilinci sağlanmadıkça beklenen sonuca ulaştırmayacağı bilinmektedir. Bir konu ile ilgili farkındalık kazanmak için, sorunları kavramak, çözüm önerileri ortaya koyabilmek ve gerekli olan bir bilişsel

düzeyle sahip olmak gerekir. Medya bu bilişsel düzeyle erişebilme sürecinde önemli bir göreve sahiptir.

Çevre bilinci, bir insanın doğayla ilişkisinde nasıl bir tutum içerisinde olması gerektiğinin farkına varmasıdır. İnsanı doğanın bir parçası olarak gören ekolojik yaklaşımlarda toplumun tanımı da bilinenden farklıdır. Toplum sadece insanlardan değil; bitkiler, hayvanlar, sular ve topraklardan da oluşur. Çevre Bilinci, insanın yaşamını sürdürürken havaya, suya, toprağa, canlı cansız yaşama kısacası doğaya ve dünyaya zarar vermeyen, fayda sağlayan seçimler yapması anlamına gelmektedir. Son zamanlarda çevresel sorunlara çözüm arayışları, ekolojik hareketlerin gündeme gelmesine, toplumsal düşünce tarihinin yeniden gözden geçirilmesine zemin sağlamıştır (Ürgüplü, 2013, 1).

Buna karşın medya kuruluşlarının kamu yararı ilkesini göz ardı ederek çevresel sorunlar karşısında medyanın sahiplik yapısı, siyasi ilişkiler ve reklam gibi çeşitli kaygılar etrafında yayınlarını kurguladıkları gözlemlenmekte, bu yüzden etik açıdan sorunlu bir habercilik ortaya konmaktadır (Basmacı 2021, 1215). Medyanın yayınlarında çevresel sorunlara, ekolojik temalara yer verme kanuni zorunluluğu gerek süre gerekse içerik bağlamında yetersiz kalmakta, toplumsal çevre bilinci oluşmasına ideal katkıyı sağlamamaktadır. Çevre Hareketleri, gezegendeki tüm canlıların hayatını tehdit eder hale gelen kirliliğe, doğal kaynakların ve ormanların yok edilmesine, çevreyi olumsuz anlamda etkileyen tüm gidişata dikkat çekmek, kamuoyu oluşturmak ve sorunlar için çözüm geliştirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Sivil toplum kuruluşları toplumun sorun ve taleplerini topluma iletmekte, siyasal otoritenin aldığı kararlar veya gerçekleştirdiği uygulamalara, ekonominin sosyal yarardan uzak uygulamalarına dikkat çekmektedir (Özer, 2008, 92). Çevreci sivil toplum kuruluşları düzenledikleri etkinliklerle, çevreci değerleri öne çıkararak, toplumun dikkatini çevre sorunlarına odaklamaya çalışmaktadırlar. Çevre sorunlarının görünür hale geldiği 1970'lerden itibaren çevreci sivil toplum kuruluşları da gelişmiş ve çeşitlenmiştir. İnsanların çevreci etkinliklere katılmalarını sağlamanın yanı sıra bu etkinliklerle, çevreyle ilgili gelişmelere ilişkin yeterli düzeyde içerik üretmeyen medyanın dikkatini çekmeyi de amaçlamaktadırlar (Davulcu, 2019, 434).

Çevre sorunlarının yıkıcı etkilerine dikkat çekmeyi amaçlayan çevre hareketlerinin aktivitelerinden toplumun haberdar olması, medya kuruluşlarının editoryal süzgecine bağlıdır. Çevre haberlerinden hangi haberlerin ve kaç haberin yaşamsal öneme sahip olduğuna karar veren medya kuruluşlarının editoryal seçimleridir. Çevresel sorunlara, insan dışındaki yaşamlara dikkat çekmeye çalışan çevre hareketleri, radikal bazı aktivitelerle ve sıra dışı gösterilerle medyanın haberlerine konu olmayı başarmaktadırlar. Önemli ve etkili olan, medya kuruluşlarının bu sorunları gündemde tutmayı bir yayın politikasına dönüştürmesini sağlamaktır.

Yeni medya ortamlarının yaygınlaşmasıyla birlikte çevre ile ilgili konularda aktivizm hareketlerinin yeni medyayı kullanma biçimleri de farklılaşmıştır. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler toplumsal hareketlerin de iletişim faaliyetlerini dönüştürmüştür. STK'lar için ise günümüzde toplumsal yaşamın önemli bir unsuru haline gelen dijital platformlar, sağladığı çift yönlü iletişim bakımından elverişli bir iletişim ve etkileşim alanıdır. Dijital iletişim platformları, artık tüm gönüllü kuruluşların ve çevreci grupların aktif bir şekilde iletişim faaliyetlerini yürüttüğü alan olmuş durumdadır. Bu bağlamda, sosyal medya hedef kitlelerle iletişim kurma, sorunlarla ilgili hedef kitleye ifade alanı oluşturma gibi alanlarda kullanılmaktadır (Kartal, Dağ ve Taşan, 2020, 116).

Ancak medya kuruluşlarının genelini yayın politikasına bakıldığında, insanın, ancak doğanın bütünüyle uyumlu olarak ve doğayla birlikte var olabileceği gerçeği göz ardı edilen, insan merkezci yaklaşımlı bir habercilik eğilimi gözlenmektedir. Bu, insanın doğayı, doğanın diğer unsurlarını göz ardı eden bencilliğinin toplumsal bir alan olan medyaya tutum olarak yansımalarıdır. Bir çevre olayına haber değeri atfedilmesinde olayın öncelikle insanlara yönelik zararlı etkisi çok belirleyici olmaktadır. Olayın yakın bir tehlike algılaması yaratıp yaratmadığı, söz konusu tehdit ve tehlikenin yakınlığı ve insana verebileceği zarar, haber değerini belirleyen unsurlardandır. Çevre sorunlarında medyanın ilk olarak sorguladığı çevresel değerlerden çok kitlede oluşturacağı algı boyutu olmaktadır.

Bazen de hayvanların sahip olması gereken hakların toplumsal farkındalığı için mücadele eden hayvan sever dernek ve kuruluşların gerçekleştirdiği aktivist eylemler, ilginçliği nispetinde medyada haber olmaya değer bulunmaktadır. Toplum bilgilendirme ve yönlendirme işlevlerine sahip olan medya, ekonomi politik nedenlerden dolayı doğa ve hayvan hakları ile ilgili konularda pasif kalmaktadır. Örneğin çevre haberlerinde hayvanların çevre kirliliğinden gördüğü zarar, ancak insanın gıda maddesi olduğundan hareketle, hayvanların, deniz ürünlerinin vs. zarar görmesi şeklinde haberleştirilmektedir. Hayvanların ve hayvan neslinin gördüğü zarar, ancak insanın acıma duygularını harekete geçirdiği oranda haber değeri taşımaktadır.

Günümüz pratiklerine baktığımızda çevresel değerler ve hayvan hakları ile ilgili konular önce bir haber değeri süzgecinden geçmektedir. Sonrasında ise yayıncının onu kitleye nasıl ve hangi yönüyle sunacağı noktasından hareketle “temsil” kavramı devreye girmektedir. Özellikle son dönemlerde Türkiye’de meydana gelen başıboş köpek saldırıları ile ilgili çıkan haberlerdeki sayısal artışla; hayvanlar çoğunlukla “tehdit” ya da “tehlike” kaynağı olarak adlandırılmaktadır. Çünkü kitlede şiddet ve korku içeren haber ve görüntüler itibar etme eğilimindedir.

Medyada toplumsal algıyı ve sosyal politikaları dönüşüme uğratan bir hayvan hakları perspektifi bulunmamakta, tüm hayvanlar ve doğa araçsal ve faydacı bir temsil üzerinden sunulmaktadır. Bu çalışmanın analiz kısmında Türkiye’deki ana akım medya haberlerinde hayvan haklarının nasıl temsil edildiği içerik analizi yoluyla tespit edilmiştir.

Yöntem

Araştırmada Hürriyet, Sabah, Sözcü gazetelerinin hayvan hakları temalı haberlerini analiz etmek için betimsel içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, içeriğin nesnel, sistematik ve sayısal olarak açıklanmasını sağlayan bir yöntemdir (Berelson, 1952). İçerik analizinde, birbirine benzer veriler, belirli kavramlar ve temalar etrafında toplanır ve sistematik analitik bulgulara ulaşılır (Çalık ve Sözbilir 2014, 34). Bu bulgular, metinlerdeki belirgin ve açık özelliklerden örtük içerikler yönünde çıkarımlar yapabilmeyi sağlamaktadır. Bu çerçevede araştırmanın içerik analiz süreci şu temel sorular çerçevesinde şekillenmiştir:

1. Ana akım medya haberlerinde, hayvan hakları sorunları olarak gündeme taşınan konular nelerdir?
2. Ana akım medya haberlerinde hayvan hakları sorunları nasıl çerçevelenmektedir?
3. Haberler, sorunların nedenlerine ve çözüm yollarına vurgu yapıyor mu?
4. Sorunların ele alınışı insan merkezli mi, canlı merkezli midir?

Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye gazeteleri oluşturmaktadır. Örneklem için araştırmanın öngörüldüğü tarih aralığında tirajı en yüksek üç gazete olan Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazeteleri seçilmiştir. 2022 yılının 1 Ocak 2022 – 31 Mart 2022 tarihleri arasında bu gazetelerin web sayfalarının taranmasıyla elde edilen tüm haberler analize dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama sürecinde 1 Ocak 2022 – 31 Mart 2022 tarihleri arasında yer alan haberler, gazetelerin web siteleri üzerinden ‘hayvan hakları,’ ‘sokak hayvanları,’ ‘barınaklar,’ ‘başıboş hayvanlar,’ ‘hayvan sahipliği,’ ‘belediye barınağı’ anahtar kelimeleri ile taranmıştır. Analiz edilen haber içerikleri kategorize edilerek temalara ayrılmış ve bu doğrultuda kodlama yönergesi oluşturulmuştur. Kodlama yönergesinde mesajın bütünlüğünü korumak için bu kategorilerin, bütünsellik taşımasına, homojen ve birbirini içermeyecek şekilde ayırt edici olmasına” dikkat edilmiştir (Bilgin 2014, 12). Tematik içeriklerin oluşturulmasından sonra, güvenilirliğin sağlanması için veriler, farklı zaman aralıklarında araştırmacı ve danışman tarafından yeniden kodlanmıştır. Kodlamalar arasında uyumsuz çıkan kategoriler yenilenmiştir. Haberlerdeki çerçevelenmeyi tespit etmek için haberin işlendiği kavramlar ve yorumlar analiz edilmiştir.

Bulgular

Haber içeriklerinin temalara ayrılması sonucu yorum şemalarının kodlandığı çerçeve kategorilerinden elde edilen veriler Microsoft Excel kullanılarak analiz edilmiştir. Niceliksel verilerin sunumu haber içeriği özetleri ile açıklanmıştır. Tablo 1’de incelenen haberlerin sayısal dağılımı yer almaktadır:

Tablo 1. İncelenen Haberlerin Gazetelere Göre Dağılımı

Gazete	N	%
Hürriyet	26	5,7
Sabah	367	81
Sözcü	60	13,2
Toplam	453	100

1 Ocak 2022 – 31 Mart 2022 tarihleri arasında yapılan taramada 453 habere ulaşılmıştır. Bu haberlerin %81’inin Sabah, %13’ünün Sözcü, %6’sının Hürriyet Gazetelerinde yer aldığı görülmektedir.

Haber Başlıkları

Haber başlığı verilecek mesajla ilgili okuyucunun zihninde ön şema oluşturma bağlamında önemli bir unsurdur. Okuyucunun dikkatini çekme, haberi ilgi çekici hale getirme ve mesaja odaklama işlevi taşımaktadır. Başlıklarda kullanılan kavramlar, kavram öbekleri ve kavramların çağrıştırdığı anlamlar da önemlidir. Tablo 2’de araştırma konusu olan haberlerin başlıklarını oluşturan kavram ve kavram öbekleri tematik bağlamda kategorilere ayrılmıştır.

Tablo 2. Haber Başlıkları

Başlıklar	Haber başlıklarında kullanılan kavramlar					
	Hürriyet		Sabah		Sözcü	
	N	%	N	%	N	%
Birlikte yaşam	1	2,85	7	1,33	1	1,25
Sevgi/şefkat	1	2,85	17	3,23		
Yuva			13	2,47	1	1,25
Terk etme	2	5,71	5	0,95	1	1,25
Sahipsiz patiler	1	2,85	5	0,95	1	1,25
Can dostları	1	2,85	24	4,57		
Kurtarma /sağlık bakımı	2	5,71	102	19,42	5	6,25
Hayvana şiddet	1	2,85	1	0,19	15	18,75
Sokak hayvanları	6	17,14	193	36,76	5	6,25
Besleme			70	13,3		
Belediye			45	8,57	8	10
Çocuk	2	5,71	3	0,57	1	1,25
Barınak	1	2,85	18	3,42	10	12,5
Yasaklı ırk/Pitbull	2	5,71	8	1,52	10	12,5
Saldırı	4	11,42	8	1,52	12	15
Dehşet	1	2,85	1	0,19	2	2,5
Ölüm	3	8,57	1	0,19	4	5
Yaralama	4	11,42	5	0,95	4	5
Toplam	35	100	525	100	80	100

Tablo 2’de haber başlıklarında Sabah gazetesinde en sık % 36,7 ile ‘sokak hayvanları’ kavramının öne çıktığı görülmektedir. Daha sonra ‘kurtarma, sağlık’, ‘besleme’ ve ‘belediye’ kavramları en sık rastlanan kavramlardır. Hürriyet gazetesinde de en sık tekrarlayan kavram öbeği ‘sokak hayvanları’ olurken, hayvan saldırılarını haber veren başlıklarda ‘saldırı’ ve ‘yaralama’ kavramları öne çıkmıştır. Sözcü gazetesinde en sık ‘hayvana şiddet’ ve ‘barınak’ kavramının kullanıldığı görülmüştür. Araştırmada başlıklarla ilgili esas sonucu verecek olan, başlıkların içerikleriyle birlikte işaret ettiği anlamsal içeriğidir.

Haber Başlıklarının Anlamsal İçeriği

Haber başlıkları, gazete haber metinlerinin önemli bir parçasıdır. Başlıklar, haberin örtük mesajını içermektedir ve okurun haberi belli bir doğrultuda anlaması için onu uyarmakta ve yönlendirmektedir (Zeyrek, 1992, 62). Başlıkların bu yönlendirme görevini nasıl yerine getirdiğini anlamak için başlıkların haberin içeriğiyle birlikte işaret ettiği anlamsal içeriğini de değerlendirmek gerekir. Anlamsal içerik, analiz edilen verinin özündeki ana konu alanlarını ve bu alanların içerdikleri özel alt alanları belirlemek için bir kategori oluşturma sürecini içerir (Tavşancıl ve Aslan 2001). Tablo 3’de İncelenen haberlerin başlıklarında kullanılan kavramların anlamsal içeriği genel olarak üç kategoride değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Haber Başlıklarının Anlamsal İçeriği

Başlıklar	Haber Başlıklarının Anlamsal İçeriği						Toplam
	Hürriyet		Sabah		Sözcü		
	N	%	N	%	N	%	
Olumlu (Hayvanlarla empati kuran ifadeler)	10	28,6	173	33	24	30	207
Olumsuz (Hayvanlara yönelik negatif ifadeler)	17	48,6	41	8	42	52,5	100
Nötr ifadeler içeren başlıklar	8	22,8	311	59	14	17,5	333
Genel toplam	35	100	525	100	80	100	640

Tablo 3’de incelenen haber başlıklarındaki kavram ve kavram öbekleri ekolojik yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilirken, ‘hayvanlarla empati kuran ifadeler’ barındırması bağlamında ‘olumlu’, ‘hayvanlara yönelik negatif ifadeler’ barındırması bağlamında ‘olumsuz’, her iki kategoride kabul edilebilecek ifadeler barındırmaması durumunda “nötr” olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Hürriyet gazetesinde olumlu ifadelerin yer aldığı başlıkların %28,6, Sabah gazetesinde %33, Sözcü Gazetesinde %30 olarak tespit edilmiştir. Her üç gazetede de olumsuz ifadelerin kullanıldığı haberler diğer haberlere oranla düşük olmakla birlikte saldırı, yaralama, vahşet, dehşet, yasaklı ırk, korku gibi dikkat çekici kavramlar öne çıkmaktadır.

Haberlerde Ele Alınan Konular (Tematik İçerikler)

İncelenen haberlerde hayvan hakları sorunlarına ilişkin konular çeşitlilik arz etmektedir. Haber içeriklerinde çok katmanlı bir anlatı yapısı dikkat çekmektedir. Ancak bu anlatı yapısı alt temalarla birlikte ana temayı destekler niteliktedir. Bazı haberler konular ve tematik içerikler bakımından sınıflandırılırken, birden fazla tematik kategoriye dahil olabilmektedir. Böylesi haber metinlerinde çoklu kodlama yapılmış ve özellikle haber içeriğini kapsayan baskın konulara göre sınıflandırmaya gidilmiştir. Benzer içerikte olan kategoriler birleştirilmiştir. Bu kodlama ve sınıflandırmadan sonra birbirine benzeyen ve yakın olan konuların birbirini içermeyecek biçimde tematik içeriklere ayrılması sağlanmıştır. İncelenen haberlerde ele alınan konular Tablo 4’de sunulmaktadır:

Tablo 4. Haberlerin Tematik İçerikleri

	Hürriyet		Sabah		Sözcü	
	N	%	N	%	N	%
İlgili kurumların (belediyelerin, barınakların) rutin çalışmaları	1	1,72	142	38,27	5	4,34
Cumhurbaşkanının barınak ziyareti			1	0,26	1	0,86
Cumhurbaşkanlığının ‘sokak hayvanları genelgesi’ konusunda bilgilendirme	1	1,72	3	0,80	4	3,47
Hayvan haklarının vicdani boyutu ve etik/hukuki sorumluluklar	8	13,79	15	4,04	5	4
Hayvan Haklarının Savunulması	6	10,34	5	1,34	2	4,34
Vicdani ve hukuki kurallara uymanın önemi	3	5,17	7	1,88	4	3,47
Hayvan gönüllülerinin çalışmaları	6	10,34	55	14,82	4	3,47
Hayvanlara yönelik şiddeti önleme merkezleri ve çalışmaları	2	3,44	6	1,61	10	8,6

Tablo 4 Devamı. Haberlerin Tematik İçerikleri

	Hürriyet		Sabah		Sözcü	
Diğer kamu kuruluşlarının gönüllü faaliyetleri	2	3,44	62	16,71		
Hayvanlara istismar, şiddet ihmal ve yasa dışı uygulamalar	2	3,44	6	1,61	17	14,78
Çevre eko sistem duyarlılığı	3	5,17	15	4,04	16	13,91
Kurum kaynaklı sorunlar (usulsüz toplamalar, barınaklarda zulüm ve ihmal)	1	1,72	3	0,78	17	14,78
Hayvanların dünyası			7	1,88	2	1,73
Sahipsiz sokak hayvanlarının sebep olduğu sorunlar (saldırı)	13	22,41	35	9,43	17	14,78
Halkın hayvanlara yönelik şikayetleri	13	22,41	31	8,35	11	9,56
Toplam	58	100	371	100	115	100

Tablo 4’de hayvan hakları sorunlarının incelenen gazetelerde gündeme gelme sıklığına bağlı olarak 18 tematik kategori tespit edilmiştir. Bu sorun kategorilerinin yoğunluğu gazetelere göre farklılık göstermektedir. Her üç gazetede de ortak tematik içerikler görülmektedir. Sadece Hürriyet gazetesinde belirlenen sürede yayınlanan haber sayısının az olmasına bağlı ve diğer iki gazeteden farklı olarak 4 tematik içeriğe temas edilmediği görülmektedir. Sabah gazetesinde en çok ‘ilgili kurumların (belediyelerin, barınakların) çalışmaları, faaliyetleri’ konularında haber bulunmaktadır. Sözcü gazetesinde ise en çok ‘hayvanlara istismar, şiddet, ihmal ve yasa dışı uygulamalar’ ile ‘çevre ekosistem duyarlılığı’ (doğayı canlılığı bütüncül hak öznesi olarak algılama)’ konuları dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra ‘sahipsiz sokak hayvanlarının sebep olduğu sorunlar (saldırı)’, ‘halkın hayvanlara yönelik şikayetleri’ her üç gazetede de ortak konular olarak yer almaktadır. Bu içerikteki haberler tüm haberlere oranla az olsa da metin olarak daha ayrıntılı, görsel olarak daha zengin anlatı özelliğine sahip olduğu dikkati çekmektedir.

Genelgeye İlişkin Tutum

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 27.12.2021 tarihinde sahipsiz ve tehlike arz eden hayvanlar hakkında yayınlanan genelgeyle devam eden süreçte medyada yer alan haberlerle oluşturulan tartışma ortamı da gazetelerin tutumları olarak değerlendirilmiştir. Genelgede “tehlikeli ırk” olarak ifade edilen köpek cinsleri üzerinden yeni bir düzenlemeye gidilmiş, ilgili kurum ve kuruluşların gerekli uygulamaları “...tehlike arz eden hayvanların belirlenmesine dair bakanlığımızca ilgili kurum/kuruluşların temsilcilerinden oluşturulan komisyon tarafından; Amerikan Pitbull Terrier, Dogo Argentino, Fila Brasileiro, Japanese Tosa, American Staffordshire Terrier ve American Bully ırkı köpekler tehlike arz eden hayvanlar olarak belirlenmiştir” (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı 2021) tanımlanmıştır. Genelgeyle ilgili haberlerin veriliş biçimine göre de haberler üç kategoride değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Hayvanlara Yönelik Genelgeye İlişkin Tutum

	Genelgeye ilişkin tutum					
	Hürriyet		Sabah		Sözcü	
	N	%	N	%	N	%
‘Tehlikeli ırk’ olarak tanımlanan köpeklere ilişkin yasanın destekleyici tartışılması	-	-	2	22,2	-	-
‘Tehlikeli ırk’ olarak tanımlanan köpeklere ilişkin yasanın eleştirel tartışılması	-	-	-	-	4	66,6
‘Tehlikeli ırk’ olarak tanımlanan köpeklere ilişkin yasanın müzakereci tartışılması	4	66,7	2	22,2	1	16,7
‘Tehlikeli ırk’ olarak tanımlanan köpeklere ilişkin yasa hakkında olgusal bilgilendirme	2	33,3	5	55,6	1	16,7
Toplam	6	100	9	100	6	100

Tablo 5’de destekleyici, eleştirel, müzakereci ve bilgilendirici kategorilerine ayrılan ‘Tehlikeli ırk’ olarak tanımlanan köpeklere ilişkin yasanın tartışılması’ konusuna 21 haberde yer verildiği tespit edilmiştir. Bu konunun olgusal olarak ele alınması noktasında en çok haber yapan gazetenin Sabah gazetesi olduğu tespit edilmiştir. En çok eleştirel tartışma içeriğine sahip haberin görüldüğü

gazete Sözcü gazetesi olmuştur. Hürriyet gazetesinden bu kategoride elde edilen 4 haber de genelgenin bazı sorunlara yol açabileceğini de öngören müzakereci tartışma eğilimindedir.

Haberlerin Çerçevesi

Haberlerin tematik içerikleri bizi habercilikte sıklıkla kullanılan çerçeveleme olgusuna götürmektedir. Haberin toplanmasından kitleye aktarılmasına kadar geçen sürede gerçekliğin yerini, medya tarafından oluşturulan gerçeklik alacaktır. Bu süreci “çerçeveleme” (framing) olarak tanımlayarak literatüre kazandıran Erving Goffman, hedef kitlenin haberleri algılaması ve zihnine yerleştirmesi aşamalarında haber çerçevelerinin önemine değinmiştir (Özçağlayan ve Apak 2017, 109) “*Haber araştırmalarının çoğu, haberlerin belli anlam çerçeveleri içinde sunulduğunu ortaya koymuştur. Bu çerçeveler, kitle iletişim araçlarına haber sağlayan kaynakların toplumların bağlam ve amaçlarını yansıtmaktadır.*” (McQuail ve Windahl 2005, 114).

İncelenen gazetelerin haber metinlerinde çoklu ve eleştirel bakış açıları tespit edilmeye çalışılırken hâkim çerçeve haricinde yan çerçeveler de olduğu için çerçevelerin belirlenmesinde önce tematik içerikler için çoklu kodlama yapılmıştır. Çerçeveler metinlerdeki temalar, sözcük seçimleri, tekrarlanan içerikler gibi söylemsel özelliklerin incelenmesi yoluyla üç kategoride belirlenmiştir.

Tablo 6. Haberlerin Çerçevesi

	Haberlerin Çerçevesi					
	Hürriyet		Sabah		Sözcü	
	N	%	N	%	N	%
Kurumsal imajı koruma çerçevesi	2	3,44	147	37,30	10	8,69
Hayvanların hukuksal haklarına dikkat çekme çerçevesi	32	55,17	181	45,93	77	66,95
İnsan merkezli algı çerçevesi	26	44,82	66	16,75	28	24,34
Toplam	58	100	394	100	115	100

Tablo 6’da analiz edilen haberlerin hangi temalar ve yorumlar çerçevesinde işlendiğine baktığımızda; “Kurumsal İmajı Koruma Çerçevesi”, “Hayvanların Hukuksal Haklarına ve Sorunlarına Dikkat Çekme Çerçevesi”, “İnsan Merkezli Algı” olmak üzere üç farklı çerçeve tespit edilmiştir.

Kurumsal imajı koruma çerçevesi

Kurumsal İmajı Koruma Çerçevesi ile sunulan haberler en çok Sabah gazetesinde yer alırken (%37.30) bu çerçeve ile hazırlanmış haberlerin Sözcü (%8.69) ve Hürriyet (%3.44) gazetelerindeki oranı düşüktür. Sabah gazetesinde fazla sayıda haber olmasına rağmen, daha çok belediyelerin besleme haberleri öne çıkarıldığı için daha az tematik çerçeve tespit edilmiştir. Bu türden haberlerin içeriği tematik ve biçimsel olarak birbirine çok benzemektedir. Belediye hizmetlerine dayalı anlatımlarda konu yüzeysel olarak ele alındığı için, olaya ilişkin geniş toplumsal bağlam kurulmamaktadır. Sözcü gazetesinde ise bu çerçeve ile daha az sayıda haber olmasına rağmen sorun alanları daha geniş vurgulanmıştır.

Hayvanların hukuksal haklarına dikkat çekme çerçevesi

“Hayvanların hukuksal haklarına ve sorunlarına dikkat çekme çerçevesi” kapsamındaki haberlerin % 67 ile en çok Sözcü gazetesinde yer aldığı görülmektedir. Bu haberlerin içeriğinde hayvan severlerin çalışmaları, hayvanlara uygulanan şiddet, barınaklardaki kötü şartlar, ihmal ve zulüme dikkat çekilmektedir. Sabah gazetesinde bu çerçeveleme %45 oranındadır. Çoğunlukla hayvan severlerin, hayvan sever derneklerin ve kamu kuruluşlarının hayvanlara yönelik faaliyetleri ve hatta kendini hayvanlara adayan insanların hikayeleri bu çerçeve ile sunulmuştur. Hürriyet gazetesinde de bu çerçeveleme %55 ile hayvan severlerin ve hayvansever derneklerin faaliyetleri ve sokakta yaşayan hayvanların mağduriyetleri ile dile getirilmiştir.

İnsan merkezli algı çerçevesi

Bu çerçeve ile sunulan haberlerde hayvanları daha çok tehlike ve tehdit algısıyla yansıtan haberler bulunmaktadır. Bu haberlerde köpek saldırıları, pitbull saldırıları, tehlikeli ırk ifadeleri, halkın şikayetleri ve korkan insanlar haberleri üzerinden hayvanlar korkulması ve tedbir alınması gereken insan dışı varlıklar olarak aktarılmıştır. Hürriyet gazetesi hayvan konulu haberlerinin %44.85'ni 'insan merkezli algı' çerçeveli haberlere ayırmıştır. Sabah gazetesinde bu oran %14 oranındadır. Bir haberde köpekleri silahla uzaklaştırmak isteyen bir çocuğun kardeşini vurması haberleştirilirken çocuğun eline verilen silahtan, hayvanların vurulmak istenmesinden bahsedilmeden köpeklerin oluşturduğu tehdiye yer verilmiştir. Korkan insanlar, dışarıya çıkamayanlar ve haber başlığında bile saldırının fiziksel tahribatı tüm ayrıntılarıyla verilen haberler dikkat çekmektedir. Sözcü gazetesinde daha çok pitbull haberlerine rastlanmaktadır. Sadece tek bir haberde pitbull ve yasaklı ırk hayvanların genelge sonrası ömürleri boyunca hapiste kalacakları konu edilerek, hayvanların insan kaynaklı zulme maruz kalması dile getirilmiştir (Sözcü 11.02.22). Her üç gazetenin de "insan merkezli algı" çerçevesinde kategorize edilen haberlere gerek metinsel gerek görsel olarak ayrıntılı yer vererek insan merkezli bir yaklaşım ortaya koyduğu görülmektedir. İnsanların yaşadıkları mağduriyete dikkat çekilirken, insanların hayvanlara yaşattığı mağduriyetler göz ardı edilmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, tüm canlılar ve doğa için güvenli bir sistemin ve hayvan haklarının savunulması adına Türkiye medyasında hayvan haklarına ilişkin farkındalığı ve bu bağlamda haberlerdeki yorum çerçevelerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma kapsamında belirlenen üç aylık bir süreçte analiz edilen 453 gazete haberinde, hayvanlarla ilgili olarak medyaya en yoğun yansıyan konular, hayvan saldırıları ve bu saldırıların insan merkezli sonuçları, ilgili kurumların (belediyelerin, barınakların) çalışmaları ve hayvana şiddet olmuştur. Hayvanlar ile ilgili haberler çoğunlukla sokak hayvanları konusunda olmakta ve farklı hayvanların yaşadığı istismar ve acıya yönelik haberler oldukça az yer almıştır. Başıboş köpek saldırıları ile ilgili çıkan haberlerde hayvanlar çoğunlukla "tehdit" ya da "tehlike" kaynağı olarak adlandırılmakta; bu saldırıların insan kaynaklı nedenleri gündeme taşınmamaktadır. Çünkü haber değeri açısından şiddet ve korku içeren haber ve görüntülere kitlenin itibar etme eğilimi dikkate alınmaktadır. Nitekim saldırı içerikli haberlerin metin, görsel, detay ve yorum açısından en kapsamlı haberler olduğu görülmüştür. Bu saldırıların insan kaynaklı sebeplerine haber içeriklerinde hiç değinilmemesi çözüm odaklı bir yaklaşım içinde de olunmadığına işaret etmektedir. Çözümlere ilişkin duyarlılık oldukça kısmi ve yüzeysel düzeyde sadece hayvansever kişilerin ve örgütlerin medyaya verdiği demeçlerde yer bulmaktadır. Analiz bulgularında hayvanları şiddet olgusuyla bağdaştıran 'hayvanlara yönelik negatif ifadeler' içeren başlıkların ve metinlerin sayısal çokluğu da dikkat çekicidir.

Gazetelerde hayvan haklarına ilişkin haber çerçeveleri sorunları tanımlama işlevi gördüğü için, çerçeveleme mantığı da önemli sonuçlar düşündürmektedir. Bu doğrultuda nedenlerin ve çözüm önerilerinin tanımlandığı çerçevelerin az olduğu görülmektedir. Haberlerin bütünü açısından genelleştirildiğinde hayvan hakları insan merkezli olarak ele alınmaktadır. İnsanın araçsal ve faydacı bir ilişki üzerinden çevreyi kendi hakimiyetinde görme tutumunun olumsuz sonuçları konusunda uyarıda bulunulmamaktadır.

Haberlerde insanın sorumluluğunu hatırlatan haberler görece az sayıda ve hayvan hakları ağırlıklı olarak politik ve vicdani sorunlar olarak aktarılmaktadır. Hayvan haklarına ilişkin haberlerde ağırlıklı olarak devlet politikaları öne çıkmakta, kurumsal imajı koruma çerçevesi kapsamında ilgili kurumların (belediyelerin, barınakların) rutin çalışmalarına, sivil toplum kurumlarının çalışmalarına ve söylemlerine göre daha fazla yer verilmektedir. Hayvan haklarına etik ve eleştirel yaklaşan az sayıda haber de ekolojik adaletsizlik ve eşitsizlik ile ilişkilendirilmemektedir. Haber içeriklerinde yerel yönetsel sorunlara vurgu gazetelere göre değişiklik göstermektedir. Haber çerçevelerinde ekolojik bağlamda hayvan etiğine ilişkin farkındalık zayıftır ve eko-sistemin parçası olarak hayvanlar kendi başına yaşam öznesi olarak

görülmemektedir. Toplumsal algıyı ve sosyal politikaları dönüşüme uğratacak bir hayvan hakları perspektifi sunulmamaktadır.

Hayvan haklarına yönelik ihlallerin önüne geçebilmek için çevre sorunlarında olduğu gibi küresel planda küresel aktörlerin ortak çaba ve girişimlerine, yerelde ise bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, hükümetlerin katılımına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Toplumsal farkındalığın oluşması ve yasal düzenlemelerin sağlanması ve bu yöndeki ihlallerin önlenmesi için bu ihtiyaç acil ve hayatidir.

Birçok toplumsal soruna ilişkin farkındalık yaratması gereken medyaya bu konuda da önemli görevler düşmektedir. Birçok toplumsal olgunun politik ve toplumsal gündemde yer alması, çoğunlukla medya tarafından oluşturulmuş ve tanımlanmış değerler ve fikirler üzerinden olmaktadır. Toplum tarafından kanun yapıcıları ve uygulayıcıları üzerinde oluşturulacak kamuoyu baskısının, söz konusu boşlukların giderilmesinde önemli faydaları olacaktır.

Hiçbir canlıyı ayırt etmeksizin yaşam hakkının değerini teslim etme çabası anlamına gelen hayvan haklarına ilişkin sorunlar da bireylerin, sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimlerin, hükümetlerin ve kitle iletişim araçlarının ortak çabaları ve girişimleriyle çözülebilir. Çalışmada vurgulanan farkındalık, bu konu ile ilgili sorunları kavramak, çözüm önerileri ortaya koyabilmek ve yaygın tutumlarda olumlu yönde değişimler meydana getirebilmek için gerekli olan bir bilişsel düzeye sahip olmak demektir. Eğitim sistemi ve medya bu bilişsel düzeye erişebilme sürecinde önemli bir göreve sahiptir. Medyada yaygın kanaatlerin aksine tüm çevresel değerlerle birlikte hayvan haklarını insan toplumu olmanın onuruna yakışır bir seviyeye getirmek için gerekli yayın stratejileri oluşturulmalıdır. Bunun zamanla toplumsal, kültürel, siyasal, hukuksal düzlemde olumlu sonuçları görülecektir. İnsanın doğaya karşı sorumluluğu yaşadığı zamanla sınırlı değildir. Bu çağın insanları olarak sorumluluk yaklaşımlarımızı güncellemeliyiz. Aksi halde kaybeden, tüm unsurları ve düzeniyle evimiz yuvamız kardeşlerimiz olan doğa ve tüm canlılar olacaktır. Nihayetinde bu farkındalık için geç kalınması durumunda birlikte yaşamaya muhtaç olan tüm canlılar ağır acılarla yüzleşmek durumunda kalacaktır.

Bu araştırmanın bulguları, analizi yapılan gazetelerden elde edilen verilerle sınırlıdır. Çalışma daha geniş örneklem üzerinden ve yeni medya ortamlarının da kapsanacağı şekilde araştırılabilir. Sosyal medya mecraları giderek toplumsal yaşamda etkin rol oynadığı için sosyal medya içerikleri ve kullanıcıları üzerine de bu konu ile ilgili araştırmalar yapılmalıdır. Hayvan hakları sorunlarıyla ilgili tartışmaların genişlemesinin, hayvan hakları etiği algısı ve politikaları üzerinde belirleyici olacağı gibi daha güçlü bir yaşam medeniyeti inşa etmek açısından da belirleyici olacağı düşünülmektedir.

Etik Beyan

“Çevre Etiği ve Medyanın Hayvan Haklarına Yönelik Sorumluluğu: Türkiye Gazeteleri Örneği” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Not

Bu çalışma Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalında, ilk yazar (ST) tarafından ikinci yazarın (GY) danışmanlığında yürütülen “Ekolojik Yaklaşımlar Çerçevesinde Medyanın Hayvan Haklarına Yönelik Sorumluluğu: Türkiye Gazeteleri Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynakça

- Aşar, Haluk. 2018. "Hayvan haklarına yönelik temel görüşler ve yanlışları". *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, sayı 30: 239-51.
- Attfield, Robin. 2018. *Environmental ethics: a very short introduction*. Oxford University Press.
- Basmacı, Göksel. 2021. "Çevre Gazeteciliği Bağlamında Termik Santrallerle İlgili Haberlerin İncelenmesi". *Selçuk İletişim* 14 (3): 1213-58.
- Berelson, Bernard. 1952. "Content analysis in communication research".
- Bilgin, Nuri. 2014. *Sosyal bilimlerde içerik analizi: teknikler ve örnekler çalışmalar*. Siyasal Kitabevi.
- Birden, Belkis. 2016. "Çevre etiğinde bireyin ahlaki sorumluluğuna kısa bir bakış". *Türkiye Bioetik Dergisi* 3 (1): 4-14.
- Cumaloğlu, Emre. 2017. "Medeni Hukukta Hayvan Hakları ve Hayvanlar Üzerindeki Haklar". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19 (3): 573-610.
- Çalık, Muammer, ve Mustafa Sözbilir. 2014. "Parameters of Content Analysis". *Eğitim ve Bilim* 39 (174): 33-38. <https://doi.org/10.15390/EB.2014.3412>.
- Davulcu, Ebru. 2019. "Siyasallaşan çevre hareketleri ve alternatif medya: yeşil gazete üzerinden bir değerlendirme". *Social Sciences* 14 (3): 427-46.
- Güngör, Devrim, ve Güneş Okuyucu-Ergün. 2016. "Hükümün açıklanmasının geri bırakılması". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65 (4): 1951-65.
- İlgar, Rüştü. 2007. "Türkiye'de hayvan hakları ihlallerine coğrafi açıdan bakış". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (1): 347-60.
- Des Jardins, J.R. (2013). *Environmental Ethics. An Introduction to Environmental Philosophy*. Boston:Wadsworth.
- Kartal, Nurullah Zafer, Harun Dağ, ve Resul Taşan. 2020. "Bir kamu kurumu olarak Sağlık Bakanlığı'nın sosyal medya kullanımı: COVID-19 süreci YouTube içerikleri üzerine bir inceleme". İçinde *Akademik Araştırmalar 2020*, editör Coşkun Arslan, Erdal Hamarta, Sabahattin Çiftçi, ve Mustafa Uslu. Çizgi Kitabevi.
- Leopold, A. (1987). *A Land Ethic. A Sand County Almanac*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- McQuail, Denis, ve Sven Windahl. 2005. *İletişim modelleri; Kitle iletişim çalışmalarında*. Çev. Konca Yumlu. İmge Kitabevi Yayınları.
- Naess, A. (1986). The Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects. *Philosophical Inquiry* 8:10-31.
- Naess, A. (2008). *The Ecology of Wisdom*, (Edited by Alan Drengson and Bill Devall), Berkeley: Counterpoint.
- Önder, Tuncay. 2019. "Doğayla Sözleşme: Eko-merkezci Siyasetin İmkânı". *İDEALKENT* 10 (28): 1050-68.
- Özçağlayan, Mehmet, ve Dilhan Apak. 2017. "Soğuk Savaş Yıllarında Algı Yönetimi, Haber ve Propaganda İlişkisi". *Marmara İletişim Dergisi*, sayı 28: 107-30.
- Özdağ, Ufuk. 2005. *Edebiyat ve Toprak Etiği Amerikan Doğa Yazınında Leopoldcu Düşünce*. Ankara: Ürün Yayıncılık.
- Özer, M. Halis. 2008. "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 7 (26): 86-97.
- Peters, Anne. 2016. "Global animal law: What it is and why we need it". *Transnational Environmental Law* 5 (1): 9-23.
- Regan, T. (2004). *Empty Cages. Facing The Challenge of Animal Rights*. USA: Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Singer, Peter. 2005. *Hayvan özgürleşmesi*. Çev. Hayrullah Doğan. Ayrıntı Yayınları.
- Sparks, Tom, Visa Kurki, ve Saskia Stucki. 2020. "Animal rights: interconnections with human rights and the environment". *Journal of Human Rights and the Environment* 11 (2): 149-55.
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. 2021. "Sahipsiz ve tehlike arz eden hayvanlar hakkındaki bakanlık genelgesi". 28 Aralık 2021. <https://yeryonetimler.csb.gov.tr/sahipsiz-ve-tehlike-arz-eden-hayvanlar-hakkındaki-bakanlik-genelgesi-yayimlanmistir.-haber-266755>.
- Tavşancıl, Ezel, ve A. Esra Aslan. 2001. *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon.
- Ünder, Hasan. 1996. *Çevre Felsefesi*. Doruk Yayınları.
- Ürgüplü, Gülçin. 2013. "Derin Ekoloji Bağlamında Kentte Sokak Hayvanlarıyla Birlikte Yaşamak Olgusunun İncelenmesi". İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Yoğurtçu, Gökçe. 2021. "Çevre Etiği Bağlamında Medyanın Çevre Sorunlarına Yönelik Sorumluluğu: Kırgızistan Gazeteleri Örneği". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10 (2): 1151-67.
- Zeyrek, Deniz. 1992. "Gazete haber başlıklarını inceleme denemesi". *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* 3: 59-96.

EXTENDED ABSTRACT

The concept of animal rights revolves around the idea that the interests of animals should be protected in a similar manner to the fundamental interests of human beings. This perspective emphasizes that animals are not mere objects to be exploited for human purposes but rather should be regarded as sentient beings with their own sensitivities and needs. While it is acknowledged that creating a universal and all-encompassing definition of animal rights is challenging due to the vast diversity of animal species and the varying relationships between humans and animals across different societies, cultures, and geographical regions, the fundamental premise that animals are “subjects of life” is widely accepted. Throughout history, various criteria and viewpoints, influenced by different philosophies and belief systems, have contributed to the emergence of some universal values in the context of animal rights. In today's world, many animal species are struggling to survive in limited and often concrete habitats that intersect with human environments. Sadly, they often endure harsh treatment and even torture. The root of such cruelty can be traced back to the instrumentalization of animals, reducing them to the status of commodities, much like how human beings often instrumentalize nature for their own benefit by exploiting its resources. This instrumentalization of animals reflects a broader pattern of exploiting the natural world, and it raises ethical and moral questions about how we interact with and treat non-human creatures. The introduction of legal regulations in 2004 in Turkey marked a departure from the culling mechanism applied in many countries for controlling stray animal populations. Instead, the country adopted a systematic sterilization approach. However, several challenges persist in the realm of stray animal management, including insufficient sterilization and feeding activities by municipalities, subpar shelter conditions, and occasional illegal culling practices. These issues extend to both dogs, which are often subjected to violence and cruelty, and cats, which, despite not posing threats to humans, face violence and massacres due to their large numbers. The growing number of news reports and images related to these issues has elevated the discussion of animal rights on public and political platforms, prompting a reevaluation of animal rights laws. The resultant discourse in the media has significantly raised the visibility of the animal rights issue in Turkey. Consequently, this research explores the topic of animal rights in the context of the relationship between humans, nature, and all living beings, which has frequently made headlines during this period. To conduct this research, a content analysis approach was employed to scrutinize news articles concerning animal rights in three prominent Turkish newspapers: *Hürriyet*, *Sabah*, and *Sözcü*. The content analysis process of this research was structured around the following core questions: - What are the key animal rights issues highlighted in mainstream media news? - How do mainstream media news articles frame these animal rights issues? - To what extent do these news articles emphasize the underlying causes of these problems and potential solutions? - Is the treatment of these problems primarily focused on human interests or animal welfare? The study's population comprises Turkish newspapers, with the sample selection focusing on *Hürriyet*, *Sabah*, and *Sözcü* newspapers, the three publications with the highest circulation during the designated time frame in the research. A total of 453 news articles, retrieved from these newspapers' websites between January 1, 2022, and March 31, 2022, were subjected to analysis. The data derived from the various frame categories, established through the coding of interpretative schemes following the categorization of news content into thematic areas, were examined using Microsoft Excel. Within the analyzed news items, a diverse range of issues pertaining to animal rights problems is evident. The news content exhibits a multi-layered narrative structure, highlighting several notable trends. Foremost among these trends are the extensively covered topics within media coverage: animal attacks and their repercussions, often framed in a human-centric context, as well as the activities of relevant institutions such as municipalities and shelters, and instances of violence directed towards animals. Notably, news items predominantly concentrate on issues related to stray animals, while coverage of abuse and suffering experienced by various animals remains infrequent. In news reports concerning stray dog attacks, animals are commonly portrayed as a “threat” or “danger,” with limited attention given to the human factors underlying these attacks. The sensitivity towards potential solutions appears to be partial and superficial, primarily surfacing in statements made by animal advocates and organizations to the media. Furthermore,

the analysis findings underscore a significant prevalence of headlines and texts containing "negative expressions towards animals," often associating animals with acts of violence. News frames in newspapers play a crucial role in defining and contextualizing issues, and their framing logic can yield significant insights. Within the themes and interpretations applied to the analyzed news items, three distinct frames emerge: the "Corporate Image Protection Framework," the "Legal Rights and Animal Issues Awareness Framework," and the "Human-Centric Perspective." Notably, the frames that provide reasons and propose solutions are limited in number. When viewed holistically, the news reports predominantly approach animal rights from a human-centered standpoint, often lacking emphasis on the adverse consequences of humans' instrumental and utilitarian relationship with the environment. News items that remind readers of human responsibility are relatively scarce, and animal rights are primarily presented as political and ethical concerns. State policies take center stage in discussions on animal rights, with the routine activities of relevant institutions receiving more attention than the efforts and dialogues of civil society organizations. The limited news items that adopt an ethical and critical stance on animal rights often fail to connect these issues with ecological injustices and inequalities. The focus on local administrative challenges varies among newspapers. Regrettably, the news frames exhibit weak awareness of animal ethics in an ecological context, and animals are not consistently viewed as subjects of life in their own right within the broader ecosystem. The presentation of an animal rights perspective capable of transforming societal perceptions and policies is notably lacking. To prevent violations of animal rights, it becomes evident that collaborative global efforts are required, akin to addressing environmental issues. Such efforts necessitate the involvement of international actors on a global scale, alongside the participation of individuals, non-governmental organizations, local administrations, and government bodies at the local level. This need is both urgent and essential for fostering social awareness, enacting legal regulations, and curbing violations in this regard. In this context, the media, which bears the responsibility of raising awareness about various social issues, plays a pivotal role.

Ekonomik Özgürlüklerin Kırgızistan Özelinde Değerlendirilmesi

Bektaş BULUT¹ ve Şamil BALCI²

Öz

Ekonomik özgürlükler, ülkeleri gösterdikleri performans bakımından gelişmiş veya az gelişmiş ülkeler olarak sınıflara ayırmaktadır. Yapılan çalışmalara göre ekonomik açıdan gelişim sağlayabilmenin en önemli yollarından birisi ekonomik özgürlüklerin artırılması yönündedir. Ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerin çoğunda rekabetçi bir piyasanın yanında özel mülkiyete ve serbest ticarete dayalı bir ekonomik sistem mevcuttur. Çok az da olsa bazı araştırmalarda ekonomik özgürlüklerin olumsuz etkisine rastlandığı görülmüştür. Genel olarak bir ülkedeki gerek refah düzeyi gerekse yaşam kalitesi, insani gelişmişliğin üst seviyelerde olması bakımından ekonomik özgürlüklerin önemi oldukça fazladır. Bu çalışmanın amacı her yıl yayınlanan ekonomik özgürlük endekslerinden yararlanılarak Kırgızistan'daki ekonomik özgürlükleri incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlük, Ekonomik Büyüme, Ekonomik Özgürlük Endeksi

Evaluation of Economic Freedoms in Kyrgyzstan

Abstract

Economic freedom classifies countries as developed or underdeveloped countries in terms of their performance. According to the studies, one of the most important ways to achieve economic development is to increase economic freedom. The most economically developed countries have an economic system based on private property and free trade, as well as competitive market. Although there are very few studies, it has been observed that economic freedom has negative effects. In general, economic freedom is very important in terms of the high level of welfare, the quality of life and human development in a country. In this context, the aim of this study is to examine economic freedom in Kyrgyzstan by using economic freedom indices published every year.

Keywords: Economic Freedom, Economic Growth, Index of Economic Freedom

Atıf İçin / Please Cite As:

Bulut, B. ve Balci, Ş. (2023). Ekonomik özgürlüklerin Kırgızistan özelinde değerlendirilmesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 333-345 Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1382487>

¹ Doktora - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Anabilim Dalı, Bişkek, Kırgızistan, bektash.bulut@manas.edu.kg,

ORCID: 0009-0000-1773-7672

² Doktora - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Anabilim Dalı, Bişkek, Kırgızistan, samil.balci@manas.edu.kg,

ORCID: 0009-0004-4646-0552

Giriş

Ekonomik özgürlük dört temel esas üzerine inşa edilmiştir. Bu esaslar kişilerin tercihleri, piyasalar tarafından koordine edilen gönüllü değişim, piyasalara girebilme ve rekabet etme serbestliği ve son olarak kişilerin özel mülkiyetlerinin koruma altına alınması şeklinde sıralanmaktadır. Bireyler yasal yollardan elde ettikleri gelirlerini kanunlar yoluyla koruyabildikleri sürece özgür sayılabilmektedirler. Başka bir ifade ile ticari faaliyetlerin yürütülmesinde, başkaları ile iş birliği yaparken veya herhangi bir tercih yaparken zorbalıktan veya kanun dışı eylemlerden kendilerini koruyabildikleri sürece özgür sayılmaktadır. Bu kapsamda hükümetlere önemli görevler düşmektedir. Hükümetlerin en temel görevlerinden bir tanesi bireylerin elde ettikleri özel mülklerini başkalarının saldırılarından korumaktır. Ancak bu şekilde bir toplumdaki özgürlükten bahsedebiliriz. Gerek uygulanan politikalar gerekse kurumların şeffaf davranışları bireylerin özgür hareket etmelerinin en önemli garantisidir. Ekonomik özgürlük endeksi de bu mantıktan hareket ederek, bir ülkedeki kurumların şeffaf güvenilir olması ve uygulanan politikaların bireyleri ne derece koruduğu ve ekonomik kararların alınmasında ne derece tutarlı olduğu ile ilişkili olarak kurgulanmıştır. Bir ülkede yüksek bir ekonomik özgürlükten söz edebilmek için özel mülkiyetin güvence altında olması, herkese eşit derecede yaklaşan bir hukuk sistemi, istikrarlı bir parasal ortam ve insanların serbest bir şekilde ticaret etme hakkına sahip olmaları şarttır. Bütün bu bileşenlerin kusursuz bir şekilde uygulandığı ülkeler dünyanın ekonomik özgürlük açısından en özgür ülkeleri olarak sayılmaktadır. Bu bağlamda bir geçiş ekonomisi olan Kırgızistan'da ekonomik özgürlükler Fraser Enstitüsünün esas aldığı beş temel kriter kapsamında değerlendirilecektir.

Kavram Olarak Ekonomik Özgürlük

"Ekonomik özgürlük" terimi son yıllarda gündeme gelmiş, özellikle özgürlük ve ekonomik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu verilerle göstermeye çalışan bir ekonomik yaklaşımı ifade etmektedir. Bu ekonomik yaklaşımın temel iddiası şudur: *"Son yirmi yıl boyunca istikrarlı yüksek ekonomik özgürlük değerine sahip olmayan hiçbir ülke, yüksek gelir seviyesine ulaşmada başarılı olmamıştır."* (Gawertney, Lawson, Block, 1996:17). Fraser Enstitüsü direktörü Michael Walker ile Milton ve Rose Friedman tarafından düzenlenen bir dizi konferans ekonomik özgürlük endeksinin tanımlanıp geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Ekonomik özgürlük endeksinin tarihsel olarak başlangıcının bu sempozyumun yapıldığı yıl olduğunu söyleyebiliriz (Walker, 1996:1). Bu ekonomistleri etkileyen ve ilgili sempozyuma katkıda bulunan Milton Friedman, özgürlüğün yaşamı değerli kıldığını ve özgürlüğün politik ve sivil olduğu kadar ekonomik alanda da çok önemli yerinin olduğunu belirtmektedir. Ekonomi Nobel ödülünü alan ve bu rapora kısa bir önsöz yazan ve ekonomik özgürlük yaklaşımına teorik öncülük yapan Friedman, ekonomik büyümenin ya da yaşam seviyesinin yükselmesinin, bu gelişimin bir motoru da olan özgürlükle doğrudan ilişkisi olduğunu vurgular (Friedman, 2002:VIII-IX).

Ekonomik özgürlük yaklaşımı ekonomistlerinin, Friedman ve eşi Rose Friedman'ın yazdıkları *Kapitalizm ve Özgürlük* kitabında gündeme getirdiği bu ilişkiyi aynı zamanda akademik olarak ele aldıklarını söyleyebiliriz. Bu ekonomistlerin şikâyet ettikleri şey, gündeme getirdikleri bu ilişkinin 30 yıl gibi uzun bir süre akademik olarak ciddi olarak ele alınmamış olmasıdır. Bu bakımdan Friedmanların bu çalışması, ekonomik özgürlük yaklaşımının teorik temelini oluşturmaktadır. Friedman'ın çalıştığı Hoover Enstitüsü bu ilişki yani özgürlük ve ekonomi ilişkisini, 1985'de New Mexico, Santa Fe'de "Taxation and Liberty" adı altında ve 1987'de ise Georgia, Savannah'da "Taxation, Democracy, and Threats to Liberty" adı altında düzenlediği konferanslarla ele almıştır. Bu konferanslarda Walker ekonomik özgürlük yaklaşımını daha doğrudan temsil ederken, "Freedom House" adı verilen bir yaklaşımı savunan, Raymond Gastil ve Lindsay Wright gibi ekonomistler ise, "demokratik politik süreçlerin ve sivil özgürlüklerin özgürlük açısından daha önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ancak Block, Alvin Rabushka gibi ekonomistlerin olduğu diğer katılımcılar ise, bu yaklaşıma itiraz etmiş, politik süreçlerin ağırlığı altında ilerleyen bir özgürlük anlayışında ekonomik özgürlüklerin çarpıtılabileceğini, önemsiz kılınabileceğini iddia etmişlerdir. Bu dikkate değer farklı yorumda, ekonomik özgürlük yaklaşımı, Block ve Rabushka

çizgisinde ilerlemiş ve ekonomik özgürlüğün politik ve sivil özgürlükler karşısında ikincil önemde olamadığı, daha değersiz görülemeyeceği savunulmuştur. Bu tartışmalar ekonomik özgürlük ve sivil özgürlük indeksinin tespit edilmesine önemli katkılar sağlamıştır. İlgili kurumlar tarafından yayımlanan raporların motivasyon kaynağı bu sempozyumlar olmuştur. Vancour'da yapılan sempozyumda Rabushka; Adam Smith, Milton Friedman, Murray Rothbard çalışmalarına ve kendi empirik ve teorik analizlerinden yola çıkarak, özellikle özel mülkiyet ve hukuk kurallarının ekonomik özgürlüğün kurumsal temelini inşa ettiğine, bu temelde beş alana, vergilendirme (taxation), kamusal harcama (public spending), iş ve emek, (economic regulation of business and labour), para ve yurtdışı ticareti (foreign trade) ile ekonomik düzenlemelere bakılması gerektiğini söylemiştir. Dördüncü sempozyumda ise, James Gwartney, Walker Block ve Robert Lawson ile çalışmaya başlamış 79 ülkede uygulanan ve Zane Spindler ve Joanna Miyakke gibi isimlerin katkılarıyla ekonomik özgürlük indeksi kapsamlı olarak ortaya konulmuştur (Walker, 1996:1-4). Özellikle Rabushka'nın dikkat çektiği, devletin ekonomik büyüklüğü, hukuki sistem ve mülkiyet hakları, uluslararası ticaret serbestliği, paraya erişim ve kamu düzenlemeleri olan bu kriterleri bir sonraki bölümde ele alacağız.

Bu kriterlerin belirlenmesinde, Douglass C. North'un "Institution Economic Growth and Freedom: An Historical Freedom" adlı makalesinde belirttiği gibi kurumların ve kurumsal çevrenin önemi oldukça büyüktür. North'a göre Amerika'da İngilizlerin ve Hollandalıların kolonilerinin ekonomik olarak İspanya kolonilerinden daha başarılı olması bu kurumsallaşmayla ilgilidir. Bugün Latin Amerika ülkelerindeki ekonomik başarısızlık bu duruma dayanmaktadır. Seçimlerimizi bir şekilde belirleyen hatta sınırlandıran, oyunun nasıl oynanması gerektiğini belirleyen kimi kurallar ve normlara dayanan bu kurumlar. Tarihsel olarak taraflar arasında güven verdiği, adaletsiz görülmediği noktada, neo-klasik ekonomide vurgulanan, maksimize edici davranışlardan, en önemlisi de kandırma, çalma gibi davranışlardan uzak duracaktır (North, 1988:3-6).

Bu bağlamda North, politik kurumların, teknolojik değişimlerin de izin vermesiyle işlem maliyetlerinin düşmesinde rol oynadığını, teknolojiye bağlı üretim maliyetlerindeki düşüşle birlikte, bu durumun ekonominin gelişiminde rolü olduğunu belirtir. Bu işlem maliyetlerinin de ancak piyasa ekonomisinde ölçülebileceğini, dolayısıyla insan ilişkilerinde belirsizliği ortadan kaldıran politik kurumların varlığının önemli olduğunu düşünür. Bu kurumlar da nüfus, teknoloji, geçmişte ise avcılıktan toplayıcılığa geçiş gibi değişimlerle evrim geçirmektedir. İngiltere ve İspanya'da kurumların evrimi, karmaşık, belirsiz kimi durumlarda alınan kararların sonucu farklı değişimlerle gerçekleşmiştir. Örneğin North'a göre, İngiltere'de tüccar kesiminin güçlenmesi ve ticaretin çeşitliliği parlamento, krallık ve tüccarların birbiriyle mücadeleyle geçen denklemde gerçekleşen, entelektüel tartışmaların da etkilendiği kurumsal değişimler dinsel, politik ve ekonomik özgürlüğü koruyarak ve geliştirerek hayat buldu. İspanya'da ise, gelişmeler İngiltere'den farklı olarak özgürlüklere yol açmaktan ziyade, daha kontrollü merkezi bir monarşi yönünde gelişti. Ekonomi buna bağlı olarak zayıfladı; çünkü iktidar bu kontrolü elinde tutmak için gerekli olan askeri v.s. maliyetleri karşılamak adına, vergilerin arttırılması gibi yollara başvurdu (North, 1988:11-19).

Buraya kadar ki açıklamalarımızda, dikkat etmemiz gereken şey, ekonomik özgürlük kavramının en temelde Milton Friedman'ın çalışmasına dayanmasıdır. O yüzden bu kavramı biraz daha netleştirmek için Friedmanlar'ın eserinden bahsetmek uygun olacaktır. Friedman, başarıyı durumunda olan *Kapitalizm ve Özgürlük* kitabının hemen Giriş kısmında, kitabın amacını, ekonomik özgürlük kavramı fikrini ortaya koyacak bir şekilde şöyle dile getirir:

Ekonomik özgürlüğün bir sistemi yani siyasi özgürlüğün gerekli bir koşulu olarak, rekabetçi kapitalizmin rolü olarak belirlemiştir; bir başka deyişle, ekonomik etkinliklerin serbest piyasada faaliyet gösteren özel girişim aracılığıyla örgütlenmesi olarak tanımlamıştır. İkinci plandaki konu, kendini özgürlüğe adanmış ve ekonomik etkinlikleri düzenlemede önceliği piyasaya veren bir toplumda hükümetin oynaması gereken rol olarak ifade etmiştir." (Friedman, 2021:31). Özgürlüğün oluşabilmesi için hem toplumun hem de devletin güçlü olması gerekmektedir. Yasaları uygulayacak ve insanların kendi tercihlerini hayata geçirmeleri için hayati öneme sahip kamu hizmetlerini sunacak güçlü bir devletin olması gereklidir (Acemoğlu ve Robinson, 2022:16).

Friedman, kendisinin de belirttiği gibi, bu temel sav bireyin özgürlüğüne eşsiz önem veren, kurduğumuz devletlerin bu özgürlüğü koruması için salt bir hakem rolü görmesi gereken, özgürlüğü ortadan kaldıracak bir şekilde Frankestain'a dönüşmemesi için önlemler alan bir "liberal" öğretilere dayanmaktadır. Friedman'a göre özgürlük "ender bulunan narin bir bitki" gibidir. Özgürlük karşısında en büyük tehdit ise iktidarın merkezileşmesi yani tek elde toplanmasıdır. Bu merkezileşmeyle birlikte, özgürlük için bir araç olan devlet, özgürlük için tehdit olabilmektedir. Bu nedenle Friedman, özgürlüğü korumak için devletin hedeflerinin ve etkinlik alanının sınırlanmasının, devlet gücünün dağıtılmasının, adalet ve düzeni sağlamanın ve rekabetçi piyasalarını güçlendirmenin hayati olduğunu düşünür. Güç iyilik kadar kötülük için de kullanılabilen bir şeydir. Friedman'ın vurguladığı şekilde, İyi niyetli kişilerde, sonucu hezimet olacak bir merkezileşmeye öncü durumda olabilmektedirler. Bu merkezileşme de her türlü ilerleme önünde engeldir. Tarih sahnesinde, Friedman'a göre, mimaride, sanatta, bilimde, edebiyatta, sanayide ve tarımda kısaca uygarlığın önemli alanlarında ilerlemeler merkezi bir anlayışla olmamıştır. Newton, Leibniz, Shakespeare, Einstein, Bohr, Edison, Ford gibi önemli isimlerin ufuk açıcı yaklaşımları hükümetlerin emirleriyle gerçekleşmemiştir. Bu başarılar bireysel dehanın, kuvvetle savunulan azınlık görüşlerinin, çeşitliliğe ve farklılığa izin veren bir toplumsal iklimin ürünüdür (Friedman, 2021:27-32).

İşte Friedman'a göre bu iklimin oluşmasında, siyasi özgürlüğün ön koşulu durumunda olan, ekonomik özgürlük ve bunu sağlayan rekabetçi kapitalizmdir yani bu siyasi ve ekonomik bakış açısını savunan liberalizmdir. Friedman açısından, "özgür insana özgü bir öğreti" olarak gördüğü Liberalizm, birçok yönetsel tehlikeye yol açabilecek merkezileşmenin önüne geçecek bir şekilde, "bırakınız yapsınlar" klasik liberal ilkesi doğrultusunda, devletin ekonomik rolünü azaltarak bireyin rolünü, etkinliğini genişletmeyi amaçlar (Friedman, 2021:31-32).

Bu bakımdan Friedman, yani ekonomik özgürlüğün siyasal özgürlük için bir koşul gördüğü liberalizm özellikle "bırakınız yapsınlar" klasik liberal ilkesi doğrultusunda, devletin ekonomik rolünü azaltarak bireyin rolünü, etkinliğini genişletmeye çalışmaktadır. Friedman için ekonomi alanındaki düzenlemeler, tek başına bir amaç olacak bir şekilde ve siyasi özgürlüğe giden yolda vazgeçilmez bir şekilde özgürlüğün tamamlayıcısıdır. Ekonomi, özgürlük gibi yüksek bir değer korunması yolunda özeldir. Dolayısıyla Friedman açısından, ekonomi alanında, özgürlüğü kısıtlama, örneğin hükümetlerin emeklilik için gelirin yüzde 10 gibi bir payı zorunlu olarak ayırması gibi, kişisel özgürlüğü yoksun bırakma durumu, medeni, siyasi kabul edilen dinsel özgürlükten yoksun bırakmaya benzer. Birçoklarının kabul ettiği gibi, birbirinden farklı alanlar içerisinde, bireysel özgürlüğü siyasetle, maddi zenginliği ise salt ekonomiyle ilişkilendirmeyi doğru bulmaz. Ekonomi ve siyaset arasında ilişki çok sıkdır (Friedman, 2021:32-36).

Friedman bu ilişkide, siyasi özgürlük yolunda bir araç olan ekonomik düzenlemelerin, siyasi gücü ekonomik güçten ayrıldığı durumda, siyasi özgürlüğü dengeleyerek siyasi özgürlüğün gelişimine katkı sağlayacağını belirtir. Friedman'a göre insanlar tarihsel olarak tipik olarak yaşadıkları tiranlık, kölelik ve sefalet durumlarından çıkışı, siyasi özgürlüğün ortaya çıkmasını sağlayan serbest piyasa ve kapitalizm kurumlarıyla olmuştur. Ekonomik reformlara eşlik eden siyasi reformlarda, kitlelerin refahında inanılmaz bir gelişme sağlamıştır. Ancak deneyimlediğimiz gibi, kapitalist ekonomilerde de özgürlükçü olmayan siyasi düzenlemeler görülmüştür. Dolayısıyla Friedman'ın da itiraf ettiği gibi, ekonomik özgürlükle siyasi özgürlük arasındaki ilişki tek taraflı olmaktan uzak bir şekilde karmaşıktır (Friedman, 2021:38-40).

Friedman, bu dengeyi sağlayacak düzenlemelerde, bireyin ve ailenin özgürlüğünün temel hedef olduğunu, bu özgürlüğün ise bir ahlak bilimi olarak görülmemesi gerektiğini, çünkü ahlakın bireyin kendisinin sorun edindiği bağlamda ele alacağı bir konu olduğunu belirtir. Bu noktada, Friedman, klasik liberal perspektifiyle tutarlı bir şekilde, ahlaki bireysel özgür alanı içerisinde ele alırken devlete bireyler arasında bir hakem rolü vermektedir. Bir liberal olarak liberalizmin insanları kusurlu varlıklar görmesi durumunda, devletin bu durumda en iyi şekilde kontrol etmesi önemlidir (Friedman, 2021:41, 42, 45).

Friedman bu dengede ekonominin işleyişinin iki şekilde gerçekleştiğini, birinin modern totaliter devletlerin merkezi yönlendirmesiyle, diğerinin ise piyasadaki "bireylerin gönüllü iş birliği", zorlamadan uzak, kendi rızası ile özgür bir şekilde takas ekonomisinin parçası olması şeklindedir. Friedman adına bu işleyişte merkezi planlamalar, hedefe ulaşmada bizi başarısız kılmıştır. Rızayla gerçekleşen ilişkiler ise hedeflere ulaşmamızı sağlamıştır. Bireyler toplumda mevcut iş bölümü ve uzmanlaşmanın sağladığı ürün artışına bağlı olarak, kendi yararını gözeterek zorlamadan uzak bir şekilde bu rızayı sağlar. Bu takas, hizmet sunan ve mal satın alan arasında aracılardan ortaya çıkması, takasta paranın varlığı ile gelişmiştir. Bireyler ekonomik alanda, herhangi bir takasa girmekte özgür, zorlamadan uzaktır. Bu yapı, başkasının işinin önüne geçmesine engel olmayacak bir şekilde işlemek durumundadır. Örneğin, Friedman'ın belirttiği gibi, günümüzde tekeller, bu özgürlük önünde engel oluşturan bir karakterdedir (Friedman, 2021:40-44).

Friedman'a göre siyasi özgürlük, bireylerin birbirlerine baskı uygulamaması için vardır, zor kullanma gücü, ne tür bir yapıdan kaynaklanırsa kaynaklansın bir tehdittir. Liberaller için özgürlük korunması gereken en temel değerdir ve özgürlüğün korunması için yapılacak en önemli şeylerden biri de gücün bir elde toplanmasının önüne geçmektir. Ekonominin siyasi güçle birlikteliği kaçınılmaz bir şekilde bu gücün güçlenmesini sağlayacaktır. Oysa bunun önüne geçildiğinde, ekonomik gücün siyasi gücü denetlemesi ve ona karşı muhalefet oluşturmaması gibi bir işlevi mümkün olabilecektir (Friedman, 2021:45-46).

Bu bağlamda, sosyalist sistemde özgürlüğü geliştirecek ekonominin bağımsız işleyişine izin veren kurumsal düzenleme olmamıştır; dolayısıyla bu sistemde özgürlük olmamıştır, çünkü özgürlüğü besleyen kapitalist toplumun söz konusu özellikte işleyişidir. Kapitalist toplumda özgürlük, komünist bir kişinin komünizmi övme özgürlüğüne de izin verir. Dolayısıyla kapitalist sistemin korunması ve güçlenmesi, siyahiler, yahudiler ve yabancı uyruklu azınlıklar için bir kazanımdır. Friedman'a göre kapitalizmin etkili işlemesinin diğer bir önemli kazanımında, anlaşma konusunda çatışma çıkarabilecek gerekli kimi sorunları azaltmasıdır. Mutlak bir özgürlük elbette mümkün değildir. Özgürlüklerimiz yer yer çatışabilecektir. İşte bu durumda ölçüt, Friedman'ın alıntılıdığı Yüksek Mahkeme'nin şu ifadesinde yatar: "benim yumruğumu hareket ettirme özgürlüğüm, senin çenenin yakınlığıyla sınırlanmalıdır." Yani özgürlüğün bana zarar vermemesi gerekir. Bir hakem olarak devlete, bu sınırlamayı güvence altına alması için ihtiyaç duyulur. Özgürlük konusunda, ekonomik alanda en sorunlu mesele, birleşme özgürlüğü ile rekabet özgürlüğü arasında çatışmadır. Bu çatışma özellikle, tarafların istediklerini yapma özgürlüklerinin rakiplerini piyasa dışında tutabilecek türde yöntemlerle hareket edebilmelerine izin verilmesi ve bunun engellenmesi arasında yaşanabilmektedir. Devlet'in bu bakımdan rolü, gönüllü gerçekleşen bir örgütlenme olan ekonomik etkinliği, yasa ve düzen ile bireylerin birbirlerine karşı zor kullanmalarını sınırlamaktır. Devlet, piyasanın tek başına yapamayacağı bir şekilde, "oyunun kurallarını belirlemek, hakemlik yapmak ve kuralları uygulamak" için vardır (Friedman, 2021:49-52, 60, 62). Devlet oyunun kurallarını düzenleyecek, anlaşmazlıklarda hakemlik yapacak, rekabeti geliştirecek, tekelleri engelleyecek, sorumluluğu olmayan çocuk veya zihin engelli bir bireyin korunması gibi aileye destek verecektir.

Friedman bu gibi konuları piyasanın tek başına yapamayacağı ve istemese de devletin yer yer hoşnut olunmasa da paternalist bir şekilde karar vericiliğini zorunlu olacağını belirtir. Örneğin çocuklar ve zihin engelliler özgür olmadıkları için sorumlulukları yoktur, dolayısıyla ister istemez onlar adına karar vermek gerekmektedir (Friedman, 2021: 68; Friedman, 2002.). Özellikle zihin engelli birinin bakımının, devlet aracılığıyla düzenlenmesi hepimiz için yararlıdır. Friedman, başkaları için bu tür karar vermelerde, sınırlarımızı belirleyecek bir formül olmasa bile, kusurlu ve önyargılı insanın, özgür tartışma ve deneme-yanılma ile ulaştığı fikir birliğine inanmak zorunda olduğumuzu belirtir (Friedman, 2021:69-70).

Friedman Amerika örneğinde, devletin bu türde müdahalelerde bulunduğu, ama haklı bulmadığı etkinlik alanlarını şöyle sıralar: tarım destek fiyatları, petrol ithalat, şeker kotaları, kira kontrolü, yasal azami asgari ücret, sanayi üzerinde ayrıntılı düzenlemeler, radyo ve televizyon üzerindeki kontroller ve sansürler, kimi sosyal güvenlik programları, girişimlerin ve mesleklerin

ruhsat sahibi olanlarca yapılması, kamu toplu konut yapımı, erkeklerin barış zamanında askerlik yapmaları, ulusal parklar, posta taşımacılığı üzerindeki yasaklardır (Friedman, 2021:71-73).

Ekonomik Özgürlüğün Ölçülmesi

Ekonomik Özgürlük Endeksi (EFW) bir ülkedeki siyasi otorite tarafından kurumlar aracılığı ile geliştirilen politikaların ekonomik özgürlükler ile uyum sağlayıp sağlamadığını ölçen bir endekstir (Gwartney ve diğerleri 2021: 3). “Ekonomik özgürlük” terimi son yıllarda gündeme gelmiş, özellikle özgürlük ve ekonomik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu verilerle göstermeye çalışan bir ekonomik yaklaşımı ifade etmektedir. Bu ekonomik yaklaşımın temel iddiası şudur: “*Son yirmi yıl boyunca İstikrarlı yüksek ekonomik özgürlük değerine sahip olmayan hiçbir ülke, yüksek bir gelir seviyesine ulaşmada başarılı olmamıştır.*” (Gawertney, Lawson, Block, 1996:17). Bu iddia iki araştırma kuruluşu, “Fraser Enstitüsü ve Heritage Foundation-Wall Stret Journal çatısı altında ülke verileriyle gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu iki kuruluş kabul ettikleri kimi özgürlük indekslerine göre, her yıl hangi ülkenin kaçınıcı sırada olduğunu gösteren raporlar ve listeler hazırlamaktadır. Fraser Enstitüsü bu konuda, ilk raporunu tarihsel olarak 1975’e kadar geri götürülecek bir şekilde, 1984’de bir sempozyum gerçekleştirmiş ve bu sempozyumun metinlerini 1988’de, Michael A. Walker’ın editörlüğünü yaptığı *Freedom, Democracy and Economical Welfare* adıyla yayımlamıştır.

Bu kapsamda Endeks üç temel metodolojik ilkeye dayanmaktadır. Bunlardan birincisi nesnel veri kaynaklarıdır. Anketler ve bazı değer yargılarını ifade eden veriler mümkün olduğunca en az düzeyde kullanılmaktadır. İkinci olarak kullanılan veriler genel olarak IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ekonomik Formu gibi güvenilir kuruluşlardan elde edilen verilerdir. Direk olarak herhangi bir ülkenin kurumundan elde edilen veriler kullanılmamaktadır. Üçüncü ve en önemli ilke ise, veriler kullanılırken tamamen şeffaflık göz önünde bulundurulmaktadır. Raporlardaki endeks puanlamaları tamamen güvenilir bir metodoloji kullanılarak oluşturulmaktadır. (Gwartney vd., 2021:3). Endeks ülkelerin birkaç yıllık zaman dilimi içindeki değişikliklerini analiz etme imkânı tanımaktadır. Ayrıca elde edilen endeks puanlamaları ile ekonomik büyüme ve kalkınma için gerekli olan siyasi, kültürel, tarihi ve diğer faktörlerin etkisini analiz etme konusunda önemli bir referans oluşturmaktadır.

Ekonomik Özgürlüklerin Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi

Bazı sosyalist ve eski sosyalist ülkeler ile savaş ve yozlaşmadan mağdur birçok üçüncü dünya ülkesi hariç, iktisadi büyüme dünya genelinde bir norm haline gelmiştir. Son 50 yılda kişi başına düşen reel gelir neredeyse 3 katına çıkmıştır (Kasper, 2007:1). Adam SMİTH’den bu yana iktisatçılar ekonominin gelişmesini serbest bir şekilde ticaret yapmaya, mülkiyet haklarının güvence altına alınmasına, rekabet edebilme ve kaynakları tedarik etme özgürlüğüne bağlamışlardır (Durgun, 2022:65). Literatürde ekonomik özgürlüklerin büyümeye olan etkisi genel olarak pozitif yönde olmaktadır. 1996 ve 2022 yılları arasında akademik dergilerde yayınlanan 721 makalenin %50,6’sı ekonomik özgürlüklerin refah, insan hakları ve sosyal kalkınmaya olumlu yönde etkisinin olduğu, bu çalışmalardan sadece %4,6 sının yoksulluk, çatışma ve yaşam kalitesinin düşmesi yönünde olumsuz yönde etkisinin olduğu, %44,8 inin ise olumlu veya olumsuz yönde etkisinin olduğuna dair net bir ilişkinin bulunamadığı yönündedir. Bu çalışmaların üçte ikisi ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyle, %72,5 inin gelir ve üretkenlik artışıyla, %62,9 u ise girişimciliği artmasıyla ilgili pozitif ilişkili olduğu yönündedir (Lawson, 2022:6).

Adam Smith, David Ricardo, Ludwig Von Mises, Fa Hayek, Milton Friedman gibi bilim adamları serbest ticarete, özel mülkiyete ve rekabetçi piyasalara dayalı ekonomik sistemlerde gerek refah seviyesinin gerekse insani gelişmişliğin daha fazla olduğunu savunmuşlardır. Buna karşın Karl Maks, JM Keynes, Abba Lerner ve Joseph Stiglitz gibi bilim adamları ise ekonomik özgürlüklerin kötü veya en azından ideal olmayan sonuçlar doğurduğu görüşünü savunmuşlardır (Lawson, 2022:4). Özellikle küreselleşme ile beraber ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki hem teorik hem de ampirik çalışmalarda daha fazla yer almıştır. Değişik yöntemlerle farklı sonuçların ortaya çıktığı bu ilişki her dönemde güncelliğini korumuştur. Bazı araştırmacılara göre ekonomik özgürlüklerin daha fazla yatırıma, daha fazla büyümeye ve daha

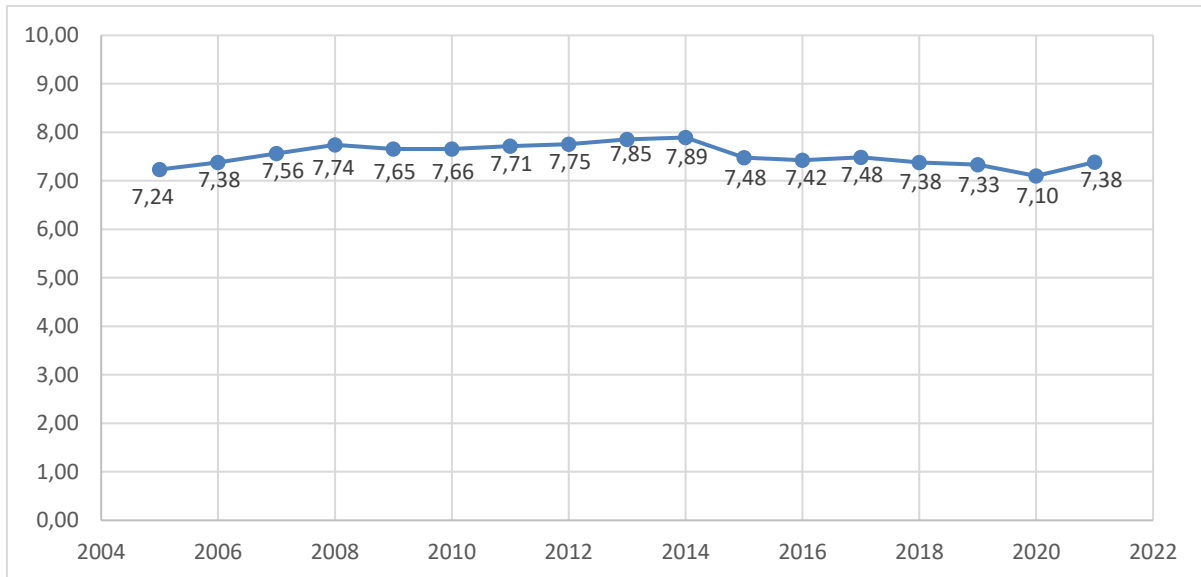
fazla refaha yol açtığı görüşü hâkim olsa da, bazı araştırmacılara göre ekonomik özgürlükler yolsuzlukların artmasına neden olmaktadır.

Kırgızistan'da Ekonomik Özgürlük Endeksi

Kırgızistan bağımsızlığın ilk yıllarında gerçekleştirdiği geniş kapsamlı reform hareketleri ile planlı ekonomiden piyasa ekonomisine hızlı bir geçiş yapmıştır. Ülkenin yeni siyasal sisteminin Cumhuriyet olarak belirlenmesinin ardından gerekli anayasal düzenlemeler yapılmış, Kırgızistan SSC Konseyinin yaptığı seçimde Askar AKAEV 179 milletvekilinin oyunu alarak ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Özellikle ekonomi alanında makro düzeyde yapılan reformlar piyasa ekonomisine uyum sağlanması bakımından büyük önem arz etmiştir (Abdibaitova, 2011:18). Aralık 1998'de Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) üyelik bu reformlardan biridir. Yapılan reformlar ve ekonomideki iyimser hava sayesinde 1998' de yaşanan bölgesel mali kriz bile GSYİH'daki artışın önüne geçememiştir. Nitekim bağımsızlıktan sonra ilk Devlet Başkanı olan Askar AKAEV özellikle ilk döneminde yaptığı reformlar ve demokrat kişiliğiyle ülkenin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Ancak bu reformlar gerçekleştirilirken diğer taraftan devletin inşası büyük oranda ihmal edilmiştir (Lee-Jones, 2021:11). Buna bağlı olarak insanlar yolsuzluk, kayırmacılık ve gayri resmi ilişkilere yöneldi. Nitekim ikinci döneminde izlediği yanlış politikalar Kırgızistan'ın geleceği açısından faydalı sonuçlar doğurmamıştır. Giderek demokratik yönetim anlayışından uzaklaşan ülkede zamanla otoriter bir yönetim hâkim olmaya başlamıştır (Talanta, 2022).

Geçiş dönemindeki reformcu yönetim anlayışından uzaklaşma, ülke yöneticilerinin önemli kamu kurumlarına yakın akrabalarını yerleştirilmesi, yolsuzlukların giderek artması, siyasi ve ekonomik krizlerin baş göstermesi, dış politikadaki başarısızlıklar, artan dış borç ve kuzey ile güney arasında artan iktidar savaşı 12 yıllık ülke yönetimini elinde bulunduran Askar AKAEV iktidarının geleceğini zora sokmuştur. Nitekim 2005 yılında gerçekleştirilen halk ayaklanmaları sonucu Askar AKAEV görevi bırakmıştır. İlerleyen yıllarda da benzer sorunların tekrar etmesi ülkede ekonomik ve siyasi problemlerin giderek artmasına neden olmuştur. Özellikle yaşanan siyasi krizler ülkenin ekonomik özgürlükler performansını önemli ölçüde etkilemiştir. Çalışmanın bu bölümünde özellikle bu siyasi krizler özelinde ülkenin ekonomik özgürlükler performansını Fraser Enstitüsü tarafından belirlen beş kriter kapsamında değerlendirilecektir.

Grafik 1. Devletin Ekonomik Büyüklüğü

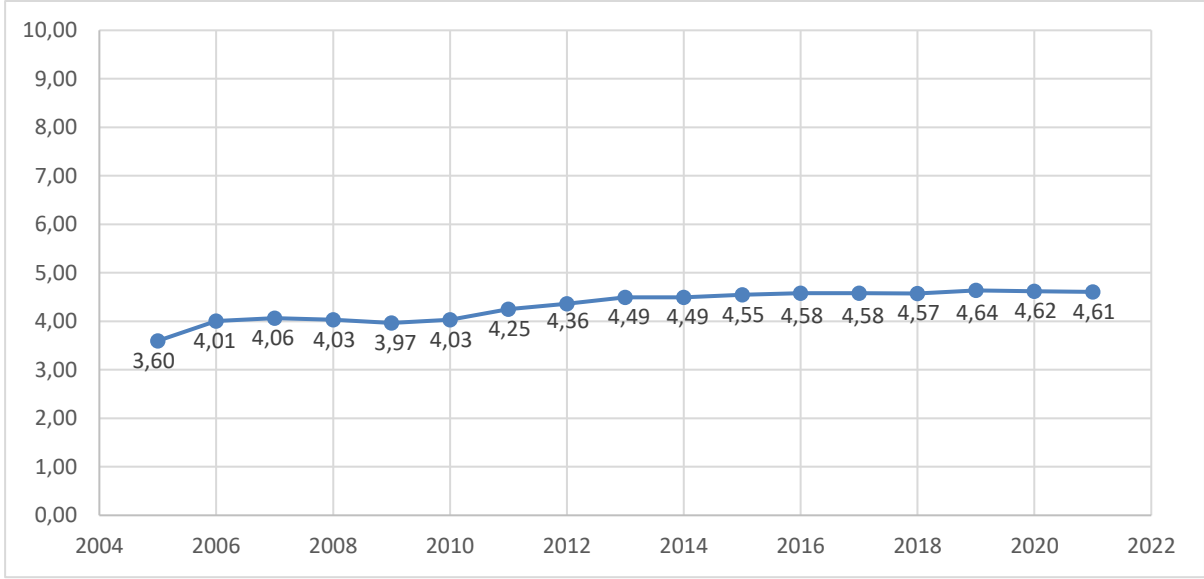

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Kaynak dağılımının iki temel mekanizması mevcuttur. Bunlardan en yaygın olanı piyasa ekonomisi diğeri ise merkezi ekonomidir. Ekonomistler uzun yıllar hangi mekanizmanın daha etkin olduğu konusunda birçok çalışma yapmışlardır. Bazı ekonomistlere göre merkezi yapıya sahip olan ekonomilerde kaynak dağılımı daha etkin olarak kabul edilmekte iken çoğunluk piyasa ekonomisinin

daha etkin olduğunu savunmaktadır. Kapitalizm mi yoksa Sosyalizm mi tartışması ileriki yıllarda daha çok tartışma konusu olacaktır. Burada önemli olan ekonomi politik sistemin savunması gereken hedeflerin ne olacağını belirlemesidir. Belirlenen hedefler doğrultusunda hangi araçlar ile ilerlenmesi gerektiği tespit edilmelidir (Otteson, 2023:3). Devlet harcamaları, vergilendirme ve devletin kontrolündeki işletmelerin büyüklüğü arttıkça, devletin karar alma süreci bireysel tercihlerin yerini alacaktır. Böylece ekonomik özgürlüklerde giderek azalacaktır (Gwartney ve diğerleri 2022: 5). Bu kapsamda Kırgızistan 2005 yılında 6.51 skor ile dünya sıralamasında 53. sırada yer alırken 2014 yılında 29 uncu sıraya kadar yükselmiştir. En son yayınlanan rapora göre 44'üncü sıraya kadar gerilemiştir.

Grafik 2. Hukuk Sistemi ve Mülkiyet Hakları

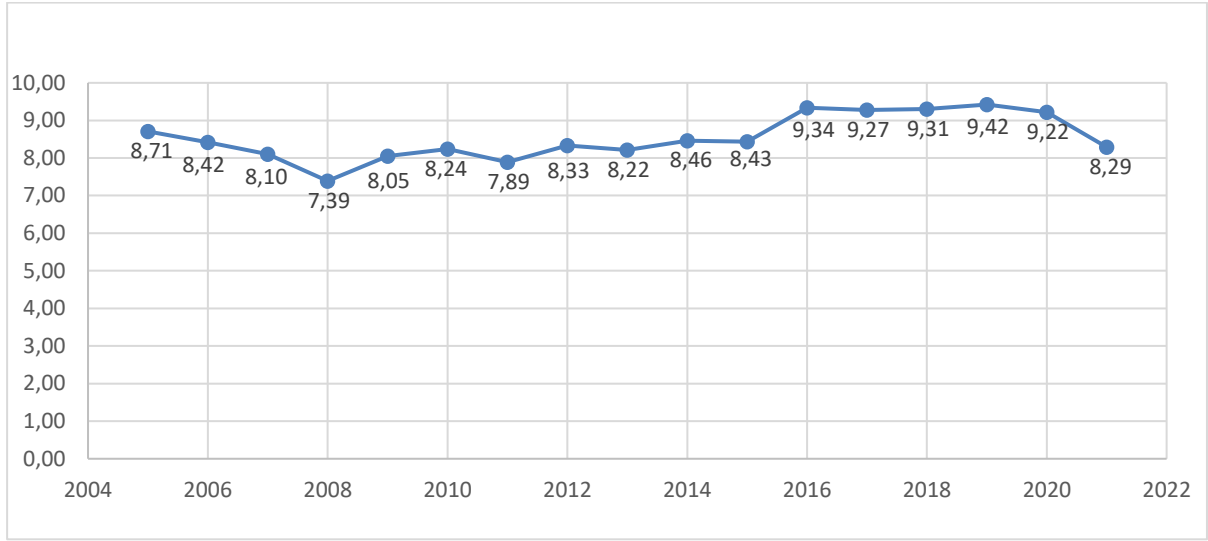

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Hukukun üstünlüğü ifadesi geniş ve kapsamlı bir tanıma sahiptir. Bazı Batılı düşünürler tarafından modası geçmiş bir ifade olarak tanımlansa da son elli yılda zihinleri tamamen fethetmiş bir fikri ifade etmektedir (Leoni, 2020:75). Bir hukuk devletinin en temel özelliklerinden birisi kuvvetler ayrılığı ilkesinin işlerliğidir. Yasamayı ve yürütmeyi oluşturan kurumlar hukuk kaynaklarını oluştururken, uygularken veya kabul ederken hukuk kurallarının sınırları içerisinde kalmak zorundadırlar (Bayraktar, 2021:7). Demokrasinin olduğu her yerde düzgün işleyen bir kuvvetler ayrılığı ve güçlü bir hukuk sistemi olmak zorundadır. Özellikle yargının göz ardı etmemesi gereken adil yargılama, eşitlik, insan hakları ve kanun dışına çıkamamak gibi yükümlülükleri vardır. Aksi takdirde ne bir güven ortamından bahsedebiliriz nede herhangi bir özgürlükten bahsedebiliriz.

Mülkiyet hakkı sağladığı asgari koruma alanı ile bireyi devletin ve başka bireylerin müdahalesinden korumak gibi bir amacı vardır (Tiryaki, 2008:83). Bu bakımdan bireylerin elde ettikleri mülkiyetlerin korunması hem hukukun üstünlüğü hem de ekonomik özgürlükler açısından büyük öneme sahiptir. Burada devlete önemli görevler düşmektedir. Eğer bireyler kendilerini güvende hissetmiyorlarsa, elde ettikleri mülkiyetler güvence altına alınmamışsa veya yargı bağımsız değilse ekonomik özgürlüklerde bunlara bağlı olarak azalacaktır (Gwartney vd., 2022: 5). Hukuk sistemi ve mülkiyet hakları skorunda ise 2005 yılında 3.60 skor ile 115 inci sırada yer alırken sadece 2019 yılında 4.64 skor ile 96'ıncı sıraya yükselmiştir. Söz konusu 2005 ile 2022 yılları arasından bu alanda iyi bir performans sergilediği söylenemez.

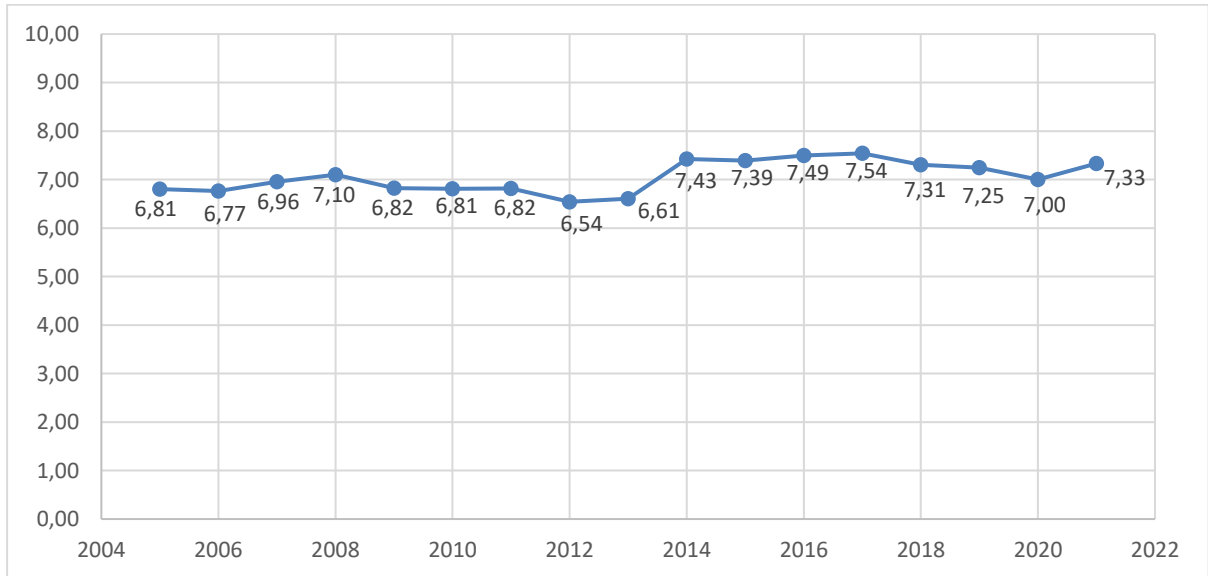
Grafik 3. Sağlam Paraya Erişim

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Enflasyon kişilerin elde ettikleri kazançların değerinin korunması bakımından önem arz etmektedir. Dolayısıyla bireylerin elde ettikleri mülklerinin korunması bakımından sağlam bir paraya ihtiyaç vardır. Enflasyonun sürekli değiştiği veya yüksek enflasyona sahip bir ekonomide insanlar geleceğe yönelik planlar yapma konusunda kararsız kalacaklardır. Buda ekonomik özgürlüklerin azalmasına neden olacaktır (Gwartney ve diğerleri 2022: 5). 2005 yılında 8.71 skor ile 57. sırada yer alan Kırgızistan her geçen yıl gerileyerek 2011 yılında 93'üncü sıraya kadar gerilemiştir. Daha sonra yükselişe geçerek en iyi olduğu 2019 yılında 9.42 lik skorla 42 inci sıraya kadar yükselmiştir.

Grafik 4. Uluslararası Ticaret Serbestisi

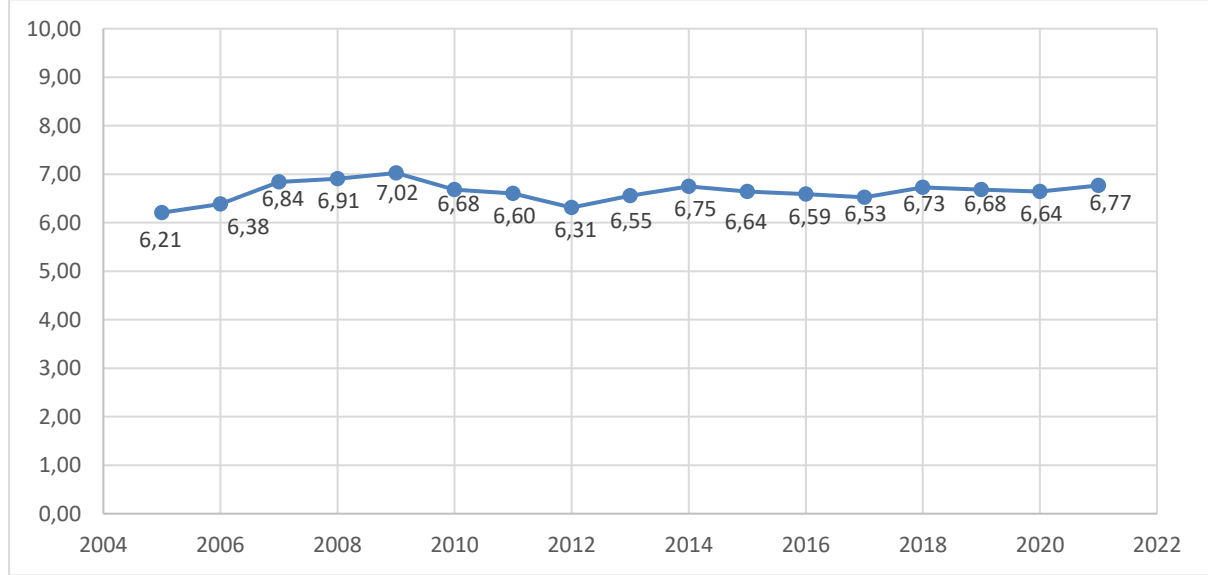

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Küreselleşmeyi savunan görüş, ülkelerin uluslararası ticaret hacmini genişletmek ve yabancı yatırımları artırmak amacıyla politikalarını ve kurumlarını nasıl değiştirmek zorunda oldukları ile ilgili söylemlerde bulunurlar (Rodrik, 2019:237). Bu düşünce tarzı amaçlarla araçları karıştırmaktadır. Oysaki küreselleşmenin amacı refaha, istikrara, özgürlüğe ve daha kaliteli bir yaşama ulaşmanın aracı olmalıdır. Ekonomik özgürlüklerin özünde değişim dolayısıyla satma, satın alma, sözleşme yapma gibi ekonomik faaliyetler vardır. Hükümetler tarafından uluslararası

ticarete getirilen kısıtlamalar ekonomik özgürlüklerin azalmasına neden olan en önemli unsurlardır (Gwartney vd., 2022: 5). Uluslararası ticaret serbestisi skorunda Kırgızistan verilerin düzenli olarak yayınlandığı 2005 yılında 6.81'lik skor ile 80. sırada yer alırken 2013 yılında 6.61'lik skor ile 109. sıraya kadar gerilemiştir. Sonraki yıllarda kısmen yükselişe geçerken en bu skor kapsamında en iyi olduğu sıralama 7.33' lük skor ile 2021 yılıdır.

Grafik 5. Kamu Düzenlemeleri

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Uluslararası ticarete getirilen kısıtlamalar dışında yurt içinde de ticari faaliyetlere getirilen kısıtlamalar ekonomik özgürlükleri azaltmaktadır. Kredi kısıtlamaları, çalışma hakkını sınırlayan kararlar veya ticareti olumsuz etkileyen düzenlemelerde ekonomik özgürlükleri azaltmaktadır (Gwartney vd., 2022:5). Kamu düzenlemeleri kapsamında 2005 yılında 6.21 lik skor ile 83'üncü sırada yer alan Kırgızistan sonraki yıllarda sürekli inişli çıkışlı bir performans sergilemiştir. 2021 yılı verilerine göre 6.77'lik skor ile 66. sıraya kadar yükselmiştir

Ekonomik özgürlükler kapsamında Kırgızistan için veriler 2005 yılından itibaren düzenli olarak yayınlanmaya başlanmıştır. 2005 yılında 6.51'lik skorla 141 ülke içerisinde 77. sırada yer almıştır. Sonraki yıllarda genel olarak düşüş gösteren bir performans sergilemiştir. En yüksek performans gösterdiği 2016 yılında ise 162 ülke içerisinde 7.09 skorla 68. sıraya kadar yükselmiştir. Ekonomik özgürlüklerin alt bileşenleri kapsamında değerlendirildiği zaman genel olarak 2010 ile 2015 yılları arasında bir gerileme söz konusudur. Bunun en önemli sebepleri arasında 2010 yılında yaşanan siyasi kriz ve ülkedeki karışıklıklar nedeniyle birçok girişimcinin ülkeden göç ederek özellikle Rus kökenli vatandaşların yatırımlarını başka ülkelere taşıması, özel mülkiyetlerin bu olaylardan büyük zarar görmesi, bölge ülkeleri ile aksayan uluslararası ticaret gibi sebepler gösterilebilir

Sonuç

Ekonomik olarak özgür olan bir toplumda devletin en önemli görevlerinden biri bireylerin elde ettikleri kazanımlarını korumaktır. Ekonomik özgürlük endeksi ise ülkenin kurumlarının ve politikalarının bireylerin kendi ekonomik kararlarını verme özgürlüğüyle ne derece tutarlı olduğunu ölçmek için tasarlanmıştır. Bu ölçüm yapılırken beş temel kriter ve bu kriterlerin alt bileşenleri esas alınmaktadır. Devletin ekonomik büyüklüğü, hukuk sistemi ve yargı bağımsızlığı, uluslararası ticaret serbestisi, sağlam paraya erişim ve kamu düzenlemeleri ekonomik özgürlük endeksinin hesaplanmasında kullanılan kriterlerdir. 1986-1994 yılları arasında Fraser Enstitüsü yöneticileri tarafından düzenlenmeye başlanan konferanslar ilerleyen yıllarda ekonomik özgürlük endeksinin hesaplanmasının temelini oluşturmuştur. Bu hesaplama yapılırken her bir kriter için 0 ile 10 arasında bir değer verilir. Verilen değere göre ülkeler bir sıralamaya konulur.

Son yıllarda yapılan araştırmalarda ekonomik özgürlük ve siyasi özgürlükler arasında güçlü bir ilişki olduğu görüşü hakimdir. Ekonomik özgürlüklerin siyasi özgürlükleri, siyasi özgürlüklerin ise ekonomik özgürlükleri beslediği görüşü oldukça yaygındır. Bu çalışmada Kırgızistan'daki ekonomik özgürlüklerin Fraser Enstitüsü verileri kapsamında beş temel kriter göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren sık sık siyasi krizlerle karşı karşıya kalan Kırgızistan ekonomik özgürlük sıralamasında geriye düşmektedir. Bu siyasi krizler ülkenin ekonomik özgürlük skorunu düşürerek ülke imajına büyük zararlar vermektedir. 2010 yılına kadar sürekli artış gösteren ülkenin ekonomik özgürlük endeksi 2010 yılından itibaren önemli düşüşler göstermektedir.

Siyasi istikrarın sağlanması başta ekonomi olmak üzere diğer alanlarda da ülke imajına olumlu katkılar sağlayacaktır. Bu kapsamda Ülkedeki ekonomik özgürlüklerin gelişmesi bakımından en başta hukukun üstünlüğü ilkesinin tüm bileşenleri ile beraber geliştirilmesi gerekmektedir. Bu hem yabancı yatırımcılar hem de iç piyasadaki girişimcilerin daha rahat faaliyet göstermesi bakımından önemlidir. Diğer önemli hususlar ise uluslararası ticareti olumsuz yönde etkileyen düzenlemelerin kaldırılmasıdır. Gerek ticaret kazanımlarının artması gerekse vatandaşların elde ettikleri mülkiyetlerin değerini kaybetmemesi için sağlam bir paraya ihtiyaç vardır. Yüksek ve değişken bir enflasyon bireylerin geleceğe yönelik plan yapmalarını engellemektedir. Hükümetin uygulayacağı güvenilir bir enflasyon politikası ülkedeki ekonomik özgürlük skorlarını yükseltecektir.

Etik Beyan

"Ekonomik Özgürlüklerin Kırgızistan Özelinde Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Abdibaitova, B. (2011). Özgür Kırgızistan 20 Yaşında. *21. Yüzyıl Dergisi*, 35, 18-25.
- Acemoğlu, D ve Robinson J. (2022). *Dar Koridor Devletler, Toplular ve Özgürlüğün Geleceği* (Çev: Y. Taşkın). İstanbul: Doğan Kitap.
- Bayraktar, K. ve Üstünlüğü, H. (2021). *Der Yayınları*, 3. Baskı, İstanbul.
- Gwartney, J. ve Lawson, R. A. & Block, W., (1996). *Economic freedom of the world:1975-1995*.
- Durgun, N. Y. (2022). *The Effect Of Economic Freedom On The Realization Of Economic Growth And An Assessment Specific To Turkey*. Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business & Economics Journal.
- Friedman, M. (2002). *Capitalism and Freedom: Fortieth Anniversary Edition*.
- Friedman, M. (2021), *Kapitalizm ve Özgürlük*, (Çev. Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu), Ankara: Serbest Kitapevi.
- Gwartney, J., Lawson, R., Hall, J., Murphy, R., Djankov, S. ve McMahon, F. (2022). *Economic freedom of the world: 2022 annual report. Fraser Institute*.
- Gwartney, R. L. (2023). *Economic Freedom of the World 2023 Annual Report*. Vancouver, B.C.: Fraser Institute.
- Kasper, W. (2007), *Ekonomik Özgürlük ve Gelişme*, (Çev. Bahadır Akın), Ankara: Liberte Yayınları.
- Lawson, R. (2022). *Economic Freedom in The Literature What Is It Good (Bad) For?* Fraser Institute. *Economic Freedom of the World: 2022 Annual Report*.
- Gwartney, J., Lawson, R., Hall, J. ve Murphy, R. (2021). *Economic Freedom of the World-2021 Annual Report. Institute of Economic Affairs Monographs, Forthcoming*.
- Lee-Jones, K. (2021). *Overview of corruption and anti-corruption in Central Asia: Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan*.
- Leoni, B. (2020). *Özgürlük ve Hukuk*, (Çev. Mustafa Erdoğan), Ankara: Hukuk Yayınları.

- North, D. (1988). Freedom Democracy And Economic Welfare. *Proceedings Of An International Symposium* (s. 3-4). Napa Valley, Calif.: Fraser Institute.
- Otteson, J. R. (2023). An Introduction to Socialism vs. Capitalism. *Economic Freedom of the World 2023 Annual Report*. Fraser Institute.
- Rodrik, D. (2019), *Daha Adil, Daha Makul Bir Küresel Ekonomi Mümkün mü?* (Çev. Akın Emre Pilgir ve Mahmut Tekçe), İstanbul: Domingo, Bkz Yayıncılık
- Talant, B. (2022). *Freedom House*: <https://freedomhouse.org/country/kyrgyzstan/nations-transit/2023> adresinden alındı
- Tiryaki, R. (2008). *Ekonomik özgürlükler ve anayasa*. Yetkin Yayınları.
- Walker, M. A. (1996). *Economic Freedom Of The World:1975-1995*. Vancouver B.C.: Fraser Institute. <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/graph?geozone=world&page=graph&area1=0&area2=0&area3=0&area4=0&area5=1&type=line&min-year=2005&max-year=2021&countries=KGZ> (Erişim Tarihi: 25.10.2023)

EXTENDED ABSTRACT

Economic freedom, the ability of individuals to make economic decisions freely and the extent to which a country's political authority's policies align with these freedoms, is a concept that has gained prominence in recent years. It is often used to show a direct link between freedom and economic prosperity, backed by data. A fundamental claim of this economic approach is that "no country without a stable high economic freedom score in the last two decades has been successful in reaching high income levels" (Gawertney, J., Lawson, R., Block, W., 1996: 17). Two research organizations, the Fraser Institute and the Heritage Foundation-Wall Street Journal, attempt to substantiate this claim by annually ranking countries based on various freedom indices. This system relies on three core methodological principles. First, it uses objective data sources, minimizing the use of subjective opinions or values. Second, it relies on data obtained from reliable organizations such as the IMF, World Bank, and the World Economic Forum, rather than data directly from a country's government. Third, it emphasizes transparency, ensuring that index scores in reports are created using a reliable methodology (Gwartney et al., 2021: 3). The Economic Freedom Index, based on these principles, provides the opportunity to analyze a country's performance over several years and offers an essential reference point for understanding the impact of political, cultural, historical, and other factors on economic growth and development. Kyrgyzstan is a unique case study in the context of economic freedom. After gaining independence, the country swiftly transitioned from a planned economy to a market economy by implementing extensive reforms. These reforms played a crucial role in adapting to a market economy, with the country's first president, Askar Akaev, making significant contributions to its development. However, as economic reforms progressed, the construction of the state was largely neglected. Yolsuzluk (corruption), nepotism, and informal relationships began to take root as people lost trust in the state's institutions. Over time, the country started moving away from democratic governance, leading to an authoritarian rule (Talant, 2022). Kyrgyzstan's shift from reformist governance during the transition period to corruption, political and economic crises, and failures in foreign policy resulted in increasing external debt and power struggles between the north and the south. These challenges created significant obstacles for the 12-year rule of Askar Akaev, who was forced to step down in 2005 due to public uprisings. Subsequent years saw similar problems recurring, leading to a decline in economic freedom in the country. The Economic Freedom Index evaluates countries based on five criteria, and in this context, Kyrgyzstan's performance is assessed. Size of Government: As government spending, taxation, and state-controlled enterprises increase, individual decision-making decreases, affecting economic freedom. Kyrgyzstan, with a score of 6.51 in 2005, was ranked 53rd in the world. However, it dropped to 29th place by 2014. The latest report indicates a further decline to the 44th place. Legal System and Property Rights: The protection of property acquired by individuals is crucial for economic freedom. In this category, Kyrgyzstan's score was 3.60 in 2005, placing it 115th. It improved to 96th place with a score of 4.64 in 2019. It is essential to note that the country did not consistently perform well in this area. Access to Sound Money: Inflation is a key factor in preserving the value of earnings. High inflation can disrupt people's ability to make future plans, leading to decreased economic freedom. In 2005, Kyrgyzstan was 57th with a score of 8.71, but it dropped to 93rd in 2011. Subsequently, it made improvements, reaching its best

score in 2019 at 42nd place. Freedom to Trade Internationally: Restrictions on international trade imposed by governments significantly reduce economic freedom. Kyrgyzstan's score in this category was 6.81 in 2005, ranking 80th. However, it dropped to 109th in 2013 and showed some improvement afterward, with the best score in 2021 at 7.33. Regulation of Credit, Labor, and Business: Restrictions on domestic economic activities, such as credit limits, labor regulations, or policies that hinder trade, reduce economic freedom. Kyrgyzstan's score in this category was 6.21 in 2005, ranking 83rd. In the most recent data, Kyrgyzstan has climbed to 66th place with a score of 6.77 in 2021. Kyrgyzstan's economic freedom index data has been consistently published since 2005. The country ranked 77th in the world with a score of 6.51 in 2005 but experienced fluctuations in subsequent years. It reached its highest ranking in 2016, placing 68th with a score of 7.09. Notably, a decline occurred between 2010 and 2015, likely due to political turmoil in 2010 and other factors that disrupted international trade and affected private property. In conclusion, a country's economic freedom is closely linked to the protection of individual property rights. Although Kyrgyzstan showed significant progress in the early years following its independence, political instability, corruption, and economic challenges have led to a decline in economic freedom. Restoring political stability in the country is crucial for improving not only its economic situation but also its overall image on the world stage.

Kırgız Toplumunda Sosyo-Kültürel Bir Yapı Olarak Bir Atanın Baldarı

Cengiz BUYAR¹ ve Amantur CAPAROV²

Öz

Kırgız toplumunda akrabalık bağları hayli güçlüdür. Aileden başlayarak boy ve el'e kadar şekillenen sosyal, kültürel, askeri ve idari bir yapı mevcuttur. Bu yapılanmanın tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar hemen bütün Türk halklarında da benzeri şekilde devam ettiği görülmektedir. Türk halklarının birçok basamaktan oluşan kendilerine has akrabalık sistemi, hiyerarşik grupları, boy ve cüz yapılanmaları bulunmaktadır. Bununla birlikte bu yapılanmanın halkalarının tamamı açık bir şekilde ortaya konamamakta ve anlaşılammamaktadır. Bu bağlamda Kırgızların geleneksel toplum yapısında önemli bir sosyal kurum veya yapı olan *bir atanın baldarı* yani *bir atanın evlatları* şeklinde adlandırılan yapının araştırılması ve anlaşılması büyük önem arz etmektedir. Bir atanın baldarı yapılanması Kırgız toplumunda alt boy birimi olan *uruk* yapısının içerisinde değerlendirilen küçük grupların birliği olarak tanımlanır. *Bir atanın baldarı* tanımlaması, uruk, uruu, oñ kanat yani sağ kanat, sol kanat, içkilik gibi boy teşkilatının bileşenleri ile de bağlantılıdır. Kırgızlarda boy örgütlenmesi, farklı sınıflandırma seviyelerinde çok çeşitli sosyal özellikleri içerir. Bu çalışmada *bir atanın baldarı* yapısı ayrıntılı bir şekilde nitel araştırma ve betimsel tasvir yöntemi ile ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Çalışmanın amacı, Kırgız toplum yapısındaki bir atanın evlatları örneğinde Türk halklarının girift bir yapıya sahip olan sosyo-kültürel ve idari teşkilatlanmasıyla ilgili alt birimlerinin ve bunlar arasındaki ilişkilerin daha iyi bir şekilde anlaşılmasına ve araştırılmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: bir atanın baldarı, uruk, uruu, boy, Kırgız, Türk.

As a Socio-Cultural Structure in Kyrgyz Society: Bir Atanın Baldarı

Abstract

In Kyrgyz society, kinship ties are quite strong. There is a social, cultural, military, and administrative organization that shapes from the family to the clan and nation. It can be observed that a similar organizational structure has persisted in almost all Turkic peoples from ancient times to the present day. Turkic peoples have their unique kinship systems, hierarchical groups, clan structures, and tribal organizations consisting of many tiers. However, not all elements of this organization can be clearly identified and understood. In this context, it is of great importance to research and understand the structure of a specific social institution or entity within the kinship system of the Kyrgyz people known as "Bir atanın baldarı," which refers to the offspring of one father or a father's children. The "Bir atanın baldarı" structure is considered as a unit within the sub-clan structure known as "uruk" in Kyrgyz society. The terminology associated with "Bir atanın baldarı," such as "uruk," "uruu," "oñ kanat" (right wing), and "sol kanat" (left wing), "içkilik" is directly linked to the components of the tribal organization. Clan organization encompasses various social features at different classification levels. This study aims to provide a detailed examination of the institution and structure of "Bir atanın baldarı" through qualitative research and descriptive analysis methods. The purpose of the study is to contribute to a better understanding and exploration of the subunits related to the complex socio-cultural and administrative organization of Turkic peoples, as exemplified by the "bir atanın baldarı" in Kyrgyz society.

Key Words: bir atanın baldarı, uruk, uruu, tribe, Kyrgyz, Türk.

Atf İçin / Please Cite As:

Buyar, C. ve Caparov, A (2023). Kırgız toplumunda sosyo-kültürel bir yapı olarak bir atanın baldarı. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 346-358 Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1380250>

¹ Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, cengiz.buyar@manas.edu.kg,

ORCID: 0000-0002-0549-4463

² Doç. Dr., Kırgızistan Cumhuriyeti Milli Bilimler Akademisi, Tarih ve Kültürel Miras Enstitüsü, amantur.japarov@manas.edu.kg,

ORCID: 0000-0002-3093-2373

Giriş

Her toplumda bireyler, gruplar içerisinde yer alır ve bu grupların başında da aile gelir. Bir birey olarak insanın kendisini bir yerlere ait olarak görme yani aidiyet isteği, bir grubun parçası olma ihtiyacı aileden başlayarak muhtelif gruplar içerisinde yer alarak hayatı boyunca devam eder. İnsan hayatı boyunca çok farklı gruplarla ilişki halindedir. Bununla birlikte aile gibi bazı grupların içerisinde tabii olarak yer alırken bazılarında kendi kararı ile dahil olur, ilerleyen yaşlarında ise bazılarının içerisinde zorunlu olarak yer alır. Toplumda, hiyerarşik bir yapıda gruplar olduğu gibi, birbiriyle uyumlu olarak varlığını devam ettiren ve destekleyen grupların yanında birbiriyle çatışan çok çeşitli gruplar da bulunur. Her şeyden önce gruplar, "birbirleriyle gerçek karşılıklı ilişkiler içinde bulunan, davranışlarında birbirinin davranışını hesaba katan insanlardan oluşur" (Bulut, 2020:169-170).

Eskiçağlardan günümüze Türklerde, aileden başlayarak devlete uzanan sosyal, idari, kültürel, askeri, ekonomik vb. özellikleri bünyesinde birleştiren örgütlü gruplar, sosyal yapılar bulunmaktadır. Bunların birbirleri ile ilişkileri genel itibarıyla organik bir şekildedir denilebilir. Yine bu yapının birbiriyle bağı çok yönlüdür ve güçlüdür. Bir toplumsal yapının toplumun bütün kurumları ile ilişkisi olduğu gibi duygularıyla ve coğrafyasıyla da bağı bulunmaktadır. Bu noktada Türk toplumunun geleneksel sosyal ve idari yapılanmasının, Orhun Yazıtlarında ana çizgileriyle oğuş (aile), urug (aileler birliği, sülaleler), bod (boy, kabile, ok ise bir siyasi teşkilata bağlı), bodun (boyar birliği) ve il (el, müstakil topluluk, devlet) şeklinde olduğu görülmektedir (Kafesoğlu, 1998:227-232).

Boy, genellikle etnik, kültürel, dilsel ve bazen coğrafi bağlara dayalı olarak oluşturulan büyük topluluklardır. Türklerin boy teşkilatlanması, göçebe yaşam tarzı, coğrafi dağılımı ve tarih boyunca farklı dönemlerdeki göçleri ve birleşmeleri nedeniyle oldukça iç içe geçmiş durumdadır. Türk kavimleri arasında yerleşik hayat sürenler olduğu gibi konar göçer yaşayanlar da son dönemlere kadar varlığını sürdürmüştür. Konar göçer Türk boyları, Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar çok geniş coğrafyalara yayılmışlardır. Bu göçler sırasında, Türkler değişik kültürlerle ve topluluklara etki etmişler ve etkilenmişlerdir. Dolayısıyla Türklerin boy yapısı içerisinde şartlara bağlı olarak sürekli değişimler yaşanmıştır. Boyların bazıları birleşmiş, bazıları ise ayrılarak farklı topluluklarla karışmıştır. Türklerin boy yapılanması, Türk tarihini ve kültürünü büyük ölçüde etkileyen önemli bir faktördür. (Taşağıl, 2013:1-5).

Sponer göçebe topluluklar arasındaki ilişkilerin daha ziyade akrabalık bağları üzerine şekillendiğini belirtir (Spooner, 1973: 28) Bununla birlikte Hazanov bunun tek başına yeterli olmadığını, akrabalık ilişkilerinin muhtelif sosyal yapıdaki toplumlarda da güçlü bir bağ olduğunu, bunun yanında farklı etkenlerin de dikkate alınması gerektiğini iddia eder ki bu tespitin de isabetlidir (Khazanov, 2015: 246) Göçebe toplumlar arasındaki ilişkilerin daha açık bir şekilde açıklanması gerektiğini belirten Hazanov, bu konuyu şöyle değerlendirir:

"Göçebe toplumun gezgin karakteri ve pastoral iktisadî yapının istikrarsızlığı değişken bir sosyal yapıya yol açmaktadır; değişime açık olan bu yapı, değişimin alt yapısını da kendi içinde barındırır. Çoğu göçebe toplulukta akrabalık ilişkilerinin yapısını düzenleyen unsur soy bağına dayandığından, bu bağ sayesinde göçebe toplumun karmaşık ve çok katmanlı yapısı birbirinden ayrı parçalar halinde ifade edilebilir. Ortak soy atasına farklı yakınlık derecelerindeki akraba gruplarının oluşturduğu bu farklı segmentler, ihtiyaca göre bir araya gelip kaynaşabildiği gibi, ayrışabilmektedir de. Ancak, göçebelerin sosyal ve siyasi yapılanmalarında en önemli unsuru soy bağı kuralı gören tezin teferruatlı olarak açıklanması gerekir. Öncelikle bu tez, sadece tam göçebeler için geçerli olup, yarı göçebe ve ilkel pastoralistler için durum daha değişiktir. İkinci olarak, soy bağı kuralı akrabalık ilişkilerini yok saymak değildir. ... göçebe topluluklardaki sosyal yapıların hepsi soy bağına göre şekillenmiş değildir ve aynı atanın nesebinden olmayı esas almazlar." (Khazanov, 2015:246-247).

Türkistan'da bilhassa bozkır ve üstü bölgelerdeki, konar göçer hayat tarzını 20. yüzyılın başına kadar devam ettirmiş olan, ekonomisinin temelini hayvancılık teşkil eden Türk halklarının sosyal kurumları ve yapıları belirli oranda günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Bu noktada

günümüzde Kırgız, Kazak, Özbek, Türkmen, Karakalpak, Altay, Hakas ve Tuvalar arasında varlığını devam ettiren geleneksel sosyal örgütlenmelerin etraflı bir şekilde araştırılması, geçmişe dönük olarak Türk halklarının toplumsal yapısının ve kurumlarının anlaşılmasında bizlere yardımcı olacaktır.

Türkistan'daki Türkler arasında bir çocuğun yedi atasını, yedi ceddini veya yedi göbek atasını, şeceresini yani soy ağacını bilmesi gerektiği anlayışı yaygındır. Bu öncelikli olarak bir soya aidiyetin önemli olduğunun göstergesi olarak kabul edilir ve hayli ehemmiyet verilen bir kriteri de teşkil eder. Bu durum Kırgızlarda *Ceti atasın bilbegen kul* Kazaklarda *Jeti atasın bilmegen-jetesiz* yani *Yedi atasını bilmeyen köksüz kuldur* şeklindeki atasözleriyle de ortaya konmuştur. Yine Kırgızlarda, *Cetesi cokko ceti kün ayt* yani *Soyu olmayana yedi gün anlatsan da anlamaz*, *Cetesi cektu cetelese de bolboyt*, *Soysuza ne yaparsan yap fayda vermez*, *Ceti atasın bilbegen uul kul*, *ceti enesin bilbegen kız küñ* yani *Yedi atasını bilmeyen oğul köle*, *yedi anasını bilmeyen kız carıye* şeklinde yedi atayı yani kişinin soyunu bilmesinin ehemmiyetini ortaya koyan ve bunu yeni nesillere veciz bir şekilde anlatan çok sayıda atasözü ve deyim bulunmaktadır. Türk halklarında insanın atalarını, soyunu, kökünü bilmesi bir zorunluluk olarak kabul edilir. Bununla birlikte bu bir asalet göstergesi ve itibar kaynağını da teşkil etmektedir. Türkistan bölgesindeki Türk halklarında umumi itibari ile bu anlayış güncel bir şekilde varlığını devam ettirir ve geçmişten geleceğe yönelik sıkı bir ilişkinin kurulmasını da zorunlu kılar. Bu ilişki tarihi süreçte Türk halklarının, sistematik bir örgütlenme oluşturulmasını sağlar, içtimai, idari, siyasi, iktisadi ve askeri yapılanmasını da organize eder.

Kırgızlarda, Kazaklarda, Karakalpaklarda, Altaylarda yedinci atadan torunlara kadarki kuşakların adlandırılması ile ilgili açık bir terminoloji ve etkili bir gelenek bulunmaktadır (Taşbaş, 2018: 7-16). Bu arada terminolojik adlandırmalarda bazı farklılar bulunduğunu da belirtmek gerekir. Karatayev-Eraliyev Kırgızlardaki *Yedi ata* adlandırmasını *ata*, *çoñ ata*, *buba*, *baba*, *kubar*, *cete*, *coto* şeklinde sıralmaktadır (Karatayev-Eraliyev, 2005:171). Bu terminolojinin halk arasında yaygın olarak Tablo 1'deki gibi kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 1: Yedi ata terminolojisi

	Kırgız	Kazak
	1. Cete	Jeti ata
	2. Coto	Tüp ata
	3. Kubar	Tek ata
	4. Buba	Baba
	5. Baba	Arğı ata
	6. Çoñ ata	Ata
	7. Ata	Eke
	8. Bala	Bala
	9. Nebere	Nemere
	10. Çöbörö	Şöbere
	11. Çebere	Şöpşek
	12. Çıbıra	Nemene
	13. Kıbıra	Tuajat
	14. Begana	Jürejat

Kırgız ve Kazaklarda bu silsilede *ata/eke*'ye kadar olan kan bağıyla bağlı olan kuşak terminolojik olarak *bir atanın baldarı* yani bir atanın evlatları ondan sonrakiler de *urpak* yani soy/nesil olarak adlandırılır. Yedi ata geleneği, aileden başlayarak uruk, uruu fertleri arasındaki ilişkileri düzenlerken diğer yandan da içtimai, idari, iktisadi ve diğer örgütlenmeleri şekillendiren bir fonksiyon icra eder. Bu arada yedi ata anlayışının günümüzde de varlığını devam ettirdiği Kırgızlarda, Kazaklarda ve Türkistan'daki diğer Türk halklarında yedi kuşak geçmeden aynı soydan olan bu ailelerin evlatları arasında evlilik yapılamayacağı anlayışı bulunmaktadır. Aynı soydan gelen çocukların yedi atasına kadar kardeş oldukları kabul edilir (Cusupov, 1991:119) Yine Manas destanında da bu konuyla ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Cakıp Bay oğlu Manas'ı evlendirmek için kız arar, fakat bulduğu kızların hepsinin yedi atası Manas ile aynı çıkar. Bunun neticesinde Manas, yedi atası bir olmayan Kanıkey ile evlenir (Alimbekov, 1996:42).

Cengiz Aytmatov, ihtiyarlar bir araya geldiklerinde yedi atasını kimin karıştırmadan sayabileceğini sorduklarını, bunun üzerine çocukların hemen ciddi bir hal aldıklarını ve yedi atasını saymaya başladıklarını anlatır. İhtiyarların bu yaptıklarının çok önemli olduğunu ve derin manalar taşıdığını belirtir. “Köklerini unutmamak, nesillerin bağıını koparmamak ve yakın ile yâdı ayrt etmeyi, küçükken zihne sindirmenin büyük önemi olduğunu olgunlaşınca kavradım. Evet, yedi atasına kök sürmeyen insan hamdır. Bunun bilinmediği yerde edesiz davranışlar ve haram işlerden nefret duymama başlar (Aytmatov ve Şahanov, 1998:13).” sözleriyle yedi atayı bilmenin toplum açısından önemine dikkati çeker.

Rus çarlığının son döneminden itibaren konar göçerlerin yerleşik hayata geçirilmesi çalışmalarına başlanmış, Sovyetler Birliği döneminde de bu çalışmalar devam etmiş ve 1930’lu yılların sonunda büyük oranda neticelendirilmiştir. Yerleşik hayata geçirme süreciyle birlikte Kırgız toplumunun geleneksel hayat tarzı ve kültürü resmen ve fiilen dış tesirler altına girmeye başlanmıştır. Sovyetler birliği döneminde *Sovyet insanı* (Homo Sovieticus) oluşturma çalışmaları doğrultusunda yürütülen sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşüm programları (Hasanoğlu, 2015), bu dönemde geleneksel değerlerini bilen neslin yerine yeni neslin gelmesi ve rejimin uyguladığı politikalar yüzünden bu değerlerin yeni nesle aktarılamaması gibi sebeplerle Kırgız toplumu geçmiş değerleriyle ilgili bir kopuş süreci yaşamıştır. Sovyet döneminde birçok toplumsal, kültürel değer feodal toplumsal yapının bir parçası olarak görülmüş ve ortadan kaldırılması gereken bir unsur olarak kabul edilmiştir. Buna karşın günümüz Kırgız toplumunda geleneksel değerlere olan ilgi ve alaka her geçen gün artmakta ve unutulmaya yüz tutmuş olan geleneksel değerler canlandırılmakta, gelenekselliğin yükselişi ve kutsanması süreci görülmektedir. Bu bağlamda toplumsal yapının birimleri arasındaki birincil ilişkilerin de canlandırıldığı görülmektedir.

Sovyetler Birliği döneminde diğer halkların olduğu gibi Kırgız toplumunun da geleneksel değerleri Sovyetler Birliği yönetiminin inşa etmeye çalıştığı yeni değer politikaları tarafından bastırılmıştır. Ancak bu gelenekler inşa edilmeye çalışılan yeni sistem içerisinde esnek şekilde, bazen görünür bazen de ortadan kalkmış bir görünümde varlıklarını devam ettirmişlerdir (Abramzon, 2021:193, 198). Geleneksel kültürel kurumlar ve uygulamalar, toplum yapısı ve insan ilişkileri bunun en bariz örneklerindedir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bu kurum ve yapılar zamanla yeniden canlanmış ve daha fonksiyonel olmaya başlamışlardır. Bunlardan birini de *Bir Atanın Baldarı* yapılanması teşkil etmektedir.

Sosyal ve Kültürel Bir Yapı Olarak *Bir Atanın Baldarı* yani *Bir Atanın Evlatları*

Kırgızların geleneksel toplum yapısındaki akrabalık ilişkileri içerisinde önemli bir sosyal yapı olarak *bir atanın baldarını* yani *bir atanın evlatlarını* değerlendirmek mümkündür. Bu terimin bir babanın evlatları şeklinde anlaşılması gerekir. Burada kastedilen *ata* terimi *ata babalar* yani *ced* anlamında, büyük baba, büyük babanın babası veya onun babası şeklinde anlaşılmalıdır (Abramzon, 2021:186). *Bir atanın evlatları* Kırgız toplumunda alt boy birimi olan *uruk* yapısının içerisinde değerlendirilen alt gruplardır. Birçok basamaktan müteşekkil girift hiyerarşik boy, grup veya cüz yapısı ve ilişkileri, onların birbirlerine olan bağımlılığı, sadece Kırgızların değil, diğer konar göçer halkların da karakteristik özelliğidir denilebilir. Boy organizasyonu, farklı sınıflandırma seviyelerinde çeşitli sosyal özellikleri içerir. Konar göçer toplumların bu şekildeki çok basamaklı organizasyonlardan müteşekkil olduğu ve bunların özellikleriyle ilgili çeşitli açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır (Abramzon, 1951, 1971, 1990; Vostrov-Mukanov, 1968; Karmışeva, 1976; Kuzeyev, 1974; Masanov, 1995; Khazanov 2015).

Sadece sosyal değil, etnik tarihin araştırılmasında da boy içindeki yapılar birbiriyle akraba kollar hayli önemlidir. Bunlar Tuvalarda *han torel* (kandaş akrabalar); Altaylılar ile Şorların bazı gruplardaki *tol* (büyük aile); Kazaklardaki *ata babalar* (herhangi bir grubun soy atası, ecdadı); Kırgızlardaki *bir atanın baldarı*; Kara Kalpaklarda *koşe*; Başkurlarda *ara, aymak veya tarmık* (soyu aynı kollar) bunlara örnek teşkil eder (Abramzon, 2021:977).

Akrabalık ilişkileri bakımından birbirine yakın olan aileleri ihtiva eden çok sayıdaki küçük gruplar *uruk*’un yani boy alt biriminin bileşik bölükleri yani birimleri olarak değerlendirilir. Uruk, kendisinden daha geniş bir sosyal çevreyi kucaklayan bir üst basamak olan *uruu*’ya yani boya bağlı

yapısal bir birliği oluşturur. Uruular, geçmişte göçüp konarak ve hayvancılıkla hayatlarını devam ettiren Kırgız halkının ikili etno-siyasi örgütlenmesini oluşturan etnik ve sosyal yapılanmasının ana birimleri idi. Modern Kırgız toplumunda uruu bilinci, uruu araştırmaları her geçen gün artmakta, çok geniş katılımlı uruu kurultayları yapılmaktadır. Kırgızistan'da uruular yani boylar bir bölgede yaşadığı gibi farklı bölgelere de dağılmış bir şekilde varlıklarını devam ettirmektedir.

Bir atanın baldarı, uruk, uruu, oñ kanat yani sağ kanat, sol kanat ve içkilik gibi terimler, boy yapısının yukarıda belirtilen bileşenlerini birbirinden ayırmak için kullanılmaktadır. Bunun yanında boy yapısının her unsuru birbiriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olmasına rağmen, belirli bir derecede bağımsızlığını korumuş ve belli oranda bu bileşenden bağımsız bir yaşam sürmüştür. Bu durum barış içerisinde bir hayat sürerken karakteristik bir özellik olup aileler ekonomik bir birim olarak belirli derecede bağımsız bir şekilde hayatlarını devam ettirmişlerdir.

Kırgız halkının sadece sosyal değil, aynı zamanda siyasi örgütlenmesinde de önemli olan iki kanat hakkındaki bilgiler 16. yüzyıla ait Seyfeddin Ahsikendi'nin *Mecmuatü't-Tevarih* adlı eserinde ve 18. yüzyılın ikinci yarısında hazırlanan *Si-yuy-zhi* adlı Çince kaynakta da yer almaktadır (Materialı po istorii kirgizov..., 2002:217-233; Materialı po istorii kirgizov..., 2003: 201-210). Geleneksel boy yapılanması hakkında B. Camgerçinov, Kırgızların *uruulara* yani boylara, boyların *uruklara* bölünüşü ile ilgili değerlendirmeler yapmıştır. Uruukların, otlaklarda aynı kandan olan akrabalar birliğini oluşturduğunu, *ayıllara* yani köylere bölünüp yerleştiğini, diğer taraftan Kırgızların *uruu* yani boylarının *sağ* (oñ) ve *sol kanat* olarak adlandırılan etno-siyasi bir yapıda gruplandığını ifade eder (Camgerçinov, 1998:7). Kırgızların siyasi-politik örgütlenmesindeki ikili yapı, Orta Çağ ve Yeni Çağ Kırgız tarihini araştıran birçok bilim adamının eserlerinde ele alınmıştır (Mokeev, 2010:117-136; Asanov, Politiceskaya struktura). Son merhalede Kırgız boyları, *sağ kanat*, *sol kanat* ve *içkilik* olmak üzere üç grup halinde gruplandırılmaktadır.

Kırgız halkının boy yapısını oluşturan, yukarıda belirtilen elementlerin işlevlerini yerine getirerek hayatını devam ettirme özelliklerine bakıldığında, yaygın hayvancılık ve göçebe bir hayat tarzı karakteristik bir özelliktir. Sosyal organizmayı oluşturan *uruu*'nun ve onu oluşturan parçaların sınırları, ayrı bir aile-ekonomi birimi olan *tütün* yani *hane* sayısına göre belirlenir. Göçebelerin boy örgütlenmesinin belli bir bölgeyle, coğrafya ile bağı, bazı durumlarda örneğin askerlik ve göç hareketleri gibi faktörlerin etkisiyle çok sağlam olmayabiliyordu. Diğer yandan akrabalık, bir boyun üyesi olma bilinci etkili bir faktördü. Bu faktör her türlü şarta rağmen ilişkilerin her zaman çok sıkı olmasını sağlıyordu. "*İbn Haldun bunları oldukça net bir şekilde tespit etmiş ve birleştirici unsur olarak gerçek akrabalığa dayalı asabiye'nin genel olarak bir kabileyeye mensup olmaktan çok daha güçlü olduğunu vurgulamıştır. İbni Haldun, 'Bunun sebebi saldırı veya savunma durumunda ihtiyaç duyulan birliktelik duygusunu yaratmanın en iyi yolu ortak bir atadan geldiği inancıdır... Kan bağı olanlar ve diğer yakın akrabalar birbirlerine yardım ederler, yabancılar veya dışarıdan gelenler ise etmezler' der.*" (Khzanov, 2015: 247). Ekonomisi hayvancılığa dayalı olan geleneksel Kırgız hayatında *bir atanın baldarı*, *uruklar* ve *uruular* birbirine yakın bölgelerdeki yaylak ve kışlaklarda göçüp konmaktaydı. Böylelikle daha hızlı bir şekilde organize olma kabiliyeti gösterebilmekte idiler (Radloff, 1956:538).

Uruk ve *uruunun* bir kısmının siyasi, iklimsel ve diğer nedenlerle yer değiştirmeye mecbur kaldığı durumlar oluyordu. Bu durumlarda *urukların* veya akrabaların muhtelif hiyerarşik seviyelerdeki grupları yayla yaşantısındaki iskirtirli göçer konar şekilden farklı bir şekilde hareket ediyorlardı. Yer değiştirme durumlarında, yeni taşınılan çevreye çok fazla kayıp vermeden uyum sağlamaya yardımcı olan bu *urukluk* yani akrabalık bağlarıydı. Bu noktada, göçer konar hayat süren Kırgızların, toprak ile ilişkisinin düzenli, istikrarlı bir karaktere sahip olmadığı durumların olduğunu bir kenara bırakarak, onların doğup büyüdükleri geniş coğrafyayı, ata yurdu olarak hissettiklerini, kendilerini belirli bir toprak ile ilişkilendirdiklerini, buraları kutsal olarak kabul ettiklerini mutlaka belirtmek gerekir.

Boy yapısının çok basamaklı olması, eski zamanlardan itibaren gelenekselleşmiştir. Bunda ekonomik ve kültürel tip özelliklerinden etkilenen farklılıklar da vardır. Avrasya'nın dağ ve bozkır arazilerinde yaşayan göçebelerin sosyal örgütlenme biçimlerinin boylar şeklinde olması bunun

göstergesidir. Eski Türklerin sosyal yapısına bakacak olursak, onların *oguş* yani aile olarak adlandırılan küçük bölümü ondan daha büyük olan *bodun* olarak adlandırılan büyük boy birliğinin parçasıydı. Eski Türklerin *el* denilen en üst düzeydeki sosyal ve idarî teşkilatı, bütün boyları bünyesinde toplamıştır (Markov, 1976:48; Kafesoğlu 1998:227-232). Genel olarak değerlendirildiğinde konar göçerlerin bu yapısının istikrarlı bir şekilde varlığını devam ettirdiğini ve canlı olduğunu, onların asırları geride bırakan tarihleri ortaya koymaktadır. B. Camgerçinov'un açıklamalarında boy ve uruk yapılarının karışmasında herhangi bir çelişki olmadığı söylenebilir. Bunun nedeni, göçebe ayılların çoğu durumda aynı atadan gelen yakın akrabalarından oluşan istikrarlı birimler olmasıdır.

İsrailova-Harehuzen, Kırgız sosyal yapılanmasında genel itibariyle *üy bülöö'*nün yani ailenin 1-3 kuşak akrabalar birliğini, *bir atanın baldarının* 3.-5. kuşağa kadar aynı atadan olan akrabalar grubunu, *uruk'un* 5.-7. kuşak akraba grubunu yine *uruunun* 7. kuşağa kadar akraba olan, kalabalık bir veya birden çok uruklar birliğini, *elin* yani gerçek veya efsanevi akrabalık ilişkileri ile bağlı olan halkın ise 11.-13. veya 14. kuşağa kadarki halkı kapsadığını ifade etmektedir. Bir atanın evlatları konar göçer toplumun sosyal temelini teşkil etmekte, akrabalar *törkün* terimi ile tanımlanmaktadır (İsrailova-Harehuzen, 1999:130-131, 141). Bazı araştırmalarda ve sancıralarda bu toplumsal örgütlenmelerin kuşak sayıları, uruu ile uruk tanımlamalarında farklılıklar olduğunu belirtmek gerekir (Abramzon, 1951:141; Cetimişbaev-Masırakunov, 1994: 57). Bu farklılıkların oluşmasında konar göçerlerin toplumsal yapısındaki hareketlilik, geçişkenlik, sosyal birimin nüfusunun artışı, bölünmesi, bunun neticesinde farklı coğrafyalara göç etmesi gibi etkenler rol oynar.

Bir *uruu'nun* yani boyun içerisine başka boydan uruu veya uruklar dahil olabilir ve bunlar boy içerisindeki urukların hakimiyetine girebilirlerdi. Bir boydan diğer boyun içerisine dahil olan gruplar *köçmö uruu* veya *bukara uruu* olarak adlandırılırdı. Bunlar boy hiyerarşisinde en düşük konuma sahip olurlar, büyük yas törenlerinde veya düğünlerde bir *uruk'un* içine dahil olmak üzere hediye veya ödül olarak verilebilirlerdi. Boyların büyüklüğü onların insan sayısının çokluğuyla değerlendirilirdi. Boyların nüfusu yurt yani çadır sayısı ile hesaplanırdı. 19. yüzyılda en büyük boy olarak kabul edilen *Adıgene* boyunun 17 bin civarında, *Bugu* boyunun 10 binden fazla, *Sarı Bağış* boyunun 10 bin, *Solto* boyunun 10 bin, *Sayak* boyunun 8 bin civarında yurtları vardı (Koçkunov, 2013: 19) Boyların, etnik grubun umumî coğrafi sınırları çerçevesinde konup göçtükleri arazileri bulunuyordu. (İsrailova-Harehuzen, 1999:130-134).

Bir atanın baldarı, taksonomik basamaklarda, şecerelerde her ne kadar yedi atadan beri gelen akrabaları kapsamakla birlikte doğrudan kan bağı açık bir şekilde tespit edilebilen baba tarafından olan 3-5 kuşak akrabalar arasında işlevsel olduğu anlaşılmaktadır. Bahsedilen bu yapı, birbiriyle yakın akraba olan ve kendilerini aynı babadan geldiğini düşünen soy birliklerini kapsamaktadır. Daha geniş sosyal müştereklik içinde, farklı hayat şartları ortaya çıktığında onları ayrı ayrı değerlendirmek, tasnif etmek gerektiğinde âdet olarak *ced* anlamında *ata* terimi kullanılmıştır. *Bir atanın evlatlarının*, kendi aralarındaki ilişkilerin sağlamlığı ve istikrarı bakımından boy yapısının diğer basamaklarına göre birincil ilişkiler bakımından farklılık gösterdiğini söylemek gerekir.

Bu özellik, kan bağının yanı sıra ortak ekonomik çıkarlardan da kaynaklanmaktadır. Bu yapının üyeleri, bir ekonomik çalışmayı birlikte tamamlamaya ihtiyaç duyduğunda hızlı bir şekilde organize olabilir ve birlikte çalışabilirlerdi. Mevsimlere bağlı olarak yaylaktan yaylağa göçüp konarak birlikte hareket ederlerdi. Yazlık ve kışlık yerleşim yerleri aynı yerde, yurtları yani keçe çadırları ise yakın bir mesafede yer alırdı. Askeri ve siyasi gerilim zamanlarında birbirlerine destek olmuşlar ve birliklerini güçlendirmişlerdir. Atlarını kaçırmak isteyenlere karşı onları birlikte korumuşlardır. A. Köçkunov, küçük ve bölünmemiş ailelerden oluşan *bir babanın evlatlarının* ekonomik, ideolojik ve akrabalık bağlarını muhafaza etmekle birlikte onların bölgesel bir birlik de oluşturduğuna dikkat çekiyor. Ayrıca müellif, *ayıllarda* ve bazı ailelerin yaşamında büyük bir öneme sahip olan bu toplumsal basamağın Kalça Uulu, Toko Uulu, Esenkan Evlatları gibi bir şahsın adını aldığını ve onun adıyla anıldığını da yazar (Koçkunov, 2013:75).

Ancak, söz konusu taksonomik seviyelerde, tüm sağlıklı bireylerin katılımıyla devamlı surette bir toplu üretim talep edilmemiştir. Ailelerin ekonomik bir birim oluşturduğunu ve besi hayvanlarıyla kendi başlarına ilgilenmeye çalıştıklarını söylemek yanlış olmaz. Yaygın hayvancılığın özellikleri göz önüne alındığında, *bir babanın evlatlarının* sahip oldukları yer, yılın mevsimi, meraların durumu ve arazinin özellikleri ile de ilişkilendirilmiştir. Bir dereceye kadar iç özerkliğin sürdürülmesi ve ekonomik faaliyetlerin bağımsız olarak yürütülmesi koşullarında bile, söz konusu birimin üyeleri arasındaki ilişkiler istikrarlıdır. Elbette bu, coğrafi bir anlayışla değerlendirildiğinde, *bir atanın evlatlarının* küçük bir alanda *ayılarda* yani köylerde yaşaması bu istikrarlı ilişkileri kolaylaştırıyordu.

Abramzon bir atanın evlatları örgütlenmesindeki sosyal ve ekonomik ilişkileri şöyle değerlendirir:

“Urugların en küçük kolları çoğu zaman büyük veya küçük aile-akraba grupları, bir atanın baldarı'nı oluşturur. Bunlar arasında halen eski ataerki urug yapısının bazı yönleri saklanmaktadır. Bu grupların yakın akrabalıkları genellikle 5'ten 15aileye kadar ulaşır. Buna benzer bir çok grubun esasını bir veya birkaç zengin hanenin etrafında bir araya geldiği ifade edilir. Bunlar ise akrabalık ilişkilerini grup üyelerini sömürmek üzerine inşa ederler. Böyle olsada bu gruplarda belli seviyede üretimin kooperatif unsurları gözlemlenir (bazı ailelerin hayvanlar üzerinde özel mülkiyeti korunur), tüketim ve ortak gereksinim grup içerisindeki dayanışmanın kandaş akrabalık ilkelerinin bazı özellikleri müşahade edilir.” (Abramzon, 2021:395)

Patronik hiyerarşiyi Kazaklar örneğinde inceleyen N. E. Masanov, bahsettiğimiz basamağın *en alt soy veya nesil* (minumum lineage) terimi ile ifade edilebileceğini belirterek, bu düzeydeki üretimi birleşerek organize etme, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma, hayvancılık ve göç ederken birlikte hareket etme, kış otlaklarını ve ilkbahardaki su bulunan alanları birlikte kullanma konularını değerlendirmeye çalışmıştır (Masanov, 1995: 148). Kırgızlarda bir atanın evlatları grubuna (topuna) giren aileler arasında çoğunlukla fiziki güç gerektiren işleri birlikte yapma, günlük yaşamla ilgili türlü şartlarda yardımlaşma açık bir şekilde görülmektedir. Leylek ilçesine bağlı Bulakbaşı ayılında yani köyünde yaşayan kaynak kişi Eraal Sarybaev (1904 doğumlu) ile 1989 yılında yapılan röportajda, akrabalar arasındaki karşılıklı yardımlaşmada, gelin alındığında kalın yani başlık parası için hayvan ve diğer eşyaların verilmesi, aile kutlamaları ve cenaze merasimlerinde hizmet etme gibi birbiriyle yardımlaşma şekilleri açıkça görülmektedir (Caparov, 1989).

Akrabalık, ihtiyaca göre atları, kamyonları ve tarım araçlarını birlikte kullanmalarına imkân veriyordu. Aralarındaki işbirliği, yardıma hazır olma, ev yaparken, bahçe işlerinde, baraka gibi çiftlik binalarının inşasında, tarım işlerinde açıkça gözlemlenmiştir. *Bir atanın evlatları* grubuna giren ailelerde düzenlenen yemekli toplantılarda, bu grubun mensupları, davet gerekmeden gelirler, iş bölümünü ilkelerini, ak sakallılar keneşinin kararlarını dikkate alarak birbirlerine ellerinden gelen her türlü yardımı yaparlardı. Zorunlu hallerde, daha sonra iade etmek şartıyla hayvan veya diğer mallarını verirlerdi. Bu bağlamda Hazanov şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

“Alt seviyedeki birimlerin ilişkileri, genel olarak akrabalık bağları ve karşılıklı akitlere dayanır. Üst seviyelerdeki birimler ise soy bağı kuralına göre oluşur. Bu birimlerin asıl işlevleri sosyo-politik olup, temel kaynakların ortak mülkiyet hakkını ellerinde tutarlar. Ancak, mevzu bahis olan bu hususlar büyük resmin sadece bir parçasıdır. Akrabalık nispeten küçük bir insan grubunun içindeki ilişkileri düzenleyip, kişinin geldiği soy bağının yerini alıp, yatay bağlardan oluşan sistem içindeki yerini belirlerken, soy bağı değişik alt gruplar arasındaki ilişkileri düzenler ve ferdin bir topluluğa ve onun alt gruplarına olan aidiyetini belirler. Bu aidiyetler, bazı hak ve mesuliyetleri, hatta sosyal statüleri de içerir. Akrabalık, kişinin toplumdaki yerini belirlerken, soy bağı bunu meşrulaştırır.” (Khazanov, 2015:247-248).

Bir atanın evlatları grubunun üyeleri arasında birbirlerini yakın akraba olarak bildikleri etkili bir duygu vardır. Onların akrabalıklarının ne derecede yakın olduğunu, onlardan biri öldüğünde, merhumun cenaze merasimi ve daha sonraki anma ritüellerini gerçekleştirirken ortaya çıkan

masrafların miktarından, üyelerin bu günlerdeki önemli görevlerini yerine getirmedeki katılımına bakarak tespit etmek mümkündür. Etnografik saha araştırmalarına göre evlenip ayrı bir hane kurarak ayrılan evlatları da kapsayan *çoң üy*, âdet olarak, akrabalık ilişkisi olan merhumun ailesine bir kara at alıp gelirdi.

Bir atanın evlatları toplumsal grubu içindeki akrabalık ilişkilerinin devam ettirilmesinde, ekonomik ve günlük işlerin yapılmasında ve ideolojik bağların güçlendirilmesinde atası başında olan aile büyük önem taşıyordu. Çocukların evlenme zamanı geldiğinde onlar, atadan ayrılarak ayrı bir aile kuruyordu. Kırgız halkının örf ve âdetlerine göre en küçük çocuk anne ve babasının yanında kalıyor ve mirastan daha fazla pay alma hakkına sahip oluyordu. Bu gelenek günümüzde bilhassa başkent dışındaki bölgelerde kısmen devam etmektedir. Kırgız geleneksel konar göçer toplum yapısında evlenerek ayrılan evlatlar soyun aksakalının yani en yaşlısının *çoң üy*, *çoң kazan* veya *çoң tündük* olarak da adlandırılan *boz üy* yani yurtunun etrafında çadırlarını kurarlar, kan bağıyla bağlı üç veya dört kuşak akrabalar hayatlarını bu şekilde aynı bölgede devam ettirirlerdi (Abramzon, 1990:263-264) Anne ve baba hayatta iken önemli konular istişare edilerek bu *çoң üy*de karara bağlanırdı. Tabii karar, bazı durumlarda ayrılan ayrı bir *tütün* olan yani ayrı bir ev kuran oğullarından birinin evinde de verilebilirdi. Ancak bu karar anne babanın katılımı ile verilirdi.

Etnograf A. Cumagulov, 1957 yılında yaptığı saha araştırmalarında Kemin Vadisi sakinlerinden Kasım Tülkübayev'den, onun atasının yani babasının anlattıklarına dayanarak Sarbagış boyunun Cantay tobuna yani grubuna mensup bir *çoң üy bülö* yani bir geniş aile hakkında ilginç bilgiler kaydetmiştir. Burada 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Ormokoy'un aile fertlerinin sayısı 35-38 civarındadır, buna ev sahibinin üç eşi, evlenmiş üç evladı, öz torunlarının da dahil olduğu belirtilmiştir. Evli çocukları İmanaalı, Şeraalı, Abdılta kendi evlerinde yaşamakta olup *çoң üy*ye ait ambarlardan verilen gıda ürünlerinden yemeklerini yapıp yiyorlardı. 800 koyun, 30-35 at, 20-25 inek onlara aitti. Mal ve mülkün nasıl faydalanılması gerektiğine bu *çoң üy bülö* yani büyük ailenin sahibi Ormokoy karar veriyordu. Ayrılan evlatları babası ile birlikte Orto Kayındı, Çoң Kayındı, Kök Oyrok vadilerinde ve başka yerlere göçerek babasının evine (*çoң üy*) yakın yerlere yerleşerek hayvanlara birlikte bakıyorlardı. Abdılta ile Şeralı tarım işleri ile uğraşırken, ettikleri arazilere geçici olarak gelip daha sonra geri dönüyorlardı (Djumagulov, 1960:17).

Geleneksel konar göçer toplumlarda baba ve annelere saygının çok önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Evlatları onların kararlarını, fikirlerini dinliyor, bunları içselleştiriyorlardı ve bunların zamanla birer âdete dönüştüğünü belirtmekte de fayda var. İnsan hayatındaki diğer değerlerin ve kolektif deneyimlerin şekillenmesinde *çoң üyün* işlevi çok önemli idi. Çünkü çocukların sosyalleşmesi sadece küçük bir aile çerçevesinde değil, söz konusu sosyal hiyerarşideki grubun üyelerinin gözü önünde gerçekleşmektedir. Netice itibarıyla, genç kuşak günlük hayattaki geleneklerini görece daha kolay öğreniyor ve *çoң üyden* geniş sosyal çevrelere zorluk çekmeden geçebiliyordu. Burada belirtmek gerekir ki *çoң üy* ve bir üst yapı olan *bir atanın evlatları* yapılanması içerisindeki grubun fertleri birbirlerini yüz yüze tanırlar, hatta en küçük çocuklara varana kadar isimlerini bilirlerdi. Söz konusu sosyal topluluğa ait bir ailedeki haberler ve olaylar hakkında bilgileri olurdu. Kırgızların geleneklerine göre yedi ataya kadarki akrabaların arasında kız alınıp verilmez şeklindeki ekzogamik normu bilen bir uruğa mensup diğer insanlar da uruk içerisinde yetişen erkek ve kızları bilirlerdi. Bu durum birincil ilişkilerin ve dayanışmanın devam ettirilmesini sağlarken diğer yandan aynı uruk içerisindeki erkek ve kızların birbirleriyle evlenmemesi gerektiğiyle ilgili bilginin aktarılması için de gerekli görülürdü.

Genel olarak *bir atanın evlatları*, *üy bülö* yani aile, *çoң üy bülö* yani büyük ailenin aksakalının çevresinde oluşan aile birliği, *bir atanın baldarı*, *uruk*, *uruu*, *el* şeklindeki basamakta bulunan ve onları birbirine bağlama görevini yerine getiren esnek ve etkili bir grup idi. Göçerlerin sosyal ilişkilerinin özelliklerine dikkat edilecek olursa, toplumsal ilişkilerin, öncelikle yukarıda saydığımız türden gruplar ve liderleri aracılığıyla yürütüldüğü görülür. Bir atanın evlatları yapılanmasının gerek Kırgızistan'daki gerekse Doğu Türkistan'daki Kırgızlar arasında da varlığını devam ettirdiği görülür (Karatayev ve Eraliyev 2005:205).

Kırgızlar mallarının başka ellere geçmesini istemiyorlardı. Bu anlayışın dünyadaki çoğu toplumun özelliği olması doğaldır. Maddi zenginliği koruma arzusu, levirat evlilik biçiminin uygulanmasıyla açıkça görülüyor. Buna göre, kocası ölen dul bir kadın, ölen kişinin erkek kardeşlerinden biriyle evlendirilmiş ve o, *agnatio* yani aynı aile grubunda tutulmaya çalışılmıştır (Abramzon, 1968:5).

Talıp Moldo şöyle yazıyor: “Dul kadın, ölen kişinin akrabalarına aittir ve onun yakınlarından birine verilir.” “... Dul bir kadın ... o sırada başkasına giderse, kocasından kalan mal ve çocukları almaya hakkı yoktu.” (Talıp Moldo: 202). Dul gelini, ölenin kardeşi veya diğer yakın akrabaları ile evlendirme geleneği Kırgızların ataları tarafından *baş bayloo* yani baş bağlama terimi ile ifade ediliyordu. N. Kislyakov, Kırgız halkının, mülkün kendi kabileleri dışında kimseye verilmeyeceği anlayışına sahip olduğunu ifade eder (Kislyakov, 1977:47).

Evli bir kız, gelin statüsüne sahiptir ve kocasının kabilesinin bir üyesi olarak görülür. Bu konuda K. K. Yudakhin'in sözlüğünde *Eki kızı boygo cetip öz elin taap ketişken* yani *İki kızı da büyüdü ve kendi boyunu buldu* şeklinde bir örnek vardır (Yudahin, 1985:447). Kırgızlarda, kızlarla ilgili olarak “Birinin çocuğunu büyütüyorsun, büyüyünce başka bir ele (boya) gidiyor,” şeklinde değerlendirme vardır. Vefat eden kadını, eşinin bir atanın evlatları sosyal grubundaki yakın akrabaları son yolculuğuna uğurlar.

Genellikle evlilikten sonra gelin, artık kocasının boyundan ve akrabalarından sayılır. *Çıkkın kız çiyden tışkarı* yani *Evlenen kız artık eşikten dışarıdır* Kırgız atasözü bir kızın evlendikten sonraki yasal statüsünü de gösterir. Bundan sonra örf ve âdet normlarını dikkate alır, anne, babasının ve kardeşlerinin işlerine karışamaz. Aynı zamanda babasının evine gelen kızı karşılamak, onurlandırmak, misafir olarak baş köşeye oturtup saygı göstermek de çok eski zamanlardan beri gelen bir gelenek olmuştur. Uzun süreden beri babasının evine gelmemiş olan kız için âdetlere göre ona hürmet edilir, onun için hayvan kesilir. Çocuğunu ilk kez yanında getirdiğinde dedesinin torununa hayvan hediye ettiği de olurdu. Evli kız geldiğinde babasının diğer yakın akrabaları da ona sıcak davranır.

Kırgız geleneksel toplumunda erkek çocuğun doğumu büyük bir sevinçle karşılanır. Bunun birinci nedeni, onun nesli devam ettirecek biri olarak kabul edilmesi, ikinci neden ise milletini dış düşmanlardan koruyacak asker olarak görülmesidir. Bununla birlikte günlük hayatta genelde fiziki güce dayanan işleri yapabilmek için erkek gücüne ihtiyaç duyuluyordu. Bir atanın evlatları grubuna/çevresine dahil ailelerde atasının evinden ayrılarak bütün yani çekirdek aile olarak ev kuran gençlerin sorumlulukları artıyor, akrabalar arasında gerçekleşen *cakşılık* ve *camandık* yani iyi ve kötü günlerde maddi destekleri de yapmak yükümlülüğü altına giriyordu. Bu aynı zamanda maddi bir yük getirmekle birlikte kendilerini o topluluğun bir parçası olarak benimsemeleri açısından önem arz ediyordu.

Sonuç

Türk halklarının en temel sosyal birimini aile teşkil eder. Aile, genellikle bireylerin sosyal kimliği ve aidiyet duygusunun şekillendiği yerdir. Türk toplumları geleneksel olarak aileden başlayarak uruk, boy şeklinde toplumsal örgütlenmesini yapmış ve devlet olarak teşkilatlanmıştır. Türk halklarında soy bağlarına ve ataları, kökleri bilmeye büyük bir önem verilir. Yedi atayı ve kişinin sancirasını yani soy kütüğünü bilmesi kişinin boyu içerisindeki aidiyet duygusunu pekiştirdiği gibi saygınlığını da artırır. Soy bilgisi tarihte çok defa meşruiyet dayanağı olarak da kullanılmıştır. *Üy bülöö* (aile), *çoŋ üy bülöö*, *bir atanın baldarı*, *uruk*, *uruu* (boy) şeklinde soy bağlarının takip edilmesi toplumsal yapılanmada ve toplumlar arasındaki ilişkilerde mühim bir rol oynamaktadır. Boylar genellikle etnik, kültürel ve coğrafi bağlara dayanır. Boy yapısı, Türklerin tarihini ve kültürünü etkileyen önemli bir faktördür ve bunun içerisindeki birimlerin iyi anlaşılması gerekmektedir.

Kırgızların geleneksel toplum yapısı çok katmanlıdır ve birbiriyle bağlantılı bir şekilde genişler. *Üy bülöö*'den başlayarak (aileden), *çoŋ üy bülöö* ve *bir atanın baldarından*, *uruk*, *uruu* (boy) ve *el'e* (yani halk, ulus) kadar uzanan bu yapı, sosyal, kültürel, askeri ve idari bir yapıyı teşkil eder. Bu yapılanma diğer Türk halklarında da görülür ve tarih boyunca varlığını devam ettirmiştir.

Sovyetler Birliği döneminde geleneksel değerler bastırılmış, ancak bu değerler Birliğin çöküşünden sonra canlanmış ve Kırgız toplumunda yeniden önemli bir rol oynamaya başlamıştır. *Bir atanın baldarı* yapısı Türk toplumlarının sosyal yapısını ve geleneksel değerlerini anlamak için önemli bilgiler sunmaktadır.

Kırgız toplumundaki *bir atanın baldarı* yapısı, geleneksel yaşam tarzına, kültüre, ekonomik faaliyetlere, coğrafi koşullara uygun olarak şekillenmiş ve varlığını devam ettirmiştir. *Bir atanın baldarı* genellikle erkek tarafından olan kan bağı ile bağlı ailelerin ve akrabaların gruplandığı bir örgütlenmeyi ifade eder. Bu gruplar toplumsal örgütlenmenin ayrılmaz bir parçasını teşkil eder. *Bir atanın baldarı* örgütlenmesinde, yakın akrabalık ilişkileri, ekonomik işbirliği, üretimde ve korunmada dayanışma gibi farklı alanlarda dayanışma ve yardımlaşma ön plana çıkar. Bu, ailelerin birbirlerine güçlü bir şekilde bağlı olduğu ve ortak ekonomik çıkarlara sahip olduğu anlamına da gelir. Ailelerden boy örgütlenmelerine kadar uzanan yapının hem ekonomik işbirliği hem de toplumsal düzenin korunmasına katkı sağladığı görülmektedir. Günümüzde de Kırgız toplumu kültürel değerlerine ve yedi ata geleneğine büyük önem vermektedir. Aile, geniş aile, bir atanın evlatları, uruk ve uruu gibi toplumsal gruplar arasındaki ilişkiler, dayanışma ve geleneksel değerler Kırgızların toplumsal ve kültürel kimliğinin önemli bileşenleri olarak ön plana çıkmaktadır.

Etik Beyan

“Kırgız Toplumunda Sosyo-Kültürel Bir Yapı Olarak Bir Atanın Baldarı” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Abramzon Saul Matveyeviç (2021). *Kırgız ve Kırgızistan Tarihine İlişkin Seçme Eserler*, Çev. Ali Ünal, Phoneix yay., Ankara.
- Abramzon, S. M. (1951). “Formı rodoplemennoy organizatsii u kočevnikov Sredney Azii.” *Tr. İn-ta etnografii im. N. N. Mikluho-Maklaya*. Novaya ser., T. 14, s. 132-156. (Абрамзон С. М., “Формы родоплеменной организации у кочевников Средней Азии”, *Тр. Ин-та этнографии им. Н.Н.Миклухо-Маклая*. Новая сер. – 1951. – Т.14. – С. 132-156.)
- Abramzon, S. M. (1968). “O perejtkah rannih form braka u kirgizov (K voprosu o genezise institutov levirata i sororata).” *İstoriya, arheologiya i etnografiya Sredney Azii*, Moskova: Nauka, s. 282-291. (Абрамзон, С. М., “О пережитках ранних форм брака у киргизов (К вопросу о генезисе институтов левирата и сорората)”, *История, археология и этнография Средней Азии*. – М.: Наука, 1968. – С. 282-291.)
- Abramzon, S. M. (1971). *Kirgizi i ih etnogenetiçeskiye i istoriko-kulturniye svyazi*, Leningrad: Nauka. (Абрамзон С. М., *Киргизы и их этногенетические и историко-культурные связи*. - Л. Наука, 1971.)
- Abramzon, S. M. (1990). *Kirgizi i ih etnogenetiçeskiye i istoriko-kulturniye svyazi*, Leningrad: Nauka. (Абрамзон, С. М., *Киргизы и их этногенетические и историко культурные связи*. Фрунзе, 1990.)
- Alimbekov, A. (1996). *Kirgiz etnopedogikası*, T. 1, Bişkek. (Алимбеков, А., *Кыргыз этнопедагогикасы*, т. 1, Бишкек, 1996.)
- Asanov, T. İ., “Politiceskaya struktura kirgizov v XV-XVI vv.” (Асанов Т. И., “Политическая структура кыргызов в XV-XVI вв.” [электр. ресурс]) https://eurasica.ru/articles/kyrgyz/t_asanov_politiceskaya_struktura_kyrgyzov_v_xv-xvi_vv/
Erişim tarihi: 27.09.2023.
- Aytmatov Cengiz, Şahanov Muhtar (1998). *Kuz Başındaki Avcının Çılgılığı*, Tolkun Yayınları, Ankara.
- Bulut, Yücel. (2020). *Sosyolojiye Giriş I*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Camgercinov, B. (1998). “Kirgizi v epohu Ormon-hana.” *Tr. İn-ta yaz. lit. i istorii Kirg. Fil. AN SSSR*, 1944, Vıp. 1, Bişkek, s. 7. (Джамгерчинов Б., “Киргизы в эпоху Ормон-хана”, *Тр. Ин-та яз. лит. и истории Кирг. фил. АН СССР*. – 1944. – Вып. 1. – Бишкек, 1998.– С. 7.)

- Caparov, A. (1989), *Poleviye zametki. Liçniy arhiv.* (Жапаров, А., Полевые заметки. Личный архив.)
- Cetimişbayev, K. ve Masırakunov, R. (1994). *Sancıra sanati*, Bişkek. (Жетимишбаев, К. – Масыракунов Р., *Санжыра санаты*, Бишкек.)
- Cumagulov, A. (1960). *Semya i brak u kirgizov Çuyskoy dolini*, Frunze, İzdatelstvo Akademii nauk Kirgizskoy SSR. (Джумагулов А., *Семья и брак у киргизов Чуйской долины.*- Фрунзе, Издательство Академии наук Киргизской ССР, 1960.)
- Cusupov, Keneş (1991). *Kırgızdar*, Bişkek. (Жусупов, Кенеш. *Кыргыздар*, Бишкек)
- Hasanoğlu, İbrahim (2015). "Homo Sovieticus: SSCB'de Sovyet Halkı İnşası Çabaları." *Turkish Studies*, 10(1), ss. 311 - 340.
- İsrailova-Haryehuzen, Ç. R. (1999). *Traditsionniye obşçestvo kirgizov v period rusской kolonizatsii vo vtoroy polovine XIX-naçale XX v. i sistema ih rodstva*, Bişkek: İlim. (Исраилова-Харьехузен, Ч. Р., *Традиционные общество кыргызов в период русской колонизации во второй половине XIX-начале XX в. и система их родства*, Бишкек, Илим.)
- Kafesoğlu, İbrahim. (1998). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul.
- Karatayev O. K. ve Eraliyev S. N. (2005). *Kırgız etnografyası boyunca sözdük*, Tüz. O. K. Karatayev, S. N. Eraliyev, Bişkek: Biyiktik Basmakanası. (Каратаев О. К., Эралиев С. Н., *Кыргыз этнографиясы боюнча сөздүк*. / Түз. О. К. Каратаев, С. Н. Эралиев/ Бишкек: Бийиктик басмаканасы.) https://new.bizdin.kg/media/books/Кыргыз_этнографиясы_боюнча_сөздүк.pdf Erişim tarihi: 19.09.2023
- Karmışeva, B. N. (1976). *Oçerki etniçeskoj istorii ujnih rayonov Tadjikistana i Uzbekistana (po etnografiçeskim danım)*, Moskova: Nauka. (Кармышева Б. Н., *Очерки этнической истории южных районов Таджикистана и Узбекистана (по этнографическим данным)*. – М.: Наука, 1976.)
- Khazanov Anatoly M. (2015). *Göçebe ve Dış Dünya*, Çev. Ömer Suveren, İstanbul. 1. Baskı.
- Kislyakov, N. (1977). *Nasledovaniye i razdel imuşçestva u kirgizov Sredney Azii i Kazahstana (XIX-naçalo XX v.)*, Leningrad: Nauka, s. 47. (Кисляков Н., *Наследование и раздел имущества у киргизов Средней Азии и Казахстана (XIX – начало XX в.)*– Л.: Наука, 1977. – С. 47.)
- Koçkunov, A. (2013). *Etniçeskiye traditsii kirgizskogo naroda (sotsiokulturniye aspekti i nekotoriye voprosi genezisa)*, Bişkek. (Кочкунов А., *Этнические традиции кыргызского народа (социокультурные аспекты и некоторые вопросы генезиса)*.- Бишкек, 2013).
- Kuzeev, R. G. (1974). *Proishojdeniye başkirskogo naroda: etniçeskiy sostav i rasseleniye*, Moskova: Nauka. (Кузеев Р. Г., *Происхождение башкирского народа: этнический состав и расселение*. – М.: Наука, 1974.)
- Markov, G. E. (1976). *Koçevniki Azii*, Moskova: İzd-vo MGU. (Марков Г. Е., *Кочевники Азии*. М.: Изд-во МГУ, 1976. – С. 48)
- Masanov, N. E. (1995). *Koçevaya tsivilizatsiya kazahov: osnovi jiznedeyatelnosti nomadnogo obşçestva*, Moskova, Alma-Ata: Sotsinvest, Gorizont. (Масанов Н. Э., *Кочевая цивилизация казахов: основы жизнедеятельности кочевников*. - Москва-Алма-Ата: «Социнвест», «Горизонт», 1995.)
- Materialı po istorii kirgizov i Kirgizistana: İzvleçeniya iz kitayskih istoçnikov II v. do n.e. – XVIII v., Tom 2*, Otv. Red.: K. Djucaev; Sostoviteli: K. Djusayev, A. Mokeevev, D. Saparaliev, Bişkek: Kirgızsko-Turyektskiy universitet Manas. (*Материалы по истории кыргызов и Кыргызстана : Извлечения из китайских источников II в. до н.э. - XVIII в. : Том 2 / Оtv. редактор: К. Джусаев; Составители: К. Джусаев, А. Мокеев, Д. Сапаралиев*, 2003.)
- Materialı po istorii kirgizov i Kirgizii (vtoroye izdaniye)*, Otv. Red.: Romodin, V. A. Bişkek: Kirgızsko-Turyektskiy universitet Manas. (*Материалы по истории кыргызов и Киргизии (второе издание)*, том I, Ромодин В. А. (отв. ред.), Бишкек, Кыргызско-Турецкий университет «Манас». - 2002.)
- Mokeevev, A. (2010). *Kırgızı na Altae i na tyan şane*, Bişkek: Kirgızsko-Turyetskiy universitet Manas. (Мокеев А., *Кыргызы на Алтае и на Тянь-Шане.*- Бишкек, Кыргызско-Турецкий университет "Манас", 2010.)
- Radloff, W. (1956). *Sibirya'dan II*, 2 (A. Temir Çev.). İstanbul.
- Spooner, Brian (1986). Review of *Nomads and the Outside World*. *American Ethnologist*. Vol. 13, No.1: 183-184.
- Talıp Moldo (2013). "Kırgız tarihi, uruuluk kuruluşu, türlü salttar." *Canı Ala-Too*, No: 5 (499). (Талып Молдо (Талып Байболот уулу) "Кыргыз тарыхы, уруулук курулушу, түрлүү салттар" *Жаңы Ala-Too*.- 2013. № 5 (49).)
- Taşagıl, Ahmet (2013). *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları (M.Ö. III – M.S. X. Asır)*, TTK Yay., 2. Baskı, Ankara.
- Taşbaş, Erhan (2018). "Kırgızlarda Yeti Ata Kavramı." *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (29), 7-16.

- Vostrov, V. V. ve Mukanov M. S. (1968). *Rodoplemennoy sostav i rassleniye kazahov (konets XIX-naçalo XX v.)*, Alma-Ata: Nauka. (Востров В. В., Муқанов М. С., *Родоплеменной состав и расселение казахов (конец XIX- начало XX в.)*. – Алма-Ата: Наука, 1968.)
- Yudahin, K. K. (1985). *Kirgizsko-russkiy slovar*, V. 2 kn., 2-oe izd., Frunze: Gl. Red. Kirg. Sov. Entsikl., Kn. 2, s. 447. (Юдахин К.К., *Киргизско-русский словарь*. В 2 кн. – 2-е изд.– Фрунзе: Гл. ред. Кирг. сов. энцикл. – 1985. – Кн. 2. – С. 447.)

EXTENDED ABSTRACT

From ancient times to the present day, in the Turkic societies, there exist organized groups and social structures that encompass various characteristics such as social, administrative, cultural, military, and economic, extending from the family to the state. Their relationships with each other can generally be described as organic. Furthermore, the connections within this structure are multifaceted and robust. A societal structure has relationships not only with all institutions of society but also with emotions and geography. In this context, the traditional social and administrative structure of Turkic society, as outlined in the Orkhon Inscriptions, is seen to be organized as follows: oğuş (family), urug (clan or union of families), bod (tribe, a political organization), bodun (union of tribes), and il (state, autonomous community). Among the Turks in Turkistan, there is a widespread understanding that a child must know the lineage of their seven ancestors. This is primarily considered an indicator of the importance of belonging to a lineage, and it represents a criterion that is highly valued. In Kyrgyz and Kazakh societies, the generations connected by bloodlines, up to the ancestor or "eke," are referred to as "bir atanın baldarı" (a father's daughters) and those beyond that are called "urpak," which means generation or offspring. The tradition of seven ancestors not only regulates relationships between families, uruks, and uruus but also serves various functions in shaping social, administrative, economic, and other organizations. In this regard, it is believed among the Kyrgyz, Kazakhs, and other Turkic peoples in Turkistan that marriages cannot take place between the offspring of these families of the same lineage until seven generations have passed. During the Soviet Union era, traditional values of Kyrgyz society, like those of other peoples, were suppressed by the new value policies that the Soviet Union administration attempted to construct. However, these traditions continued to exist in a flexible manner within the new system being built, sometimes visibly and sometimes disappearing. Traditional cultural institutions and practices, social structures, and human relationships are some of the most obvious examples. After the dissolution of the Soviet Union, these institutions and structures gradually revived and became more functional. One such institution is the "bir atanın baldarı" structure. In modern Kyrgyz society, awareness of uruu and uruu research is increasing every day, and large-scale uruu assemblies are held. Uruus, or clans, in Kyrgyzstan exist both in specific regions and are dispersed in different areas. In Kyrgyz social structure, generally speaking, üy bülöö (family unit of 1-3 generations) encompasses 1-3 generations of relatives, bir atanın baldarı refer to a group of relatives from the 3rd to the 5th generation from the same ancestor, uruk includes relatives from the 5th to the 7th generation, and a large uruu unit consists of relatives from the 7th generation onwards, with real or legendary kinship ties. The broader population, connected by either real or legendary kinship relations, spans from the 11th to the 13th or 14th generation. It is possible for an uruu, or clan, to include uruus or uruks from another clan, and these may come under the dominion of the uruks within the clan. Groups from one clan entering the territory of another clan are referred to as köçmө uruu or bukara uruu. These groups hold the lowest position in the clan hierarchy and could be given as gifts or rewards during major mourning ceremonies or weddings, such as becoming a part of an uruk. The size of the clans was evaluated based on the number of people within them, and the population of the clans was calculated based on the number of yurts, or tents. The structure known as "bir atanın baldarı," although it encompasses relatives up to seven generations, appears to function directly among 3-5 generation relatives on the paternal side, where the blood ties are clearly identifiable. This structure includes closely related relatives who consider themselves to be descended from the same father. Within a broader social context, the term "ced" or "ata" has been used as a customary term to classify and evaluate them separately when different living conditions arise. At the taxonomic levels, there has not been a constant demand for collective production with the participation of all healthy individuals. It would not be incorrect to say that

families formed an economic unit and tried to take care of their livestock on their own. Considering the characteristics of nomadic herding, the location of bir atanın baldarı, the season of the year, the condition of pastures, and the characteristics of the land were also related to the structure. To some extent, even with the continuation of internal autonomy and the conduct of economic activities independently, the relationships between the members of this unit remain stable. When evaluated with a geographical perspective, living in close proximity in yurts or villages facilitated these stable relationships among a father's children. Generally, the children of a father, üy bülöö, which is the family unit of 1-3 generations, formed an immediate family. Beyond that, a family unit called "çoң üy bülö" was formed around the patriarch, an organization of the immediate family. The "bir atanın baldarı," uruk, uruu (clan), and el (people, nation) make up the flexible and effective groups that connect them. Considering the characteristics of social relationships among nomads, it is seen that social relationships are primarily conducted through groups and leaders of the types mentioned above. The structure of a father's children persists among the Kyrgyz, both in Kyrgyzstan and among the Kyrgyz in East Turkistan. The traditional Kyrgyz clan organization encompasses various social characteristics at different classification levels. The Kyrgyz traditional social structure is multi-layered and expands in a connected manner. Starting from üy bülöö (family) and extending to çoң üy bülö and a bir atanın baldarı, uruk, uruu (clan), and el (people or nation), this structure constitutes a social, cultural, military, and administrative organization. This structure is also observed in other Turkic peoples, and it has continued to exist throughout history. During the Soviet Union era, traditional values were suppressed, but these values have experienced a resurgence and have begun to play a significant role again in Kyrgyz society after the dissolution of the Soviet Union. The structure of a *bir atanın baldarı* provides important insights into the social structure and traditional values of Turkic societies. The institution and structure of a bir atanın baldarı in Kyrgyz society have evolved and persisted in accordance with the traditional way of life, culture, economic activities, and geographical conditions. A bir atanın baldarı generally refer to an organization where families and relatives connected by a blood tie on the paternal side are grouped. This structure emphasizes cooperation and solidarity in various fields, such as close kinship relations, economic collaboration, and support in production and protection. This implies strong connections between families and shared economic interests. The structure, from families to clan organizations, contributes to both economic cooperation and the preservation of social order. Even today, Kyrgyz society places great importance on cultural values and the tradition of seven ancestors. Relationships, solidarity, and traditional values among üy bülö, чоң üy bülö, bir atanın baldarı, uruk, and uruu groups highlight the essential components of Kyrgyz social and cultural identity.